

ISSN 2312-1815

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 23

Видається з 2006 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ**Головний редактор:**

Марчук Василь Васильович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3992-8530>, vasyl.marchuk@cnu.edu.ua

Відповідальний секретар:

Мадрига Тетяна Богданівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7761-9811>, tetiana.madryga@cnu.edu.ua

Члени редакційної колегії:

Анісімович-Шевчук Ольга Зенонівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0428-6459>, Olha.z.anisimovych-shevchuk@lpnu.ua

Березовська-Чміль Олена Борисівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3395-9141>, olena.berezovska@cnu.edu.ua

Винникова Наталія Анатоліївна – доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародних відносин, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-5941-7562>, vinnykova@karazin.ua

Гайданка Євгеній Іванович – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політології і державного управління, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8112-2090>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1793089>

Завада Ярина Ігорівна – доктор філософії, доцент, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6094-5397>, Yaryna.I.Zavada@lpnu.ua

Зеленько Галина Іванівна – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора з наукової роботи, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-7219-4703>, zgalina@ukr.net

Катунінець Мілан – доктор наук, професор кафедри політології, Трнавський університет, Словаччина
<https://orcid.org/0000-0002-1035-8546>, milan.katuninec@truni.sk

Кобець Юлія Василівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9492-6119>, yuliia.kobets@cnu.edu.ua

Кононенко Наталія Вікторівна – кандидат політичних наук, провідний науковий співробітник, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-8397-2830>, n.kononenko1509@gmail.com

Луцишин Галина Іванівна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет «Львівська політехніка», Україна
<https://orcid.org/0000-0002-8434-071X>, halyna.i.lutsyshyn@lpnu.ua

Мартінкович Марсел – доктор філософії, доцент, доцент кафедри політології, Трнавський університет, Словаччина
<https://orcid.org/0000-0002-0467-5131>, Marcel.Martinkovic@savba.sk

Матвієнків Світлана Миколаївна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7719-7791>, svitlana.matvienkiv@cnu.edu.ua

Остапець Юрій Олександрович – доктор політичних наук, професор, в.о. завідувача кафедри філософії, Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4955-9676>, kaf-phil@uzhnu.edu.ua

*Реєстрація в Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення: Рішення № 1534 від 23.11.2023
(ідентифікатор медіа R30-02050).*

*Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
(вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, e-mail: pcss@pnu.edu.ua. Тел.: (0342) 75-23-51).*

Мови публікацій: українська, англійська.

Періодичність видання: 1–2 рази на рік.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)

відповідно до Наказу МОН України № 582 від 24.04.2024 (додаток 2)

Спеціальність: С2 – Політологія

Адреса редакційної колегії:

76025, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія / Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. Одеса: Гельветика. 2026. Вип. 23. 248 с. ISSN 2312-1815. – Резюме укр., англ. мовами

У збірнику розміщено наукові статті, присвячені актуальним проблемам теорії та історії політичної науки, політичним інститутам і процесам, геополітиці й міжнародним відносинам і дослідженням молодих науковців.

ЗМІСТ

Олександр Алексєйченко ПОЛІТИКА РОСІЇ ЩОДО ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ В МОЛДОВІ: ВИСНОВКИ ДЛЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН	7
Ольга Анісімович-Шевчук, Світлана Матвієнків РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ	18
Олена Березовська-Чміль ІННОВАЦІЙНЕ ЛІДЕРСТВО ТА УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	28
Роман Була ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ АРХІТЕКТУРИ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ	36
Ігор Гурак, Наталія Пітей УКРАЇНА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: ВІЙСЬКОВИЙ ВИМІР	46
Сергій Дерев'янка, Владислав Авруцький РОЛЬ НОВІТНІХ БЕЗПЕКОВИХ УГОД УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ	56
Ігор Дерев'янка ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ АСИМЕТРІЇ	69
Ігор Доцяк, Денис Маркевич ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ	77
Роман Клюба ВИБОРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ	84
Тарас Кобець КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА ТА СУСПІЛЬНА СТІЙКІСТЬ: ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТИСКУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ	91
Юлія Кобець ДИНАМІКА ІНДЕКСІВ КОРУПЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР ЗМІН В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ	103
Марія Ковалюк АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	113
Тетяна Мадрига НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР	123
Микола Марчук, Ілля Круглюк ЦИФРОВА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ У ВІЙНІ НАРАТИВІВ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ	138
Василь Марчук ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	147

Андрій Мішук, Мар'яна Мішук РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ЛІДЕРІВ (НА ПРИКЛАДІ УГКЦ) У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ.....	157
Іван Монолатій УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВАРІАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ТА ЇХ МЕТОДОЛОГІЧНІ РАМКИ	166
Михайло Москалюк В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ – ТЕОРЕТИК КОНСЕРВАТИЗМУ ТА ФУНДАТОР ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ.....	177
Андрій Пролорензо ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ NIS2 ТА ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ	184
Максим Рябошапко ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНЦЕПТИ, МОДЕЛІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	197
Марк Савчук СУБНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ.....	205
Тетяна Струтинська, Тарас Курус НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ: ВІД КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДО ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ	213
Василь Чернописський ЛОБІЗМ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРИКЛАД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ	224
Тарас Юзьков ТИПОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ ТА ВІДНОСИН В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ	236
Василь Марчук ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ (РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: MILAN KATUNINEC. EUROPE ON THE MOVE: RESEARCH OF IDEAS, ETHICS AND POLITICS IN EUROPEAN HISTORY)	243

CONTENTS

Oleksandr Alekseychenko RUSSIA'S POLICY ON THE TRANSNISTRIAN CONFLICT IN MOLDOVA: CONCLUSIONS FOR POST-SOVIET COUNTRIES	7
Olha Anisimovych-Shevchuk, Svitlana Matviienkiv THE ROLE OF INTERNATIONAL THINK CENTRES IN FORMING CONTEMPORARY WORLD POLITICS	18
Olena Berezovska-Chmil INNOVATIVE LEADERSHIP AND MANAGEMENT IN PUBLIC POLICY	28
Roman Bula INSTITUTIONAL ROLE OF THE MINISTRY OF DIGITAL TRANSFORMATION IN SHAPING THE DIGITAL STATE ARCHITECTURE	36
Ihor Hurak, Nataliia Pitei UKRAINE IN THE FOREIGN POLICY OF THE BARACK OBAMA ADMINISTRATION AFTER THE REVOLUTION OF DIGNITY: THE MILITARY DIMENSION	46
Serhii Derevianko, Vladyslav Avrutskyi THE ROLE OF RECENT SECURITY AGREEMENTS BETWEEN UKRAINE AND FOREIGN STATES IN GUARANTEEING STATE SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITY	56
Ihor Derevianko UKRAINE'S GASTRODIPLOMACY AS A MECHANISM FOR SHAPING INTERNATIONAL IMAGE AND FOREIGN POLICY COMMUNICATION UNDER ASYMMETRY	69
Ihor Dotsyak, Denys Markevych EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE WAR OF INDEPENDENCE	77
Roman Kliuba ELECTIONS IN UKRAINE DURING AND AFTER THE WAR: CHALLENGES AND ALTERNATIVES	84
Taras Kobets COGNITIVE SECURITY AND SOCIETAL RESILIENCE: COUNTERING INFORMATION PRESSURE IN HYBRID WARFARE	91
Yuliia Kobets DYNAMICS OF CORRUPTION IN DICES AS AN INDICATOR OF CHANGES IN UKRAINE'S ANTI-CORRUPTION POLICY	103
Mariia Kovaliuk ANTI-CRISIS STRATEGIES OF STATE POLICY: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS	113
Tetiana Madryha REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK OF VOLUNTEERING IN UKRAINE: INSTITUTIONAL AND POLITICAL DIMENSION	123
Mykola Marchuk, Ilya Kruhlyuk DIGITAL PUBLIC DIPLOMACY OF UKRAINE IN THE WAR OF NARRATIVES: POLITICAL AND LEGAL PRINCIPLES OF ENSURING INFORMATION SECURITY	138

Vasyl Marchuk POLITICAL COMMUNICATION IN THE CONDITIONS OF INFORMATION WARFARE: MECHANISMS FOR COUNTERING DISINFORMATION.....	147
Andrii Mishchuk, Marianna Mishchuk THE ROLE OF RELIGIOUS LEADERS (ON THE EXAMPLE OF THE UKRAINIAN GREEK CATHOLIC CHURCH) IN ENSURING RELIGIOUS TOLERANCE	157
Ivan Monolatii THE UKRAINIAN-POLISH CONFLICT DURING THE SECOND WORLD WAR: VARIABILITY OF CONTEMPORARY INTERPRETATIONS AND THEIR METHODOLOGICAL FRAMEWORKS.....	166
Mykhailo Moskaliuk VIACHESLAV LYPYNSKYI – THEORETICIAN OF CONSERVATISM AND FOUNDER OF THE STATE-CENTRIC CONCEPT IN UKRAINIAN POLITICAL SCIENCE ...	177
Andrii Prolorenzo POLITICAL AND LEGAL FOUNDATIONS FOR HARMONISING UKRAINE’S CYBERSECURITY SYSTEM WITH EU LAW: NIS2 IMPLEMENTATION AND INSTITUTIONAL CAPACITY	184
Maksym Ryaboshapko PUBLIC POLICY IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW: CONCEPTS, MODELS AND TECHNOLOGIES	197
Mark Savchuk SUBNATIONAL POLICY AS A DRIVER OF UKRAINE’S ECONOMIC DEVELOPMENT: ADAPTATION OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES’ EXPERIENCE	205
Tatyana Strutynska, Taras Kurus REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR OPEN DATA IN UKRAINE: FROM CONSTITUTIONAL GUARANTEES TO TECHNOLOGICAL STANDARDS.....	213
Vasyl Chornopyskyi LOBBYING OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN THE CONDITIONS OF DEMOCRATIC TRANSFORMATIONS: THE EXAMPLE OF THE VISEGRAD GROUP COUNTRIES.....	224
Taras Yuzkov TYPOLOGY OF CORRUPT ACTIONS AND RELATIONS IN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES	236
Vasyl Marchuk IDEOLOGICAL, POLITICAL AND ETHICAL TRANSFORMATIONS OF EUROPE IN HISTORICAL RETROSPECT (REVIEW OF THE MONOGRAPH: MILANKATUNINEC. EUROPE ON THE MOVE: RESEARCH OF IDEAS, ETHICS AND POLITICS IN EUROPEAN HISTORY)	243

УДК 327.5(478):(470+571)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-1>

Олександр Алексєйченко
ORCID: 0000-0002-2325-1289

ПОЛІТИКА РОСІЇ ЩОДО ПРИДНІСТРОВСЬКОГО КОНФЛІКТУ В МОЛДОВІ: ВИСНОВКИ ДЛЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

У статті досліджується політика Російської Федерації в Республіці Молдова, зокібна її роль у провокуванні та розпалюванні конфлікту між владою самопроголошеної «Придністровської молдавської республіки» і офіційним Кишиневом. Наголошується на використанні Москвою та її придністровськими маріонетками функціонування у східній Молдові автономного утворення у складі радянської України з центром у Тирасполі у 1924–1940 роках, як історичного прецеденту. Доведено, що конфлікт у Придністров'ї має штучно сформоване російськими імперськими утвореннями етнополітичне, економічне і геополітичне підґрунтя. Для дестабілізації ситуації в Молдові і наступному утриманні її під контролем Москва використовує етнічний і чинник російської військової присутності в регіоні, а також увесь наявний у її розпорядженні інструментарій гібридного впливу. Застосування стратегії «заморожування» конфлікту на Лівобережжі Дністра дозволило Росії домогтися визнання за нею статусу країни-миротворця, а також виключення Румунії з числа міжнародних учасників врегулювання протистояння Кишинева і Тирасполя. Своєю участю в урегулюванні придністровського конфлікту Росія прагне домогтися від провідних міжнародних акторів, передусім від США, визнання пострадянського простору «сферою особливої відповідальності» Москви. Не домогшись підтримки жодного з своїх планів «врегулювання» придністровського конфлікту, Росія перетворила переговорний процес у форматі «5+2» на фікцію. Автор переконаний, що врегулювання придністровської проблеми наразі перебуває у прямій залежності від результатів російсько-української війни.

Ключові слова: політика, Росія, Молдова, Придністровський регіон, «заморожений» конфлікт, врегулювання, міжнародні посередники.

Вступ. 2 квітня 2026 року парламент Республіки Молдова (РМ) проголосував за вихід країни зі складу Співдружності незалежних держав (СНД), денонсувавши основні угоди організації, в якій домінує Російська Федерація (РФ). Це рішення молдовських депутатів фактично завершує процедуру виходу Молдови з організації, що вже давно перетворилась на клуб авторитарних лідерів колишніх радянських республік, які все ще прагнуть демонструвати лояльність Москві. Відсутність в їх числі керівників Молдови і України, країн, що прагнуть інтегруватись до Європейського союзу, лише підкреслює справжню мету, що її переслідував Кремль при створенні СНД: збереження контролю Москви над пострадянськими країнами. Контролю над політичною, економічною, гуманітарною, інформаційною та ін. сферами, тобто такого, щоб не допустити поділу на сфери впливу геополітичного простору колишнього СРСР. Задля збереження його цілісності використовуються усі наявні в розпорядженні Кремля інструменти і важелі впливу. Найефективнішим з-поміж них було визначено підпалювання етнополітичних конфліктів, які переводились в категорію «заморожених», в яких сторона, що сприяла початку і наступній ескалації конфліктів, отримувала статус «миротворця». У цьому статусі незмінно опинялась Росія, яка стала найбільшим вигодонабувачем, позаяк зберігала основні важелі управління конфліктами. В результаті російського управління ескалацією конфліктів на пострадянському терені

© О. Алексєйченко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

постали самопроголошені державні утворення на кшталт «Придністровської молдавської республіки» (ПМР). Цей проголошений у вересні 1990 р. анклав російського впливу донині є загрозою європейській безпеці і реальним гальмом на шляху інтеграції Молдови до ЄС. Аналіз політики РФ щодо Молдови є актуальною науковою темою, позаяк дозволяє визначити основні важелі Москви щодо залишення пострадянських держав у сфері російського геополітичного впливу Кремля.

Постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень. Метою статті є проведення цілісного аналізу політики РФ щодо Молдови, а її предметом – роль і участь Росії в розпалюванні, ескалації і спробах врегулювання конфлікту в придністровському регіоні РМ. Аналізу політики РФ в Молдові присвячена низка праць вітчизняних авторів [5; 7–8; 14; 16; 18; 21–23]. Найбільший дослідницький інтерес викликає придністровська проблема, суттю якого став конфлікт між центральною владою РМ в Кишиневі і сепаратистським режимом в Тирасполі на лівобережжі Дністра.

Історичне та етнополітичне підґрунтя конфлікту в Придністров'ї досліджують українські науковці Ю. Бабюх [1–2], В. Боєчко [4], О. Кава [13] та ін. Аналіз геополітичних інтересів зовнішніх сил в Придністров'ї став предметом дослідження Є. Єніна [9], Д. Єрмоленка [10], В. Коцура [14], А. Круглашова [15], І. Петрової [15; 19] та ін. Більшість з названих дослідників та експертів практично одностайні в тому, що важливим інструментом геополітичного впливу Росії в Придністров'ї є наявні в регіоні склади озброєнь РФ та російський військовий контингент, котрий попри миротворчий статус, по суті, є гарантом окремішнього державного існування самопроголошеної ПМР. Урівноважити російські геополітичні амбіції в регіоні, на їх думку, здатні лише ЄС і США. Питання участі Російської Федерації у врегулюванні придністровської проблеми аналізують М. Дорошко і О. Алексеїченко [8], В. Коцур [14], Оазу Нантой [19], Г. Перепелиця [18]. Роль України та інших учасників миротворчого процесу у Придністровському врегулюванні аналізує І. Лоссовський [17]. Він, зокрема, визначає конфлікт у Придністров'ї «конфліктом геополітичного типу з незначним етнічним компонентом». Також Лоссовський аналізує роль Росії, яка під час гарячої фази конфлікту була його фактичною учасницею, натомість перебрала на себе роль миротворця-посередника.

Проблема конфлікту у Придністров'ї є темою публікацій західних дослідників. Зокрема співробітники Центру Карнегі (Нью-Йорк, США) Ш.В. Гарнетт і Р. Лебенсон звернули увагу на ретроспективу придністровського конфлікту, статус 14-ї армії колишнього СРСР, інтереси країн СНД, передусім Росії і України в регіоні [6]. Звертаються до теми придністровського конфлікту й румунські дослідники, при тому, що в румунській науковій думці більше уваги приділяється дослідженням історії розвитку румунсько-молдовських стосунків, спільного минулого двох держав, концепціям побудови майбутніх взаємовідносин. Зокрема, в працях, написаних румунським дипломатом і політологом Ф. Морарем, аналізуються «заморожені конфлікти» на пострадянському просторі. Їх автор приходить до висновку, що вони є лише відкладеними конфліктами, а їхня тривалість підтримується нездатністю виникнути в суть конфліктів, що, тим самим, викликає зневіру в те, що сторони можуть домогтися примирення. Саме такий підхід гарантує тримале «заморожування» конфліктів. Вже традиційним для західної експертної спільноти є застереження румунського автора від нехтування інтересами Росії у зоні «заморожених конфліктів», що, на його думку, також не сприяє їх врегулюванню.

Втім, попри в цілому досить ґрунтовне і всебічне наукове опрацювання придністровської проблематики, відсутність упродовж тривалого часу будь-яких зрушень у придністровському врегулюванні, так само як і зростання геополітичної ваги Придністров'я в контексті повномасштабної російсько-української війни, вимагає комплексного аналізу політики РФ

щодо утримання Молдови в геополітичному полі впливу Кремля. Спроби Москви «заморозити» війну в Україні актуалізують питання вивчення досвіду понад 30-літнього періоду конфлікту в східній частині Молдови для його практичного застосування в проведенні політики деокупації частини територій України, захоплених Росією.

Результати та обговорення. Перебіг придністровського та інших «заморожених» конфліктів на терені колишнього СРСР, а також російсько-українська війна, що триває з 2014 року, дозволяють висловити припущення, що усі подібні конфлікти відбувались за сценарієм, розробленим у Кремлі. Зокрема, план дестабілізації ситуації в Молдові передбачав: підтримку сепаратистського руху у придністровському регіоні, де розміщувалися підконтрольні союзному центру війська; створення, за підтримки 14-ї армії колишнього СРСР, незаконних військових формувань, озброєних і укомплектованих російським озброєнням і військовими РФ; провокацію збройного конфлікту між сепаратистським режимом у Придністров'ї і владою Республіки Молдова; втручання підрозділів 14-ї армії в перебіг збройного конфлікту на території Молдови на боці придністровського сепаратистського режиму, що забезпечило його військову перемогу; пропозицію щодо посередництва РФ в конфлікті між сепаратистським режимом і конституційною владою, що перетворило Росію на посередника у врегулюванні конфлікту й забезпечило їй вагомий вплив на внутрішньополітичні процеси в Молдові та можливість тиску на офіційний Кишинів у питанні вироблення ним зовнішньополітичних пріоритетів [8, с. 57].

Керівництво Республіки Молдова на початку 1990-х років дозволило втягнути себе в постановку цього сценарію, допустивши ряд помилок, які сприяли консолідації населення Придністров'я навколо ідеї відокремлення від Молдови. Водночас Кремль розгорнув масштабну інформаційну війну проти Кишинева, систематично залякуючи населення Придністров'я жахами «насильницької румунізації».

Проте вирішальним чинником сепарації Придністров'я стала дислокація на її території 14-ї радянської армії, що базувалася в Молдові з 1956 року. Після розпаду СРСР, армію, що територіально розміщувалась в Тирасполі, а підпорядковувалась Одеському військовому округу, було передано збройним силам СНД. Проте декретом президента Росії Єльцина від 1 квітня 1992 р. колишня 14-та радянська армія стала російською, а частину її озброєння і військової техніки отримали обидві сторони придністровського конфлікту. Військовики Придністров'я, – згідно з указом лідера бунтівного регіону І. Смирнова про перехід у власність ПМР озброєнь, військової техніки і майна, що перебувало на її території, а офіційний Кишинів, – згідно з рішенням командування 14-ї армії і Об'єднаних Збройних Сил СНД про передачу озброєння і військової техніки підрозділів, дислокованих в Молдові. Ці рішення мимоволі сприяли розгортанню збройного протистояння конфліктуючих сторін.

Війська російської армії та незаконні військові формування сепаратистів завдали поразки молдавській армії. Президент Молдови Мірча Снегур був змушений підписати 21 липня 1992 року в Москві Угоду «Про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні Республіки Молдова». Сам факт підписання цього документа президентом Росії Борисом Єльциним свідчить про те, що Росія впродовж усього конфлікту володіла достатніми ресурсами для контролю над ситуацією. Ця угода документально засвідчила фактичну капітуляцію Республіки Молдова перед сепаратистським режимом і Російською Федерацією.

29 липня 1992 р. в Бендери увійшла Тульська повітряно-десантна дивізія для «здійснення миротворчих функцій» в придністровському регіоні. Молдова, Придністров'я і Росія оголосили смугу вздовж Дністра (довжиною 225 км і шириною 12–24 км) зоною безпеки, контролювати яку було доручено тристороннім миротворчим силам у складі молдавського, придністровського і російського контингентів під наглядом Об'єднаної контрольної комісії

(ОКК). Для зручності управління зона безпеки поділена на три ділянки: північну, центральну й південну. Місто Бендери було оголошено «зоною безпеки» зі спеціальним режимом

Посприявши перемозі Тирасполя у збройному протистоянні з Кишиневом силами 14-ї армії, Росія й надалі використовує своїх військових, разом з розташованим там миротворчим контингентом, для посилення геополітичного впливу в Молдові і сусідній з нею Україні. За оцінкою незалежних експертів, до середини 1993 р. за допомогою 14-ї російської армії було завершено формування збройних сил Придністров'я, 70% складу яких, в порушення досягнутих угод, дислокується у зоні безпеки. Крім того, понад 52% солдатів і сержантів 14-ї російської армії комплектується зі складу населення придністровського регіону [3, с. 139], що ставить під сумнів здатність російського контингенту дотримуватися нейтралітету при виконанні миротворчих функцій. Не дивно, що керівництво Молдови задля збереження паритету протилежних сторін конфлікту, запросило до зони безпеки миротворчий контингент ОБСЄ, який мав замінити російський миротворчий контингент. Втім, ротації не відбулося, натомість ОБСЄ направила до Молдови свою постійну місію.

У жовтні 1994 р. між Молдовою та Російською Федерацією була укладена угода щодо виведення 14-ї армії. В результаті угоди загальна чисельність групи зменшилася з 6500 до 2600 військовослужбовців, значну кількість техніки було повернуто до Росії, однак знищення величезного арсеналу боєприпасів, розташованого поблизу ст. Ковбасна, продовжується й донині.

Таким чином, військові сили, що перебувають на території східного регіону РМ, складаються з військ, що підпорядковуються або сепаратистському режиму (придністровська армія, придністровське Міністерство внутрішніх справ, придністровське Міністерство державної безпеки), або Росії (Оперативна група російських військ, а також підрозділи, що охороняють склади боєприпасів). Така ситуація значно ускладнює процес врегулювання Придністровського конфлікту та, відповідно до Висновку Ради Європи за №193 (1996 р.), ставить під сумнів виконання Росією взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Щоби нівелювати вплив Росії у Придністров'ї, ОБСЄ на саміті у Стамбулі у 1999 р. зобов'язало Кремль ліквідувати російські озброєння до 2002 р. Але, попри часткове виконання Москвою взятих зобов'язань, основна частина озброєнь так і залишається на цій території. Взяті зобов'язання Росія не виконує, мотивуючи це тим, що «стамбульські зобов'язання» 1999 р. є політичними і не обмеженими у часі. Також Росія зазначає, що надалі не підписуватиме жодних документів у форматі ОБСЄ, якщо вони будуть поставлені у залежність від виконання Росією Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), участь в якому Росії свого часу була призупинена, згідно з указом президента В. Путіна від 14 липня 2007 р., у відповідь на наміри США розмістити американські військові бази в Румунії та Болгарії, а також на плани розміщення елементів американської протиракетної системи в Польщі та Чехії. Це означає, що остаточне виведення російських військ з території невизнаної ПМР ставилося в пряму залежність від того, чи виконуватиме керівництво Альянсу російські забаганки.

Реальний переговорний процес з урегулювання придністровського конфлікту розпочався в 1994 р. Починаючи з 1997 р., Молдова перейшла до «м'якого» підходу стосовно російської окупаційної влади в Придністров'ї [21], що сприяло налагодженню політичного діалогу. 8 травня 1997 р. в Москві було укладено Меморандум про принципи нормалізації відносин між Республікою Молдова та Придністров'ям, Росія разом з Україною та ОБСЄ поставили свої підписи як посередники. Україна та РФ взяли на себе також функції гарантів виконання досягнутих домовленостей. Так з'явився переговорний формат «3 + 2», Україна, як і Молдова, погодилася на правову суб'єктність окупаційної влади в Придністров'ї як сторони конфлікту та переговорного процесу.

Згодом Москва спробувала змусити Кишинів пристати на план федералізації Молдови, відомий як «меморандум Д. Козака», оприлюднений Москвою восени 2003 р. Цим планом Росія прагнула створити прецедент врегулювання етнополітичного конфлікту за свого сприяння не лише у Придністров'ї, а й щодо решти «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі – в Абхазії, Південній Осетії та Нагірному Карабасі. Успіх в Придністров'ї мав би показати, що Росія впоралась із завданням, непосильним для миротворців з ОБСЄ та Ради Європи.

Втім, відхилення «плану Козака» тогочасним керівництвом Молдови на чолі з президентом-комуністом В. Вороніним, вкотре продемонструвало, що Росія прагне відігравати ключову роль у переговорному процесі щодо врегулювання конфлікту, виступаючи радше не як посередник, а як гравець зі своїми власними інтересами. Російський інтерес у Придністров'ї передбачає одноосібне право Москви виступати головним арбітром і бути основним зовнішнім гарантом об'єднаної Молдови. Натомість російський механізм урегулювання конфлікту обов'язково включає військову присутність Москви в регіоні.

Не отримавши бажаного для себе результату в Молдові, миротворча політика Росії щодо врегулювання конфліктів на пострадянському просторі зазнала кардинальних змін. Кремль, який 2000 р. змінив господаря, вдався до неодноразово випробуваних засобів тиску і шантажу на країни «близького зарубіжжя» задля поновлення свого домінування на всьому пострадянському просторі чи, перефразовуючи В. Путіна, «продовження виконання своєї цивілізаційної місії на континенті Євразія» [24] для «подолання» наслідків «найбільшої геополітичної катастрофи ХХ століття», якою російський президент вважає розпад СРСР [24]. Ці зміни в політиці Росії вплинули й на її взаємини з Молдовою.

Щоб змусити Молдову проводити політику, що відповідала б інтересам Москви, було запроваджено ряд обмежень у двосторонніх економічних відносинах. Протягом 2004 р. поступово згорталися російсько-молдавські економічні зв'язки, у 2005 р. з'явилася заборона на ввезення до Росії плодоовочевої продукції, наступного, 2006 р., припинено імпорт молдавських вин та коньяків, експорт яких складає важливу частину доходів країни.

Водночас продовжувалась експансія російського бізнесу у придністровську економіку, мета якої – взяття під контроль економіки ПМР. Безпосереднім наслідком російської економічної експансії в Придністров'ї стало те, що найпривабливіші об'єкти економіки скуплені оптом і задешево. Так, наприклад, Молдавська ГРЕС у Придністров'ї, що забезпечує електроенергією усю Молдову, продана дочірньому підприємству РАТ «ЄЕС Росії» – «Інтер РАТ» за 20 млн дол. США, при тому, що її ринкова вартість становить близько 150 млн дол. У 2007 р. власністю «Уральської сталі» російського олігарха А. Усманова став Молдавський металургійний завод в Рибниці, експорт продукції якого забезпечує 30% бюджетних надходжень Придністров'я. В цілому, більша частина придністровської державної власності отримала нових власників, переважно з Росії [8, с. 164–165].

Щодо влади самопроголошеної «ПМР», вона за вказівкою Москви, зробила низку кроків в напрямку інтеграції до складу Російської Федерації, серед низка рішень і проєктів, що кореспондуються з ухваленим на проведеному у 2006 р. придністровському «референдумі», на якому мешканці сепаратистського регіону підтримали «курс на незалежність з наступним приєднанням до Російської Федерації» [25]. Серед них – проєкт рішення тираспольського «парламенту» (грудень 2013) про верховенство російських законів на території східних регіонів Республіки Молдова [25]. В цьому контексті слід розглядати й звернення «парламенту» Придністров'я до Росії, ухвалений на засіданні 16 квітня 2014 р., з проханням визнати «ПМР» незалежною державою [24].

Цьому зверненню передував, між іншим, лист спікера «Верховної ради» Придністров'я М. Бурли до голови Держдуми РФ С. Нарішкіна з проханням передбачити можливість

входження Придністров'я до складу Росії шляхом доопрацювання законопроекту про прийняття до складу РФ частин інших держав. Тоді, у березні 2014 р., Держдума РФ відклала розгляд вказаного законопроекту, поспішаючи виробити законодавчі підстави для «повернення» Криму. Наразі, після так званого включення до складу РФ тимчасово окупованих Кремлем під час російського збройного вторгнення територій 4-х областей України, оголошення східного регіону Молдови ще одним суб'єктом РФ не видається чимось нездійсненим. Адже й після 2014 р. Росія продовжила розігрувати «придністровську карту».

За наявною інформацією, готувалася взаємодія цього утворення із так званими новоросійськими республіками України, зокрема з одеськими «новоросами» так званої Бессарабської республіки, у спробах створення якої активну роль відігравали спецслужби ПМР. Проте на заваді цим планам стали влада і суспільство України.

Крім того, що Придністров'я залишається осередком економічного й політичного беззаконня та неконституційності, контрабанди та економічних злочинів, регіон також відіграє роль своєрідного притулку для злочинців та порушників закону, зокрема й тих, котрі перебувають у розшуку та звинувачуються в трагедії, що сталася в Одесі 2 травня 2014 р., у результаті якої загинули десятки українських громадян. Серед тих, хто переховується, – колишні очільники одеської міліції, органів внутрішніх справ та надзвичайних ситуацій, які звинувачуються в бездіяльності чи навмисних діях, що призвели до трагедії.

На думку експертів з російського боку, після початку російської агресії проти України відбулися суттєві зміни інтересів зовнішніх учасників придністровського врегулювання, насамперед «відхід України від низки ключових принципів посередництва», що призвело до «пробуксовки офіційних переговорів, нестабільності роботи переговорних форматів, включно й «5+2».

Насправді позиція України як посередника і гаранта врегулювання придністровського конфлікту, а також її партнерів у статусі спостерігачів – США і Євросоюзу, принципово не змінилася. Але при цьому суттєво зросла загроза з боку РФ та знизився рівень довіри до неї як до «посередника і гаранта», що принципово впливає на ефективність і навіть саму доречність функціонування переговорного формату «5+2» за участі країни-агресора.

Специфіка переговорів у форматі «5+2» впродовж багатьох років полягає в тому, що серед його учасників відсутній консенсус щодо внесення до порядку денного переговорів політичних питань урегулювання, таких як статус Придністровського регіону у складі Молдови, повноваження регіональної адміністрації та ін. Переважна більшість питань, які обговорюються в рамках переговорного механізму «5+2», мають фінансовий, економічний, освітній або технічний характер.

Зокрема йдеться про нарощування торгово-економічної взаємодії Придністров'я з Молдовою, збільшення експорту з регіону до ЄС та поступове його входження до правового поля РМ; створення механізмів фінансових взаєморозрахунків; питання митного та іншого оформлення за молдавськими законами придністровської продукції, що експортується; відновлення мобільного зв'язку; визнання та апостилізацію придністровських освітніх дипломів; забезпечення свободи пересування населення через адміністративний кордон, стан мостів через р. Дністер; функціонування молдавських шкіл у Придністров'ї тощо. Завдання остаточного політичного врегулювання уповільнюється ще й тим, що сам кишинівський політикум чудово розуміє всі складнощі як економічного, так і політичного характеру, з якими йому доведеться зіткнутися під час реінтеграції Придністровського регіону до єдиної Молдови, що стримує формування єдності політичних сил та загального ентузіазму на цьому напрямі.

Молдавський уряд та проєвропейські партії в країні наразі не квапляться з реінтеграцією непідконтрольних територій. Незважаючи на гострі безкомпромісні

дискусії політиків по обидва береги Дністра, варто констатувати відсутність справжнього, невдаваного антагонізму між ними, як це спостерігається на прикладах інших конфліктів на пострадянському просторі. Про це свідчать, наприклад, наявність у багатьох «придністровців» молдавських паспортів або той факт, що колишній проросійський «президент ПМР» Є. Шевчук після поразки на чергових виборах 2016 р. змушений був залишити Придністров'я і переховуватися не в Росії, яка традиційно є притулком для політиків-утікачів з усього пострадянського простору, а в Кишиневі, перебуваючи під охороною молдавських спецслужб. На думку багатьох експертів, можливість об'єднання двох берегів Дністра сьогодні суттєво залежить від реальних намірів та інтересів двох еліт, що набуває значення чи не головного чинника.

Незаконна анексія Росією українського Криму та російсько-українська війна, що триває 12 років, надають придністровському конфлікту додаткової геополітичної гостроти (регіон має близько 400 км спільного кордону з Україною), особливо в контексті тривалої російської агресії проти України та військової присутності РФ в Придністров'ї. У таких умовах цей регіон, окрім того, що, починаючи з 1990-х років є фактором економічної, кримінальної та контрабандної загрози для України, загроз військово-політичного конфлікту поблизу кордонів нашої держави, стає також додатковим чинником екзистенціальних загроз з боку Росії, зважаючи на небезпеку можливих російських планів «прорубати» придністровсько-азовський коридор для забезпечення повноцінної життєдіяльності Криму.

Міжнародні посередники і спостерігачі на переговорах щодо придністровського врегулювання у форматі «5+2» мають враховувати те, що для Росії вирішення конфлікту в Придністров'ї можливе лише на підставі її власного плану. Щоби переконати світову спільноту в тому, що російський план найкращий, у пресу та експертне середовище вкидаються версії про приєднання Молдови до Румунії та входження Придністров'я до складу України. Втім переконувати в перевагах свого плану Росії треба керівництво Республіки Молдова, що не готове сприяти федералізації країни за кремлівським сценарієм. Відтак у «замороженій» фазі конфлікт у Придністров'ї ще може перебувати дуже довго. Саме в цьому й полягає головний геополітичний інтерес Кремля, позаяк дозволяє Росії залишатися в регіоні задля тиску на Молдову й Україну.

Наразі Кремль, що послідовно втрачає свій вплив у світі, свідченням чого став вимушений вихід РФ з Сирії, втрата статусу регіонального гегемона на Південному Кавказі, поступове витіснення з Центральної Азії тощо, будь-що прагне залишитись в Придністров'ї. Задля цього РФ, через підконтрольні в РМ політичні сили, створила систему купівлі голосів молдавських виборців на президентських виборах і конституційному референдумі про вступ Молдови до ЄС у 2024 році [11–12]. Так само Москва намагалася втрутитись в перебіг парламентських виборів в Молдові у вересні 2025 р., демонструючи бажання за будь-яку ціну загальмувати європейську інтеграцію Молдови.

Не спромігшись провести своїх протеже з блоку комуністів і соціалістів Молдови до влади в країні, в Кремлі не полишають надію на реалізацію геополітичного марення Путіна під назвою «проектНоворосія», метою якого є не лише відірвати від України її південно-східні області і відрізати Україну від Чорного моря, але й забезпечити шляхом анексії територій українських Півдня і Сходу з'єднання територій РФ з Придністровським регіоном Молдови. Це, на думку кремлівських владців, поставить крапку на євроінтеграційних амбіціях не лише Києва, але й Кишинева. Завадити реалізації цих «мрій» може лише перемога України у війні з Росією і наступний розпад російського імперського монстра.

Висновки. Отже, аналіз політики РФ щодо Молдови показав прагнення Москви залишити цю пострадянську країну у сфері російського геополітичного і геоекономічного впливу. Прикладом того, що російський контроль над РМ залишається вагомим чинником її

зовнішньополітичної стратегії, спрямованої на реставрацію Радянського Союзу, є політика Кремля щодо «замороженого» конфлікту в Придністров'ї, що залишається усе ще далеким до врегулювання, як і на його початку у 1992 році.

Військова підтримка Росією придністровських сепаратистів, рівно як і економічна, зовнішньополітична, інформаційна і гуманітарна, – основні чинники, що стоять на заваді розв'язанню придністровської проблеми. Постійне російське втручання у внутрішні справи суверенної Молдови, зосібна у виборчий процес в республіці напередодні парламентських і президентських виборів, є маркером, що демонструє прагнення Росії до використання різноманітних засобів впливу для залишення Молдови у «зоні особливих інтересів» РФ.

Багаторічний досвід врегулювання конфлікту в Придністров'ї показав, що попри низку запропонованих країнами-гарантами, посередниками і спостерігачами планів врегулювання придністровської проблеми, серед яких і побудова асиметричною федерації, і створення широкої автономії, і асоційоване членство в союзі держав, жоден з них не був реалізований тому, що влада самопроголошеної «ПМР» повсякчас відчувала усебічну підтримку Кремля, що не лише прагне стати єдиним гарантом миру і безпеки в регіоні, але й своїми практичними діями робить неможливою реінтеграцію Придністров'я до складу Молдови. Й не через євроінтеграційні прагнення Молдови, а заради реалізації Росією проекту створення Євразійського союзу як антитези ЄС.

Небажання влади в Москві втратити контроль над Молдовою дозволяє зробити висновок про можливість врегулювання придністровського конфлікту лише у разі військової поразки РФ у війні з Україною. Досвід понад 30-річного процесу придністровського «врегулювання» є промовистим свідченням негласної підтримки Заходом російського підходу щодо поділу світу на сфери впливу, що був закріплений міжнародними угодами по завершенні Другої світової війни.

Фактичне небажання Західного світу, насамперед США, відмовитись від правил і принципів доби Холодної війни, ілюстрацією чого є тактика затягування російсько-української війни через відсутність належної підтримки України, змушує пострадянські країни не покладатись на удавані гарантії безпеки з боку великих держав, а дбати про зміцнення власних спроможностей захищати суверенітет і територіальну цілісність. У зв'язку з чим набуває нового сенсу ідея створення «малих альянсів», здатних протистояти безпековим загрозам, що стали наслідком повернення великих держав до застосування політики сили.

Література:

1. Бабюх Ю. Створення Автономної Молдавської СРР: причини і наслідки. *Український історичний журнал*. 2009. № 6. С. 80–87.
2. Бабюх Ю. Утворення Молдавської АСРР: геополітичні та етнічні аспекти. *Регіональна історія України. Збірник наукових статей*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2010. Вип. 4. С. 123–134.
3. Богданович В.Ю., Маначинский А.Я., Егоров В.А., Муха В.А., Бортник А.А. *Конфлікти та війни після розпаду СРСР*. Київ: Вид-во «Кий», 2008. 420 с.
4. Боєчко В.Д. Утворення Молдавської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки і «Бессарабське питання». *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжсвідомчий збірник наукових праць*. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. Вип. 3. С. 25–32.
5. Вітман К. Придністров'я: перспективи розв'язання конфлікту. *Політичний менеджмент*. 2008. № 4. С. 101–106. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vitman_prydnistrov_ia.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
6. Гарнетт Ш.В., Лебенсон Р. Чи настане мир у Придністров'ї. *Політика і час*. 2003. № 5. С. 51–63.
7. Гетьманчук А. *Позиції України щодо придністровського конфлікту (Аналітична записка)*. 24.01.2013. URL: <http://glavcom.ua/articles/9409.html> (дата звернення: 02.03.2026).

8. Дорошко М., Алексеиченко О. *Війни і «заморожені» конфлікти в політиці Російської Федерації на пострадянському просторі: монографія*. Київ: Ніка-Центр, 2025. 192 с.
9. Єнін Євген. Придністровське врегулювання на тлі інтересів України. *Зовнішні справи*. 2008. № 12. С. 35–38.
10. Єрмоленко Дмитро. Придністровський конфлікт у міжнародних відносинах: витоки, сучасний стан та перспективи розв'язання. *Віче*. 2009. № 6. С. 10–12.
11. *ЄС ввів санкції проти проросійських політиків та організацій у Молдові*. 15.07.2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/15/7521873/> (дата звернення: 02.03.2026).
12. *Євросоюз запровадив нові санкції проти РФ*. 15.07.2025. URL: <https://www.dw.com/uk/evrosouz-zaprovadiv-novi-sankcii-proti-rf/a-73285702?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> (дата звернення: 02.03.2026).
13. Кава О.С. Причини виникнення придністровського конфлікту наприкінці 80-х років ХХ століття. *Магістеріум*. Вип. 17. Історичні студії. Київ: НаУКМА, 2004. С. 74–80.
14. Коцур В.В. *Етнополітичний конфлікт у Придністров'ї у контексті українсько-молдовських міждержавних відносин*. Київ: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2013. 272 с.
15. Круглашов А., Петрова І. Чи допоможуть європейські ліки хронічній кризі Придністров'я? *Політика і час*. 2006. № 4. С. 44–57.
16. Кучик О., Цебенко О. Участь України у врегулюванні етнополітичних конфліктів на пострадянському просторі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини*. 2011. Вип. 28. С. 3–12.
17. Лоссовський І.Є. Придністровське врегулювання: внесок України та досвід деокупації Донбасу. *Стратегічна панорама*. 2021. № 1–2. С. 48–64. URL: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/113> (дата звернення: 05.03.2026).
18. Перепелиця Г.М. *Генезис конфліктів на посткомуністичному просторі Європи*. Київ: Стилос – ПЦ «Фоліант», 2003. 256 с.
19. Петрова І. Проблема ефективності дипломатичних заходів держав-гарантів врегулювання Придністровського конфлікту. *Історико-політичні проблеми сучасного світу: Збірник наукових статей*. Том 12–13. Чернівці: Рута, 2006. С. 258–263.
20. Пирожков С. І. Придністровський конфлікт та війна на Донбасі. *Україна дипломатична : наук. щорічник*. Київ, 2015. Вип. 16. С. 661–671.
21. Плаксенко М.Л. Роль та інтереси Росії в урегулюванні Придністровського конфлікту. *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 3(8). С. 233–239.
22. *Придністровська проблема: погляд з України / Н. Беліцер та ін. ; за заг. ред. С. Герасимчука ; Група стратег. та безпек. студій*. Київ: Істина, 2009. 272 с.
23. *Придністров'я попросило Росію про визнання*. 16.04.2014. URL: https://lb.ua/world/2014/04/16/263399_pridnestrove_poprosilo_rossiyu.html (дата звернення: 22.03.2026).
24. *Путін розповів про завдання Росії і найбільшу геополітичну катастрофу ХХ століття*. 26.04.2005. URL: <http://ua.korrespondent.net/world/256784-putin-rozpoviv-pro-zavdannya-rosiyi-i-najbilshu-geopolitichnu-katastrofu-hh-stolittya> (дата звернення: 22.03.2026).
25. *У Придністров'ї мають намір ввести російське законодавство*. 05.12.2013. URL: <https://ua.korrespondent.net/amp/3274638-u-prydnistrovi-mauit-namir-vvesty-rosiiske-zakonodavstvo> (дата звернення: 22.03.2026).
26. Филипенко А. *Антиприклад Молдови: що дав Кишиневу «м'який підхід» у діалозі з Придністров'ям*. 09.12.2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/12/9/7117202/> (дата звернення: 02.03.2026).

References:

1. Babyukh, Yu. (2009). The Creation of the Autonomous Moldavian SSR: Causes and Consequences. *Ukrainian Historical Journal*, No. 6, 80–87. [in Ukrainian].
2. Babyukh, Yu. (2010). The Creation of the Moldavian ASSR: Geopolitical and Ethnic Aspects, *Regional History of Ukraine. Collection of Scientific Articles*, Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, Issue 4, 123–134. [in Ukrainian].

3. Bogdanovich, V.Yu., Manachinsky, A.Ya., Egorov, V.A., Mukha, V.A., & Bortnyk, A.A. (2008). *Conflicts and Wars after the Disintegration of the USSR*, Kyiv: Publishing House "Kyy", 420 p.
4. Boyechko, V.D. (1994). The Creation of the Moldavian Autonomous Socialist Soviet Republic and the "Bessarabian Question", *Problems of Ukrainian history: facts, judgments, searches. Interdepartmental collection of scientific papers*, Kyiv: Institute of Ukrainian History of the NAS of Ukraine, Issue 3, 25–32. [in Ukrainian].
5. Vitman, K. (2008) Transnistria: prospects for resolving the conflict, *Political management*, No. 4, 101–106. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/vitman_prydnistrov_ia.pdf (access date: 02.04.2026). [in Ukrainian].
6. Garnett, Sh.V., & Levenson, R. (2003). Will peace come to Transnistria. *Politics and Time*, No. 5, 51–63. [in Ukrainian].
7. Getmanchuk, A. (2013). *Ukraine's position on the Transnistrian conflict (Analytical note)*. 24.01.2013. Retrieved from: <http://glavcom.ua/articles/9409.html> (access date: 03.02.2026). [in Ukrainian].
8. Doroshko, M., & Alekseychenko, O. (2025). *Wars and "frozen" conflicts in the politics of the Russian Federation in the post-Soviet space: monograph*. Kyiv: Nika-Center, 192 p. [in Ukrainian].
9. Yenin, Ye. (2008). Transnistrian settlement against the background of Ukraine's interests. *Foreign Affairs*, No. 12, 35–38. [in Ukrainian].
10. Ermolenko, D. (2009). Transnistrian conflict in international relations: origins, current state and prospects for resolution. *Viche*, No. 6, 10–12. [in Ukrainian].
11. *The EU has imposed sanctions against pro-Russian politicians and organizations in Moldova*. 15.07.2025. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/07/15/7521873/> [in Ukrainian].
12. *The European Union has imposed news sanctions against the Russian Federation*. 15.07.2025. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/evrosouz-zaprovidiv-novi-sankcii-proti-rf/a-73285702?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml> [in Ukrainian].
13. Kava, O.S. (2004). The causes of the Transnistrian conflict in the late 80s of the XX century. *Magisterium*, Issue 17, Historical Studies. Kyiv: NaUKMA, 74–80. [in Ukrainian].
14. Kotsur, V.V. (2013). *Ethnopolitical conflict in Transnistria in the context of Ukrainian-Moldovan interstate relations*. Kyiv: I.F. Kuras Institute of International Relations of the National Academy of Sciences of Ukraine, 272 p. [in Ukrainian].
15. Kruglashov, A., & Petrova, I. (2006). Will European medicines help the chronic crisis of Transnistria? *Politics and Time*, No. 4, 44–57. [in Ukrainian].
16. Kuchyk, O., & Tsebenko, O. (2011). Ukraine's participation in the settlement of ethnopolitical conflicts in the post-Soviet space. *Bulletin of Lviv University. Series: International Relations*, Issue 28, 3–12. [in Ukrainian].
17. Lossovsky, I.E. (2021). Transnistrian settlement: Ukraine's contribution and the experience of de-occupation of Donbas. *Strategic Panorama*, No. 1–2, 48–64. Retrieved from: <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/view/113>. [in Ukrainian].
18. Perepelytsia, G. M. (2003). *Genesis of conflicts in the post-communist space of Europe*. Kyiv: Stylos – PC "Foliant", 256 p. [in Ukrainian].
19. Petrova, I. (2006). The problem of the effectiveness of diplomatic measures of the guarantor states in the settlement of the Transnistrian conflict. *Historical and political problems of the modern world: Collection of scientific articles*, Vol. 12–13, Chernivtsi: Ruta, 258–263. [in Ukrainian].
20. Pirozhkov, S. I. (2015). The Transnistrian conflict and the war in Donbas. *Diplomatic Ukraine: scientific yearbook*. Kyiv, Issue 16, 661–671. [in Ukrainian].
21. Plaksenko, M. L. (2008). The role and interests of Russia in the settlement of the Transnistrian conflict. *Strategic priorities*, No. 3(8), 233–239. [in Ukrainian].
22. *The Transnistrian problem: a view from Ukraine* / N. Belitsky et al. ; ed. by S. Gerasymchuk ; Group of strategic and security studies. (2009). Kyiv: Istina, 272 p. [in Ukrainian].
23. *Transnistria asked Russia for recognition*. 16.04.2014. Retrieved from: https://lb.ua/world/2014/04/16/263399_pridnestrovo_poprosilo_rossiyu.html [in Ukrainian].
24. *Putin spoke about Russia's tasks and the greatest geopolitical catastrophe of the 20th century*. 26.04.2005. Retrieved from: <http://ua.korrespondent.net/world/256784-putin-rozpoviv-pro-zavdannya-rosiyi-i-najbilshu-geopolitichnu-katastrofu-hh-stolittya> [in Ukrainian].

25. *In Transnistria, they intend to introduce Russian legislation*. 05.12.2013. Retrieved from: <https://ua.korrespondent.net/amp/3274638-u-prydnistrovi-mauit-namir-vvesty-rosiiske-zakonodavstvo>. [in Ukrainian].

26. Filipenko, A. *Anti-example of Moldova: what gave Chisinau a “soft approach” in the dialogue with Transnistria*. 09.12.2020. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/12/9/7117202/> [in Ukrainian].

Oleksandr Alekseychenko. Russia’s policy on the transnistrio conflict in Moldova: conclusions for post-Soviet countries

The article examines the policy of the Russian Federation in the Republic of Moldova, especially its role in provoking and inciting the conflict between the authorities of the self-proclaimed “Transnistrian Moldavian Republic” and the official Chisinau. The article emphasizes the use by Moscow and its Transnistrian puppets of the functioning of an autonomous entity in eastern Moldova within Soviet Ukraine with its center in Tiraspol in 1924–1940 as a historical precedent. It is proven that the conflict in Transnistria has an ethno-political, economic and geopolitical basis artificially formed by Russian imperial entities. To destabilize the situation in Moldova and subsequently keep it under control, Moscow uses the ethnic factor and the Russian military presence in the region, as well as all the tools of hybrid influence at its disposal. The use of the strategy of “freezing” the conflict on the Left Bank of the Dniester allowed Russia to achieve recognition of its status as a peacekeeping country, as well as the exclusion of Romania from the number of international participants in the settlement of the confrontation between Chisinau and Tiraspol. By participating in the settlement of the Transnistrian conflict, Russia seeks to achieve recognition of the post-Soviet space as a “sphere of special responsibility” of Moscow from leading international actors, primarily the United States. Having failed to achieve support for any of its plans for the “settlement” of the Transnistrian conflict, Russia has turned the negotiation process in the “5+2” format into a fiction. The author is convinced that the settlement of the Transnistrian problem is currently directly dependent on the results of the Russian-Ukrainian war.

Key words: politics, Russia, Moldova, Transnistrian region, “frozen” conflict, settlement, international mediators.

Відомості про автора:

Алексейченко Олександр – кандидат політичних наук, докторант,
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327:061.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-2>

Ольга Анісімович-Шевчук
ORCID: 0000-0003-0428-6459

Світлана Матвієнків
ORCID: 0000-0002-7719-7791

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

Розкривається основний зміст міжнародних аналітичних центрів, зазначаються особливості їх функціонування. У дослідженні акцентується увага на ролі «мозкових центрів», які розробляють стратегії політик як міжнародних структур так і держав та окремих політичних діячів. Метою даного дослідження є визначення ролі міжнародних аналітичних центрів у процесах формування сучасної світової політики. Об'єктом дослідження виступають провідні міжнародні аналітичні центри (Брукінський інститут, Центр стратегічних та міжнародних досліджень, Рада з міжнародних відносин, Атлантична Рада, Фонд Карнегі за Міжнародний Мир, Міжнародний інститут стратегічних досліджень, Рада з Геостратегій та інші). Методи дослідження ґрунтуються на використанні системного аналізу, порівняльно-історичного підходу, методу контент аналізу та кейс-стаді (casestudy) (аналізу документів, вивчення графічної та текстової інформації тощо). Обумовлюється помітна їхня роль у питаннях формування зовнішньої політики, міжнародної безпеки, адже вони виступають важливими елементами сучасної системи міжнародних відносин, поєднуючи експертне знання з практикою політичного управління. Вони здатні фахово визначати та формулювати проблеми сучасності, а також комунікувати з урядами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством. Тобто міжнародні аналітичні центри – це своєрідні містки між академічною наукою та практичною політикою, що прагнуть вплинути на зміст політики, політичні процеси, формують порядок денний через цілеспрямовані дослідження та стратегічне поширення результатів, займаються адвокацією. Відповідно у дослідженні наголошується, що міжнародні аналітичні центри виконують дослідницьку, прогностичну, консультативну, ідеологічну та комунікаційні функції, адже вони створені з метою обговорення та просування важливих рішень у всі сфери суспільно-політичного, економічного, безпекового життя сучасного глобалізованого суспільства.

Ключові слова: міжнародні аналітичні центри, світова політика, глобальні процеси, формування порядку денного, зовнішня політика.

Вступ. Важливу роль у формуванні порядку денного на міжнародній арені відіграють аналітичні центри (англ. *thinktanks* – «мозкові центри»), які сприяють виробленню політичних курсів, беруть участь у розробці стратегій політики як держав так і міжнародних структур, а також виступають потужними інструментами для надання об'єктивної, науково обґрунтованої інформації як для високопосадовців так і для рядових громадян. Їх роль стає особливо значущою в умовах політичних криз, або змін в міжнародній системі, коли необхідність швидкого реагування та адаптації до нових реалій стає критичною. Міжнародні аналітичні центри активно залучені до аналізу глобальних політичних процесів, зокрема у сферах безпеки та зовнішньої політики. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу ролі міжнародних аналітичних центрів у формуванні сучасної світової політики,

а також визначенню характеру їх впливу на процес ухвалення політичних рішень на міжнародному рівні.

Метою даного дослідження є здійснення аналізу ролі міжнародних аналітичних центрів у процесах формування сучасної світової політики. **Об'єктом дослідження** виступають провідні міжнародні аналітичні центри. **Методи дослідження** ґрунтуються на використанні системного аналізу, порівняльно-історичного підходу, методу контент аналізу та кейс-стаді (casestudy) (аналізу документів, вивчення графічної та текстової інформації тощо). Системний підхід дозволив розглянути діяльність міжнародних аналітичних центрів як елементів глобальної політичної системи, порівняльно-історичний метод – можливість простежити еволюцію їхньої ролі у різні періоди міжнародних відносин. Наприклад, з метою вивчення графічної та текстової інформації міжнародних аналітичних центрів став у пригоді метод контент-аналізу, а також метод casestudy, що на конкретних прикладах дозволив виокремити проблематику їх досліджень.

Вивченням особливостей діяльності міжнародних аналітичних центрів («мозкових центрів», «мозкових трестів», «фабрик думок») займалися як закордонні (Д. Абельсон, С. Брукс та Х. Хуа [1], Дж. МакГанн [8], Д. Стоне [13] та інші) так і вітчизняні дослідники (Д. Коротков [18], О. Маєвська [17], Н. Ржевська [20; 21], Т. Стройко [24], Сенченко М., Сенченко О., Гастинщиков В. [23] та інші). У цьому контексті варто відзначити колективну працю «Аналітичні центри, зовнішня політика та геополітика: шляхи впливу» [1], у якій автори висвітлюють тему політичного впливу цих структур (thinktanks) на процес формування міжнародної політики, зокрема дослідники зупиняються на їхній ролі та механізмах впливу, а також їхньому місці в політичних системах, особливостям доступу до владних структур та порядком формування політичного порядку денного. Відзначається також своїм викладом матеріалу й критична праця Діани Стон [13], у якій авторка показує залежність впливу від інституційного контексту, а не лише від якості ідей.

Важливим джерелом інформації про ефективність і визнання діяльності «мозкових центрів» є звіти різних організацій, міжнародні рейтинги (Індекси) та інформація офіційних сайтів самих аналітичних структур, а також їхніх консорціумів (спільнот). Наприклад, на сайті «Глобальні рішення: Всесвітній політичний форум» (“Global Solutions: The World Policy Forum”) [7] міститься інформація про дослідження глобальної мережі міжнародних аналітичних центрів і їх дослідницьких установ, що об'єднує національний і міжнародний досвід «на службі глобального громадянства» [7]. Як зазначається на офіційному сайті, інтелектуальне ядро даної спільноти – Рада з глобального вирішення проблем, яка «зобов'язана надавати політичні поради G20 та пов'язаним з нею міжнародним організаціям. Зазначена Рада (Council for Global Problem-Solving) має контакти з політиками у різних державах та приблизно зі 500 аналітичними центрами у більшості країн світу [7]. Також цікавим є матеріал сайту Пенсільванського університету, у якому систематизовано інформацію про найкращі аналітичні центри з усього світу, що займаються дослідженням публічної політики [8]. Тут значні напрацювання у свій час були зроблені Джеймсом Г. МакГанном, який востаннє опублікував «Глобальний індекс аналітичних центрів за 2020 рік», – одну з найповніших оцінок діяльності аналітичних центрів та їхнього впливу на формування глобальної політики. Даний звіт – це дослідницька ініціатива, яка містить результати міжнародного опитування понад 1950 науковців, державних та приватних донорів, політиків та журналістів, які «допомогли ранжувати понад 6500 аналітичних центрів за набором із 18 критеріїв, розроблених TTCSF [8].

Одне з останніх досліджень 2025 року [14] провів Центр впровадження державної політики для рівності та зростання (CIRPEC), опублікувавши Звіт про стан сектору аналітичних центрів за 2025 рік, у який було включено опитування 333 центрів зі 102 держав [14]. Дана

праця висвітлює зростаючі виклики та нові можливості в цьому секторі, підкреслюючи центральну роль доказів в епоху поляризації. Звіт продемонстрував, що політична поляризація у світі зростає – 36 % аналітичних центрів повідомляють, що вона сильно впливає на їхню роботу, порівняно з 24 % у 2024 році [14], впливаючи на залучення аудиторії, співпрацю з експертами, варіанти фінансування та доступ до ЗМІ. Однак в екосистемах, де дослідницькі дані високо цінуються, аналітичні центри краще справляються з політичними розбіжностями, і в свою чергу, менше зазнають впливу викликів поляризації. «Порядок денний аналітичних центрів значною мірою відповідає суспільним потребам» [14]. Одним з найгостріших недоліків у потенціалі, незалежно від розміру аналітичного центру чи структури фінансування, названо залучення коштів. Також у звіті вказано, що «у 2025 році 71 % аналітичних центрів використовували інструменти штучного інтелекту (порівняно з 57 % у 2024 році), переважно для комунікацій та досліджень» [14].

Аналітичні центри («мозкові центри», «фабрики думок», «мозкові трести», англ. – *thinktanks, brainstrust*) – це науково-дослідні організації, які зосереджують свої зусилля на аналітичних дослідженнях у сферах політики, економіки, соціології, екології, права тощо. Інтелектуальні продукти аналітичних центрів – це дослідження, фундаментальні теоретичні праці, аналітичні огляди, суспільно-політична експертиза. Для дослідження в рамках програми «Експертно-аналітичні центри та громадянське суспільство» Університету Пенсільванії США, як робоче поняття, було подано таке визначення «мозкових центрів» як організацій, які спеціалізуються на дослідженнях й аналізі державної політики та взаємодії з відповідними акторами, здійснюють політичні дослідження, аналіз та консультації з внутрішньополітичних і міжнародних питань, тим самим даючи можливість політичному керівництву і громадськості приймати обґрунтовані рішення в сфері державної політики [8].

Необхідно зауважити, що в науковому колі немає однозначного трактування термінів, які застосовуються для позначення організацій, що працюють у сфері аналітичної діяльності: вони можуть ототожнюватись, або відрізнятися в нюансах. Так, мозковими центрами, або аналітичними центрами (*thinktanks*) прийнято називати недержавні (громадські) дослідницькі організації, які, як правило, зосереджують свої зусилля в галузі суспільно-гуманітарних наук – політики, економіки, соціології, права тощо. Зокрема, професор Н. Ржевська у своєму дослідженні зазначає, що саме недержавні аналітичні центри (саме їх зазвичай називають «мозковими трестами»), «діяльність котрих спрямована на ідейне обґрунтування, експертну оцінку та пропагандистський супровід зовнішньої політики» [21], який від 60-х років минулого століття почали використовувати й для позначення аналітичних центрів. Саме ж словосполучення «*brainstrust*» («мозковий трест») називають групу радників чи будь-яке співтовариство експертів, які спільно розробляють нові проекти, пропонують нові ідеї, шукають способи вирішення поставлених завдань. Відповідно на початках цим терміном описували групу радників політичного кандидата, або діючого президента; часто це були вчені, яких цінували за досвід у певних сферах. Мозковий трест – це термін асоціюють з групою радників Франкліна Рузвельта під час його президентської адміністрації, коли спічрайтер і юрист-консультант Ф. Рузвельта Семюель Розенман у 1932 р. запропонував створити групу вчених для консультування президента (ядром мозкового треста Ф. Рузвельта складали професори права юридичного факультету Колумбійського університету, а пізніше – Гарвардської юридичної школи). Сьогодні використання цього терміна розширилося за межі політики і охоплює будь-яку групу радників, пов'язаних з особою, яка приймає рішення. За даними «*Global Goto Think TankIndex Report*» за 2020 рік у світі налічувалося 11 175 аналітичних центрів, з яких 2203 знаходилося у США і 2932 – функціонувало в європейських державах [24]. За даними як на 2020 рік так і на 2025, 2026 роки найкращим міжнародним аналітичним центром визнано Брукінський інститут (*BrookingInstitution*) зі США [8; 9; 10; 14; 16]. Друге місце

у квітні 2026 рокуна думку експертів серед 82 організацій, які були долучені до рейтингування, посідає Центр стратегічних та міжнародних досліджень (США) [10; 16; 4], третє – Рада з міжнародних відносин (США) [10; 16; 5], 4-тє місце у цьому ж 2026 році – Атлантична Рада (США), 5-тє – Фонд Карнегі за Міжнародний Мир (США), 6-тє – Центр Вільсона (США) і лише на 7-му місці – Міжнародний інститут стратегічних досліджень (Велика Британія) та 8-му місці – Королівський об'єднаний інститут служб (Велика Британія) [10; 16].

Варта погодитися з українською дослідниця О. Маєвською, яка наголошує, що вони є аналітичними установами, які«у своїй діяльності не прив'язані до однієї держави» [17, с. 128], адже якщо перевірити офіційні їхні сайти, то можна перекоонатися, що тут представлені дослідження як регіональному розрізі так і відповідно до проблем у глобальному масштабі. Тому «в більшості випадків такі центри складаються з представників різних країн, мають свої філіали в різних регіонах, займаються глобальною проблематикою або окремими питаннями, що стосуються світового розвитку. Вони орієнтуються на світову громадськість та провідних політичних діячів. За своєю організаційною структурою такі «мозкові центри» є близькими до транснаціональних корпорацій. До цієї групи установ відносять Фонд Карнегі за міжнародний мир, «Міжнародну кризову групу», Інститут Брейгель, Міжнародний інститут стратегічних досліджень (штаб-квартира у Великій Британії), «Amnesty International», Тристоронню комісію та Римський клуб» [17, с. 128].

Політичний вплив міжнародних аналітичних центрів не завжди має прямий характер, часто проявляється у формі легітимації рішень та формуванні експертного консенсусу [1]. Головним спонсором діяльності «мозкових трестів» часто є приватний бізнес, що діє через благодійні фонди. Деякі з них поєднують у роботі виконання науково-аналітичних завдань та функції фінансового донорства – підтримки цільових політичних розробок та фундаментальних наукових досліджень незалежних експертів, університетів [20] тощо. Хоча перші визнані аналітичні центри, як стверджують дослідники, з'явилися у відповідь на потреби урядів в отриманні експертних консультацій з нагальних питань. Одним з перших прикладів є Королівський інститут об'єднаних служб (RUSI), створений у 1831 році у Великій Британії, який зосереджувався на військових та оборонних питаннях [12]. Даною проблематикою він займається і сьогодні, зокрема російсько-українською війною, висвітлюючи останні новини про цей тривалий конфлікт. Однак найяскравішим прикладом аналітичного центру початку ХХ ст. є Інститут Brookings, заснований у 1916 році в США, який поклав початок ширшій тенденції до досліджень, орієнтованих на світову політику. Загалом поява багатосторонніх організацій, таких як ООН, Світова організація торгівлі (СОТ) та Міжнародний валютний фонд (МВФ), підкреслила важливість наявності дослідницьких органів, здатних аналізувати та консультувати зі складних глобальних питань. Це призвело до створення міжнародних аналітичних центрів, які працювали або в глобальному масштабі, або в декількох країнах. Наприклад, ChathamHouse (Королівський інститут міжнародних відносин), заснований у Лондоні в 1920 році, став провідним центром досліджень і діалогу з глобальних питань. Його робота виходила за межі Сполученого Королівства і дедалі більше стосувалася міжнародних питань, сприяючи глобальному діалогу з питань міжнародних відносин та економіки [3]. Загалом протягом ХХ ст. міжнародні аналітичні центри все частіше виступали в ролі ключових гравців у формуванні глобальної політики, особливо у сферах міжнародних відносин, економічного розвитку та захисту навколишнього середовища, надаючи урядам, міжнародним організаціям та неурядовим організаціям експертні рекомендації, впливаючи таким чином на процеси прийняття рішень з найважливіших глобальних питань.

Невід'ємною частиною будь-якого дослідженняє проведення класифікації, адже саме вона сприяє розумінню проблемних питань та подальшому розвитку наукової теорії. Варто обумовити, що різні дослідники по різному підходять до даного питання. Ми ж зосередимо

увагу на програмі «Експертно-аналітичні центри та громадянське суспільство» Університету Пенсільванії США, які запропонували загальну класифікацію, питання якої постали через відмінності між політичними системами і громадянським суспільством. У рамках однієї держави чи регіону аналітичні центри можуть відігравати чимало ролей, більше того, вони сильно відрізняються один від одного за характером і масштабом своєї діяльності). Критерієм для класифікації послужила приналежність аналітичної організації, що сприяє систематизації «мозкових центрів» світу та вирішенню концептуальних задач у питанні їхнього рейтингування [8, р. 6–7]. У межах цієї класифікації виділяють такі типи міжнародних аналітичних центрів: 1) самостійні та незалежні – «мозкові центри», що мають істотну незалежність від будь-яких групових інтересів або донора, працюють самостійно і не фінансуються державою, як, наприклад, Інститут Брукінгса (США), ChathamHouse або Королівський інститут міжнародних відносин (Велика Британія); 2) напівзалежні – міжнародні аналітичні центри незалежні від держави, але які контролюються груповими інтересами, донорами, забезпечують більшу частину фінансування і суттєво впливають на діяльність «мозкових центрів»; 3) державні – аналітичні центри, що офіційно входять у структуру держави, наприклад, Дослідницька служба Конгресу (США), чи «Рада з Геостратегій», розташована у Вестмінстері (Лондон) та зосереджується на формуванні зовнішньої та оборонної політики уряду монарха в міжнародній політиці [6]. Також функціонують 4) квазідержавні – аналітичні центри, що фінансуються виключно за рахунок державних грантів і контрактів, але не входять в офіційну структуру держави, наприклад, Міжнародний дослідницький центр Вудро Вільсона (США); 5) партійні – центри, офіційно пов'язані з політичними партіями, наприклад, Фонд Конрада Аденауера (ФРН); 6) корпоративні – комерційні організації, що займаються вивченням політичних проблем, пов'язані з корпораціями, або просто діють на комерційній основі (наприклад, Стенфордський дослідницький інститут у США). Існують й інші класифікації, які пояснюють різноплановість міжнародних аналітичних організацій, їх орієнтацією на проблеми в світі та регіонах.

Загалом роль міжнародних аналітичних центрів еволюціонувала від простого надання технічної експертизи до того, щоб стати ключовими гравцями на міжнародній арені. Вони стали незамінними посередниками у формуванні політики міжнародних організацій, які потребували швидкого доступу до досліджень, які були б не лише академічно обґрунтованими, але й негайно застосовними в контексті прийняття рішень. Тобто міжнародні аналітичні центри працюють, формуючи політичні, економічні та соціальні програми за допомогою різних механізмів. Ці механізми включають більше, ніж просто створення звітів; вони включають адвокацію, розбудову мережі та стратегічну комунікацію. В основі впливу міжнародних аналітичних центрів лежить їхня здатність визначати та формулювати проблеми. У світовій політиці влада часто визначається мережами впливу, які чудово створюють саме міжнародні аналітичні центри, які охоплюють уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство в глобальному масштабі. Роблячи це, вони не лише поширюють свої ідеї, але й позиціонують себе на перехресті цих впливових сфер. Вони часто організовують зустрічі з урядовцями, міжнародними організаціями та бізнес-лідерами, щоб вплинути на ключові політичні рішення з питань, починаючи від розповсюдження ядерної зброї, війнами та закінчуючи зміною клімату. Окрім проведення досліджень, міжнародні аналітичні центри часто займаються прямою адвокацією, прагнучи вплинути не лише на зміст політики, а й на політичні процеси, що стоять за її прийняттям.

Згідно з звітом 2022 року, понад 8 200 аналітичних центрів активно сприяють глобальним політичним дискусіям [9]. Ці організації слугують критичними посередниками, перетворюючи академічні дослідження на практичні рекомендації для політиків. Зокрема, США лідирують за кількістю таких центрів, з більш ніж 1 800 установами, за ними йдуть Китай,

Індія та Велика Британія. Ці цифри відображають концентрацію глобальної політичної та економічної влади, що відповідає стратегічним інтересам цих країн [9]. Одним із основних напрямків роботи аналітичних центрів є встановлення порядку денного через цілеспрямовані дослідження та стратегічне поширення результатів. Звіт 2022 року вказує на зростання кількості мереж, де аналітичні центри працюють за кордоном, щоб вирішувати спільні проблеми, такі як міграція, кібербезпека та сталий розвиток. Наприклад, ініціативи, ініційовані європейськими аналітичними центрами, значно вплинули на «зелений» курс Європейського Союзу, зокрема, підкреслюючи важливість декарбонізації та впровадження відновлюваної енергетики [9]. Вплив аналітичних центрів посилюється завдяки їх здатності адаптуватися до цифрових змін. Згідно з звітом, 73 % аналітичних центрів збільшили свою цифрову активність після пандемії, використовуючи вебінари, онлайн-політичні брифінги та соціальні мережі для досягнення різних аудиторій [9]. Цей перехід не лише розширив їх охоплення, але й урізноманітнив їхній вплив, дозволяючи залучати зацікавлені сторони в режимі реального часу. Однак залежність від конкретних джерел фінансування викликає питання щодо можливих упереджень, що ставить під сумнів достовірність їхніх результатів. Що стосується впливу, звіт наводить переконливі приклади того, як аналітичні центри формують глобальні пріоритети. Наприклад, у 2021 році у Великобританії засновано «Раду з Геостратегій», яка вивчає широкий спектр проблем пов'язаних з питаннями безпеки в Євроатлантичному, Індо-Тихоокеанському та Полярному регіонах світу [9]. Організація «On Think Tank» [9] відзначає цей центр як один з найбільш динамічних нових інституцій у сфері стратегічного аналізу, а «Think Tank Alert» [10] станом на 2026 рік активно моніторить як важливого учасника геополітичних дискусій. І це не випадково, адже особливу увагу аналітики цього міжнародного центру приділяють питанням дипломатичного та військового потенціалу Об'єднаного Королівства, його військово-морської сили; розробляють пропозиції, спрямовані на підтримку вільного та відкритого міжнародного порядку, намагаються консолідувати зусилля на питаннях співпраці зі союзниками і партнерами тощо. Так, у лютому 2022 року «Рада з Геостратегій» ініціювала створення тристоронньої комісії з питань висвітлення проблем безпеки у Європі, а на сайті цього аналітичного центру опубліковано карту, яка візуалізує актуальність співпраці між трьома європейськими державами (див. Рис. 1). У матеріалах «мозкового центру» підкреслюється, що Україна стала ключовим елементом стримування російської експансії на європейському континенті, обмежуючи військові можливості Росії й запобігаючи поширенню агресії на інші держави Європи. Увага аналітиків скерована й до оборонних витрат, модернізації збройних сил. Окрему увагу у дослідженнях аналітики «Ради з Геостратегій» приділили геостратегічному розташуванню України, її ролі у регіоні Чорного моря. Контроль над цим регіоном має значний вплив на безпеку транспортних шляхів, енергетичну стабільність та військовий баланс сил, як стверджують експерти. Окрім цього, в аналітичних матеріалах аналітичного центру підкреслюються перспективи інтеграції України до європейських та євроатлантичних безпекових структур тощо.

Тобто британський аналітичний центр «Рада з Геостратегій» займаючись питаннями геополітики, оборони та міжнародної безпеки, центральне місце відводить проблемам формування нової безпекової архітектури Європи. Україна, на думку фахівців, перетворилася на важливого партнера Великої Британії та стала певним гарантом стабільності у Східній Європі. А війна, розв'язана Росією, спонукала переглянути систему міжнародної безпеки в Європі, зазначають фахівці.

Загалом з аналізу звітів випливає, що існує три основні шляхи впливу аналітичних центрів на світову політику, а саме: 1) аналітичні центри виробляють політичні рекомендації, які безпосередньо інформують про прийняття рішень. Наприклад, під час пандемії COVID-19 такі організації, як Інститут Брукінгса та ChathamHouse, впливали на політику охорони

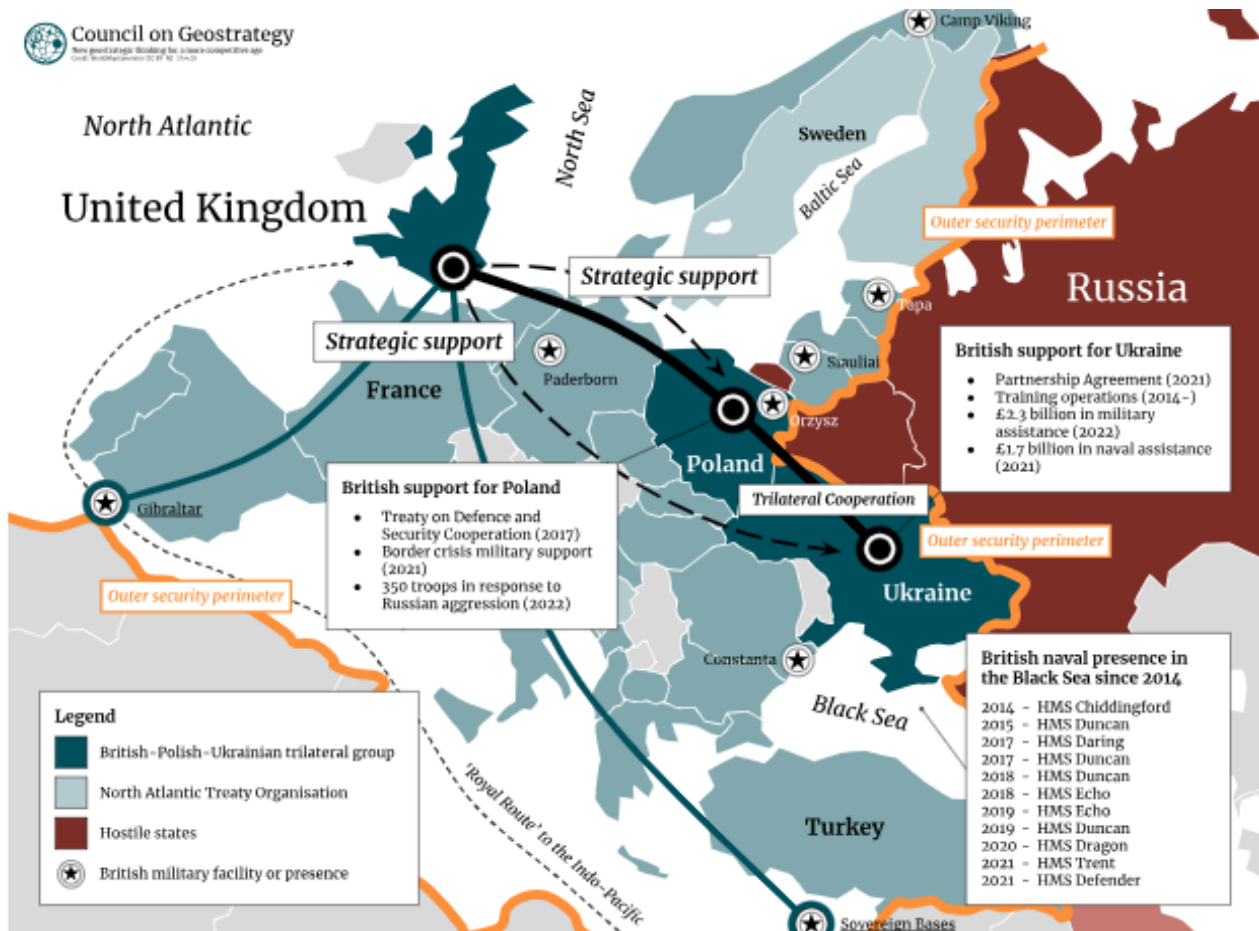

Рис. 1. Стратегічна підтримка Сполученого Королівства [11]

здоров'я; 2) із розвитком цифрових технологій аналітичні центри розширили територію охоплення; 3) аналітичні центри служать форумами для діалогу, об'єднуючи зацікавлені сторони з різних секторів.

Висновки. Міжнародні аналітичні центри – це важливі актори світової політики, які відіграють значну роль у формуванні політичних рішень, стратегій та порядку денного на міжнародній арені. Аналітичні центри – це актори політики, які активно впливають на формування зовнішньополітичних стратегій держав та виступають інструментами державної сили, своєрідною платформою експертних думок та ідей, що формують наративи. Вони часто є своєрідним містком між академічною наукою та практичною політикою. Тобто вони виконують дослідницьку, прогностичну, консультаційну, ідеологічну та комунікаційні функції, адже створені з метою обговорення та просування важливих для суспільно-політичного, економічного, культурного, соціального життя рішення.

Їхній вплив як правило реалізується через підготовку аналітичних доповідей, участь в експертних дискусіях, співпраці з урядовими структурами та міжнародними організаціями, а також через формування суспільно-політичних наративів. Особливо помітною є їхня роль у питаннях формування зовнішньої політики, міжнародної безпеки. Водночас діяльність аналітичних центрів не позбавлена певних особливостей, пов'язаних зокрема з їхнім фінансуванням та політичною залежністю, що може впливати на об'єктивність експертних оцінок. Відповідно міжнародні аналітичні центри виступають важливими елементами сучасної системи міжнародних відносин, поєднуючи експертне знання з практикою політичного управління.

Література:

1. Abelson D., Brooks S., Hua X. Think Tanks, Foreign Policy and Geo-Politics. Pathways to Influence. London and New York, 2017. 218 p. URL: <https://www.book2look.com/embed/9781317010654>
2. Abelson D. Think Tank and U.S. Foreign Policy: An Historical Perspective. *U.S. Foreign policy agenda*. Vol. 7, N. 3. URL: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/fpa/fpa_nov02_abelson.pdf
3. Chatham House. URL: <https://www.chathamhouse.org>
4. Center for Strategic & International Studies (CSIS). URL: <https://www.csis.org/>
5. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/>
6. Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age. URL: <https://www.geostrategy.org.uk/>
7. Global Solutions: The World Policy Forum. URL: <https://www.global-solutions-initiative.org/think-tanks/>
8. McGann J. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. *University of Pennsylvania*. 2021. 376 p. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/2020_Global_Go_To_Think_Tank_Index_Report.pdf
9. Nicolle S., Baertl A., Gilbreath D. Think tank state of the sector 2022. *OpenThink Tank Directory*. October 2022. URL: https://onthinktanks.org/wp-content/uploads/2022/10/OTT_SotS-2022_05.pdf
10. Rankings. *Think Tank Alert*. April 2026. URL: <https://thinktankalert.com/rankings>
11. Rogers J. The trilateral of Poland, Ukraine and the United Kingdom. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. 17 February 2022. URL: <https://www.geostrategy.org.uk/research/the-trilateral-of-poland-ukraine-and-the-united-kingdom/>
12. Royal United Services Institute (RUSI). URL: <https://www.rusi.org/>
13. Stone D. Recycling Bins, Garbage Cans or Think Tanks? Three Myths Regarding Policy Analysis Institutes. *Public Administration*. 85 (2). P. 259–278. URL: https://www.academia.edu/1805911/_Garbage_Cans_Recycling_Bins_or_Think_Tanks_Three_Myths_about_Policy_Institutes_?auto=download
14. The On Thinks State of the Sector Report 2025. State of the Sector 2025. Report Trust in Evidence in Challenging Time. *OTT: A global consultancy and platform for change*. URL: <https://onthinktanks.org/state-of-the-sector-report-2025/>
15. The Trilateral Commission. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. URL: <https://www.geostrategy.org.uk/the-trilateral-commission/>
16. TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. *DSpace*. URL: https://repository.upenn.edu/exhibits/orgunit/think_tanks
17. Маєвська О.М. Класифікація «мозкових центрів» світу: основні підходи. Політичне життя. Вип. 1–2. 2017. <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4017>
18. Коротков Д. «Thinktanks» як сучасні актори світової політики: боротьба в просторі міжнародної конкуренції. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 1 (15). С. 17–30. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-01-17-30>
19. Петренко І. Аналітичні центри як суб'єкти формування публічної політики: автореф. дис. ...д-ра політ. наук: 23.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2019. 36 с.
20. Ржевська Н. Американські аналітичні центри як суб'єкти прогнозування зовнішньої політики. *Проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 10–11. С. 316–332. URL: <https://vmv.kyvu.edu.ua/series/vipusk11-10/23.pdf>
21. Ржевська Н. Історико-теоретичний аналіз «виробництва» інтелектуального простору американськими та транснаціональними аналітичними структурами. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політол. студії*. 2015. Вип. 7. С. 73–83. URL: https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/7_2016/9.pdf
22. Сенченко М. Мережа американських фондів і «мозкових трестів». *Вісник книжкової палати*. № 5. 2021. С. 26–32.
23. Сенченко М., Сенченко О., Гастинщиков В. Мозкові центри країн світу. К.: Персонал, 2016. 277 с.
24. Стройко Т. Що таке ThinkTank? 25 червня 2025. *InternationalLibertyInstitute*. URL: <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/shho-take-think-tank>

References:

1. Abelson D., Brooks S., Hua X. Think Tanks, Foreign Policy and Geo-Politics. Pathways to Influence. London and New York, 2017. 218 p. Retrieved from: <https://www.book2look.com/embed/9781317010654>
2. Abelson D. Think Tank and U.S. Foreign Policy: An Historical Perspective. *U.S. Foreign policy agenda*. Vol. 7, N. 3. Retrieved from: https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/fpa/fpa_nov02_abelson.pdf
3. Chatham House. Retrieved from: <https://www.chathamhouse.org>
4. Center for Strategic & International Studies (CSIS). Retrieved from: <https://www.csis.org/>
5. Council on Foreign Relations. Retrieved from: <https://www.cfr.org/>
6. Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age. Retrieved from: <https://www.geostrategy.org.uk/>
7. Global Solutions: The World Policy Forum. Retrieved from: <https://www.global-solutions-initiative.org/think-tanks/>
8. McGann J. 2020 Global Go To Think Tank Index Report. *University of Pennsylvania*. 2021. 376 p. Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/2020_Global_Go_To_Think_Tank_Index_Report.pdf
9. Nicolle S., Baertl A., Gilbreath D. Think tank state of the sector 2022. *OpenThink Tank Directory*. October 2022. Retrieved from: https://onthinktanks.org/wp-content/uploads/2022/10/OTT_SotS-2022_05.pdf
10. Rankings. *Think Tank Alert*. April 2026. Retrieved from: <https://thinktankalert.com/rankings>
11. Rogers J. The trilateral of Poland, Ukraine and the United Kingdom. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. 17 February 2022. Retrieved from: <https://www.geostrategy.org.uk/research/the-trilateral-of-poland-ukraine-and-the-united-kingdom/>
12. Royal United Services Institute (RUSI). Retrieved from: <https://www.rusi.org/>
13. Stone D. Recycling Bins, Garbage Cans or Think Tanks? Three Myths Regarding Policy Analysis Institutes. *Public Administration*. 85 (2). P. 259–278. Retrieved from: https://www.academia.edu/1805911/_Garbage_Cans_Recycling_Bins_or_Think_Tanks_Three_Myths_about_Policy_Institutes_?auto=download
14. The On Thinks State of the Sector Report 2025. State of the Sector 2025. Report Trust in Evidence in Challenging Time. *OTT: A global consultancy and platform for change*. Retrieved from: <https://onthinktanks.org/state-of-the-sector-report-2025/>
15. The Trilateral Commission. *Council on Geostrategy: New geostrategic thinking for a more competitive age*. Retrieved from: <https://www.geostrategy.org.uk/the-trilateral-commission/>
16. TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. *DSpace*. Retrieved from: https://repository.upenn.edu/exhibits/orgunit/think_tanks
17. Maievska, O. M. (2017). Klasyfikatsiia “mozkovykh tsentriv” svitu: osnovni pidkhody [Classification of “think tanks” in the world: Main approaches]. *Politychne zhyttia*, (1–2). Retrieved from <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/4017> [in Ukrainian].
18. Korotkov, D. (2023). “Think tanks” yak suchasni aktory svitovoi polityky: borotba v prostori mizhnarodnoi konkurentsii [Think tanks as modern actors of world politics: Struggle in the space of international competition]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*, 1(15), 17–30. Retrieved from <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-01-17-30> [in Ukrainian].
19. Petrenko, I. (2019). Analitychni tsentry yak subiekty formuvannia publichnoi polityky [Think tanks as subjects of public policy formation] (Extended abstract of Doctor’s thesis). Taras Shevchenko National University of Kyiv. [in Ukrainian].
20. Rzhavska, N. (2015). Amerykanski analitychni tsentry yak subiekty prohozuvannia zovnishnoi polityky [American think tanks as subjects of foreign policy forecasting]. *Problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, (10–11), 316–332. Retrieved from <https://vmv.kymu.edu.ua/series/vipusk11-10/23.pdf> [in Ukrainian].
21. Rzhavska, N. (2015). Istoryko-teoretychnyi analiz “vyrobnytstva” intelektualnogo prostoru amerykanskymy ta transnatsionalnymy analitychnymy strukturamy [Historical and theoretical analysis of the “production” of intellectual space by American and transnational analytical structures]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politologichni studii*, (7), 73–83. Retrieved from https://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/7_2016/9.pdf [in Ukrainian].
22. Senchenko, M. (2021). Merezha amerykanskykh fondiv i “mozkovykh trestiv” [Network of American foundations and think tanks]. *Visnyk Knyzhkovoi palaty*, (5), 26–32. [in Ukrainian].

23. Senchenko, M., Senchenko, O., & Hastynshchykov, V. (2016). *Mozkovi tsentry krain svitu* [Think tanks of the countries of the world]. Kyiv: Personal. [in Ukrainian].

24. Stroiko, T. (2025, June 25). *Shcho take think tank?* [What is a think tank?]. International Liberty Institute. Retrieved from <https://www.ilibertyinstitute.org/articles/shho-take-think-tank> [in Ukrainian].

Olha Anisimovych-Shevchuk, Svitlana Matviienkiv. The role of international think centres in forming contemporary world politics

The main content of international think tanks is identified, the features of their functioning are noted. The study focuses on the role of “think tanks” that develop policy strategies for both international structures and states and individual political figures. The purpose of this study is to determine the role of international think tanks in the processes of forming modern world politics. The object of the study is the leading international think tanks (Brooklyn Institute, Center for Strategic and International Studies, Council on Foreign Relations, Atlantic Council, Carnegie Endowment for International Peace, International Institute for Strategic Studies, Council on Geostrategies and others). The research methods are based on the use of system analysis, comparative-historical approach, content analysis method and case study (document analysis, study of graphic and text information, etc.). Their significant role in the formation of foreign policy, international security is determined, because they are important elements of the modern system of international relations, combining expert knowledge with the practice of political management. They are able to professionally identify and formulate contemporary problems, as well as communicate with governments, international organizations and civil society. That is, international think tanks are a kind of bridges between academic science and practical politics, seeking to influence the content of politics, political processes, shape the agenda through targeted research and strategic dissemination of results, and engage in advocacy. Accordingly, the study emphasizes that international think tanks perform research, forecasting, consulting, ideological and communication functions, as they are created to discuss and promote important decisions in all areas of socio-political, economic, and security life of a modern globalized society.

Key words: international think tanks, world politics, global processes, agenda setting, foreign policy.

Відомості про авторів:

Анісімович-Шевчук Ольга – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин,
Інститут гуманітарних та соціальних дисциплін
Національного університету «Львівська політехніка».

Матвієнків Світлана – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 3.35.351

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-3>

Олена Березовська-Чміль
ORCID: 0000-0002-3395-9141

ІННОВАЦІЙНЕ ЛІДЕРСТВО ТА УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті визначено мотиваційні основи та особливості формування сучасних лідерських компетенцій і навичок. Проаналізовано сучасні особливості розвитку менеджменту та лідерства в органах публічної влади. Обґрунтовано, що феномен лідерства позиціонується як одна з найважливіших складових успішного розвитку системи публічної політики. Встановлено, що динаміка суспільних процесів зумовлює формування інноваційної концепції діяльності менеджерів та лідерів, які сьогодні повинні поєднувати суворе дотримання законодавчих вимог та підвищувати ефективність управлінських процесів. Доведено, що ефективний менеджер повинен забезпечувати скоординовану діяльність структурних підрозділів у контексті досягнення спільних цілей. Встановлено, що управління та лідерство в публічній політиці визначаються синергією компетенцій, навичок та здібностей лідерів, спрямованих на посилення особистого впливу, розвиток стратегічного мислення та прийняття ефективних управлінських рішень, а також на впровадження стратегії постійного самовдосконалення. Прикладами ефективного лідерства у сфері публічної політики та сталого розвитку є впровадження сучасних технологій, підтримка соціальних проектів та покращення умов життя суспільства. У статті доведено, що управління та лідерство в органах публічної влади мають ґрунтуватися на принципах інституційної підтримки та механізмах вертикальної соціальної мобільності. Встановлено, що інституційна підтримка потребує оновлення в контексті забезпечення верховенства права, вдосконалення законодавчої бази, розвитку економічних інструментів управління, мотивації керівників до навчання та підвищення кваліфікації, а також впровадження ефективної антикорупційної політики, що відповідає міжнародним стандартам.

Ключові слова: політичне лідерство, управління, органи влади, публічна політика, держава, людські ресурси, сталий розвиток, інституційна стабільність, соціальна відповідальність.

Вступ. Ефективна система публічного управління є необхідною передумовою успішного розвитку країни на шляху до сталого розвитку та демократії. Ефективність політичного лідерства та управління визначається не лише верховенством права, а також професійним потенціалом керівників та лідерів органів публічної влади та наявністю відповідного рівня навичок, умінь та компетентностей. Позитивна динаміка системи публічного управління вимагає інноваційних підходів до лідерства, що мають ґрунтуватися на принципах компетентності та відповідальності, а лідерські якості керівників повинні слугувати стимулюючим чинником для досягнення управлінських цілей, впровадження реформ, оптимізації адміністративної культури та підвищення ефективності використання людського капіталу.

Сучасна стратегія публічного управління характеризується розбіжністю між потенціалом лідерства та менеджменту в державних органах і їх практичною реалізацією. Ситуацію ще більше ускладнюють застаріла нормативно-правова база та інноваційні вимоги концепції європейської інтеграції України. У зв'язку з цим низка аспектів лідерства та управління у публічній сфері потребує ґрунтовного дослідження з метою їх вдосконалення.

Матеріали і методи дослідження. Методологічна та теоретична основа роботи була сформована з урахуванням пріоритетних принципів системних досліджень на основі комплексного підходу. Матеріалами дослідження стали галузеві видання та збірники науково-практичних

© О. Березовська-Чміль, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

конференцій з питань управління та лідерства в органах влади, а також статистичні дані. При цьому перевага надавалася сучасним розробкам у контексті розвитку електронного урядування та цифровізації. У статті використовуються різні підходи та методи дослідження, зокрема загальнонаукові та спеціальні методи. Міждисциплінарний характер та практичне значення є основними ознаками даного дослідження. На початковому етапі підготовки статті застосовувався описовий метод, щоб уникнути суб'єктивних оціночних суджень. Крім того, використовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Для формулювання пропозицій щодо вдосконалення аспектів лідерства та управління було використано структурний та логічний методи; для оновлення теоретичних концепцій та уточнення термінології було застосовано аналіз та синтез. Поєднання цих методів із загальними науковими методами абстрагування та порівняння дозволило зробити висновки щодо стану розвитку лідерства та управління в органах влади, виявити прогалини, визначити проблемні та невирішені питання.

Використовуючи методи прогнозування та узагальнення, у статті сформульовано пропозиції щодо задоволення існуючих потреб у сфері лідерства в публічному управлінні, теоретично обґрунтовано основні результати дослідження, сформульовано висновки та визначено питання, що потребують подальшого вивчення.

Результати та обговорення. Виконання основних завдань системи публічного управління залежить від наявності достатнього людського капіталу, компетентних виконавців та успішних керівників і лідерів. Іноземний досвід переконливо показує, що забезпечення конкурентоспроможності органів влади дозволяє розвивати лідерські якості фахівців у системі публічного управління. Навички лідерства та управління є одними з найважливіших основ потенціалу влади в сучасних соціальних умовах. З точки зору соціально-психологічних концепцій лідерство розглядається як здатність мотивувати, керувати та надихати інших на досягнення спільних цілей [12]. Водночас менеджмент проявляється у здатності планувати та координувати роботу команди й здійснювати контрольні функції. Ефективне політичне лідерство допомагає створити атмосферу довіри та позитиву в командній роботі, де кожен член команди вільно висловлює ідеї, може швидко аналізувати ситуацію та формулювати управлінські рішення. Управління створює передумови для ефективного лідерства, забезпечуючи оптимальне планування та організацію роботи, ефективну комунікацію, а також моніторинг результатів з подальшою аналітикою.

Лідерство та управління в інтересах сталого розвитку в публічних органах влади повинні відповідати сучасним викликам. Прогресивні лідери у сфері публічної політики сьогодні ігнорують традиційні межі, перетворюючи концепцію авторитарного організаційного лідерства на концепцію «мережевого лідерства». Державно-приватні партнерства, активна комунікаційна взаємодія та цифровий розвиток дозволяють лідерам впливати на аудиторію, яка часто знаходиться поза їхньою ієрархією. Мережевий підхід стає особливо важливим у разі розподілу відповідальності між державним та приватним секторами. Цю тенденцію, що характеризується розподіленою відповідальністю сторін, називають спільним лідерством. Лідерство та управління в інтересах сталого розвитку вимагають довгострокового бачення наслідків власних управлінських рішень, врахування інтересів усіх зацікавлених сторін та інтеграції економічних, соціальних та політичних аспектів. Ефективне лідерство у сфері сталого розвитку передбачає здатність мотивувати та надихати команду, чітко ставити цілі, делегувати повноваження та створювати культуру, що сприяє сталому розвитку.

Основними принципами лідерства та управління в органах публічної влади у контексті сталого розвитку є: стратегічне бачення лідера щодо досягнення цілей сталого розвитку; врахування економічних, соціальних та політичних аспектів у процесі прийняття рішень; залучення зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень, що дозволяє максимально врахувати

їхні потреби; розвиток культури сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності; ефективне управління ресурсами, впровадження інновацій та систем, що сприяють сталому розвитку; прозорість та підзвітність перед зацікавленими сторонами; інвестиції у навчання та розвиток співробітників у сфері сталого розвитку; мотивація та натхнення, постійне вдосконалення. Партнерство між державним та приватним секторами у таких сферах, як сталий розвиток, сприяє ефективному розподілу ресурсів та розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Ця взаємодія сприяє підвищенню рівня життя та розширенню прав і можливостей, а отже, має вектор сталого розвитку. Ефективна співпраця дає змогу формувати сталі моделі, що доповнюють конкретні регіональні потреби, сприяючи формуванню більш справедливого та інклюзивного суспільства.

Державно-приватне партнерство та ефективне керівництво в публічних установах також відіграють важливу роль у забезпеченні екологічної стійкості, відповідального управління ресурсами та охорони навколишнього середовища. Завдяки синергії практичного досвіду та ресурсного потенціалу обох сторін партнерства, взаємодія між державним та приватним секторами сприяє ефективній реалізації ініціатив щодо пом'якшення наслідків деградації навколишнього середовища, енергоефективності та інтеграції екологічно безпечних практик. Цінною навичкою ефективних лідерів-керівників є здатність налагоджувати робочі процеси та формувати ефективні системи, що сприяють досягненню мети [19]. Сучасне соціальне середовище вимагає від менеджерів аналітичного мислення, що дозволяє вирішувати складні ситуації та знаходити потенціал для нових можливостей розвитку. Ці навички необхідні для досягнення спільних цілей та завдань.

Управління можна визначити як соціальне явище, що регулюється формальними міжособистісними відносинами і спрямоване на вирішення пріоритетних організаційних завдань. Натомість лідерство позиціонується як психологічне явище, орієнтоване на регулювання неформальних відносин. Управління базується на повноваженнях, делегованих владою, а лідерство - на міжособистісних контактах [24]. Водночас менеджер також може бути лідером, який поєднує формальні та неформальні аспекти й ефективно керує підлеглими. Публічне управління характеризується демократичною стратегією реалізації повноважень, що передбачає наявність сильної, але не авторитарної лідерської позиції. Дії лідера можуть бути своєрідною реакцією на дії інших людей, але навіть у цьому випадку особистість розглядається як засіб трансформації конкретного зовнішнього імпульсу [9].

Процес формування лідерства, який передбачає певне впровадження індивідуальних образів лідерів у суспільній свідомості, визначається думкою авторитетних і компетентних осіб, опозиційних сил, досвідом взаємодії з лідерами, а також поширенням впливу та маніпулювання інформацією. Лідерство в політичній сфері тісно пов'язане з синергією потенціалу навичок та компетенцій, які стимулюють підтримку впливу лідера, деталізують напрямки та цілі, сприяють розвитку стратегічного мислення та максимізують ефективність команди [17].

Необхідно зазначити, що використання лідерського потенціалу в публічній політиці та управлінні передбачає низку взаємопов'язаних елементів:

- розробку лідером власних стратегій внутрішньої та зовнішньої комунікації й інформування за умови використання потенціалу існуючих офіційних комунікаційних структур;
- розвиток іміджу публічного органу чи політичної партії для створення надійної репутації та активної взаємодії в суспільстві;
- пошук векторів для трансформації управлінської діяльності;
- формування впевненості у здатності публічного органу реалізувати очікувані зміни за допомогою представників керівництва;
- забезпечення передумов для індивідуального розвитку керівників;

– розробка спільної концепції діяльності та підвищення рівня професіоналізму ключових фахівців, що у синергії визначають успіх впровадження змін.

Системний підхід до лідерства передбачає різні види адміністративного впливу, цілеспрямоване делегування повноважень та стимулювання ініціативи кожного працівника. За участі керівника або лідера досягнення конкретних цілей ефективності та доцільності засобів їх досягнення оцінюються на підставі комплексного аналізу всіх можливих та запланованих результатів діяльності [18; 10].

Методи організаційно-адміністративного впливу у діяльності лідера публічної влади забезпечують конкретний розподіл обов'язків в управлінському апараті, контролюють рівень дотримання правових норм та здійснення повноважень, підтримують належний рівень організації праці та високий рівень трудової дисципліни, здійснюють контроль за управлінськими процесами. До цих методів належать накази, розпорядження, планове завдання, координація діяльності та контроль за її виконанням. Різноманітні методи реагування на ситуацію дозволяють керівнику утримувати стабільну лідерську позицію. Управлінське лідерство забезпечує розвиток компетентності фахівців за допомогою цільових програм з покращення організаційної культури. Зараз перед інститутами політичного управління стоїть завдання готувати керівників, здатних втілювати інноваційні ідеї. Лідерство в сучасному світі має відповідати актуальним викликам державних реформ. Прогресивні лідери в публічному управлінні часто ігнорують традиційні межі, перетворюючи авторитарне організаційне лідерство на «мережеве» лідерство [4].

Активна комунікативна взаємодія, що є характерною рисою сучасних процесів політичного управління, вимагає від керівників та лідерів наявності навичок впливу на людей, які не входять до їхньої ієрархії. Мережевий підхід стає необхідним у разі розподілу відповідальності між державним і приватним секторами. Ця тенденція називається спільним лідерством у системі публічного управління з розподіленою відповідальністю сторін.

Рівень легітимності та соціальної влади уряду, його авторитет у суспільстві, а також ефективність рішень державних органів залежать від лідерів та керівників, які здійснюють управління. Більшість підходів до формування сучасного лідерства у публічній сфері реалізуються на національному та регіональному рівнях: цільове навчання, відкриття та підтримка конкретних навчальних закладів, підвищення кваліфікації посадових осіб, оптимізація організаційного рівня системи, інтеграція механізмів вертикальної соціальної мобільності. Однією з необхідних передумов для оптимізації концепції лідерства в органах влади є визначення мети та основних завдань управлінської діяльності. Це дозволяє визначити стратегічні вектори діяльності уповноважених представників громади або урядових структур. Стратегії розвитку дають змогу розробляти вдосконалені концепції діяльності керівників та лідерів.

Загалом, лідерство в публічній політиці являє собою організацію ефективного управління, спрямованого на сприяння досягненню загальних цілей на основі авторитету лідера-керівника. Сучасному політичному керівнику необхідна синергія якостей лідера та менеджера. До перших належать інтелектуальний рівень, здатність приймати ризиковані рішення, відповідальність за їхні наслідки, неформальний авторитет, комунікативні компетенції, наполегливість та навички прогнозування. Водночас до якостей менеджера належать формальна влада, аналітичні навички, професійна компетентність та прагнення до постійного навчання й саморозвитку. Отже, владна позиція менеджера має підкріплюватися визнанням лідера серед підлеглих на основі особистих якостей.

Більшість вчених вважають, що ключові підходи до оптимізації лідерства повинні ґрунтуватися на навичках вирішення складних проблем, відкритості до інновацій та здатності вирішувати соціально значущі системні проблеми.

Різні аспекти лідерства в публічній політиці можуть бути ефективно розвинені лише за наявності сформованого сприятливого інституційного середовища, яке забезпечує розвиток ефективної комунікації між органами влади та громадянами, посилює захист основних прав

та інтересів, забезпечує високий рівень антикорупційної діяльності та впроваджує систему фінансових стимулів для працівників [7].

Вчені Бухагіар та Ананд [5] підкреслюють, що специфіка лідерства в органах влади полягає у вимозі високої результативності від підлеглих і визначається особистою мотивацією та лідерськими якостями керівника. У свою чергу Чен і Лі [6], Нейл і Менг [21] визначили конкретні лідерські ролі, що мають особливе значення в публічних органах. Деякі з них, такі як політична лояльність, чітка підзвітність та суворе дотримання правил, визначаються підходами, типовими для бюрократії. Інші ролі, наприклад, управління мережами, підкреслюють важливість мережевого підходу. Водночас вчені зазначають, що лідер має право переходити від однієї ролі до іншої залежно від ситуації.

Франкен Е. [8] зазначає, що лідерство посилює мотивацію працівників органів публічної влади, оскільки воно підкреслює важливість служіння суспільству з боку керівників загалом. Лідерство в політичному управлінні найтісніше пов'язане зі стимулюванням працівників до підвищення ефективності функціональної діяльності. Інгремс А. [11] та Колесник Л. [15] зосереджують увагу на дуалістичній природі сучасної ролі лідерства у публічній сфері. Ринковий підхід надає лідерству функцію підвищення ефективності та підзвітності управлінських процесів. Підхід, орієнтований на суспільні інтереси, передбачає необхідність отримання вказівок від політиків та законодавців. Автори також наголошують, що лідери схильні до моральних ризиків, а надмірне лідерство вважається небезпечним для демократичного процесу. У сучасних дослідженнях управління та лідерства часто обговорюється проблема ефективного функціонування лідерів в кризових соціальних умовах. Сучасна стратегія лідерства повинна ґрунтуватися на фундаментальних демократичних цінностях, мати розподілений характер посадових осіб та бути орієнтованою на захист прав, розвиток та утримання професійного персоналу.

Висновки. Увага керівників та лідерів у публічних органах влади має бути зосереджена на створенні атмосфери довіри та забезпеченні найвищих стандартів якості у їхній роботі. Керівники повинні дбати про створення сприятливого психологічного клімату в колективі. Команда органу публічної влади може працювати ефективніше, якщо стратегія керівництва базується на згуртуванні колективу, відкритості до критичної оцінки, делегуванні повноважень, дисципліні та толерантності. Лідерство слід формувати на основі компетентностей у стратегічному мисленні та прогнозуванні, впливі, саморозвитку та мотивації підлеглих. Доцільно було б впровадити навчальний курс з етичного лідерства та відповідальності у публічній політиці для оптимізації системи управління та керівництва. Цей курс повинен включати кейси, що демонструють конфлікт індивідуальних інтересів, етики та закону. Така практика сприятиме формуванню практичного досвіду, запобіганню конфліктним ситуаціям, ефективному обміну знаннями та впровадженню найкращих практик в політичних організаціях.

Література:

1. Analytical report on the study of organisational culture «Public Service in Ukraine: Your point of view» (2023) [Електронний ресурс] National Agency of Ukraine on Civil Service. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidjenja/analitichniizvitorganizatsiinakultura2023.pdf>
2. Ashok M., Al Badi Al Dhaheri M. S. M., Madan R., Dzandu M. D. How to counter organisational inertia to enable knowledge management practices adoption in public sector organisations. *Journal of Knowledge Management*. 2021. Vol. 25, No. 9. P. 2245–2273. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/jkm-09-2020-0700/full/html>
3. Bolden R., Gulati A., Edwards G. Mobilising change in public services: insights from a systems leadership development intervention International. *Journal of Public Administration*. 2020. URL: <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1604748>

4. Bryson J. M., Barberg B., Crosby B. C., Patton M. Q. Leading social transformation: Creating public value and advancing the common good. *Journal of Change Management*. 2021. Vol. 21, No. 2. P. 180–202. URL: <https://doi.org/10.1080/14697017.2021.1917492>
5. Buhagiar K., Anand A. The synergistic triad of crisis management: leadership, knowledge management and organisational learning International. *Journal of Organisational Analysis*. 2021. Vol. 31, No. 2. P. 412–429. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijoa-03-2021-2672/full/html>
6. Chen Y. C., Lee J. Collaborative data networks for public service: governance, management, and performance Digital Government and Public Management. London: Routledge, 2021. P. 40–58.
7. Demircioglu M. A., Chowdhury F. Entrepreneurship in public organisations: the role of leadership behaviour. *Small Business Economics*. 2021. Vol. 57, No. 3. P. 1107–1123. URL: <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00328-w>
8. Franken E., Plimmer G., Malinen S. Paradoxical leadership in public sector organisations: Its role in fostering employee resilience Australian. *Journal of Public Administration*. 2020. Vol. 79, No. 1. P. 93–110. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-8500.12396>
9. Gürlek M., Cemberci M. Understanding the relationships among knowledge-oriented leadership, knowledge management capacity, innovation performance and organisational performance. *Kybernetes*. 2020. Vol. 49, No. 11. P. 2819–2846. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/k-09-2019-0632/full/html>
10. Head B. W. Wicked problems in public policy: Understanding and responding to complex challenges Cham: Springer Nature, 2022.
11. Ingrams A., Piotrowski S., Berliner D. Learning from our mistakes: Public management reform and the hope of open government. *Perspectives on Public Management and Governance*. 2020. Vol. 3, No. 4. P. 257–272. URL: <https://doi.org/10.1093/ppmgov/gvaa001>
12. Ivanova N., Popelo O. Assessment of corporate governance in the context of implementing a sustainable development strategy. *Scientific Bulletin of Polissya*. 2023. No. 1 (26). P. 183–201. URL: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1\(26\)-183-201](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1(26)-183-201)
13. Khuwaja U., Ahmed K., Abid G., Adeel A. Leadership and employee attitudes: The mediating role of perception of organisational politics. *Cogent Business & Management*. 2020. Vol. 7, No. 1. Article 1720066. URL: <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1720066>
14. Knies E., Boselie P., Gould-Williams J., Vandenabeele W. Strategic human resource management and public sector performance: context matters The International. *Journal of Human Resource Management*. 2024. Vol. 35, No. 14. P. 2432–2444.
15. Kolesnyk L. L. Modern approaches to leadership development in the civil service. *Economics, Management and Administration*. 2019. No. 3 (89). P. 174–177.
16. Kolisnichenko N. Leadership styles in the personnel management of the public service system: promising directions of foreign research. *National Interests of Ukraine*. 2024. No. 2. P. 394–404. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2\(2\)-394-404](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2(2)-394-404)
17. Lipentsev A., Romaniuk O. Theoretical and conceptual approaches to researching aspects of leadership in public authorities. *Efficiency of Public Administration*. 2021. No. 67. P. 9–29. URL: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.67.2021.240235>
18. Mardiana D. The application of digital leadership of subdistrict head on public service performance. *Airlangga Development Journal*. 2020. Vol. 4, No. 2. P. 154–164. URL: <https://doi.org/10.20473/adj.v4i2.23107>
19. Melnyk D. S., Parfyo O. A., Butenko O. V., Tykhonova O. V., Zarosylo V. O. Practice of the member states of the European Union in the field of anti-corruption regulation. *Journal of Financial Crime*. 2022. Vol. 29, No. 3. P. 853–863. URL: <https://doi.org/10.1108/JFC-03-2021-0050>
20. More than 90% of communities are developing or have already approved strategic development documents (2024) [Електронний ресурс] Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35390.html>
21. Neill M. S., Meng J. Examining the characteristics and virtues associated with servant leadership in public relations. *Public Relations Inquiry*. 2023. Vol. 12, No. 2. P. 183–209. URL: <https://doi.org/10.1177/2046147X231165225>
22. Pidlisna T. Modern approaches to leadership development in public authorities. *Law and Public Administration*. 2021. No. 2. P. 158–164. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.24>

23. Schwarz G., Eva N., Newman A. Can public leadership increase public service motivation and job performance? *Public Administration Review*. 2020. Vol. 80, No. 4. P. 543–554. URL: <https://doi.org/10.1111/puar.13182>

24. Storozhev R. I. Leadership development trends in Western European countries: experience for Ukraine. *State Building*. 2020. URL: <https://doi.org/10.34213/db.20.02.08>

References:

1. Analytical report on the study of organisational culture “Public Service in Ukraine: Your point of view” (2023). National Agency of Ukraine on Civil Service. <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/DIYALNIST/UPRAVLINJA%20PERSONALOM/Analitika%20ta%20doslidgenja/analitichniizvitorganizatsiinakultura2023.pdf>.

2. Ashok, M., Al Badi Al Dhaheri, M. S. M., Madan, R., & Dzandu, M. D. (2021). How to counter organisational inertia to enable knowledge management practices adoption in public sector organisations. *Journal of Knowledge Management*, 25(9), 2245–2273. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/jkm-09-2020-0700/full/html>.

3. Bolden, R., Gulati, A., & Edwards, G. (2020). Mobilising change in public services: insights from a systems leadership development intervention. *International Journal of Public Administration*. <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1604748>

4. Bryson, J. M., Barberg, B., Crosby, B. C., & Patton, M. Q. (2021). Leading social transformation: Creating public value and advancing the common good. *Journal of Change Management*, 21(2), 180–202. <https://doi.org/10.1080/14697017.2021.1917492>

5. Buhagiar, K., & Anand, A. (2021). The synergistic triad of crisis management: leadership, knowledge management and organisational learning. *International journal of organisational analysis*, 31(2), 412–429. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ijoa-03-2021-2672/full/html>.

6. Chen, Y. C., & Lee, J. (2021). Collaborative data networks for public service: governance, management, and performance. In *Digital Government and Public Management* (pp. 40–58). Routledge.

7. Demircioglu, M. A., & Chowdhury, F. (2021). Entrepreneurship in public organisations: the role of leadership behaviour. *Small business economics*, 57(3), 1107–1123. <https://doi.org/10.1007/s11187-020-00328-w>

8. Franken, E., Plimmer, G., & Malinen, S. (2020). Paradoxical leadership in public sector organisations: Its role in fostering employee resilience. *Australian Journal of Public Administration*, 79(1), 93–110. <https://doi.org/10.1111/1467-8500.12396>

9. Gürlek, M., & Cemberci, M. (2020). Understanding the relationships among knowledge-oriented leadership, knowledge management capacity, innovation performance and organisational performance: A serial mediation analysis. *Kybernetes*, 49(11), 2819–2846. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/k-09-2019-0632/full/html>.

10. Head, B. W. (2022). Wicked problems in public policy: Understanding and responding to complex challenges. Springer Nature. DOI 10.1007/978-3-030-94580-0

11. Ingrams, A., Piotrowski, S., & Berliner, D. (2020). Learning from our mistakes: Public management reform and the hope of open government. *Perspectives on Public Management and Governance*, 3(4), 257–272. <https://doi.org/10.1093/ppmgov/gvaa001>.

12. Ivanova, N., & Popelo, O. (2023). Assessment of corporate governance in the context of implementing a sustainable development strategy. *Scientific Bulletin of Polissya*, 1 (26), 183–201. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1\(26\)-183-201](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2023-1(26)-183-201)

13. Khuwaja, U., Ahmed, K., Abid, G., & Adeel, A. (2020). Leadership and employee attitudes: The mediating role of perception of organisational politics. *Cogent Business & Management*, 7(1), 1720066. <https://doi.org/10.1080/23311975.2020.1720066> 460 *European Journal of Sustainable Development* (2025), 14, 3, 449–460

14. Knies, E., Boselie, P., Gould-Williams, J., & Vandenabeele, W. (2024). Strategic human resource management and public sector performance: context matters. *The international journal of human resource management*, 35(14), 2432–2444.

15. Kolesnyk, L. L. (2019). Modern approaches to leadership development in the civil service. *Economics, management and administration*, 3(89), 174–177.

16. Kolisnichenko, N. (2024). Leadership styles in the personnel management of the public service system: promising directions of foreign research. *Nationalinterests of Ukraine*, (2). P. 394–404. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2\(2\)-394-404](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2024-2(2)-394-404)
17. Lipentsev, A., & Romaniuk, O. (2021). Theoretical and conceptual approaches to researching aspects of leadership in public authorities. *Efficiency of Public Administration*, (67), 9–29. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.67.2021.240235>
18. Mardiana, D. (2020). The application of digital leadership of subdistrict head on public service performance with the delegation of regent/mayor authorities as the moderating variable. *Airlangga Development Journal*, 4(2), 154–164. DOI:10.20473/adj.v4i2.23107
19. Melnyk, D.S., Parfyo, O.A., Butenko, O.V., Tykhonova, O.V., & Zarosylo, V.O. (2022). Practice of the member states of the European Union in the field of anti-corruption regulation. *Journal of Financial Crime*, 29(3), 853–863. doi:10.1108/JFC-03-2021-0050
20. More than 90% of communities are developing or have already approved strategic development documents. (2024). Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine. <https://mtu.gov.ua/news/35390.html>
21. Neill, M.S., & Meng, J. (2023). Examining the characteristics and virtues associated with servant leadership in public relations. *Public Relations Inquiry*, 12(2), 183–209. <https://doi.org/10.1177/2046147X231165225>
22. Pidlisna, T. (2021). Modern approaches to leadership development in public authorities. *Law and Public Administration*, 2, 158–164. <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.24>
23. Schwarz, G., Eva, N., & Newman, A. (2020). Can public leadership increase public service motivation and job performance? *Public Administration Review*, 80 (4), 543–554. <https://doi.org/10.1111/puar.13182>
24. Storozhev, R. I. (2020). Leadership development trends in Western European countries: experience for Ukraine. *State Building*. <https://doi.org/10.34213/db.20.02.08>

Olena Berezovska-Chmil. Innovative leadership and management in public policy

This article identifies the motivational foundations and characteristics of the development of modern leadership competencies and skills. It analyses current trends in the development of management and leadership within public authorities. It argues that the phenomenon of leadership is regarded as one of the most important components of the successful development of the public administration system. It is established that the dynamics of social processes determine the formation of an innovative concept of the activities of managers and leaders, who today must combine strict compliance with legislative requirements with enhancing the effectiveness of management processes. It is demonstrated that an effective manager must ensure the coordinated activities of organisational units in the context of achieving common goals. It has been established that management and leadership in public policy are determined by the synergy of leaders' competencies, skills and abilities, aimed at strengthening personal influence, developing strategic thinking and making effective management decisions, as well as implementing a strategy of continuous self-improvement. Examples of effective leadership in the field of public policy and sustainable development include the implementation of modern technologies, support for social projects, and the improvement of living conditions for society. The article demonstrates that management and leadership within public authorities must be based on the principles of institutional support and mechanisms of vertical social mobility. It has been established that institutional support requires updating in the context of ensuring the rule of law, improving the legislative framework, developing economic management tools, motivating managers to undertake training and professional development, and implementing an effective anti-corruption policy that meets international standards.

Key words: political leadership, governance, public authorities, public policy, state, human resources, sustainable development, institutional stability, social responsibility.

Відомості про автора:

Березовська-Чміль Олена – доцент кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 321.01:004.738:354

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-4>

Роман Була

ORCID: 0009-0005-7239-2191

ІНСТИТУЦІЙНА РОЛЬ МІНІСТЕРСТВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ФОРМУВАННІ АРХІТЕКТУРИ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ

У статті здійснено комплексний політологічний аналіз трансформації державної архітектури України через призму діяльності Міністерства цифрової трансформації (Мінцифри) у період 2019–2025 років. Автор відходить від традиційного опису технологічних переваг сервісу «Дія» і фокусується на дослідженні інституційного дизайну як визначального чинника успіху реформ. Дослідження базується на синтезі неоінституційного підходу, теорії «множинних потоків» Дж. Кінгдона та агентської моделі (principal-agent). У роботі детально розкрито механізм функціонування «горизонтальної вертикалі» через запровадження інституту CDTO (ChiefDigitalTransformationOfficers), що розглядається як інструмент подолання відомчої розрізненості та бюрократичного спротиву. Особлива увага приділена аналізу гібридної інституційної культури, яка поєднала стартап-підходи IT-індустрії (product-менеджмент, гнучкість, орієнтація на користувача) із формальними регламентами державної служби. А також у даній статті розглянуто концептуалізацію «архітектури цифрової держави» як багаторівневої системи, де Мінцифри виконує роль головного архітектора-стратега, а не лише технічного виконавця. Автор аналізує динаміку міжнародного позиціонування України: від реципієнта естонського досвіду (система «Трембіта») до глобального експортера GovTech-рішень (застосунок mRiik для Естонії). Окремо розглянуто політичні ризики високої персоналізації інституції та стратегічний перехід 2025 року до моделі «агентної держави» на базі штучного інтелекту, що знаменує новий етап цифровізації поза межами особистого лідерства окремих політичних фігур.

Ключові слова: Міністерство цифрової трансформації, архітектура цифрової держави, інституційний дизайн, державне управління, цифрова трансформація, «Дія», агентна держава, міжсвідомча координація.

Вступ. Цифрова трансформація державного управління є одним із ключових процесів, що визначають модель сучасної держави. Проте успішність цифровізації залежить не стільки від технологій, скільки від інституційного дизайну – від того, яка інституція отримує мандат на координацію реформ, які повноваження вона має та яким чином вона взаємодіє з іншими органами влади. В Україні у 2019 році було створено окреме Міністерство цифрової трансформації з безпрецедентно широким мандатом, що охоплює цифровізацію послуг, розвиток IT-індустрії, цифрову грамотність, кібербезпеку та інноваційну політику. За шість років свого існування Міністерство цифрових трансформацій перетворилося на одну з найвпливовіших інституцій у системі виконавчої влади, а його флагманський продукт, застосунок «Дія», набув понад 22 мільйони користувачів.

Створення у 2019 році Міністерства цифрової трансформації України (Мінцифри) із широким колом повноважень, від електронних послуг до кібербезпеки, стало безпрецедентним кроком. За шість років міністерство перетворилося на одну з найвпливовіших структур виконавчої влади, а застосунок «Дія» залучив понад 22 мільйони користувачів. Водночас інституційна роль Мінцифри у формуванні архітектури цифрової держави залишається недостатньо дослідженою в політологічному дискурсі. Більшість наявних публікацій зосереджені на технологічних аспектах «Дії» або на окремих сервісах, тоді як питання інституційного

© Р. Була, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

дизайну, механізмів міжвідомчої координації, ролі політичного лідерства та міжнародного позиціонування міністерства потребують системного аналізу. Особливої актуальності цей аналіз набуває у контексті зміни керівництва Мінцифри у 2025 році, коли М. Федоров перейшов на посаду Першого віце-прем'єр-міністра, а виконуючим обов'язки міністра став О. Борняков, що ставить питання про інституційну стійкість міністерства за межами персонального лідерства.

Метою цієї наукової розвідки є здійснення політологічного аналізу інституційної ролі Міністерства цифрової трансформації у формуванні архітектури цифрової держави в Україні, виявивши механізми впливу інституційного дизайну, політичного лідерства, міжвідомчої координації та міжнародного позиціонування на конфігурацію цифрової екосистеми.

Матеріал і методи дослідження. Теоретичною та емпіричною основою дослідження стали напрацювання зарубіжних і українських учених, а також результати міжнародних і національних звітів, присвячених проблематиці інституційного дизайну цифрових органів влади. Серед основних праць слід відзначити дослідження П. Данлеві та Х. Маргеттс, Дж. Кінгдона, Д. Норта, Р. Гудіна та інш. А також до уваги брались аналітичний огляд Vox Ukraine та GGTC Kyiv та звіти Гарвардського центру міжнародного розвитку і Brookings Institution.

Стаття ґрунтується на поєднанні неоінституційного аналізу, теорії «множинних потоків», концепції політики підприємців та аналізу публічних політик. Емпіричну базу становлять нормативно-правові акти, офіційні документи Мінцифри, аналітичні звіти міжнародних організацій, наукові публікації та експертні матеріали.

Результати та обговорення. Світова практика знає кілька моделей інституційного оформлення цифрової державної політики.

Перша – модель спеціалізованого агентства, яку втілює UK Government Digital Service (GDS), створений у 2011 році як підрозділ Кабінету міністрів Великої Британії. GDS мав вузький, чітко визначений план, а саме, стандартизація державних онлайн-сервісів та впровадження принципу «digital by default». Його сила полягала у фокусі, але обмеженість – у відсутності широких повноважень щодо ІТ-індустрії, освіти чи інновацій [1].

Друга модель – розподілена координація, яку демонструє Естонія. В Естонії немає окремого міністерства цифровізації, натомість функції розподілені між Міністерством економіки, RIA (Управління інформаційних систем) та незалежною e-Governance Academy. Естонська модель є продуктом тривалої еволюції – вона ефективна в малій державі з високим рівнем цифрової культури, але важко масштабується [2].

Третя модель – «цифрове суперміністерство» з широким мандатом, яку обрала Україна. Мінцифри отримало повноваження, які в інших країнах розподілені між кількома відомствами, а зокрема цифровізація послуг, розвиток ІТ-сектору, цифрова грамотність, електронне врядування, відкриті дані, кібербезпека та, згодом, інноваційна політика [3]. Цей вибір не був випадковим – він відображав специфічний контекст, необхідність швидких змін в умовах низького стартового рівня цифровізації, потребу в централізації для подолання відомчих бар'єрів та політичну волю нового керівництва держави.

Аналіз створення Мінцифри буде найбільш повним, якщо поєднати кілька підходів. Зокрема, теорія «множинних потоків» Дж. Кінгдона [4] пояснює, як відбуваються зміни в державі, коли «потік проблем» (визнання проблеми), «потік рішень» (наявність готових пропозицій) та «потік політики» (політична воля й сприятлива кон'юнктура) зливаються воедино і відкривається «вікно можливостей» для системних зрушень або змін. Ключовою фігурою в цьому процесі є «політичний підприємець» – актор, який здатний розпізнати «вікно можливостей» та скористатися ним для просування змін.

З позицій неоінституціоналізму, інституції виступають системою формальних і неформальних «правил гри», які структурують взаємодію акторів [5]. Це створює ефект

інституційної траєкторії, де попередні рішення суттєво звужують спектр доступних сценаріїв майбутнього розвитку. Заснування Мінцифри стало тим «вікном можливостей», яке переросло у повноцінну інституцію, яка не лише реалізує політику, але й формує нові стандарти роботи для всієї системи держуправління.

Для аналізу внутрішніх механізмів управління доцільно застосувати агентську теорію (principal-agent) Роберта Е. Гудіна, який пояснює, як інституції (включно з державними) будують механізми делегування і контролю. У цій моделі Мінцифри виступає в ролі принципала, який делегує специфічні функції цифрової трансформації агентам – заступникам з питань цифрового розвитку всередині інших профільних відомств. Такий формат взаємодії породжує характерні для ієрархічних систем виклики, а зокрема, проблему «подвійної лояльності» агентів (одночасна підпорядкованість галузевому міністру та функціональна залежність від Мінцифри), а також ризик асиметрії інформації при виконанні завдань. У межах цієї наукової розвідки під дефініцією «архітектура цифрової держави» ми розуміємо комплексну багатошарову конфігурацію, що складається з таких рівнів: а) інфраструктурний рівень, який охоплює системи інтероперабельності (платформи обміну даними), державні реєстри та хмарні технологічні рішення; б) платформний рівень, який включає єдиний інтерфейс взаємодії з громадянином – застосунок «Дія», а також інструментарій Diiia. Engine як low-code рішення для цифровізації інших відомств; в) сервісний рівень, який передбачає сукупність безпосередніх електронних послуг, цифрових документів та спеціалізованих освітніх сервісів; г) стратегічний рівень, який включає нормативно-правовий фундамент, програмні документи та ключові вектори державної політики. У такій концептуальній рамці Мінцифри позиціонується не просто як виконавець технічних проєктів, а як головний «архітектор». Це інституція, яка проєктує загальну конфігурацію системи, диктує технологічні стандарти та здійснює стратегічну координацію дій усіх акторів у державному секторі.

До 2019 року цифрова політика в Україні була інституційно фрагментованою. Агентство з питань електронного урядування, створене у 2014 році, мало обмежений мандат та низький статус у владній ієрархії. Цифрові компетенції були розпорошені між Міністерством інфраструктури, Державним агентством з питань електронного урядування, Державною службою спеціального зв'язку та іншими відомствами. При цьому окремі елементи цифрової інфраструктури вже функціонували: система Prozorro (з 2015 року) забезпечувала прозорість публічних закупівель, а платформа «Трембіта» (з 2018 року), побудована за зразком естонської X-Road, створювала базу для міжвідомчого обміну даними. Проте ці елементи існували ізольовано, без єдиної стратегічної рамки та координуючого центру [7].

Цікаво, що Естонія, яка є основним «цифровим наставником» України – обійшлася без створення окремого міністерства цифровізації. Це пояснюється кількома факторами: малий розмір країни (1,3 млн населення), висока цифрова культура, сформована ще з 1990-х років, та розподілена модель управління, де кожне відомство несе відповідальність за власну цифровізацію [8]. Україна з населенням понад 40 мільйонів, низьким стартовим рівнем цифровізації та глибоко вкоріненими бюрократичними практиками потребувала потужнішого інституційного «тарана» – окремого міністерства з широкими повноваженнями [9].

Процес інституціалізації Мінцифри слугує репрезентативним кейсом реалізації «вікна можливостей» у межах теоретичної моделі Дж. Кінгдона. Динаміка появи нової інституції була зумовлена синергією трьох незалежних «потоків»:

1) Потік проблем. Станом на 2019 рік Україна демонструвала незадовільні показники у глобальних рейтингах розвитку електронного урядування. Системна корупція у сфері державних послуг та очевидний когнітивний дисонанс між прогресивним ІТ-сектором і архаїчною бюрократичною машиною сформували стійкий суспільний запит на зміни.

2) Потік рішень. На момент політичної трансформації концепт «держави у смартфоні» вже існував як сформована політична пропозиція (policy-solution). Крім того, наявність успішних міжнародних кейсів, зокрема естонського досвіду, забезпечила готові технологічні та управлінські лекала для імплементації.

3) Потік політики. Електоральний успіх В. Зеленського та формування парламентської монобільшості створили унікальну політичну кон'юнктуру. Нова владна еліта володіла не лише політичною амбіцією, а й достатнім ресурсом для проведення швидких та радикальних інституційних реформ, що й відкрило «вікно» для створення міністерства.

Таким чином, збіг цих факторів дозволив перевести цифровізацію з розряду теоретичних дискусій у площину реального державного будівництва.

Постанова Кабінету Міністрів від 18 вересня 2019 року визначила повноваження Мінцифри, які виявилися значно ширшими за первісні очікування. Міністерство отримало відповідальність за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування, розвитку ІТ-індустрії, електронної демократії, розвитку широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій. Така широта мандату була свідомим стратегічним вибором, вона дозволяла Мінцифри виступати не лише як виконавець окремих проєктів, а як координатор загальної цифрової трансформації держави [10].

Призначення 28-річного М. Федорова міністром цифрової трансформації стало не лише кадровим, а й символічним рішенням. Федоров прийшов у владу не з класичної бюрократичної кар'єри і не з парламентської політики – він був керівником цифрової передвиборчої кампанії В. Зеленського, що забезпечила безпрецедентне використання соціальних мереж та digital-інструментів у боротьбі за президентство [11]. Цей біографічний факт є політологічно значущим у кількох вимірах:

По-перше, він засвідчує перенесення технологій і практик із сфери електоральної політики у сферу державного управління – феномен, характерний для «цифрового популізму» ХХІ століття.

По-друге, він визначив специфічну ідентичність Федорова як «агент змін» нової генерації, не кар'єрний бюрократ, не класичний політик, а «технологічний управлінець», що мислить категоріями продукту, користувача та метрик.

По-третє, особиста близькість до президента забезпечила Федорову політичний ресурс, рідкісний для міністрів, прямий доступ до центру прийняття рішень та президентську підтримку цифрового порядку денного.

Ключовою інституційною інновацією Федорова стало перенесення практик ІТ-індустрії в державне управління. Міністерство функціонувало за логікою product-менеджменту, де кожен проєкт розглядався як «продукт» з визначеними метриками успіху (кількість користувачів, швидкість надання послуги, рівень задоволеності), командами розробки та циклами «релізів». Як зазначив сам Федоров: держава повинна працювати «швидко, зручно і за кілька кліків – як Uber, Booking або Airbnb» [12]. Ця риторика не була лише маркетинговою – вона відображала реальну операційну модель. Нові сервіси запускалися з безпрецедентною для бюрократії швидкістю: після початку повномасштабного вторгнення деякі послуги створювалися за дні або тижні, тоді як традиційна бюрократична процедура потребувала б місяців.

Зазначена модель зумовила виникнення продуктивного детермінованого конфлікту управлінських культур, а саме динамічного «Silicon Valley-мислення» та консервативної бюрократичної традиції. Впровадження принципів агільності, клієнтоорієнтованості та пропусковості контрольованих помилок увійшло у пряме зіткнення з класичною логікою державного апарату, що базується на суворому дотриманні процедур, ієрархічності та мінімізації ризиків.

Результатом цієї взаємодії стало формування унікальної гібридної інституційної культури. Вона синтезувала у собі стартап-динамізм, притаманний технологічному сектору, із необхідним для державного органу рівнем формалізації та нормативної регламентації процесів. Це дозволило Мінцифри зберігати високу швидкість ітерацій, не виходячи за межі правового поля державної служби. Високий рівень персоналізації Мінцифри – ототожнення інституції з особою міністра – став одночасно активом і ризиком. Як актив – впізнаваність Федорова забезпечувала довіру до «Дії», його міжнародний авторитет посилював позиції України у глобальному GovTech-дискурсі, а президентська підтримка гарантувала ресурси. У 2023 році Федорова було названо Digital Innovator of the Year на Future of Government Awards. Воєнний контекст радикально трансформував його роль і від «міністра зручності» він перетворився на координатора цифрової складової оборони, включаючи IT-армію, криптофонд для ЗСУ та цифрові сервіси воєнного часу [13].

Як вразливість – виникало питання інституційної стійкості. У липні 2025 року М. Федоров був призначений Першим віце-прем'єр-міністром, а виконуючим обов'язки міністра став О. Борняков – один із «оригінальних архітекторів» цифрових реформ, за його власним визначенням. Борняков О. одразу оголосив про стратегічний зсув – від «цифровізації послуг» до «агентної держави» (agentic state) – моделі, де штучний інтелект стає ядром управління [14]. Це свідчить, що Мінцифра зберігає інноваційну динаміку після зміни лідера, хоча питання довготривалої інституційної стійкості залишається відкритим.

Однією з найважливіших інституційних інновацій Мінцифри стало запровадження посади Chief Digital Transformation Officer (CDTO) – заступника міністра або заступника голови обласної державної адміністрації, відповідального за цифрову трансформацію у кожному відомстві та регіоні. Ця модель вирішувала фундаментальну проблему міжвідомчої координації. Замість того щоб нав'язувати цифровізацію «ззовні», Мінцифри вбудувало своїх «агентів змін» безпосередньо в структуру кожної інституції.

З точки зору агентської теорії (principal-agent), модель CDTO створює специфічну конфігурацію: CDTO формально підпорядковується керівнику свого відомства (є його заступником), але функціонально координується з Мінцифри та звітує перед ним щодо прогресу цифрової трансформації. Ця «подвійна лояльність» є одночасно силою та слабкістю моделі. Силою, тому що CDTO має інсайдерський доступ до процесів свого відомства та легітимність як член керівної команди, а слабкістю, бо в разі конфлікту між пріоритетами відомства та вимогами Мінцифри CDTO опиняється під перехресним тиском.

Гарвардський центр міжнародного розвитку (2025) оцінив модель CDTO як інструмент, що забезпечує «децентралізовану та гармонізовану імплементацію цифрових ініціатив» [15]. Мережа CDTO охоплює всі рівні управління – від центральних міністерств до обласних адміністрацій, створюючи «горизонтальну вертикаль» координації, де Мінцифри виступає координаційним центром, а CDTO – точками впливу в кожному відомстві.

Другим механізмом поширення цифрової архітектури на місцевий рівень стали Дія.Центри [16] – мережа модернізованих Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів), у яких запроваджено єдині стандарти якості. Станом на 2025 рік інформаційна система «Вулик» використовується у 295 ЦНАПах, забезпечуючи автоматизацію адміністративних послуг – тобто перехід від моделі, де чиновник обробляє заяву, до моделі, де система автоматично перевіряє дані та генерує рішення.

Платформа «Дія.Цифрова громада» [17] та пов'язані з нею Індекс цифрової трансформації регіонів та Індекс цифрової трансформації територіальних громад створили інструментарій для моніторингу та стимулювання місцевих ініціатив. Ці індекси дозволяють відстежувати прогрес кожної громади, порівнювати результати та визначати пріоритети. У контексті децентралізації – масштабної реформи, що паралельно відбувалася в Україні – цифровізація

виступає «клеєм» між центральною та місцевою владою. Мінцифри встановлює стандарти та надає платформу, а громади імплементують на місцевому рівні.

Стратегічний проєкт CDTO Campus, запущений Мінцифри, являє собою першу в Україні навчальну платформу для цифрових лідерів у державному секторі. Проєкт виходить за межі формального навчання, він створює «спільноту практики» (community of practice) – горизонтальну мережу CDTO, які обмінюються досвідом, вирішують спільні проблеми та формують колективну ідентичність «агентів змін» всередині бюрократичної системи. Цей підхід відображає розуміння того, що цифрова трансформація є не лише технологічним, а й культурним процесом, який потребує нових компетенцій та нового мислення серед державних службовців.

За визнанням самого Мінцифри, інвестиція в людський капітал державного сектору є передумовою для побудови «найзручнішої цифрової держави у світі». Платформа «Дія.Освіта» на рівні Future of Work Forum у Ризі (2025) була представлена разом із CDTO Campus та додатком «Мрія» як частина єдиної екосистеми цифрового навчання.

Роль Естонії у становленні української цифрової екосистеми важко переоцінити. Саме естонська X-Road стала основою для української «Трембіти» – системи інтероперабельного обміну даними між державними реєстрами. Розробку «Трембіти» здійснила естонська компанія Cybernetica за підтримки e-Governance Academy у рамках проєкту EGOV4 Ukraine, фінансованого ЄС. До 2025 року «Трембіта» з'єднувала понад 150 державних реєстрів та обробила понад 14 мільярдів транзакцій. Понад 30 естонських консультантів були безпосередньо інтегровані в роботу Мінцифри, що є унікальним прикладом глибокого технічного партнерства між двома державами.

Проте динаміка відносин поступово еволюціонувала від одностороннього трансферу знань до взаємного обміну досвідом. Зокрема, Естонія звернулася до українського досвіду «Дії» при створенні власного державного «суперзастосунку». Як зазначив М. Федоров на Давоському форумі 2024 року: «Ми відчуваємо значний інтерес до додатка з усього світу і пишаємося тісною співпрацею з Естонським урядом у запуску їхнього державного застосунку» [18]. Ця інверсія – перехід України від «учня» до «експортера» цифрових рішень – є важливим маркером зрілості інституційної моделі.

Створення Глобального центру урядових технологій (GGTC) у Києві у партнерстві з Всесвітнім економічним форумом стало інституційним маркером нової амбіції Мінцифри. Лист про наміри підписано на Давоському форумі у січні 2024 року Б. Бренде (президент WEF) та М. Федоровим [19]. Примітно, що ця подія відбулася наступного дня після аналогічного оголошення про створення Gov Tech-центру в Берліні – тобто Київ позиціонувався нарівні з одним із провідних технологічних хабів Європи. Як зазначив Дж. Юргенс з WEF: «Ми високо оцінюємо натхненну роботу Мінцифри, яке реалізує потужний порядок денний цифровізації у найскладніших обставинах».

GGTC Kyiv, разом із аналітичним оглядом «ReformRadar» (спільний проєкт GGTC та VoxUkraine), позиціонує Україну не лише як об'єкт дослідження чи реципієнта допомоги, а як генератор знань у сфері GovTech [20]. Це принципово змінює роль Мінцифри на міжнародній арені, від «імплементатора донорських проєктів» до «глобального центру компетенцій», що може консультувати інші держави. Згідно з оцінкою Центру міжнародного управління (CIGI), Україна тепер поступається лише США та Ізраїлю за рівнем інноваційного потенціалу.

Мінцифри відіграє ключову роль в євроінтеграційному процесі як інституційний «міст» між українською та європейською цифровою архітектурою. У рамках переговорного розділу 10 «Цифрова трансформація та медіа» визначено перелік програм та ініціатив ЄС, до яких Україна прагне приєднатися. Європейська комісія позитивно оцінила кроки щодо

прислання до програми «Цифрова Європа», забезпечення відповідності Регламенту eIDAS та входження до Списку довірених третіх країн. Результатом стало значне зростання у рейтингу електронного урядування ООН: з 30-ї позиції у 2022 році до 16-ї у 2024 – зростання на 14 позицій за два роки, що є безпрецедентним для країни, яка перебуває у збройному конфлікті.

Висновок. Резюмуючи, результати проведеного дослідження, слід констатувати, що Україна успішно реалізувала модель «цифрового суперміністерства» із широким мандатом. Це стало стратегічно правильним кроком для подолання інституційної інерції та фрагментарності державних реєстрів. Централізація повноважень дозволила Мінцифри виступити в ролі «інституційного тарана», що швидко впроваджує зміни в консервативне середовище державного управління.

Створення Міністерства цифрової трансформації є класичним прикладом успішної конвергенції трьох «потоків» за Дж. Кінгдоном: суспільного запиту на антикорупційні сервіси (потік проблем), наявності концепції «держава у смартфоні» (потік рішень) та консолідації влади у 2019 році (потік політики).

Ключовим чинником успіху став феномен «агента змін» (policyentrepreneur), який переніс логіку IT-індустрії (агільність, продуктову орієнтацію) у державний сектор. Це призвело до формування унікальної гібридної інституційної культури, де держава почала сприйматися громадянином як зручний цифровий сервіс.

Запровадження інституту CDTO (Chief Digital Transformation Officer) створило ефективну «горизонтальну вертикаль» управління. Попри виклики «подвійної лояльності» (виконавцям на місцях та координатору в центрі), ця мережа забезпечила гармонійну реалізацію цифрових ініціатив на всіх рівнях – від центральних органів влади до територіальних громад.

Україна здійснила успішну трансформацію від реципієнта міжнародного досвіду (зокрема естонського) до глобального експортера цифрових рішень (екосистема «Дія») та GovTech-компетенцій. Створення Глобального центру урядових технологій (GGTC) у Києві та значне просування в рейтингу ООН (з 30-го на 16-те місце) підтверджують міжнародну зрілість української цифрової архітектури.

Перехід до концепції «агентної держави» на основі штучного інтелекту у 2025 році свідчить про новий етап розвитку. Проте головним викликом залишається забезпечення інституційної стійкості системи – здатності архітектури функціонувати та масштабуватися незалежно від персонального лідерства та політичної кон'юнктури.

Література:

1. Kattel R., Takala V. The Case of the UK's Government Digital Service: The Professionalisation of a Paradigmatic Public Digital Agency [Електронний ресурс]. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10185731/1/3630024.pdf>
2. Öhring O. B. The Making of Neoliberal Territory in the Digital Society of e-Estonia: The Case of Ülemiste City, Tallinn. Tallinn, 2019 [Електронний ресурс]. https://www.researchgate.net/publication/335446176_The_Making_of_Neoliberal_Territory_in_the_Digital_Society_of_e-Estonia_The_Case_of_Ulemiste_City_Tallinn
3. Міністерство цифрової трансформації України / Вікіпедія [Електронний ресурс]. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_цифрової_трансформації_України
4. Kingdon J. W. Agendas, Alternatives, and Public Policies. 2nd ed. New York : Longman, 2003. 253 p.
5. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance [Електронний ресурс]. URL: https://books.google.com.ua/books?id=oFnWbTqgNPYC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
6. Goodin R. E. The Theory of Institutional Design [Електронний ресурс]. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781316042175_A25932948/preview-9781316042175_A25932948.pdf

7. GGTC Kyiv, VoxUkraine. State Digital Transformation in Ukraine: 2019–2024 Review [Електронний ресурс]. 2024. URL: <https://voxukraine.org/en/state-digital-transformation-in-ukraine-2019-2024-review>
8. Kattel R., Mergel I. Estonia's Digital Transformation: Mission Mystique and the Hiding Hand [Електронний ресурс]. URL: https://www.researchgate.net/publication/338954441_Estonia's_Digital_Transformation_Mission_Mystique_and_the_Hiding_Hand
9. Ілюшенко Д. Цифровізація публічного управління як чинник підвищення ефективності державної політики в Україні. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. Вип. 3 (79), 2025. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/5131/5452>
10. Кабінет Міністрів України. Питання Міністерства цифрової трансформації: Постанова від 18 вересня 2019 р. № 856. Київ [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>
11. Kulyk V. Digital populism and political communication in Ukraine. East European Politics. 2020. Vol. 36, No. 2. P. 257–274.
12. Digital State. Mykhailo Fedorov Appointed First Vice Prime Minister: Ukraine Doubles Down on Innovation [Електронний ресурс]. 2025, July. URL: <https://digitalstate.gov.ua/news/govtech/mykhaylo-fedorov-vyznachyv-kliuchovi-priorytety-v-noviy-posadi-oboronni-innovatsiyi-ai-osvita-ta-tsyfrovo-upravlinnia>
13. Berlin Global Dialogue. How Ukraine's Digital State is Driving Resilience and Reinvention [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://www.berlinglobaldialogue.org/resources/how-ukraine-is-developing-digital-leadership-in-a-multipolar-world>
14. Digital State. Від цифрової держави до агентної держави: що змінюється в Міністерстві цифрової трансформації України [Електронний ресурс]. URL: <https://digitalstate.gov.ua/news/govtech/nastupnyu-etap-tsyfrovoi-derzavy-shi-defenstek-ta-upravlinnia>
15. Harvard Kennedy School, Center for International Development. Ukraine's Digital Transformation: Innovation for Resilience [Електронний ресурс]. 2025. URL: <https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/ukraines-digital-transformation-innovation-resilience>
16. Дія Центр. Сучасний державний сервіс у кожному куточку України [Електронний ресурс]. URL: <https://center.diia.gov.ua/>
17. Дія. Цифрова громада [Електронний ресурс]. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/technologies/diiatsyrova-hromada>
18. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. Ministry of Digital Transformation of Ukraine and Government of Estonia have developed mRiik application based on Diia [Електронний ресурс]. 2023, 19 January. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/mintsyfry-ta-uriad-estonii-rozrobyly-zastosunok-mriik-na-bazi-dii>
19. World Economic Forum. World Economic Forum and Ukraine Agree to Work Towards Country's Digital Transformation [Електронний ресурс]. 2024, January 18. URL: <https://www.weforum.org/press/2024/01/world-economic-forum-and-ukraine-agree-to-work-towards-countrys-digital-transformation/>
20. Дія. У Києві відкрили другий у світі Global Government Technology Centre [Електронний ресурс]. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/u-kievi-vidkrili-drugiy-u-sviti-global-government-technology-centre>

References:

1. Kattel, R., & Takala, V. (n.d.). *The case of the UK's Government Digital Service: The professionalisation of a paradigmatic public digital agency*. Retrieved April 4, 2026, from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10185731/1/3630024.pdf>
2. Öhring, O. B. (2019). *The making of neoliberal territory in the digital society of e-Estonia: The case of Ülemiste City, Tallinn*. Tallinn. Retrieved April 4, 2026, from https://www.researchgate.net/publication/335446176_The_Making_of_Neoliberal_Territory_in_the_Digital_Society_of_e-Estonia_The_Case_of_Ulemiste_City_Tallinn
3. Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsiyi Ukrainy. (n.d.). *Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsiyi Ukrainy*. Wikipedia. Retrieved April 4, 2026, from https://uk.wikipedia.org/wiki/Міністерство_цифрової_трансформації_України

4. Kingdon, J. W. (2003). *Agendas, alternatives, and public policies* (2nd ed.). New York: Longman.
5. North, D. C. (n.d.). *Institutions, institutional change and economic performance*. Retrieved April 4, 2026, from https://books.google.com.ua/books?id=oFnWbTqgNPYC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
6. Goodin, R. E. (n.d.). *The theory of institutional design*. Retrieved April 4, 2026, from https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781316042175_A25932948/preview-9781316042175_A25932948.pdf
7. GGTC Kyiv, Vox Ukraine. (2024). *State digital transformation in Ukraine: 2019–2024 review*. Retrieved April 4, 2026, from <https://voxukraine.org/en/state-digital-transformation-in-ukraine-2019-2024-review>
8. Kattel, R., & Mergel, I. (n.d.). *Estonia's digital transformation: Mission mystique and the hiding hand*. Retrieved April 4, 2026, from https://www.researchgate.net/publication/338954441_Estonia's_Digital_Transformation_Mission_Mystique_and_the_Hiding_Hand
9. Iushenko, D. (2025). Tsyfrovizatsiya publichnoho upravlinnya yak chynnyk pidvyshchennya efektyvnosti derzhavnoyi polityky v Ukrayini. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoyi akademiyi upravlinnya personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnya, (3(79)). Retrieved April 4, 2026, from <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/5131/5452>
10. Kabinet Ministriv Ukrayiny. (2019, September 18). *Pytannya Ministerstvatsyfrovoyitransformatsiyi: Postanovavid № 856*. Kyiv. Retrieved April 4, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>
11. Kulyk, V. (2020). Digital populism and political communication in Ukraine. *East European Politics*, 36(2), 257–274.
12. Digital State. (2025, July). *Mykhailo Fedorov appointed first Vice Prime Minister: Ukraine doubles down on innovation*. Retrieved April 4, 2026, from <https://digitalstate.gov.ua/news/govtech/mykhaylo-fedorov-vyznachyv-kliuchovi-priorytety-v-noviy-posadi-oboronni-innovatsiyi-ai-osvita-ta-tsyfrovo-upravlinnia>
13. Berlin Global Dialogue. (2025). *How Ukraine's digital state is driving resilience and reinvention*. Retrieved April 4, 2026, from <https://www.berlinglobaldialogue.org/resources/how-ukraine-is-developing-digital-leadership-in-a-multipolar-world>
14. Digital State. (n.d.). *Vidtsyfrovoyiderzhavy doahentnoyiderzhavy: shchozminyuyetsya v MinisterstvatsyfrovoyitransformatsiyiUkrayiny*. Retrieved April 4, 2026, from <https://digitalstate.gov.ua/news/govtech/nastupnyy-etap-tsyfrovoyi-derzhavy-shi-defenstek-ta-upravlinnia>
15. Harvard Kennedy School, Center for International Development. (2025). *Ukraine's digital transformation: Innovation for resilience*. Retrieved April 4, 2026, from <https://www.hks.harvard.edu/centers/cid/voices/ukraines-digital-transformation-innovation-resilience>
16. Diia Tsent. (n.d.). *Suchasnyy derzhavnyy servis u kozhnomukutochku Ukrayiny*. Retrieved April 4, 2026, from <https://center.diia.gov.ua/>
17. Diia. (n.d.). *Tsyfrovahromada*. Retrieved April 4, 2026, from <https://thedigital.gov.ua/projects/technologies/diitsyfrova-hromada>
18. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2023, January 19). *Ministry of Digital Transformation of Ukraine and Government of Estonia have developed a joint application based on Diia*. Retrieved April 4, 2026, from <https://www.kmu.gov.ua/en/news/mintsyfry-ta-uriad-estonii-rozrobyly-zastosunok-mriik-na-bazi-dii>
19. World Economic Forum. (2024, January 18). *World Economic Forum and Ukraine agree to work towards country's digital transformation*. Retrieved April 4, 2026, from <https://www.weforum.org/press/2024/01/world-economic-forum-and-ukraine-agree-to-work-towards-countrys-digital-transformation/>
20. Diia. (n.d.). *U Kyevividkrylydruhyy u sviti Global Government Technology Centre*. Retrieved April 4, 2026, from <https://thedigital.gov.ua/news/technologies/u-kievi-vidkrili-drugiy-u-sviti-global-government-technology-centre>

Roman Bula. Institutional role of the ministry of digital transformation in shaping the digital state architecture

The article provides a comprehensive political analysis of the transformation of Ukraine's state architecture through the lens of the Ministry of Digital Transformation's (MinTsifra) activities between 2019 and 2025. The author moves away from the traditional description of the technological advantages of the "Diia" service, focusing instead on the study of institutional design as a decisive factor in the success of reforms. The study is based on a synthesis of the neo-institutional approach, J. Kingdon's "multiple streams" theory, and the principal-agent model. The paper reveals in detail the functioning of the "horizontal vertical" through the introduction of the CDTO (Chief Digital Transformation Officer) institute, which is viewed as a tool for overcoming departmental fragmentation and bureaucratic resistance. Special attention is paid to the analysis of a hybrid institutional culture that combines IT industry startup approaches (product management, agility, user-centricity) with formal civil service regulations. Furthermore, the article explores the conceptualization of "digital state architecture" as a multi-layered system where the Ministry of Digital Transformation acts as a chief architect-strategist rather than just a technical executor. The author analyzes the dynamics of Ukraine's international positioning: from a recipient of Estonian experience (the "Trembita" system) to a global exporter of GovTech solutions (the mRiik application for Estonia). The political risks of high institutional personalization and the 2025 strategic transition to an AI-based "agentic state" model—marking a new stage of digitalization beyond the personal leadership of individual political figures—are examined separately.

Key words: Ministry of Digital Transformation, digital state architecture, institutional design, public administration, digital transformation, Diia, agentic state, inter-agency coordination.

Відомості про автора:

Була Роман – аспірант кафедри політології,
Львівський національний університет імені Івана Франка.

Дата першого надходження статті до видання: 20.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-5>

Ігор Гурак

ORCID: 0000-0002-8610-4024

Наталія Пітей

ORCID: 0009-0009-5563-9649

УКРАЇНА У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ АДМІНІСТРАЦІЇ БАРАКА ОБАМИ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ: ВІЙСЬКОВИЙ ВИМІР

У статті проаналізовано військовий компонент українсько-американського міждержавного діалогу за часів президентства Барака Обами, починаючи з 2014 р. Особливий акцент зроблено на дослідження трансформації підходів офіційного Вашингтону щодо України в умовах зростаючої російської агресії, в тому числі окреслено дипломатичні зусилля, санкційні кроки, законодавчі ініціативи, розкрито її нову роль в рамках політики США у Східній Європі. У цьому контексті головний акцент було зроблено на аналізі «Акту на підтримку свободи України» та Стратегії національної безпеки США від лютого 2015 р. З'ясовано, що не дивлячись зростаючу фінансову та матеріально-технічну підтримку, «українська» політика адміністрації Барака Обами після Революції гідності характеризувалася винятковою обережністю, що найбільшою мірою проявилася через відмову від надання Україні летального озброєння. В контексті дослідження військової допомоги зроблено акцент на вивченні особливостей та значення тренувальних місій і програм на кшталт JMTG-U, IMET, USAI та TCCC, які суттєвим чином вплинули на підвищення боєздатності та професіоналізму нової генерації офіцерського складу української армії, який все більш відходив від радянських традицій управління та наближався до стандартів, які характеризують війська країн НАТО. В кінцевому підсумку встановлено, що військова підтримка з боку США впродовж 2014–2016 рр., не дивлячись на її обмежений характер, виступила вагомим фактором трансформації сектору безпеки і оборони України та відіграла суттєву роль у зміцненні обороноздатності нашої держави.

Ключові слова: Україна, США, Росія, зовнішня політика, санкції, військова допомога, НАТО.

Вступ. У березні 2009 р. держсекретар США Хілларі Клінтон і глава Міністерства закордонних справ РФ Сергій Лавров дали символічний старт перезавантаженню відносин Вашингтона і Москви. Під час цієї події мала місце курйозна ситуація: через технічну помилку на символічній кнопці російською мовою замість «перезавантаження» було надіслано «перевантаження» [7]. З початком третього президентського терміну Володимира Путіна стало зрозуміло, що відповідна помилка виявилася пророчою. Суттєві відмінності у підходах сторін щодо протиракетної оборони, контролю над озброєннями, дотримання прав людини та проблем глобальної безпеки призвели до скасування візиту Барака Обами в Москву у вересні 2013 р. [9, с. 102–103], а разом з тим і продемонстрували завершення чергового періоду російсько-американського зближення.

Віра керівництва Кремля у те, що американські спецслужби долучилися до повалення режиму Віктора Януковича, трактування Вашингтоном російського захоплення Криму в якості відмови від окресленого в рамках «перезавантаження» консенсусу щодо ситуації у Східній Європі [1] та зміна правлячих еліт в Україні об'єктивно створювало вікно можливостей для поглиблення українсько-американського стратегічного партнерства, зростання впливу

© І. Гурак, Н. Пітей, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

США у Східній Європі шляхом тіснішого діалогу із офіційним Києвом. Однак велика кількість дослідників українсько-американських відносин, особливо беручи до уваги майбутню широкомасштабну агресію Росії проти нашої держави, вважає, що це вікно можливостей не було використано належним чином. Особливо критичні зауваження стосуються військового виміру співпраці, в першу чергу беручи до уваги те, що адміністрація Барка Обама так і не зважилася на передачу українській армії летального озброєння.

Метою дослідження є комплексний аналіз військової складової українсько-американського співробітництва за часів президентства Барака Обама після Революції гідності.

Матеріали та методи дослідження. Наукова розвідка ґрунтується головним чином на аналізі американських офіційних джерел, пов'язаних із військовою підтримкою України з боку США. Водночас у статті враховано досвід українських науковців та експертів, в тому числі Миколи Белєскова, Ірини Дудко, Тараса Жовтенко, Віктора Пашкова, Григорія Перепелиці та інших.

Для забезпечення аналізу у статті політики офіційного Вашингтону на українському напрямку в якості елементу ширшої архітектури міжнародної безпеки було використано системний підхід. Структурно-функціональний аналіз дав змогу окреслити механізми надання військової допомоги для України з боку США та роль конкретних американських інституцій у цих процесах. Контент-аналіз було використано для опрацювання офіційних документи. За допомогою порівняльного аналізу здійснювалося співставлення задекларованих намірів та практичних кроків адміністрації Барака Обама щодо України.

Результати та обговорення. Після Революції гідності керівництво США демонструвало зростаючий інтерес до справ, пов'язаних з Україною. Так, вже 6 березня 2014 р., тобто ще до проведення так званого «референдуму» у Криму, Вашингтон запровадив проти РФ перші санкції, які кілька разів розширювалися впродовж наступних тижнів [2]. 17 квітня 2014 р. американський держсекретар Джон Керрі поряд із виконуючим обов'язки міністра закордонних справ України Андрієм Дешицею, високим представником ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки Кетрін Ештон та міністром закордонних справ РФ Сергєєм Лавровим взяв участь у женеvській зустрічі, яка мала на меті врегулювання ситуації навколо російської агресії проти України [13, с. 168]. Демонструючи зростаючий санкційний тиск, США 16 липня 2014 р., тобто за день до трагедії зі збиттям над Донеччиною малайзійського літака рейсу МН-17, запровадили секторальні санкції, які серед іншого включали накладання обмежень на російські підприємства військово-промислового комплексу та охоплювали нафтогазовий та банківський сектори РФ [2; 10]. Багатообіцяючою виглядала також законодавча діяльність на українському безпековому треку. Так, до офіційного візиту в США президента України Петра Порошенка (17–18 вересня 2014 р.) у Конгресі було підготовлено так званий «Акт на підтримку свободи України», відповідно до якого пропонувалося надання Україні статусу країни-союзника США поза НАТО [6, с. 48]. Своєрідним логічним підсумком відповідної діяльності може служити Стратегія національної безпеки США, опублікована 6 лютого 2015 р. В документі Росія чітко ідентифікується як агресор, робиться наголос, що росіяни порушили суверенітет та територіальну цілісність України, йдеться про підтримку української держави з боку США [15].

Щоправда, паралельно проявлялися тенденції, які демонстрували надмірну обережність керівництва США та дистанціювання від активної участі у вирішенні російсько-українського конфлікту, який поступово все більше набував рис повноцінної війни. Добрим прикладом тут можуть бути результати згаданої вище конференції у Женеві у квітні 2014 р. Симптоматичним є те, що у підсумковій заяві за її результатами не йшлося місця для вимог про відведення російських військ від кордонів України, скасування рішення Державної думи щодо використання російської армії на території України, анулювання правових рішень, пов'язаних

з анексією Криму, на що робила наголос українська сторона. Натомість, в контексті врахування російських підходів щодо оцінок ситуації в Україні, у заяві не згадано про анексію Криму, не містилося підтвердження територіальної цілісності української держави та були включені вимоги, які мав виконувати не агресор, а об'єкт агресії – Україна [13, с. 168].

Після початку російської агресії у 2014 р. жорстку позицію щодо РФ традиційно займав Конгрес США. Саме він виступав ключовим драйвером санкційної політики, фінансової та військової допомоги Україні, а також чинив політичний тиск на виконавчу владу з метою розширення підтримки Києва [18]. Щоправда, частина законодавчих ініціатив Конгресу, винятково важливих для України, так і не була реалізована. Зокрема, не були затверджені ініційовані чотирма сенаторами «Акт попередження російської агресії» та «Акт сприяння українській безпеці», які передбачали надання Сполученими Штатами Україні статусу «основного союзника поза НАТО», за прикладом Австралії, Ізраїлю чи Південної Кореї [3, с. 196–197]. Як зазначалося вище, восени 2014 р. у Конгресі було схвалено «Акт на підтримку свободи України», який також містив положення про надання відповідного статусу. Однак їх було усунуто із кінцевої редакції документу, який був схвалений Бараком Обамою 18 грудня 2014 р. [12].

Багато питань, щодо належного реагування на актуальні на той час виклики і насамперед у контексті питань, пов'язаних із Україною, викликає вже згадана Стратегія національної безпеки США, затверджена в лютому 2015 р. Серед українських дослідників висловлюються думка, що попри її схвалення під час війни між найбільшою світовою та європейською державами, вона виглядає найбільш поміркованою серед подібного роду документів, в тому числі беручи, до уваги Стратегію національної безпеки США зразка 2010 р. [4, с. 63]. Зокрема, в документі, попри однозначно критичну оцінку діяльності Росії на українському треку, так і не було вміщено положення про можливість надання Україні летального озброєння. В документі робиться чіткий акцент на зобов'язання США відповідно до статті 5 Північноатлантичного договору, наголошується на підвищенні оперативності реагування через навчання і тренування задля зміцнення впевненості союзників офіційного Вашингтону в Європі. Водночас на цьому фоні формулювання про підтримку партнерів¹, з тим щоб вони могли «ефективніше співпрацювати зі Сполученими Штатами Америки та НАТО, а також забезпечувати власну оборону» [15], виглядає відверто слабким. Після цього автори документу, вдаючись до тверджень, які в Кремля традиційно розцінювали як прояв слабкості, вказували про залишені «відкритими двері для широкої співпраці з Росією», якщо вона повернеться на шлях поваги до суверенітету та демократичного розвитку сусідніх держав [15].

Переходячи від аналізу меседжів, які офіційний Вашингтон спрямовував до українців після початку російської агресії до практичних кроків на цьому напрямку, варто чітко ідентифікувати позицію керівництва України щодо питання військової допомоги для нашої держави з боку США. У цьому контексті варто зазначити, що вже 12 березня 2014 р. український прем'єр-міністр Арсеній Яценюк в ході зустрічі із президентом Бараком Обамою висловив прохання щодо надання Україні зброї, боєприпасів та розвідувальних даних. З подібним проханням до керівництва США звертався невдовзі після сього обрання на посаду президента Петро Порошенко [4, с. 62].

Зі свого боку, керівництво Білого дому в цей час продемонструвало готовність до поглиблення, розширення та інтенсифікації різнопланової співпраці із Україною. Координатором цього напрямку американської зовнішньої політики було визначено віце-президента Джо Байдена. Для кращого розуміння рівня тогочасного українсько-американського діалогу варто відмітити, що впродовж 2014–2016 рр. Джо Байден відвідував Київ шість разів. Поряд

¹ До яких поряд з Грузією та Молдовою включено Україну.

з ним в окреслений період часу візити в Україну здійснювали держсекретар Джон Керрі (двічі), міністр фінансів Джек Лью, міністр торгівлі Пенні Прітцкер, представники Конгресу.

Значною мірою ця співпраця була зорієнтована на підтримку української держави у військовій сфері. Зокрема, впродовж 2014 р. Україна отримала від США фінансову допомогу у розмірі \$320 млн, з яких \$118 млн призначалися на військові цілі. В наступні роки спостерігалася чітка тенденцію до зростання американської військової допомоги: у 2015 р. вона становила \$175 млн, у 2016 р. зросла практично вдвічі та досягла \$335 млн [8, с. 110–113].

Станом на 4 червня 2014 р. США почали реалізацію комплексу заходів із надання Україні нелетальної військової допомоги, спрямованої на підвищення обороноздатності та матеріально-технічного забезпечення українських сил безпеки. Ця допомога включала як прямі поставки обладнання, так і фінансування через спеціалізовані урядові програми США. Зокрема, було оголошено про додатковий транш у розмірі 5 млн дол., призначений для закупівлі та передачі українській стороні засобів індивідуального захисту та технічного забезпечення, зокрема бронежилетів, приладів нічного бачення та додаткових засобів зв'язку. Зазначене фінансування доповнювало раніше надану допомогу, яка включала приблизно 300 тис. готових індивідуальних раціонів харчування, доставлених до України у березні 2014 р. Крім того, у межах програм іноземного військового фінансування було забезпечено постачання різноманітних матеріально-технічних засобів для підтримки Збройних сил України, серед яких медичне обладнання, елементи індивідуального спорядження військовослужбовців (зокрема шоломи та спальні мішки), установки для очищення води, обладнання для знешкодження вибухонебезпечних предметів, а також портативні радіостанції.

Окремим напрямом американської підтримки стало використання ресурсів урядової програми «Спільне зменшення загрози» (анг. Cooperative Threat Reduction). У межах цієї ініціативи було виділено фінансування для зміцнення матеріально-технічного забезпечення Державної прикордонної служби України. Підтримка передбачала постачання різноманітного обладнання, зокрема спеціального одягу, польових укриттів, малих електрогенераторів, ручних паливних насосів, інженерного обладнання, засобів зв'язку, транспортних засобів, а також індивідуального тактичного спорядження нелетального призначення.

Крім того, станом на зазначену дату Посольство США в Києві здійснило закупівлю та доставку значної кількості матеріально-технічних ресурсів для потреб українських прикордонників. Серед переданого обладнання були укриття, розраховані на розміщення до 20 осіб, спальні мішки, адаптери для паливних фільтрів, колючий дріт, патрульні ліхтарі, системи периметральної сигналізації, паливні насоси, автомобільні акумулятори, запасні шини, біноклі, інженерна техніка (зокрема екскаватори), вантажні автомобілі, електрогенератори, морозильні камери для зберігання харчових продуктів, польові печі та засоби зв'язку. Передане обладнання використовувалося Державною прикордонною службою України для моніторингу та охорони державного кордону, що мало важливе значення в умовах загострення безпекової ситуації після початку російської агресії [23].

Слід наголосити, що починаючи із 2014 р. на США припало більше 90 % військової допомоги, яку українці отримали з-за кордону. Американська допомога в той час становила орієнтовно 5–6 % від військового бюджету України та кардинально не змінювала балансу сил на Донбасі. Водночас вона була важливим геополітичним сигналом [8, с. 112] як для союзників, так і для країни-агресора.

Таким чином, впродовж 2014–2016 рр. зростали розміри військової фінансової підтримки з боку США та номенклатура товарів військового призначення. Інша справа, що офіційному Києву так не вдалося переконати команду Біла Клінтона у необхідності зняття заборони на постачання в Україну летального озброєння. При цьому варто наголосити, що «Акт на підтримку свободи України» передбачав, що американський президент володіє

повноваженнями, щоб надати дозвіл на передачу українським військовим протитанкової та бронейної зброї [12]. Так само до завершення президентської каденції Барака Обами не були зняті обмеження, які забороняли американським військовим компаніям здійснювати комерційні продажі зброї в Україну без посередників [5].

Варто додати, що у контексті трансформації сектору безпеки і оборони України після 2014 р. особливого значення набули міжнародні навчальні програми та ініціативи, спрямовані на підвищення боєздатності та професіоналізації ЗСУ. З огляду на виклики, пов'язані зі зміною безпекового середовища та початком збройного конфлікту на сході держави, постала нагальна потреба у реформуванні підходів до підготовки особового складу, управління військами та впровадження сучасних стандартів ведення бойових дій.

Важливу роль у цьому процесі відіграли США, які ініціювали низку навчальних програм та тренувальних місій, спрямованих на розвиток інституційної спроможності української армії. Зокрема, реалізовані заходи охоплювали підготовку підрозділів за стандартами НАТО, удосконалення системи військової освіти, розвиток навичок тактичної медицини, а також впровадження сучасних підходів до командування та управління.

Такі програми як Об'єднана багатонаціональна навчальна група – Україна (анг. Joint Multinational Training Group – Ukraine, JMTG-U), Безстрашний охоронець (анг. Fearless Guardian), Міжнародна військова освіта та підготовка (анг. International Military Education and Training, IMET), а також підготовка за стандартами Допомоги пораненим у тактичних боях (анг. Tactical Combat Casualty Care, TCCC), стали важливим чинником переходу Збройних сил України від пострадянської моделі функціонування до більш гнучкої, професійної та сумісної з арміями країн-членів НАТО системи.

Об'єднана багатонаціональна навчальна група – Україна – це назва місії з навчання Збройних Сил України, яка останніми роками проводиться в Графенвері, Німеччина. Починаючи з 2015 р. навчання здійснювалося в Центрі бойової підготовки в Яворові в Міжнародному центрі миротворчості та безпеки в Україні [14]. Важливою особливістю JMTG-U є її багаторівневий підхід до навчання, що поєднує індивідуальну, колективну та штабну підготовку, а також формування власного інструкторського складу Збройних сил України. Програма передбачала підготовку батальйонів у межах ротаційних курсів, що тривали близько двох місяців, із поступовим переходом до самостійного відтворення отриманих знань українською стороною. Участь міжнародних партнерів сприяла не лише підвищенню боєздатності українських підрозділів, але й формуванню інституційної спроможності системи військової підготовки загалом [16].

Навчальна місія Безстрашний охоронець стала однією з перших масштабних ініціатив США, спрямованих на підготовку українських військових після початку збройного конфлікту у 2014 р. Її реалізація розпочалася у 2015 р. на базі Міжнародного центру миротворчості та безпеки, де американські інструктори здійснювали підготовку підрозділів Національної гвардії України. Програма охоплювала широкий спектр напрямів, зокрема індивідуальну вогневу підготовку, тактику дій малих підрозділів, протидію саморобним вибуховим пристроям, а також основи взаємодії в умовах сучасного бою. Основною метою місії було підвищення рівня боєздатності українських формувань та їх адаптація до стандартів, прийнятих у країнах-членах НАТО [22]. Важливою характеристикою Безстрашний охоронець стала її орієнтація на практичну підготовку та формування навичок, необхідних для ведення бойових дій в умовах гібридного конфлікту. У процесі навчання значна увага приділялася розвитку лідерських якостей командирів нижчої ланки, удосконаленню системи управління підрозділами та підвищенню рівня взаємосумісності з підрозділами країн-партнерів.

Програма Міжнародна військова освіта та підготовка є одним із ключових інструментів довгострокової співпраці між Україною та США у сфері розвитку професійного військового

персоналу. Вона була започаткована ще у 1992 р. та передбачає навчання українських військовослужбовців і цивільних фахівців у провідних військових навчальних закладах США. У межах цієї програми офіцери Збройних сил України проходять підготовку у таких інституціях, як Командно-штабний коледж армії США та Військово-морський коледж США, що забезпечує поглиблене вивчення військового мистецтва, стратегічного планування та управління оборонними ресурсами. Участь у програмі також сприяє підвищенню рівня володіння англійською мовою, що є важливою передумовою для інтеграції до багатонаціональних операцій та структур НАТО [21]. Важливою особливістю IMET є її орієнтація на формування інституційної спроможності та впровадження західних стандартів військової освіти і управління. Програма забезпечує не лише індивідуальну підготовку, але й сприяє трансформації всієї системи військового управління через підготовку офіцерів, здатних впроваджувати сучасні підходи у Збройних силах України. У довгостроковій перспективі це сприяє формуванню професійного офіцерського корпусу та модернізації системи військової освіти відповідно до євроатлантичних стандартів [24].

Підготовка за стандартами тактичної медицини ТССС стала одним із ключових напрямів реформування системи медичного забезпечення Збройних сил України після 2014 р. Зазначений підхід, розроблений у США, передбачає надання медичної допомоги пораненим безпосередньо в умовах бойових дій із урахуванням тактичної обстановки. У межах міжнародної військової допомоги українські військовослужбовці проходили навчання за протоколами ТССС, які включають допомогу під вогнем, тактичну допомогу в польових умовах та евакуацію поранених. Впровадження цих стандартів дозволило суттєво підвищити ефективність домедичної допомоги та знизити рівень бойових втрат. Важливою особливістю ТССС є її орієнтація на стандартизацію дій особового складу у критичних ситуаціях та максимальне збереження життя поранених на догоспітальному етапі. Програма передбачає підготовку не лише медичного персоналу, але й усіх військовослужбовців, що відповідає сучасним підходам до організації медичного забезпечення в арміях країн-членів НАТО. Її впровадження в Україні здійснювалося за підтримки міжнародних партнерів, насамперед США, і стало важливим елементом переходу до сучасної системи військової медицини, орієнтованої на принципи доказової медицини та бойового досвіду [11; 17].

Окреме місце у системі військової підтримки України займає Ініціатива допомоги Україні в безпеці (анг. Ukraine Security Assistance Initiative, USAI). Ця комплексна програма фінансується Міністерством оборони США й передбачає розширення можливостей України в ефективному захисті від російської агресії шляхом навчання, забезпечення обладнанням та реалізації консультативних програм. Вона була запроваджена Конгресом США як окремий механізм фінансування заходів, спрямованих на зміцнення оборонних спроможностей України та підтримку реформування її сектору безпеки і оборони. USAI передбачає надання фінансових ресурсів Міністерству оборони США для реалізації програм допомоги українським Збройним силам. На відміну від деяких інших механізмів безпекової підтримки, ця ініціатива фінансує закупівлю обладнання, військової техніки, послуг і підготовки, що здійснюється через контракти з оборонними підприємствами [19]. У межах програми фінансуються заходи, пов'язані з модернізацією систем командування та управління, розвитком військової розвідки, кібербезпеки, логістичного забезпечення, а також підготовкою військового персоналу [20].

Висновки. Третя президентська каденція Володимира Путіна характеризується суттєвим погіршенням відносин Кремля із західними партнерами РФ. Цей процес почався у 2012 р., однак особливої динаміки набув після початку російської агресії проти України. Зростання напруження у діалозі Вашингтону та Москви, за умови втечі з України Віктора Януковича та ключових представників його команди, об'єктивно відкривало перед США

нові можливості у плані посилення американської присутності у Східній Європі. Оптимальним шляхом, виходячи з того, що команда Барака Обама традиційно протидіяла зусиллям керівництва РФ встановити свій контроль над країнами так званого «пострадянського простору», було поглиблення відносин з Україною та надання військової підтримки нашій державі з метою стримування агресивних кроків керівництва Кремля. Ініціативи офіційного Вашингтону продовж 2014–2016 рр. дають підстави для тверджень про посилення інтересу з його боку до процесів в Україні. Це супроводжувалося зростанням заангажованості США у події, пов'язані із протидією Росії на українському напрямку. На практиці, тут йдеться про дипломатичні зусилля, накладення на РФ санкційних обмежень, законодавчі кроки. Окремий важливий напрям зусиль США – зростаюча військова підтримка. В основі своєї українські дослідники та експерти характеризуючи військову допомогу, яку Україна отримувала від США впродовж 2014–2016 рр., цілком слушно акцентують увагу на її обмеженому характері та блокуванні летального озброєння. В той самий час ми повинні констатувати зростаючу фінансову підтримку, передбачену для військових потреб України, поступове розширення номенклатури засобів військового призначення, які передавалися українським військовослужбовцями. На особливу увагу заслуговують низка програм підготовки українських військових, яка бере свій початок саме з окресленого в рамках публікації періоду. Варто наголосити, що перевага офіцерського складу української армії у плані застосування сучасних підходів до командування та управління військовими формування різного рівня, значною мірою є результатом функціонування програм Безстрашний охоронець, Ініціатива допомоги Україні в безпеці, Міжнародна військова освіта та підготовка, Об'єднана багатонаціональна навчальна група – Україна.

Література:

1. Белесков Микола. Україна у зовнішній політиці адміністрації Барака Обама. *WordPress*. URL: <https://micolabslsskov.wordpress.com/page/2/>.
2. Бушуєв Михайло. Санкції, які С ША запровадили проти РФ за останні п'ять років. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/санкції-які-сша-запровадили-проти-росії-за-останні-пять-років/a-37309970>.
3. Гурак Ігор. *Американський чинник у політиці України. Українсько-польські відносини в умовах гібридних загроз безпеці: Монографія* / [В. Балюк, М. Дорошко, В. Копійка та ін.]; наук. ред. В. Балюк, М. Дорошко. Київ: Ніка-Центр; Люблін: Видавництво УМКС, 2019. С. 192–203.
4. Дубко І.Д. Феномен стратегічного партнерства США і України: ретроспектива і сучасність. *Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: Збірник наукових праць*. Київ, 2015. С. 57–67.
5. Дутко Володимир. Воєнно-технічна співпраця України та США. *PolUkr.net*. URL: <https://www.polukr.net/uk/blog/2022/02/vojenno-techniczna-spiivpraca-ukraini-ta-ssza/>.
6. Жовтенко Т.Г. Політика міжнародної військової підтримки Сполучених Штатів Америки як фактор реформування глобальної безпекової архітектури світу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 123 (ч. I). С. 44–51.
7. Клінтон і Лавров виконали перезавантаження з помилками. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2009/03/06/3787913/>.
8. Пашков Віктор. Динаміка українсько-американських відносин за часів адміністрації Б. Обама (2014–2016 рр.). *Міжнародні та політичні дослідження*. 2021. Вип. 34. С. 107–122.
9. Пітей Наталія. Американсько-російські політичні відносини впродовж другого президентського терміну Барака Обама: український контекст. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Зб. наук. праць*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 22. С. 101–108.
10. США ввели нові санкції проти Росії. *Європейська правда*. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2014/07/16/7024245/>.
11. American course of tactical medicine. TCCC Ukraine. URL: <https://tccc.org.ua/en>.

12. H.R.5859 – Ukraine Freedom Support Act of 2014. *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859/text>.
13. Hurak Ihor. Rosyjska obecność militarna oraz dyplomacja rosyjska w kontekście konfliktu na wschodzie Ukrainy. *Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne*. 2015. Vol. 1, № 2. S. 161–182.
14. JOINT MULTINATIONAL TRAINING GROUP–UKRAINE. *DVIDS*. URL: <https://www.dvidshub.net/feature/jmtgu>.
15. National Security Strategy. February 2015. *The White House (Archive)*. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.
16. New JMTG-U training rotation begins for Ukrainian Soldiers. U.S. Army. *U.S. Army*. URL: <https://www.army.mil/article/176477>.
17. Tactical Combat Casualty Care Handbook. *U.S. Army*. URL: <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2023/01/19/31e03488/17-13-tactical-casualty-combat-care-handbook-v5-may-17-distro-a.pdf>.
18. Ukraine Freedom Support Act of 2014. *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859>.
19. Ukraine Security Assistance Initiative. *Defense Security Cooperation Agency (DSCA)*. URL: <https://samm.dsca.mil/program/USAI>.
20. Ukraine Security Assistance Initiative / Congressional Research Service. Washington, 2023. *Congressional Research Service*. URL: <https://crsreports.congress.gov>.
21. Ukraine's Defense Engagement with the United States. Journal of International Affairs. *Columbia SIPA*. URL: <https://jia.sipa.columbia.edu/news/ukraines-defense-engagement-united-states>.
22. U.S. Army. US begins second phase of Ukrainian training, equipping mission. *U.S. Army*. URL: <https://www.army.mil/article/159211>.
23. U.S. Security Assistance to Ukraine, June 4, 2014. *The White House (Archive)*. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/04/fact-sheet-us-security-assistance-ukraine>.
24. U.S.-Ukraine Military Relations. U.S. Department of Defense. *U.S. Department of Defense*. URL: <https://media.defense.gov/2023/May/04/2003215492/-1/-1/0/1695.PDF>.

References:

1. Bielieskov, M. Ukraina u zovnishnii politytsi administratsii Baraka Obamy [Ukraine in the foreign policy of the Barack Obama administration]. Retrieved from: <https://mikolabslsskov.wordpress.com/page/2/> [in Ukrainian].
2. Bushuiev, M. Sanktsii, yaki SShA zaprovadyly proty RF za ostanni piat rokiv [Sanctions imposed by the USA against the Russian Federation over the past five years]. Deutsche Welle. Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/санкції-які-сша-запровадили-проти-росії-за-останні-пять-років/a-37309970> [in Ukrainian].
3. Hurak, I. (2019). Amerykanskyy chynnyk u politytsi Ukrainy [The American factor in Ukraine's policy]. In V. Baliuk, M. Doroshko (Eds.), *Ukrainsko-polski vidnosyny v umovakh hibrydnykh zahroz bezpetsi* [Ukrainian-Polish relations under hybrid security threats]. Kyiv: Nika-Tsent; Lublin: Wydawnictwo UMCS, 192–203 [in Ukrainian].
4. Dubko, I.D. (2015). Fenomen stratehichnoho partnerstva SShA i Ukrainy: retrospektyva i suchasnist [The phenomenon of strategic partnership between the USA and Ukraine: retrospective and modernity]. *Aktualni problemy vsesvitnoi istorii*, 57–67 [in Ukrainian].
5. Dutko, V. Voinenno-tekhnichna spivpratsia Ukrainy ta SShA [Military-technical cooperation between Ukraine and the USA]. *PolUkr.net*. Retrieved from: <https://www.polukr.net/uk/blog/2022/02/vojenno-techniczna-spivpraca-ukraini-ta-ssza/> [in Ukrainian].
6. Zhovtenko, T.H. (2014). Polityka mizhnarodnoi viiskovoi pidtrymky Spoluchenykh Shtativ Ameryky yak faktor reformuvannia hlobalnoi bezpekovoi arkhitektury svitu [U.S. international military support policy as a factor in reforming the global security architecture]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 123(1), 44–51 [in Ukrainian].
7. Klinton i Lavrov vykonaly perezavantazhennia z pomylykamy [Clinton and Lavrov carried out a reset with mistakes]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/news/2009/03/06/3787913/> [in Ukrainian].

8. Pashkov, V. (2021). Dynamika ukraïnsko-amerykanskykh vidnosyn za chasiv administratsii B. Obamy (2014–2016 rr.) [Dynamics of Ukrainian-American relations during the Obama administration (2014–2016)]. Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia, 34, 107–122 [in Ukrainian].
9. Pitei, N. (2017). Amerykansko-rosiïski politychni vidnosyny vprodovzh druhoho prezidentskoho terminu Baraka Obamy: ukraïnskyi kontekst [U.S.-Russian political relations during Barack Obama's second presidential term: the Ukrainian context]. Tendentsii ta perspektyvy rozvytku nauky i osvity v umovakh hlobalizatsii, 22, 101–108 [in Ukrainian].
10. SShA vvely novi sanktsii proty Rosii [The USA imposed new sanctions against Russia]. Yevropeiska pravda. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2014/07/16/7024245/> [in Ukrainian].
11. American course of tactical medicine. TCCC Ukraine. Retrieved from: <https://tccc.org.ua/en>.
12. H.R.5859 – Ukraine Freedom Support Act of 2014. Congress.gov. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859/text>.
13. Hurak, I. (2015). Rosyjska obecność militarna oraz dyplomacja rosyjska w kontekście konfliktu na wschodzie Ukrainy. Wschód Europy, 1(2), 161–182.
14. Joint Multinational Training Group–Ukraine. DVIDS. Retrieved from: <https://www.dvidshub.net/feature/jmtgu>.
15. National Security Strategy. (2015). The White House. Retrieved from: https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf.
16. U.S. Army. New JMTG-U training rotation begins for Ukrainian Soldiers. Retrieved from: <https://www.army.mil/article/176477>.
17. Tactical Combat Casualty Care Handbook. U.S. Army. Retrieved from: <https://api.army.mil/e2/c/downloads/2023/01/19/31e03488/17-13-tactical-casualty-combat-care-handbook-v5-may-17-distro-a.pdf>.
18. Ukraine Freedom Support Act of 2014. Congress.gov. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/5859>.
19. Ukraine Security Assistance Initiative. Defense Security Cooperation Agency. Retrieved from: <https://samm.dsca.mil/program/USAI>.
20. Congressional Research Service. (2023). Ukraine Security Assistance Initiative. Retrieved from: <https://crsreports.congress.gov>.
21. Ukraine's Defense Engagement with the United States. Journal of International Affairs. Retrieved from: <https://jia.sipa.columbia.edu/news/ukraines-defense-engagement-united-states>.
22. U.S. Army. US begins second phase of Ukrainian training, equipping mission. Retrieved from: <https://www.army.mil/article/159211>.
23. U.S. Security Assistance to Ukraine (2014). The White House. Retrieved from: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/06/04/fact-sheet-us-security-assistance-ukraine>.
24. U.S. Department of Defense. U.S.-Ukraine Military Relations. Retrieved from: <https://media.defense.gov/2023/May/04/2003215492/-1/-1/0/1695.PDF>.

Ihor Hurak, Nataliia Pitei. Ukraine in the Foreign Policy of the Barack Obama Administration after the Revolution of Dignity: The Military Dimension

The article analyzes the military component of the Ukrainian-American interstate dialogue during the presidency of Barack Obama, starting from 2014. Particular emphasis is placed on examining the transformation of Washington's official approaches toward Ukraine in the context of increasing Russian aggression, including an outline of diplomatic efforts, sanctions policy, and legislative initiatives, as well as the identification of Ukraine's evolving role within U.S. policy in Eastern Europe. In this regard, special attention is given to the analysis of the Ukraine Freedom Support Act of 2014 and the U.S. National Security Strategy February 2015. It is established that, despite growing financial and material-technical assistance, the Obama administration's "Ukraine policy" after the Revolution of Dignity was characterized by notable caution, most clearly reflected in the refusal to provide Ukraine with lethal weapons. Within the framework of examining military assistance, particular focus is placed on training missions and programs such as JMTG-U, IMET, USAI, and TCCC, which significantly contributed to enhancing the combat effectiveness and professionalism of a new generation of Ukrainian military officers, gradually moving away from Soviet management traditions and aligning more

closely with NATO standards. Ultimately, it is found that U.S. military support in 2014–2016, despite its limited nature, became an important factor in the transformation of Ukraine's security and defense sector and played a significant role in strengthening the country's defense capabilities.

Key words: *Ukraine, USA, Russia, foreign policy, sanctions, military assistance, NATO.*

Відомості про авторів:

Гурак Ігор – кандидат історичних наук, доцент, декан факультету історії, політології і міжнародних відносин, професор кафедри міжнародних відносин, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Пітей Наталія – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327:341.24(477)(100) + 351.86:355

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-6>

Сергій Дерев'янка

ORCID: 0000-0003-3848-7072

Владислав Авруцький

ORCID: 0009-0007-2410-9712

РОЛЬ НОВІТНІХ БЕЗПЕКОВИХ УГОД УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ

У статті аналізуються безпекові угоди між Україною і зарубіжними країнами, які в умовах Війни за Незалежність України формують нову архітектуру гарантій безпеки через об'єднання зусиль держав і їх об'єднань для надання довгострокової воєнної допомоги нашій державі та її повоєнного відновлення. Укладені впродовж 2024–2025 років близько 30 угод спільні за метою (довгострокова підтримка та оборонна співпраця), але відрізняються за масштабом і спеціалізацією залежно від держави-партнера.

Здійснено порівняльний аналіз текстів угод, які охоплюють правові, політичні, економічні та безпекові аспекти, за їх основними типовими структурними компонентами: військова та технічна підтримка, гарантії та консультації, оборонна промисловість та спільне виробництво, обмін розвіданими й безпека інформації, гуманітарна та фінансова підтримка. Доведено, що військова допомога варіюється від простого постачання зброї до глибокого спільного планування та будівництва спроможностей; закладені в них механізми стратегічних консультацій і гарантій у разі нового нападу дозволяють Україні поєднувати багатосторонні гарантії з конкретними двосторонніми зобов'язаннями; інтеграція оборонної промисловості партнерів може стати шляхом до створення надійного внутрішнього виробництва озброєнь в Україні. Акцентується на специфіці відображення в угодах питань інформаційної безпеки і кібербезпеки, залучення України до колективних систем протидії дезінформації, а також логістики гуманітарної допомоги і судового переслідування воєнних злочинців.

Обґрунтовується, що існуючі суттєві відмінності між прописаними в угодах підходами і зобов'язаннями окремих держав, відображають їх індивідуальні національні пріоритети. Особливу увагу надано тому, як угоди сприяють зміцненню обороноздатності, залученню міжнародної підтримки та реалізації стратегічних цілей України, її європейських і євроатлантичних інтеграційних прагнень в умовах триваючої війни та післявоєнного відновлення, формування нового світового і регіонального міжнародного порядку.

Ключові слова: військова безпека та оборона, геополітика, державний суверенітет, європейська і євроатлантична інтеграція, зовнішня політика, міжнародна безпека, міжнародні відносини, міжнародні договори та угоди, національна безпека, національні інтереси, світовий і регіональний порядок, територіальна цілісність.

Вступ. З початком повномасштабної збройної агресії російської федерації Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами для своєї національної безпеки, від вирішення яких залежить сам факт її існування як суверенної держави. Науковцями і політиками – українськими і зарубіжними – сформульовано чимало прогнозів щодо формату завершення війни рф проти України, й по мірі її перебігу продукуються нові. Кожен із них відрізняється різною мірою ймовірності, найбільш бажаною, вважаємо, є воєнна перемога на полі бою – Збройні

© С. Дерев'янка, В. Авруцький, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Сили України контрнаступом знищать ворога й очистять всі тимчасово окуповані території. Усвідомлюючи, що такий сценарій супроводжується великими ризиками та втратами, українська влада докладає чимало зусиль для дипломатичного вирішення – забезпечення широкої міжнародної підтримки Української формули миру; об'єднання зусиль держав і їх об'єднань, міжнародних організацій, санкційного тиску на РФ, щоб спонукати її припинити агресію. Ключовим елементом стратегії України із забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та обороноздатності, дієвим інструментом дипломатії стали зусилля України з укладання двосторонніх та багатосторонніх безпекових угод із міжнародними партнерами. Здебільшого ці угоди, зокрема, базуються на Спільній декларації країн «Групи семи» від 12 липня 2023 року, яка заклала основу для співпраці з країнами G7, іншими державами та Європейським Союзом [7] і мають спільну мету – довгострокову підтримку та гарантії безпеки України.

З тих пір було підписано близько трьох десятків безпекових угод, та цей список продовжує розширюватись. Угоди охоплюють широкий спектр співпраці, включаючи військову, фінансову, економічну підтримку, а також сприяння інтеграції України до європейських структур (НАТО і ЄС). Підготовка і підписання цих угод є результатом зусиль українських дипломатів. Реалізація угод має критично важливе значення для нашої стійкості: об'єднання зусиль світової спільноти повинно стати надійною гарантією безпечного повоєнного розвитку держави, запобіжником проти ймовірної майбутньої агресії ворога.

Досліджувані події ще не стали предметом наукових досліджень. Аналіз політико-правових підстав, ключових положень двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки з міжнародними партнерами, міститься насамперед у численних промовах і зверненнях Президента України, який їх підписував. У національному і зарубіжному інформаційному просторі є чимало коментарів політиків і медійників, які здебільшого схожих за змістом. Запропонований аналіз угод базується на вироблених у теорії міжнародних відносин і безпекознавстві концептуальних підходах до політики безпеки та оборони як складової зовнішньої політики держави, спрямованої на забезпечення її національної безпеки.

Метою статті є аналіз змісту, значення та потенційного впливу безпекових угод, укладених Україною з 2024 року, на її національну безпеку та міжнародне становище, а також їх порівняння задля виявлення спільних та відмінних рис.

Завдання дослідження. З'ясувати політико-правові мотиви укладення безпекових угод між Україною і зарубіжними державами. Здійснити порівняльний аналіз текстів угод, які охоплюють правові, політичні, економічні та безпекові аспекти. Систематизувати положення угод за їх основними структурними компонентами, з'ясувати їх спільні і відмінні риси. Сформулювати міркування щодо дієвості прагнень поєднувати багатосторонні гарантії з конкретними двосторонніми зобов'язаннями для зміцнення обороноздатності, залучення міжнародної підтримки та реалізації стратегічних цілей і інтересів України.

Матеріал і методи дослідження. Джерельну основу дослідження складають власне безпекові угоди. Починаючи з 2024 року, Україна підписала низку двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки з міжнародними партнерами. Станом на листопад 2025 року Україна уклала 28 таких угод, які передбачають співпрацю у сфері оборони та довгострокову підтримку [1]. Першою була угода з Великою Британією (12 січня 2024 р.), а далі – з Німеччиною, Францією, США та іншими країнами. Повні тексти угод розміщені на вебсайті – офіційне інтернет-представництво Президента України. Залучені також окремі інтерв'ю та експертні оцінки (політиків, дипломатів, науковців).

Для наукового вивчення безпекових угод України із зарубіжними державами застосовано комплекс наукових методів дослідження, що дозволяє оцінити їхню ефективність у контексті національної і міжнародної безпеки. З огляду на сутність угод як нормативно-правових актів

застосовано методи юридичного аналізу: договірно-правовий метод для аналізу текстів угод; порівняльно-правовий – для зіставлення тексту угод; інституційний аналіз для дослідження ролі органів, що укладають та реалізують угоди (МЗС, РНБО, парламент). Політологічний підхід до об'єкту дослідження базується на застосуванні політологічних методів: системного для розгляду угод як елементів міжнародної системи безпеки; методу кейс-стаді для дослідження окремих актів, якими є аналізовані угоди та контент-аналіз для вивчення офіційних заяв, стратегій і медійних матеріалів для виявлення політичних наративів. Використано емпіричний метод статистичного аналізу даних про військову допомогу, фінансування, кількість спільних навчань тощо.

Результати та обговорення. Повномасштабна агресія РФ загострила потребу України в гарантіях безпеки та значно ускладнила їх забезпечення. Шукаючи шляхи до зміцнення своєї безпеки, Україна десятиліттями прагнула вступити до НАТО, однак цей процес гальмується низкою політичних і геополітичних чинників [3]. Тим не менш, доти, доки існує загроза з боку РФ, потреба у новій моделі, механізмах або союзних для захисту України залишається ключовою умовою її суверенного існування. В цих умовах сформувалась нова форма гарантування безпеки – двосторонні безпекові угоди та гарантії. Ці документи спрямовані на посилення та поглиблення двостороннього співробітництва України з країнами-партнерами та формують підґрунтя для спільних дій у межах багатосторонніх механізмів. Вони стали логічним продовженням Декларації G7 про гарантії безпеки, ухваленої на Вільнюському саміті НАТО 2023 року, закладають основу нової архітектури безпеки для України [1]. Список країн, з якими такі угоди вже укладені, налічує майже три десятки країн і продовжує активно розширюватись. Президент України В. Зеленський у своєму телеграм-каналі 13 квітня 2026 року повідомив, що доручив секретарю РНБО Р. Умерову «фіналізувати проекти кількох нових безпекових угод і готувати їх до підписання» [5]. Зокрема Україна працює над безпековою взаємодією з країнами Близького Сходу та регіону Затоки.

Поглиблення співпраці та інтеграції України у безпековій, економічній, логістичній та інших сферах з іншими країнами має як тактичне, так і стратегічне значення. Демонстрація міжнародної солідарності у вигляді «глобальної коаліції підтримки» підсилює цей ефект. Посилення спроможностей України забезпечити свою безпеку, економіку та інші сфери, зокрема через безпекові угоди, може підвищити ціну агресії для РФ. Система, побудована на основі таких угод, здатна виконувати роль тимчасової альтернативи вступу до НАТО, а за умови її розвитку – навіть замінити деякі ключові функції Альянсу. Досвід Будапештського меморандуму 1994 року, який виявився неефективним через відсутність механізмів виконання, показує, що міцні гарантії безпеки є критично важливими. Саме сучасні безпекові угоди мають заповнити цю прогалину, посилюючи оборонні спроможності України та консолідуючи міжнародний тиск на агресора, зокрема через санкції та підтримку озброєнням.

Ці угоди мають також значний морально-політичний вплив. Кожна нова угода, підписана лідерами держав (наприклад, під час самітів «Великої сімки»), демонструє світову єдність навколо України. Це може допомогти запобігти розбіжностям серед західних союзників. Як зазначив радник з нацбезпеки США Джейк Салліван, документ про зобов'язання є «потужним сигналом рішучої підтримки України зараз і в майбутньому» [27]. Отже, безпекові угоди та гарантії не лише збільшують оборонний потенціал України, але й зміцнюють надію на мирне врегулювання на вигідних для України умовах.

Розглядаючи ключові угоди, які були укладені починаючи від 2024 року, варто розділити їх за змістом та допомогою, яка надається Україні, а саме: військову та технічну підтримку, гарантії та консультації, оборонну промисловість та спільне виробництво, обмін розвіданими й безпеку інформації, гуманітарну та фінансову підтримку.

Військова підтримка та зміцнення обороноздатності. Більшість угод передбачають постачання техніки, озброєння, боєприпасів, а також навчання особового складу Збройних Сил України. Наприклад, Угода зі Сполученими Штатами Америки (13 червня 2024 року) [4] зобов'язує США впродовж 10 років «продовжувати навчання українських збройних сил, розширювати співпрацю у виробництві озброєнь і техніки, надавати військову допомогу і посилювати обмін розвідданими». У разі нового нападу росії США обіцяють «відразу провести консультації з Україною, щоб визначити подальші кроки». При цьому угода містить зобов'язання щодо автоматичного вступу американських військ у війну; вона фокусується на постачанні озброєнь, тренуваннях і підтримці оборонного потенціалу, підкреслює важливість антикорупційних реформ.

Аналогічно, угода зі Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії (12 січня 2024 року) [17] містить детальний перелік військової підтримки: військову допомогу на суму 2,5 мільярда фунтів у 2024–2025 роках; спільну роботу над забезпеченням здатності ЗСУ відновити територіальну цілісність країни, спільне надання сучасного військового обладнання (особливо систем ППО, артилерії, бронетехніки, бойової авіації тощо), допомогу у підготовці та розвитку ВМС і ППО, а також спільні навчання. Зокрема, Велика Британія надасть Україні «довгострокові консультації та підтримку управління обороною», а також допоможе розвинути спроможності ВМС і Морської охорони для розмінування і патрулювання морів, що сприятиме економічному відновленню України. За даними британського уряду, у 2022–2024 роках вони надали Україні понад 7,1 млрд фунтів стерлінгів військової допомоги.

У свою чергу угода з Федеративною Республікою Німеччина (16 лютого 2024) [23] підтверджує, що Німеччина є одним із найбільших постачальників озброєнь Україні і «продовжуватиме підтримувати Україну в її зусиллях із самозахисту стільки, скільки буде потрібно». ФРН підтверджує намір надавати довгострокову військову підтримку для повного відновлення територіальної цілісності України, оснащення і тренування майбутніх сил оборони країни. Німеччина також сприяє спільним закупівлям озброєнь разом з партнерами (в т.ч. в рамках «Рамштайн»), постачає сучасні системи ППО, артилерії, бронетехніки та боєприпасів. Із 2022 до 2024 р. ФРН виділила на військову допомогу понад €14,8 млрд, і в угоді зафіксовано намір продовжувати таку підтримку весь термін дії угоди. Кошти підуть на придбання техніки і вирішення логістичних питань, включаючи контроль над кінцевим використанням зброї.

Також в угодах згадуються спільні секторальні проекти. Наприклад, угода з Німеччиною передбачає розробку спільних концепцій майбутніх ЗСУ, підтримку ініціатив коаліції «Інтегрована ППО», а також ключових коаліцій спроможностей (артилерія, бронетехніка, морська безпека тощо) [23]. Велика Британія планує очолити морську коаліцію безпеки та розвинути ВМС України до внеску у безпеку Чорного і Азовського морів до 2035 року [17]. Таким чином, військова допомога варіюється від простого постачання зброї до глибокого спільного планування та будівництва спроможностей.

Гарантії безпеки і консультації. Більшість угод передбачають механізми стратегічних консультацій і гарантій у разі нового нападу. Наприклад, угоди з США, Великою Британією та Францією зобов'язують сторони швидко обмінюватися інформацією і проводити консультації на найвищому рівні впродовж 24 годин після повторного російського вторгнення [4; 17; 18]. Угода з Францією (16 лютого 2024) [18] проголошує, що будь-яке нове збройне вторгнення РФ «порушило б Статут ООН та основні принципи міжнародного права» і вимагало б колективної відповіді. У разі такого нападу Франція домовляється «протягом 24 годин провести консультації» і надати Україні «швидку та тривалу допомогу у сфері безпеки, сучасну військову техніку в усіх сферах відповідно до потреб та економічну допомогу»,

а також накласти на росію економічні санкції і консультуватися з Україною щодо її потреб у самообороні. В аналогічній угоді Великої Британії передбачено, що сторони прагнутимуть забезпечити рівень ЗСУ та сил безпеки України, «щоб у разі зовнішньої військової агресії проти Великої Британії Україна була здатна надати ефективну військову допомогу» [17] – тобто своєрідний двосторонній баланс зобов'язань.

Проте більшість угод прямо підкреслюють: це не є формальною статтею взаємної оборони, як у НАТО. Наприклад, українсько-британська угода застерігає, що, хоча сторони співпрацюватимуть у зв'язку з агресією, остаточне рішення щодо спрямування військ залишається на їх розсуд [17]. Водночас сам факт укладання цих угод є наочним сигналом агресору: країни готові швидко координувати відповіді на будь-яку нову загрозу.

Також угоди містять політичні гарантії підтримки євроатлантичних прагнень України. Зокрема, у «Сторічному партнерстві» з Великою Британією (підписаному в січні 2025 р.) британська сторона рішуче підтримує «незворотний шлях України до членства в НАТО» [17]. Багато країн в аналізованих угодах підтвердили принцип, що найкращою гарантією безпеки для України є саме членство в Альянсі і зобов'язуються допомагати рухатися до цієї мети.

Оборонна промисловість та спільне виробництво. Для довгострокового підсилення оборони України особлива увага надається співробітництву оборонних підприємств. Так, низка угод передбачає створення спільних проєктів, локалізацію виробництва та інвестиції у військово-промисловий комплекс України. До прикладу, у двосторонній угоді з ФРН зазначено, що сторони «вивчатимуть шляхи заохочення та сприяння» участі німецької оборонної промисловості у розвитку української оборонно-промислової бази [23]. Цей процес включає створення стимулів для інвестування, спільні підприємства, оцінку варіантів локалізації виробництва в Україні та виробничого партнерства. Аналогічно, в угоді з Італією (24 лютого 2024 року) [11] передбачено тісну координацію між оборонними підприємствами обох країн: створення спільних підприємств, парків технологій, інвестиційні можливості. Італія також зобов'язується надати фінансову допомогу для розвитку нашої оборонної промисловості. Ці ініціативи мають довести, що оборонна кооперація не обмежується короткостроковими позичками зброї, а йде в напрямку самодостатності, будівництва виробничих потужностей на території України.

Оборонний сектор також розглядається в контексті відбудови України. ФРН, наприклад, готова працювати над зменшенням бар'єрів для спільного виробництва й інвестицій, зосередившись на пріоритетних ланцюжках постачання та нових видах озброєнь [23]. Аналогічно, Франція у договорах наголошує на розвитку сучасного оборонного сектору України та підтримці спільного виробництва артилерії, ППО, бронетехніки, засобів зв'язку, та обміні технологіями [18]. Сукупно це означає, що безпекові угоди охоплюють не лише військові поставки, а й інтеграцію оборонної промисловості партнерів – шлях до створення надійного внутрішнього виробництва озброєнь в Україні.

Обмін розвідданими, кібербезпека та інформаційний простір. Деякі угоди виокремлюють обмін розвідінформацією і захист інформаційного простору. Так, угода з США згадує «посилення обміну розвідданими» [4]. Угода з Францією має розділи стратегічних комунікацій та кібербезпеки, де сторони зобов'язуються «продовжувати взаємну підтримку зусиль щодо протидії цифровому втручання та маніпуляціям» росії, посилювати кіберстійкість критичної інфраструктури та спільно боротися з кібератаками [18]. Також йдеться про спільний обмін досвідом у кібербезпеці і залучення України до колективних систем протидії дезінформації. Загалом, питання інформаційної безпеки та боротьби із гібридними загрозами отримали окрему увагу, що відображає розуміння, що сучасна війна не обмежується лише лінією фронту.

Інші аспекти (гуманітарна та фінансова підтримка, відповідальність). Частина безпекових угод торкається питань гуманітарного характеру і правосуддя. Наприклад, угода з Італією містить положення про подальшу координацію у наданні гуманітарної допомоги, відбудові критичної інфраструктури, а також притягнення РФ до відповідальності за спричинені збитки [11]. Подібні пункти є і в інших угодах, хоча вони часто є факультативними. Це підкреслює, що безпекові союзи іноді поєднують військовий та цивільний аспекти – від логістики гуманітарної допомоги до судового переслідування воєнних злочинців.

Окрім вже згаданих угод варто згадати також угоди про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща (8 липня 2024 року) [16], Чеською Республікою (18 липня 2024 року) [25], Королівством Норвегія (31 травня 2024 року) [22] і Швецією (31 травня 2024 року) [19], які передбачають широкий спектр підтримки нашої державі. Так, Польща зобов'язується забезпечувати військову допомогу, навчання в рамках «українського легіону», співпрацю в сфері кібер- та інформаційної безпеки, а також підтримує «Формулу миру» [16]. Чехія надає озброєння, проводить підготовку військових, розвиває спільне виробництво та бере участь у відновленні інфраструктури [25]. Норвегія зобов'язується надавати швидку допомогу в разі нової агресії, підтримує Україну військово, економічно та санкційно, а угода діє щонайменше 10 років [22]. Швеція виділяє значне фінансування, постачає сучасну техніку (зокрема Archer, CV90, ASC 890), розвиває спільне виробництво й підтримує реформи та інтеграцію України в ЄС і НАТО [19].

Аналізуючи угоди між Україною та Нідерландами (1 березня 2024 року) [14], Фінляндською Республікою (3 квітня 2024 року) [24], Королівством Бельгія (28 травня 2024 року) [21] і Японією (13 червня 2024 року) [9] варто зазначити, що вони також передбачають значну політичну, військову, фінансову та гуманітарну підтримку. Нідерланди, зокрема, надають 2 млрд євро військової допомоги у 2024 році, зобов'язуються до екстреного реагування в разі нової агресії, підтримують вступ України до ЄС і НАТО та створення трибуналу для агресора [21]. Фінляндія допомагає у підготовці військових, кібербезпеці, розмінуванні та освітніх реформах [24]. Бельгія сприяє обміну розвідувальною інформацією, посилює стійкість до CBRN-загроз, надає гуманітарну допомогу та підтримує євроатлантичну інтеграцію України [21]. Японія виділяє 4,5 млрд доларів у 2024 році, забезпечує нелетальну військову допомогу, співпрацює у сфері кібербезпеки, бере участь у післявоєнному відновленні та підтримує Формулу миру [9]. Усі ці домовленості безперечно зміцнюють обороноздатність України та сприяють її довгостроковій стійкості й відновленню.

Угоди про безпекове співробітництво між Україною та балтійськими країнами – Литовською Республікою (27 червня 2024 року) [13], Латвійською Республікою (11 квітня 2024 року) [10] та Естонією (27 червня 2024 року) [20] – передбачають комплексну військову, політичну та інституційну підтримку. Литва прагне щорічно надавати Україні допомогу в розмірі 0,25% свого ВВП, включаючи постачання сучасного військового обладнання, відновлення тренувальної місії в Україні, а також підтримку в розвідці, кібербезпеці, захисті критичної інфраструктури та протидії гібридним і ядерним загрозам. Окрім того, Литва підтримує членство України в ЄС і НАТО та сприяє притягненню Росії до відповідальності за агресію [13].

Латвія зосереджується на захисті критичної інфраструктури, розвитку спільних освітніх програм, поглибленні співпраці у сфері розвідки та безпеки, боротьбі з організованою злочинністю, а також на створенні навчального центру для безпілотників; надає гуманітарну допомогу, підтримує реабілітацію українських військових та сприяє інтеграції України до ЄС і НАТО [10].

Естонія зобов'язується надавати Україні щорічну військову допомогу в розмірі щонайменше 0,25% свого ВВП, що включає постачання артилерії, протитанкових систем,

безпілотників та засобів радіоелектронної боротьби. Також передбачено запуск Стратегічного діалогу з питань безпеки, співпрацю в кібербезпеці, навчанні кадрів, захисті критичної інфраструктури та підтримку євроатлантичної інтеграції України [20]. Усі три Балтійські країни підтверджують готовність до швидкого реагування у разі нової агресії, підтримують Формулу миру та сприяють притягненню росії до відповідальності за воєнні злочини.

Хоч і безпекові угоди мають відмінності та різних держав-учасників, вони мають низку спільних рис. По-перше, всі угоди визначають безпеку України як невід'ємну складову глобальної безпеки, базуються на Декларації G7 (Вільнюс, липень 2023 року) – гарантії безпеки для України [7]. Наприклад, німецький документ прямо формулює: «Учасники підтверджують, що безпека України є складовою євроатлантичної та світової безпеки» [23]. Подібні положення можна знайти і в інших угодах (США, Великобританія, Франція тощо). По-друге, усі домовленості мають довгостроковий характер, передбачають довгострокову підтримку: військова допомога, фінансування, навчання, оборонна співпраця. Термін дії переважної більшості угод – 10 років з можливістю продовження. Це означає, що зобов'язання партнерів не обмежуються разовими поставками, а плануються на значний період, що відповідає довгостроковим викликам війни та реконструкції. По-третє, тими чи іншими формулюваннями угоди наголошують на євроатлантичному курсі України: вони вказують, що Україна рухається до членства в НАТО та ЄС, яке є «найкращою гарантією безпеки», і що сторони готові допомагати нам у проведенні необхідних реформ. Спільним є і двосторонній формат: кожна угода укладається окремо між Україною та конкретною державою. Таким чином, укладені угоди консолідують зовнішньополітичний вектор України і роблять його невід'ємною частиною безпекових стратегій держав-партнерів.

Водночас існують і суттєві відмінності між прописаними в аналізованих угодах підходами і зобов'язаннями окремих держав, що відображають їх індивідуальні національні пріоритети. Насамперед, ці відмінності стосуються специфіки надання гарантій. Так, «Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії» [17] містить унікальний пункт про взаємну допомогу: якщо Велика Британія зазнає агресії, Україна пообіцяла надати їй ефективну військову підтримку – це певний жест взаємності, відсутній в інших. Більшість же угод формулюють подібні пункти нерівнозначно: обіцяють проводити консультації і надавати допомогу тільки за необхідності, без юридичного зобов'язання. Як приклад – угода з США, де чітко підкреслено, що «угода не містить зобов'язання про взаємну оборону на кшталт НАТО» [4].

Також в угодах по-різному прописані консультаційні механізми. Британська та французька угоди прямо передбачають консультації протягом 24 годин у разі нападу на Україну. Угоди з іншими країнами також говорять про «координацію відповіді», але без чітких часових рамок. Незважаючи на це, усі сторони погодилися оперативно взаємодіяти у кризі.

Ще одна відмінність – акценти на вмісті допомоги. Обсяг допомоги різниться залежно від економічних і військових можливостей країни (наприклад, США та Велика Британія надають ширші пакети, ніж менші держави). Крім того, різним є фокус угод: США та Велика Британія більше зосереджуються на військовому навчанні і обладнанні, а також інтенсифікації обміну інформацією. Натомість, Німеччина – надовгостроковій підтримці та відновленні оборонної інфраструктури, а Франція – на структурі майбутніх ЗСУ і спільних закупівлях військової техніки, спільних навчаннях. Крім того, Німеччина підкреслює важливість спільних придбань озброєнь і участі в «Рамштайні», Франція – координацію коаліційних спроможностей (артилерії, ППО тощо).

Особливо помітна різниця в індустріальному напрямі. Угоди з деякими країнами Європи (Німеччина, Італія, Франція, Британія, тощо) суттєво деталізують співпрацю оборонної промисловості: вони включають заходи з інвестицій, захисту технологій, створення

спільних підприємств і локалізації виробництва. Угода з Італією, крім того, згадує спеціально про конференцію з відновлення України – тобто пов’язує безпеку зі сферою економіки і відбудови. З іншого боку, угоди з країнами, які більш обмежені в ресурсах (наприклад, із Королівством Бельгія (28 травня 2024 року) [21], Португалією (28 травня 2024 року) [15] та Литовською Республікою (27 червня 2024 року) [13]), часто мають спільний характер (передбачені приєднання до коаліцій) і не деталізують промисловий компонент.

Попри збільшення кількості домовленостей, що передбачають обмін розвідувальною інформацією та кіберспівпрацю, рівень опрацювання цих напрямів у текстах угод залишається нерівномірним. До прикладу, в угодах США і Великобританії прямо фігурує термін «обмін розвідданими». ФРН же акцентує на підвищенні безпеки від атак із застосуванням зброї масового ураження та оборону критичної інфраструктури (тобто основний акцент – у протиповітряній сфері). Франція та Італія в окремих статтях угод приділяють увагу кібер- і інформаційній безпеці. Ці різновекторні підходи виявляють політичні пріоритети: деякі країни розглядають кіберзагрози на рівні оборони, інші – як складову цивільної безпеки.

Варто також відзначити, що міжнародна складова різна: тривимірні (першим виміром є – політичний, другим – військовий, третім – цивільно-гуманітарний) у «великій сімці» (Великобританія, США, Німеччина, Франція, Канада (24 лютого 2024 року) [12], Італія, Японія) на відміну двосторонніх угод з іншими країнами. Наприклад, декларації і спільні заяви часто підсумовують багатообіцяльні рамки (як, наприклад, Спільні зобов’язання G7 від 12 липня 2023 [26] чи угода Україна-ЄС від 27 червня 2024 року [8]), тоді як двосторонні угоди з «малими» державами (Естонія, Литва, Латвія, Польща, Чехія та ін.) зазвичай детальніші в одній сфері (найчастіше – у військовій) та дають можливість орієнтуватись на національні пріоритети цих держав.

Нарешті, різним є місце підписання, що зумовлено місцем проведення двосторонніх чи багатосторонніх переговорів за участю України: здебільшого це м. Київ і Харків, столичні міста: Берлін, Брюссель, Варшава, Вільнюс, Лісабон, Париж, Стокгольм, а також Апулія (Італія) і Вудсток (Велика Британія).

Таким чином, попри різну форму і обсяг, сучасні безпекові угоди України з іншими державами мають спільну сутність: довгострокову кооперацію в обороні, спрямовану на стримування російської агресії та посилення спроможностей України. Водночас кожна угода відображає індивідуальну роль партнера – від глибоких промислових зв’язків до оперативного консультування.

Висновки. У сукупності укладені за 2024–2025 роки безпекові домовленості формують «нову архітектуру безпеки» навколо України. Їхнє значення важко переоцінити: вони не лише забезпечують Україні реальну підтримку зараз (техніку, ресурси, тренування), а й фіксують обіцянки партнерів на майбутнє. Ці домовленості створюють своєрідний «фонд довіри», який гарантує, що забезпечення ключових спроможностей України буде продовжено незалежно від короткострокових політичних змін у союзних країнах. Як стверджує Президент України В. Зеленський: «кожна така угода наближає нашу державу до більших можливостей, до більшої взаємодії зі світом, до більшої сили. І разом із цим кожна така угода додає більше сили міжнародному порядку, заснованому на правилах» [6]. Підписання кожної нової безпекової угоди слугує водночас і підтвердженням стабільної підтримки для українського суспільства, і чітким сигналом потенційним агресорам про рішучість та згуртованість міжнародної коаліції на боці України.

У перспективі ці угоди мають не тільки оборонне, а й стратегічне значення. По-перше, вони прискорюють інтеграцію України в євроатлантичні структури – і в цьому їхня сила, оскільки підтримка вступу до НАТО була інтегрованою складовою багатьох документів. По-друге, створені механізми можуть стати основою для колективної відповіді у будь-якому

майбутньому конфлікті (включно з російською агресією), оскільки передбачають негайні консультації й узгодження дій. По-третє, інтеграція оборонної промисловості забезпечує Україні шанси поступово наростити власний потужний виробничий комплекс, що посилить її обороноздатність навіть після завершення прямої військової допомоги ззовні.

Отже, підписані угоди – це комплекс заходів, що підсилюють стійкість України та її здатність стримувати агресора сьогодні й у довгостроковій перспективі. Укладання двосторонніх безпекових угод набуває особливої ваги в умовах послаблення міжнародних безпекових інституцій та відсутності прямих гарантій безпеки. У поєднанні з внутрішніми реформами і глобальними санкціями проти РФ вони роблять наступ нової повномасштабної агресії вкрай ризикованим та дороговартісним для агресора. Цей новий рівень безпекового співробітництва закладає фундамент для стабільності регіону у майбутньому: згуртованість партнерів щодо України посилює загальноєвропейську обороноздатність і створює передумови для мирного порядку, заснованого на принципах міжнародного права. У комплексі ці угоди формують фундамент нової системи колективної безпеки в Європі, покликаної запобігти повторенню агресії та забезпечити стабільність на десятиліття вперед.

Перспективи подальших досліджень пов'язані із аналізом текстів угод щодо їхньої відповідності Конституції України та міжнародному праву, зіставлення українських угод із аналогічними договорами інших держав (наприклад, НАТО, ЄС, двосторонні угоди США–Польща). Геополітичний аналіз сприятиме оцінці впливу угод на регіональну та глобальну безпеку, визначенню потенційних загроз і вигод від угод (наприклад, залежність від союзників, гарантії оборони), а також моделюванню можливих наслідків виконання чи порушення угод в умовах формування нового світового і регіонального порядку.

Література:

1. Безпекові угоди України, що вони передбачають. *Міністерство оборони України: офіц. вебсайт* [08.11.2025]. URL: <https://mod.gov.ua/news/z-kim-ukrayina-maye-bezpekovi-ugodi-i-shho-voni-perebachayut-rozjasnennya-minoboroni>
2. Брайлян Є. Безпекова угода з Великою Британією: що вона змінює у підтримці України. *Радіо Свобода*. 2024. 27 січня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bezpekova-uhoda-z-velykoju-brytaniyeu-zmist-vyklyky/32793455.html>
3. Гетьманчук А. Міфи і факти : Україна і НАТО. Українські метаморфози. *Політика. Економіка. Суспільство. [Osteuropa. Спецвипуск]*. 2010. С. 167–178. URL: <https://zeitschrift-osteuropa.de/hefte/international/ukrains-ki-metarmofazi/m-fi-fakti/>
4. Двостороння безпекова угода між Україною та Сполученими Штатами Америки [Підписано в Апулії, Італія, 13 червня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spolucheniimi-91501>
5. Доповідь Рустема Умерова за підсумками першого етапу роботи з нашими партнерами в регіоні Близького Сходу та Затоки [13.04.2026]. URL: t.me/V_Zelenskiy_official/18634.
6. Зеленський : Безпекові угоди наближають Україну до більших можливостей. *Укрінформ*. 2024. 01 березня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3834246-zelenskij-bezpekovi-ugodi-nablizaut-ukrainu-do-bilsih-mozlivostej.html>
7. Спільна декларація про підтримку України 12 липня 2023 року. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277>
8. Спільні безпекові зобов'язання між Україною та Європейським Союзом [Учинено у м. Брюсселі 27 червня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zobovyazannya-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801>
9. Угода про підтримку України та співробітництво між Україною та урядом Японії [Підписано в Савеллетрі-ді-Фазано (Апулія) 13 червня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-pidtrimku-ukrayini-ta-spivrobitnictvo-mizh-ukrayin-91481>

10. Угода між Україною та Латвійською Республікою про довгострокову підтримку та безпекові зобов'язання [Підписано у Вільнюсі 11 квітня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-latvijskoyu-respublikoyu-pro-dovgos-90189>

11. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Італією [Підписано в м. Київ 24 лютого 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89245>

12. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Канадою [Підписано у м. Київ 24 лютого 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89233>

13. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Литовською Республікою [Підписано у Брюсселі 27 червня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91809>

14. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Нідерландами [Підписано в Харкові 1 березня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89461>

15. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Португалією [Підписано в Лісабоні 28 травня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91181>

16. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Республікою Польща [Підписано у м. Варшава 8 липня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009>

17. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії [Підписано в м. Києві 12 січня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>

18. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Францією [Підписано в м. Парижі 16 лютого 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005>

19. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Швецією [Підписано у Стокгольмі 31 травня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91229>

20. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Естонією [Підписано у Брюсселі 27 червня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91793>

21. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Королівством Бельгія [Підписано в Брюсселі 28 травня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91169>

22. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Королівством Норвегія [Підписано в Стокгольмі 31 травня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91241>

23. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Федеративною Республікою Німеччина [Підписано 16 лютого 2024 року у м. Берлін]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985>

24. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Фінляндською Республікою [Підписано в м. Київ 3 квітня 2024 року]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-90021>

25. Угода про співробітництво у сфері безпеки та довгострокову підтримку між Україною та Чеською Республікою [Підписано у м. Вудсток 18 липня 2024 р.]. *Офіційне представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-92237>

26. G7: Joint declaration of support for Ukraine [Council of the EU. Statements and Remarks 544/23 12/07/2023]. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/>

27. Joseph R. Biden, JR. Press Gaggle by Press Secretary Karine Jean-Pierre [May 17, 2022]. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-gaggle-press-secretary-karine-jean-pierre-and-national-security-advisor-jake-12>

References:

1. Bezpekovi uhody Ukrainy, shchovony peredbachaiut. *Ministerstvo oborony Ukrainy : ofits. veb-sait* [08.11.2025]. Retrieved from: <https://mod.gov.ua/news/z-kim-ukrayina-maye-bezpekovi-ugodi-i-shho-voni-peredbachayut-poyasnennya-minoboroni> [in Ukrainian].

2. Brailian Ye. Bezpekova uhoda z Velykoiu Brytaniieiu: shchovonazminiue u pidtrymtsi Ukrainy. *Radio Svoboda*. 2024. 27 sichnia. Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/bezpekova-uhoda-z-velykoyu-brytaniyeyu-zmist-vyklyky/32793455.html> [in Ukrainian].

3. Hetmanchuk A. Mify i fakty : Ukraina i NATO. *Ukrainskimetamorfozy. Polityka. Ekonomika. Suspilstvo. [Osteuropa. Spetsvypusk]*. 2010. S. 167–178. Retrieved from: <https://zeitschrift-osteuropa.de/hefte/international/ukrains-ki-metarmofoz/m-fi-fakti/> [in Ukrainian].

4. Dvostoronnia bezpekova uhoda mizh Ukrainoiu ta Spoluchenymy Shtatamy Ameryky [Pidpysano v Apulii, Italiia, 13 chervnia 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchenimi-91501> [in Ukrainian].

5. Dopovid Rustema Umierova za pidsumkamy pershoho etapu roboty z nashymy partneramy v rehioni Blyzko Skhodu ta Zatoky [13.04.2026]. Retrieved from: t.me/V_Zelenskiy_official/18634 [in Ukrainian].

6. Zelenskyi : Bezpekovi uhody na blyzhaiut Ukrainu d obilshykhmozlyvostej. *Ukrinform*. 2024. 01 bereznia. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3834246-zelenskij-bezpekovi-ugodi-nablizaut-ukrainu-do-bilsih-mozlivostej.html> [in Ukrainian].

7. Spilna deklaratsiia pro pidtrymku Ukrainy 12 lypnia 2023 roku. *Ofitsiine predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini-84277> [in Ukrainian].

8. Spilni bezpekovi zoboviazannia mizh Ukrainoiuta Yevropeiskym Soiuzom [Uchyneno u m. Briusseli 27 chervnia 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/spilni-bezpekovi-zoboviazannia-mizh-ukrayinoyu-ta-yevropejsk-91801> [in Ukrainian].

9. UhadapropidtrymkuUkrainytaspivrobitnytstvomizhUkrainoiutauriadomYaponii [Pidpysano v Savelletri-di-Fazano (Apuliia) 13 chervnia 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-pidtrimku-ukrayini-ta-spivrobitnictvo-mizh-ukrayin-91481> [in Ukrainian].

10. UhadamizhUkrainoiutaLatviiskoiuRespublikoiuprodovhostrokovupidtrymkutabezpekovizoboviazannia [Pidpysano y Vilnusi 11 kvitnia 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-latvijskoyu-respublikoyu-pro-dovgos-90189> [in Ukrainian].

11. Uhadaprospivrobitnytstvo u sferibezpekymizhUkrainoiutaItaliieiu [Pidpysano v m. Kyiv 24 liutoho 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89245> [in Ukrainian].

12. Uhadaprospivrobitnytstvo u sferibezpekymizhUkrainoiutaKanadoiu [Pidpysano u m. Kyiv 24 liutoho 2024 roku]. *Ofitsiine predstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89233> [in Ukrainian].

13. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaLytovskoiuRespublikoiu [Pidpysano u Briusseli 27 chervnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91809> [in Ukrainian].
14. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaNiderlandamy [Pidpysano v Kharkovi 1 bereznia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89461> [in Ukrainian].
15. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaPortuhaliieiu [Pidpysano v Lisaboni 28 travnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91181> [in Ukrainian].
16. Uhoda pro spivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaRespublikoiuPolshcha [Pidpysano u m. Varshava 8 lypnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-92009> [in Ukrainian].
17. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaSpoluchenymKorolivstvomVelykoiBrytanii i PivnichnoiIrlanii [Pidpysano v m. Kyievi 12 sichnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277> [in Ukrainian].
18. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaFrantsiieiu [Pidpysano v m. Paryzhi 16 liutoho 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-89005> [in Ukrainian].
19. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekyzmizhUkrainoiutaShvetsiieiu [Pidpysano u Stokholmi 31 travnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-91229> [in Ukrainian].
20. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaEstoniieiu [Pidpysano u Briusseli 27 chervnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91793> [in Ukrainian].
21. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaKorolivstvomBelhii [Pidpysano v Briusseli 28 travnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91169> [in Ukrainian].
22. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaKorolivstvomNorvehiia [Pidpysano v Stokholmi 31 travnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-91241> [in Ukrainian].
23. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaFederatyvnoiRespublikoiuNimechchyna [Pidpysano 16 liutoho 2024 roku u m. Berlin]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-88985> [in Ukrainian].
24. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaFinliandskoiuRespublikoiu [Pidpysano v m. Kyiv 3 kvitnia 2024 roku]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-90021> [in Ukrainian].
25. Uhodaprospivrobitnytstvo u sferibezpekytadovhostrokovupidtrymkumizhUkrainoiutaCheskoiiRespublikoiu [Pidpysano u m. Vudstok 18 lypnia 2024 r.]. *OfitsiinepredstavnytstvoPrezydentaUkrainy*. Retrieved from: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-ta-dovgostrokovu-p-92237> [in Ukrainian].
26. G7: JointdeclarationofsupportforUkraine [Councilofthe EU. StatementsandRemarks 544/23 12/07/2023]. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/07/12/g7-joint-declaration-of-support-for-ukraine/> [in English].
27. Joseph R. Biden, JR. PressGagglebyPressSecretaryKarineJean-Pierre [May 17, 2022]. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/press-gaggle-press-secretary-karine-jean-pierre-and-national-security-advisor-jake-12>

Serhii Derevianko, Vladyslav Avrutskiy. The role of recent security agreements between Ukraine and foreign states in guaranteeing state sovereignty and territorial integrity

This article analyzes security agreements between Ukraine and foreign countries, which, in the context of Ukraine's War of Independence, are shaping a new architecture of security guarantees by pooling the efforts of states and their alliances to provide long-term military assistance to our country and support its post-war recovery. The approximately 30 agreements concluded between 2024 and 2025 share a common goal (long-term support and defense cooperation) but differ in scope and specialization depending on the partner state.

A comparative analysis was conducted of the texts of agreements covering legal, political, economic, and security aspects, based on their main structural components: military and technical support; guarantees and consultations; the defense industry and joint production; the exchange of intelligence and information security; and humanitarian and financial support. It has been demonstrated that military assistance ranges from simple arms supplies to in-depth joint planning and capacity-building; the mechanisms for strategic consultations and guarantees in the event of a new attack embedded in these agreements allow Ukraine to combine multilateral guarantees with specific bilateral commitments; The integration of partners' defense industries could pave the way for establishing reliable domestic arms production in Ukraine. Emphasis is placed on the specific ways in which issues of information security and cybersecurity are addressed in agreements, Ukraine's involvement in collective systems to counter disinformation, as well as the logistics of humanitarian aid and the prosecution of war crimes.

It is argued that the significant differences between the approaches and commitments of individual states as set forth in the agreements reflect their individual national priorities. Particular attention is paid to how these agreements contribute to strengthening defense capabilities, attracting international support, and achieving Ukraine's strategic goals and its European and Euro-Atlantic integration aspirations amid ongoing war and post-war reconstruction, as well as the formation of a new global and regional international order.

Key words: *military security and defense, geopolitics, state sovereignty, European and Euro-Atlantic integration, foreign policy, international security, international relations, international treaties and agreements, national security, national interests, global and regional order, territorial integrity, Ukraine.*

Відомості про авторів:

Дерев'яно Сергій – доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Авруцький Владислав – здобувач наукового ступеня,
доктор філософії з політології, кафедра політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 05.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327:316.77:008

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-7>

Ігор Дерев'янка

ORCID: 0000-0002-2908-6405

ГАСТРОДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ АСИМЕТРІЇ

У статті розглядається гастродипломатія України як одна із складових публічної дипломатії в умовах асиметричної міжнародної взаємодії. Метою дослідження є визначення ролі гастродипломатії у формуванні міжнародного іміджу держави та розвитку зовнішньополітичної комунікації. Показано, що в сучасних міжнародних відносинах зростає значення нематеріальних інструментів впливу, зокрема культури та комунікації, що дозволяє державам із обмеженими ресурсами посилювати свою міжнародну присутність. У роботі узагальнено основні підходи до розуміння гастродипломатії та проаналізовано теоретичні підходи до трактування асиметрії в міжнародних відносинах. Обґрунтовано, що асиметрія впливає не лише на розподіл ресурсів між державами, але й на вибір стратегій зовнішньополітичної діяльності та комунікації. Визначено, що в умовах асиметрії гастродипломатія виконує не лише репрезентативну, але й компенсаторну функцію, дозволяючи державам впливати на міжнародне середовище через культурні та символічні ресурси. Вона також сприяє встановленню неформальних контактів і розширенню комунікаційних можливостей поза межами традиційної дипломатії. На прикладі України показано, що гастродипломатія реалізується через популяризацію національної кухні, діяльність дипломатичних установ, участь у міжнародних заходах, а також через ініціативи діаспори та цифрові комунікації. Зроблено висновок, що гастродипломатія виступає механізмом формування позитивного міжнародного іміджу та розвитку зовнішньополітичної комунікації, що дозволяє Україні посилювати свою міжнародну присутність.

Ключові слова: гастродипломатія, публічна дипломатія, культурна дипломатія, імідж, комунікація, асиметрія, Україна, м'яка сила.

Вступ. Сьогодні поряд із традиційними ресурсами чималого значення набувають нематеріальні інструменти, пов'язані з культурою, комунікацією та формуванням міжнародного іміджу держави. У цьому контексті гастродипломатія поступово утверджується як окремий напрям публічної дипломатії, що передбачає використання національної кухні як інструменту представлення держави, встановлення контактів та комунікації з іноземними аудиторіями.

У науковому дискурсі гастродипломатію найчастіше інтерпретують у рамках концепції «м'якої сили», яка пояснює здатність держав впливати через привабливість культури та цінностей. Водночас такий підхід не повною мірою враховує відмінності у характері та масштабах використання гастродипломатичних практик різними державами. Зокрема, поза увагою залишається структурна нерівність сучасної міжнародної системи, що проявляється не лише у розподілі матеріальних ресурсів, але й у доступі до глобальних комунікаційних каналів та можливості впливу на формування міжнародного порядку денного.

У зв'язку з цим виникає потреба розглядати гастродипломатію не лише як інструмент культурної політики, а як механізм міжнародної комунікації. Такий підхід дозволяє акцентувати увагу на тому, що ефективність і роль гастродипломатичних механізмів залежать від позиції держави у міжнародній системі та її здатності використовувати альтернативні форми впливу.

© І. Дерев'янка, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Особливої актуальності це набуває для України, яка не належить до провідних центрів глобальної сили, проте активно працює над посиленням своїх позицій на міжнародній арені через культурні та комунікаційні засоби. Українська гастродипломатія охоплює широкий спектр практик – від популяризації національної кухні та участі у міжнародних заходах до діяльності дипломатичних установ і культурних ініціатив за кордоном. У цих умовах вона виступає не лише засобом культурної репрезентації, але й інструментом зовнішньополітичної комунікації та встановлення міжнародних контактів.

Отже, розгляд гастродипломатії України в умовах асиметричної взаємодії дозволяє інтерпретувати її як адаптивний механізм зовнішньополітичної діяльності, за допомогою якого культурні практики трансформуються у засіб міжнародного впливу.

Проблематика гастродипломатії активно розробляється у сучасних дослідженнях публічної дипломатії та міжнародних комунікацій, однак її аналіз крізь призму асиметрії залишається обмеженим. Одними з перших системних праць у цій сфері є дослідження С. Чеппл-Сокола [1]. Значний внесок у розвиток концепту зробив П. Роковер [12]. У ширшому контексті «м'якої сили» її функціонування аналізується у роботах Дж. Ная [6]. Водночас питання асиметрії міжнародної взаємодії ґрунтовно розроблені у межах теорії міжнародних відносин, зокрема у працях К. Волца [10], Дж. Міршаймер [4], а також у реляційному підході Б. Вомака [12; 13]. Окремі аспекти поєднання культурної дипломатії та нерівності міжнародних позицій порушуються у роботах Я. Меліссена [5]. Водночас комплексне дослідження гастродипломатії саме як інструменту зовнішньополітичної комунікації в умовах асиметрії залишається недостатньо розробленим, що зумовлює актуальність даної теми.

Метою дослідження є визначення ролі гастродипломатії України у формуванні міжнародного іміджу та розвитку зовнішньополітичної комунікації в асиметричному середовищі.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: розкрити сутність гастродипломатії як складової публічної та культурної дипломатії; проаналізувати основні теоретичні підходи до трактування асиметрії в міжнародних відносинах; визначити особливості функціонування гастродипломатії в умовах асиметричної взаємодії держав; охарактеризувати ключові практики гастродипломатії України на сучасному етапі; виявити роль гастродипломатії у формуванні міжнародного іміджу та розвитку зовнішньополітичної комунікації України.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження гастродипломатії України в умовах асиметричної міжнародної взаємодії потребує поєднання теоретичного аналізу та емпіричного узагальнення. Для досягнення поставленої мети використано комплекс наукових методів: порівняльний метод (для зіставлення підходів до розуміння гастродипломатії у межах концепції «м'якої сили» та асиметричного підходу); теоретичний аналіз (для узагальнення наукових підходів до гастродипломатії та асиметрії в міжнародних відносинах); кейс-стаді (для розгляду практик гастродипломатії України, зокрема популяризації національної кухні та діяльності дипломатичних установ); інституційний аналіз (для оцінки ролі державних і недержавних акторів у реалізації гастродипломатичних ініціатив). Застосування цих методів дозволяє визначити сутність гастродипломатії та проаналізувати її практичне функціонування.

Результати та обговорення. Сьогодні гастродипломатія розглядається як відносно новий і динамічний напрям публічної дипломатії, що передбачає використання національної кухні як засобу міжнародної комунікації. У загальному розумінні її можна визначити як діяльність держави, спрямовану на формування позитивного міжнародного іміджу через популяризацію гастрономічної культури та вплив на сприйняття країни за кордоном.

Термін «гастродипломатія» увійшов у науковий дискурс на початку 2000-х років, зокрема після публікації в журналі *The Economist* (2002), де було описано державну програму Таїланду «GlobalThai», спрямовану на просування національної кухні як інструменту міжнародного позиціонування [8].

У науковій літературі одним із найбільш усталених визначень є підхід С. Чаппл-Сокола, який трактує гастродипломатію як «використання їжі та кухні для створення міжкультурного порозуміння з метою покращення іміджу держави» [1, с. 162]. У цьому підході акцент робиться на комунікативному потенціалі гастрономії як інструменту формування міжсуспільних зв'язків.

П. Роковер розглядає гастродипломатію як складову публічної дипломатії, орієнтовану насамперед на масову аудиторію та пов'язану з процесами національного брендингу [7]. Зокрема, на відміну від традиційної дипломатії, що функціонує переважно на міжурядовому рівні, гастродипломатія спрямована на ширші соціальні групи та реалізується через неформальні канали комунікації.

У цьому контексті гастродипломатія органічно вписується в концепцію «м'якої сили», запропоновану Дж. Наєм, згідно з якою держави досягають зовнішньополітичних цілей через привабливість культури та цінностей, а не через примус [6, с. 5]. Використання гастрономії як універсального культурного коду дозволяє формувати емоційний зв'язок із зовнішніми аудиторіями.

Концептуально гастродипломатія перебуває на перетині публічної та культурної дипломатії. Як зазначає Н. Калл, культурна дипломатія передбачає використання культурних ресурсів держави для розвитку міжнародних відносин [2, с. 33]. У цьому сенсі національна кухня виступає важливим елементом культурної репрезентації, здатним у доступній формі транслювати ідентичність держави.

Водночас гастродипломатію доцільно відрізняти від кулінарної дипломатії. Остання обмежується використанням їжі в межах офіційних заходів, тоді як гастродипломатія має більш стратегічний характер і передбачає довгострокові кампанії, спрямовані на системне просування національної кухні серед іноземної аудиторії [1, с. 165].

Функціонально гастродипломатія виходить за межі суто культурної сфери та пов'язана з економічними і політичними процесами. Вона сприяє розвитку туризму, посиленню національних брендів та розширенню експортних можливостей, що дозволяє розглядати її як елемент ширшої стратегії зовнішньополітичного позиціонування держави [1, с. 238].

Водночас ефективність гастродипломатії є неоднаковою для різних держав і значною мірою залежить від умов міжнародної взаємодії. Йдеться передусім про нерівність ресурсів, впливу та можливостей формування символічного простору, що зумовлює звернення до проблематики асиметрії. У цьому контексті концепт асиметрії дозволяє пояснити, чому одні держави використовують гастродипломатію як допоміжний інструмент, тоді як для інших вона стає важливим каналом міжнародної комунікації.

Отже, асиметрія розглядається не лише як фіксація нерівності потенціалів, але й як фактор, що впливає на формування стратегій зовнішньополітичної поведінки держав. Це дозволяє аналізувати гастродипломатію не лише як елемент «м'якої сили», а як адаптивну практику міжнародної взаємодії.

У найзагальнішому розумінні асиметрія означає нерівність можливостей, статусів або впливу між акторами міжнародної системи. Однак її значення не обмежується констатацією цієї нерівності, а полягає у поясненні того, як вона трансформується у конкретні моделі взаємодії між державами.

Подальше уточнення ролі гастродипломатії в міжнародних відносинах потребує звернення до різних теоретичних підходів до асиметрії. Найбільш традиційним у цьому контексті є структурний підхід, сформований у межах неореалізму. У працях К. Волца асиметрія фактично отожднюється з нерівномірним розподілом матеріальних ресурсів – передусім військової та економічної потужності, що визначає позиції держав у міжнародній системі [10, с. 97–99].

Подібну логіку розвиває Дж. Міршаймер, підкреслюючи, що великі держави прагнуть максимізувати свою відносну силу, тоді як слабші змушені адаптуватися до структурної нерівності [4, с. 21–22].

У межах цього підходу асиметрія постає як об'єктивна характеристика міжнародної системи, яка визначає загальні рамки взаємодії держав. Водночас його обмеженість полягає в тому, що він фіксує нерівність як стан, але не пояснює, як саме вона проявляється у конкретних практиках міжнародної взаємодії.

Саме тому розвивається реляційний підхід, найбільш послідовно представлений у працях Б. Вомака. На відміну від неореалізму, він розглядає асиметрію як процес, що формується у взаємодії держав і включає відмінності у сприйняттях, очікуваннях та поведінкових стратегіях [12, с. 17–20]. Принципово важливим є те, що слабша держава зазвичай надає таким відносинам більшого значення, ніж сильніша, що формує асиметрію уваги та політичних реакцій. У цьому сенсі асиметрія проявляється не лише у розподілі ресурсів, а й у способах дії – від вибору інструментів впливу до стратегій адаптації чи компенсації.

У межах ліберальних та інституціоналістських підходів асиметрія розглядається крізь призму взаємозалежності та інституційного регулювання. Зокрема, Д. Лейк показує, що навіть за умов нерівності можливе формування відносно стабільних моделей ієрархічної кооперації, у межах яких слабші держави добровільно погоджуються на певні обмеження в обмін на безпекові чи економічні вигоди [3, с. 33–36]. У цьому випадку асиметрія виступає не лише обмеженням, але й одним із механізмів організації взаємодії.

Конструктивістський підхід, представлений у працях А. Вендта, додає ще один важливий вимір, розглядаючи асиметрію як соціально сконструйоване явище, що залежить від ідентичностей, норм і взаємних уявлень держав [11, с. 224–230]. Це означає, що одна й та сама нерівність потенціалів може мати різні наслідки залежно від того, як вона інтерпретується акторами – як легітимна або як конфліктогенна.

У сучасних дослідженнях дедалі частіше застосовується синтетичний підхід, що дозволяє розглядати асиметрію як багатовимірний процес. У такому розумінні вона включає не лише ресурсний вимір, але й комунікативні, інституційні та символічні аспекти міжнародної взаємодії.

Саме в цьому контексті асиметричний підхід є методологічно важливим для аналізу гастродипломатії. Він дозволяє пояснити, чому держави з різними ресурсними можливостями використовують цей інструмент по-різному: для одних гастродипломатія виступає додатковим засобом посилення наявного впливу, тоді як для інших – механізмом компенсації структурних обмежень через культурний та символічний капітал. Тож асиметрія проявляється не лише як нерівність умов, але і як відмінність стратегій дії у сфері міжнародної комунікації.

Дослідження гастродипломатії вимагає врахування ширшого контексту міжнародної взаємодії, у межах якого вона функціонує. В умовах глибокої структурної нерівності гастродипломатія набуває специфічних рис, які відображають асиметричний характер міжнародної взаємодії.

Важливо зауважити, що за умов асиметричності гастродипломатія виконує не лише репрезентативну, але й компенсаторну функцію. Держави з обмеженими матеріальними ресурсами використовують гастронію як канал непрямого впливу, спрямований на формування позитивного образу та емоційного сприйняття. У термінах концепції «м'якої сили» це означає часткове заміщення дефіциту примусових ресурсів нематеріальними інструментами впливу [6, с. 5–11]. Отже, асиметрія проявляється не лише у різниці потенціалів, але й у виборі типів впливу та комунікаційних стратегій.

Також асиметрія визначає відмінності у стратегічній значущості гастродипломатії для різних держав. Згідно з реляційним підходом, різниця потенціалів трансформується у відмінності в інтенсивності уваги, пріоритетах та політичних очікуваннях [12, с. 17–20; 13, с. 7–9]. У цьому контексті слабші держави зазвичай інвестують більше зусиль у гастродипломатію, розглядаючи її як важливий інструмент міжнародної присутності, тоді як для сильніших вона має допоміжний, інструментальний характер.

Характерною рисою є переорієнтація гастродипломатії на масову аудиторію. Для держав із обмеженим політичним впливом це створює можливість виходу за межі традиційних дипломатичних каналів та безпосереднього впливу на громадську думку інших країн. Гастрономія як форма культурної комунікації вирізняється високим рівнем емоційної залученості та здатністю формувати стійкі позитивні асоціації [7, с. 239].

В умовах асиметрії гастродипломатія набуває також мережевого та децентралізованого характеру. Вона реалізується через взаємодію державних інституцій, приватного сектору, діаспори та культурних ініціатив, що дозволяє розширювати масштаби впливу без пропорційного збільшення ресурсів. Така модель відповідає логіці асиметричної взаємодії, за якої держави активно використовують альтернативні канали впливу поза межами ієрархічних структур [3, с. 34–36].

Отже, гастродипломатія в умовах асиметричної взаємодії постає як адаптивна стратегія, у межах якої культурні ресурси трансформуються у механізм міжнародного впливу та комунікації.

У цьому контексті показовим є досвід України, зовнішньополітична діяльність якої здійснюється в умовах структурної та безпекової асиметрії. Це зумовлює активне використання культурно-комунікаційних інструментів, зокрема гастродипломатії, як одного з важливих механізмів міжнародної присутності.

Однією з найбільш помітних практик є міжнародна популяризація української кухні, насамперед борщу. Включення елемента «Культура приготування українського борщу» до Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує термінової охорони, стало важливим кроком у міжнародній легітимації української гастрономічної ідентичності [9]. У цьому випадку гастродипломатія виконує не лише іміджеву, але й захисну функцію, пов'язану з утвердженням культурної належності в глобальному символічному просторі.

Інституційний вимір гастродипломатії України проявляється у діяльності МЗС, яке інтегрує гастрономічний компонент у заходи публічної дипломатії. Організація гастрономічних подій, культурних презентацій та тематичних заходів за кордоном сприяє налагодженню контактів із різними аудиторіями та посиленню комунікаційного ефекту зовнішньої політики.

Важливу роль відіграє участь України у міжнародних гастрономічних заходах і культурних проєктах, що дозволяє інтегрувати національну кухню у глобальний культурний простір. Такі практики створюють додаткові можливості для неформальної дипломатичної взаємодії та розширення міжнародних зв'язків.

Окремим напрямом є діяльність української діаспори, яка є неформальним агентом гастродипломатії. Через ресторани, культурні ініціативи та громадські проєкти вона сприяє популяризації української кухні та культури, посилюючи присутність України у світовому інформаційно-культурному просторі.

Крім того, сучасна українська гастродипломатія активно інтегрується у цифрові комунікації. Використання соціальних мереж та онлайн-платформ дозволяє значно розширити аудиторію та зменшити залежність від традиційних каналів впливу, що відповідає логіці асиметричної зовнішньополітичної стратегії.

Отже, досвід України демонструє, що в умовах асиметричної міжнародної взаємодії гастродипломатія може виконувати не лише репрезентативну, але й стратегічну функцію. Адже вона виступає потужним механізмом формування міжнародного іміджу, налагодження зовнішньополітичної комунікації та водночас засобом боротьби за символічний простір, що дозволяє державі посилювати свою міжнародну суб'єктність.

У сучасних міжнародних відносинах формування позитивного міжнародного іміджу держави дедалі більше залежить не лише від її матеріальних ресурсів, але й від здатності ефективно комунікувати власну ідентичність, цінності та культурні особливості. В умовах

асиметричної міжнародної системи, де держави мають нерівний доступ до політичного впливу та глобальних комунікаційних ресурсів, це набуває особливого значення [10; 11]. У цьому контексті гастродипломатія постає не лише як механізм публічної дипломатії, а як адаптивна стратегія, що дозволяє державам компенсувати обмеженість матеріально-політичних ресурсів через культурно-комунікаційний вплив.

У зовнішньополітичній діяльності України роль гастродипломатії доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних вимірах: як механізм формування міжнародного іміджу та як засіб розвитку зовнішньополітичної комунікації в умовах асиметрії.

Для України цей механізм є особливо актуальним, оскільки її зовнішньополітична діяльність здійснюється в умовах структурної та безпекової асиметрії. Це зумовлює переорієнтацію частини зовнішньополітичних стратегій на інструменти «м'якої сили», які дозволяють впливати не через примус, а через привабливість і довіру [6]. У цьому сенсі гастродипломатія виступає одним із механізмів реалізації асиметричної стратегії міжнародної присутності.

Передусім гастродипломатія виконує функцію формування позитивного міжнародного іміджу держави, забезпечуючи репрезентацію України як країни з самобутньою культурною традицією. В умовах обмеженого впливу на глобальний політичний порядок денний культурні інструменти зміщують акцент із політичної ваги держави на її символічну присутність. Гастрономія, на відміну від абстрактних політичних меседжів, забезпечує конкретну, матеріальну та емоційно залучену форму комунікації, що сприяє формуванню довіри та позитивного сприйняття України [1, с. 12–15]. Отже, гастродипломатія стає інструментом конструювання позитивного міжнародного образу держави.

Водночас гастродипломатія виконує комунікативну функцію, виступаючи засобом налагодження зовнішньополітичних контактів. Її неформальний характер є відповіддю на обмеження традиційних дипломатичних каналів в умовах асиметрії. Гастрономічні заходи створюють сприятливе середовище для неформальної взаємодії, що сприяє встановленню контактів, зниженню комунікаційних бар'єрів та розширенню можливостей впливу поза межами офіційних переговорних процесів.

Інституційна практика України підтверджує цю тенденцію. Діяльність МЗС України щодо інтеграції гастрономії у публічну дипломатію демонструє поєднання офіційних і неформальних інструментів впливу. Організація гастрономічних подій, культурних презентацій і тематичних заходів українськими дипломатичними установами сприяє як популяризації національної культури, так і розширенню мережі міжнародних контактів із представниками політичних, бізнесових і культурних середовищ.

Важливою особливістю української гастродипломатії є її мережевий характер. Значну роль у формуванні міжнародного іміджу та розвитку комунікації відіграють не лише державні інституції, але й приватний сектор, культурні ініціативи та українська діаспора. Така децентралізована модель дозволяє масштабувати вплив без пропорційного збільшення ресурсів, що є типовою рисою стратегій держав в умовах асиметрії [5].

Окремого значення гастродипломатія набуває в умовах криз і конфліктів, коли традиційні дипломатичні канали є обмеженими або частково заблокованими. У таких ситуаціях вона підтримує міжнародну комунікацію та сприяє формуванню позитивного образу держави навіть за несприятливих політичних умов, виконуючи також функцію мобілізації міжнародної підтримки.

Водночас ефективність гастродипломатії залежить від її системності та інтеграції у загальну зовнішньополітичну стратегію. В умовах асиметрії саме узгоджене поєднання культурної дипломатії, національного брендингу та цифрових комунікацій дозволяє досягати кумулятивного ефекту й посилювати міжнародну присутність держави.

Отже, гастродипломатія відіграє комплексну роль у зовнішньополітичній діяльності України, поєднуючи функцію формування міжнародного іміджу та функцію розвитку

зовнішньополітичної комунікації. В умовах асиметричної взаємодії її значення зростає, оскільки вона дозволяє компенсувати обмеженість матеріальних ресурсів за рахунок ефективного використання культурного та комунікаційного потенціалу.

Висновки. Отже, гастродипломатію можна розглядати як інтегрований механізм публічної та культурної дипломатії, що в умовах асиметричної міжнародної взаємодії набуває специфічного функціонального наповнення. На відміну від традиційних підходів, які акцентують увагу переважно на її ролі як елементу «м'якої сили», запропоноване дослідження показує, що гастродипломатія є також формою адаптивної зовнішньополітичної поведінки держав, позиція яких у міжнародній системі визначається структурними обмеженнями.

Залучення концепту асиметрії дозволило уточнити аналітичний потенціал гастродипломатії, змістивши фокус із простого констатування нерівності потенціалів на аналіз відмінностей у стратегіях дії, інтенсивності використання інструментів та способах організації міжнародної комунікації. Гастродипломатія постає не лише як засіб культурної репрезентації, але як механізм трансформації символічних ресурсів у реальний інструмент міжнародного впливу.

Досвід України підтверджує, що в умовах структурної та безпекової асиметрії гастродипломатія може виконувати комплексну роль у зовнішньополітичній діяльності держави. Вона виступає механізмом формування міжнародного іміджу, забезпечуючи позитивну символічну репрезентацію національної ідентичності, а також засобом розвитку зовнішньополітичної комунікації.

Отже, гастродипломатія в сучасних міжнародних відносинах постає як багатовимірний механізм, значення якого зростає саме в умовах асиметрії. Вона дозволяє державам не лише компенсувати обмеженість матеріальних ресурсів, але й активно впливати на формування міжнародного порядку денного у символічному та комунікаційному вимірах. Це відкриває перспективи для подальших досліджень ролі культурних та нематеріальних ресурсів у трансформації сучасної системи міжнародних відносин.

Література:

1. Chapple-Sokol S. Culinary diplomacy: breaking bread to win hearts and minds *The Hague Journal of Diplomacy*. 2013. Vol. 8, No. 2. P. 161–183. URL: <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341244>
2. Cull N. J. Public diplomacy: taxonomies and histories *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*. 2008. Vol. 616, No. 1. P. 31–54. URL: <https://doi.org/10.1177/0002716207311952>
3. Lake D. A. *Hierarchy in international relations*. Cornell University Press, 2009. 312 p.
4. Mearsheimer J. J. *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company, 2001. 555 p.
5. Melissen J. (Ed.). *The new public diplomacy: soft power in international relations*. Palgrave Macmillan, 2005. 221 p.
6. Nye J. S. *Soft power: the means to success in world politics*. PublicAffairs, 2004. 208 p.
7. Rockower P. S. Recipes for gastrodiploamacy *Place Branding and Public Diplomacy*. 2012. Vol. 8, No. 3. P. 235–246. URL: <https://doi.org/10.1057/pb.2012.17>
8. Food as ambassador: Thailand's gastrodiploamacy campaign *The Economist*. 2002. URL: <https://www.economist.com>
9. Culture of Ukrainian borscht cooking: inscribed on the Urgent Safeguarding List [Електронний ресурс] UNESCO. 2022. URL: <https://ich.unesco.org/en/RL/culture-of-ukrainian-borscht-cooking-01852>
10. Waltz K. N. *Theory of international politics*. Addison-Wesley, 1979. 251 p.
11. Wendt A. *Social theory of international politics*. Cambridge University Press, 1999. 429 p. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>
12. Womack B. *China and Vietnam: the politics of asymmetry*. Cambridge University Press, 2006. 281 p.
13. Womack B. *Asymmetry and international relationships*. Cambridge University Press, 2016. 220 p.

References:

1. Chapple-Sokol, S. (2013). Culinary diplomacy: Breaking bread to win hearts and minds. *The Hague Journal of Diplomacy*, 8(2), 161–183. <https://doi.org/10.1163/1871191X-12341244>
2. Cull, N. J. (2008). Public diplomacy: Taxonomies and histories. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 616(1), 31–54. <https://doi.org/10.1177/0002716207311952>
3. Lake, D. A. (2009). *Hierarchy in international relations*. Cornell University Press.
4. Mearsheimer, J. J. (2001). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.
5. Melissen, J. (Ed.). (2005). *The new public diplomacy: Soft power in international relations*. Palgrave Macmillan.
6. Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics*. PublicAffairs.
7. Rockower, P. S. (2012). Recipes for gastrodiploacy. *Place Branding and Public Diplomacy*, 8(3), 235–246. <https://doi.org/10.1057/pb.2012.17>
8. Food as ambassador: Thailand's gastrodiploacy campaign. (2002). *The Economist*. <https://www.economist.com>
9. UNESCO. (2022). Culture of Ukrainian borscht cooking: Inscribed on the Urgent Safeguarding List. <https://ich.unesco.org/en/RL/culture-of-ukrainian-borscht-cooking-01852>
10. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
11. Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511612183>
12. Womack, B. (2006). *China and Vietnam: The politics of asymmetry*. Cambridge University Press.
13. Womack, B. (2016). *Asymmetry and international relationships*. Cambridge University Press.

Ihor Derevianko. Ukraine's gastrodiploacy as a mechanism for shaping international image and foreign policy communication under asymmetry

The article examines Ukraine's gastrodiploacy as a component of public diplomacy in the context of asymmetric international interaction. The aim of the study is to determine the role of gastrodiploacy in shaping the international image of the state and in developing foreign policy communication. It is demonstrated that in contemporary international relations the importance of non-material instruments of influence, particularly culture and communication, is increasing, enabling states with limited resources to strengthen their international presence. The paper summarizes the main approaches to understanding gastrodiploacy and analyzes theoretical perspectives on asymmetry in international relations. It is substantiated that asymmetry affects not only the distribution of resources among states, but also the choice of foreign policy strategies and communication practices. It is determined that under conditions of asymmetry, gastrodiploacy performs not only a representational but also a compensatory function, allowing states to influence the international environment through cultural and symbolic resources. Gastrodiploacy also contributes to the establishment of informal contacts and the expansion of communication opportunities beyond traditional diplomacy. Using Ukraine as a case study, the article shows that gastrodiploacy is implemented through the promotion of national cuisine, the activities of diplomatic institutions, participation in international events, as well as through diaspora initiatives and digital communication. It is concluded that gastrodiploacy functions as a mechanism for shaping a positive international image and developing foreign policy communication, enabling Ukraine to strengthen its international presence.

Key words: gastrodiploacy, publicdiplomacy, culturaldiplomacy, image, communication, asymmetry, Ukraine, softpower.

Відомості про автора:

Дерев'янюк Ігор – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій, Державний університет «Київський авіаційний інститут».

Дата першого надходження статті до видання: 18.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327(477:4-672ЄС):355.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-8>

Ігор Доцяк

ORCID: 0000-0001-5449-3005

Денис Маркевич

ORCID: 0009-0008-4596-7887

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

У статті досліджено особливості процесу європейської інтеграції України в умовах повномасштабної війни за Незалежність. Проаналізовано еволюцію договірно-правової бази співпраці України та Європейського Союзу – від Угоди про партнерство і співробітництво 1994 року до Угоди про асоціацію 2014 року та поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі. Визначено ключові етапи трансформації євроінтеграційного курсу України після 2014 року, коли Революція Гідності та збройна агресія російської федерації спричинили якісну зміну характеру взаємин між Україною та ЄС. Окрему увагу приділено впливу повномасштабного вторгнення 2022 року на прискорення інтеграційних процесів, інституційну адаптацію України до права ЄС та трансформацію самого Європейського Союзу як геополітичного актора. Обґрунтовано, що війна стала фактором як обмеження, так і прискорення реформ, формуючи модель «кризової євроінтеграції». Зроблено висновок про формування нової парадигми інтеграції, в якій безпековий вимір набуває не меншого значення, ніж економічний і політичний.

Ключові слова: європейська інтеграція, Україна, Європейський Союз, війна, Угода про асоціацію, *acquiscommunitaire*, безпека, геополітика.

Актуальність дослідження. Європейська інтеграція України в умовах війни за Незалежність є одним із ключових і водночас найскладніших процесів сучасного розвитку держави. Вона поєднує трансформацію політичної системи, імплементацію правових основ Європейського Союзу та необхідність функціонування держави в умовах високої інтенсивності збройного конфлікту. У сучасних умовах інтеграція до ЄС перестає бути виключно зовнішньополітичним вектором і набуває характеру стратегічного інструменту забезпечення національної безпеки, стійкості держави та її інституційної модернізації.

Актуальність теми посилюється тим, що після 2022 року європейська інтеграція України відбувається в унікальних історичних умовах, коли країна-кандидат одночасно здійснює масштабні реформи та веде оборонну війну проти російської федерації. Це формує нову модель інтеграційного процесу, що виходить за межі класичних підходів до розширення Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Попри значну кількість наукових праць, присвячених європейській інтеграції України, комплексне дослідження трансформації цього процесу в умовах повномасштабної війни залишається недостатньо розробленим. У сучасних наукових і аналітичних роботах вітчизняних науковців переважно розглядаються окремі аспекти євроінтеграційних процесів. Самофалова М. О. [4] виділяє соціально-економічні та структурні наслідки європейської інтеграції як для України так і для ЄС. Науковці Національного інституту стратегічних досліджень І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко [1] акцентують увагу на ціннісних та безпекових аспектах європейського вибору України. В. Голопапа [1] аналізує динаміку та перспективи євроінтеграційних процесів в умовах військових дій.

© І. Доцяк, Д. Маркевич, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

У працях зарубіжних дослідників [11] підкреслюється вплив російської агресії на трансформацію регіональної та глобальної безпекової архітектури, а також на оновлення підходів Європейського Союзу до політики сусідства та Східного партнерства.

Разом із тим, у науковій літературі недостатньо системно розкрито європейську інтеграцію України як цілісний багаторівневий процес, що одночасно охоплює політичний, безпековий, економічний і соціальний виміри та відбувається в умовах війни. Потребує більш глибокого дослідження взаємозв'язок між наслідками протидії військовій агресії, прискоренням інтеграційних процедур та трансформацією самого Європейського Союзу як геополітичного актора.

Метою статті є комплексний аналіз особливостей європейської інтеграції України в умовах війни за Незалежність, визначення її трансформаційних етапів, інституційної динаміки та геополітичних впливів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**: проаналізувати еволюцію договірно-правової бази співпраці України та ЄС; дослідити вплив Революції Гідності та російської агресії на зміну характеру євроінтеграційного курсу; охарактеризувати наслідки повномасштабного вторгнення 2022 року для інтеграційних процесів; визначити особливості імплементації Угоди про асоціацію та *acquiscommunitaire* в умовах війни; оцінити трансформацію політики Європейського Союзу щодо України в контексті безпекових викликів.

Матеріал і методи дослідження. У дослідженні використано загальнологічні та загальнонаукові методи пізнання, при цьому актуальність проблематики зумовила домінування спеціальних наукових підходів. Серед застосованих методологічних інструментів провідне місце посіли прийоми синергетичного та інституціонального підходів, а характерною рисою методології стало врахування її інтегративної функції.

Історико-ретроспективний аналіз було застосовано для висвітлення основних етапів розвитку науково-теоретичних підходів до проблематики європейської інтеграції.

З огляду на системний характер євроінтеграційного процесу, що складається з взаємопов'язаних елементів, які перебувають у відносинах внутрішньої детермінації та послідовної залежності, обґрунтованим є використання синергетичного підходу як одного з ключових методів дослідження.

Традиційний (неформалізований) метод аналізу документів дав можливість дослідити правові та інституційні основи інтеграційних процесів України.

Результати та обговорення. Тривалий час правову основу співпраці між Україною та Європейським Союзом становила Угода про партнерство і співробітництво, підписана 16 червня 1994 року та ратифікована Законом України № 237/94-ВР від 10 листопада 1994 року. Цей документ став відправною точкою для розвитку масштабної взаємодії у політичній, економічній, а також культурно-гуманітарній сферах. Згодом зазначену Угоду було замінено Угодою про асоціацію, яка більш повно враховує сучасні потреби України та рівень її співпраці з ЄС. Політична частина Угоди була підписана 21 березня 2014 року в Брюсселі за участі тодішнього Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка, тоді як економічний компонент підписав Президент України Петро Порошенко 27 червня 2014 року. Ратифікація Угоди про асоціацію відбулася 16 вересня 2014 року одночасно в Європейському парламенті та Верховній Раді України, а з 1 листопада 2014 року вона почала застосовуватися тимчасово. Таким чином було здійснено перехід від формальних партнерських відносин до більш глибокої політичної асоціації та економічної інтеграції з Європейським Союзом [1, с. 37–38].

Європейська інтеграція України в умовах війни за Незалежність характеризується поєднанням класичної логіки розширення Європейського Союзу з нетиповими умовами тривалого збройного конфлікту високої інтенсивності. Ключовим історичним рубежем у цьому процесі став 2014 рік, коли Революція Гідності, анексія Криму російською федерацією

та початок бойових дій на сході України докорінно змінили не лише внутрішньополітичну ситуацію, а й саму природу євроінтеграційного курсу. Від цього моменту інтеграція перестала бути виключно зовнішньополітичним напрямом і набула характеру цивілізаційного вибору, безпосередньо пов'язаного з питаннями безпеки, суверенітету та збереження української державності. У наукових дослідженнях підкреслюється, що саме після 2014 року Україна фактично опинилася в умовній «сірій зоні безпеки» між Європейським Союзом і російською федерацією, що істотно трансформувало характер її взаємодії з європейськими інституціями та підвищило стратегічну значущість питання інтеграції [2, с. 58–59].

Війна, розпочата російською федерацією проти України, радикально змінила глобальну політичну картину, спричинила зростання ризиків і загроз та запустила турбулентні процеси у політичній, економічній і безпековій сферах, наслідки яких залишаються складними для прогнозування. Російська агресія загострила вже наявні суперечності міжнародної системи безпеки, призвела до погіршення соціально-економічної ситуації як на регіональному, так і на глобальному рівнях. Зокрема, енергетична криза та дестабілізація світового продовольчого ринку спричинили зростання цін на споживчі товари, що суттєво вплинуло на рівень добробуту населення багатьох держав світу. Паралельно з 2022 року в різних регіонах посилися інфляційні процеси, що стало одним із наслідків глобальної економічної нестабільності [3, с. 4–5].

Водночас ще з початку формування європейського курсу України інтеграція розглядалася політичним керівництвом російської федерації як загроза її геополітичним амбіціям на пострадянському просторі. Європейський вибір Києва не лише виступив орієнтиром для інших держав регіону, але й став викликом для авторитарної моделі правління, що супроводжується репресивною внутрішньою політикою та агресивною зовнішньою стратегією [4].

Російська воєнна агресія, попри її руйнівні наслідки, водночас стала чинником прискорення європейської інтеграції України. Вона сприяла консолідації українського суспільства навколо європейських цінностей та остаточному закріпленню відмови від східного інтеграційного вектора. У цьому контексті події після 2014 року посилили західну орієнтацію українського суспільства та сформували стійке усвідомлення незворотності євроінтеграційного курсу. У результаті протистояння з російською федерацією відносини між Києвом і Брюсселем істотно поглибилися в межах спільного реагування на безпекові виклики, а надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС стало політичним сигналом підтримки з боку Європейського Союзу та відповіддю на спроби відновлення неоімперських амбіцій [4].

Окрім цього, імплементація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, підписаної у 2014 році, відбувалася паралельно з проведенням внутрішніх реформ і веденням бойових дій на сході України. Така ситуація зумовила специфічний формат євроінтеграції, який можна охарактеризувати як «реформи під тиском безпеки», коли трансформаційні процеси визначалися не лише економічними або політичними вигодами, а й необхідністю забезпечення державного виживання в умовах війни. Як зазначається в науковій літературі, після 2014 року Україна перейшла до моделі «кризової модернізації», у межах якої реформи стали інструментом одночасного наближення до Європейського Союзу та зміцнення внутрішньої стійкості держави [5, с. 190–193].

Важливим етапом євроінтеграційного процесу стало запровадження з 2016 року поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі (DCFTA), що започаткувало системну економічну інтеграцію України до внутрішнього ринку ЄС. Угода про DCFTA передбачає поступове скасування митних бар'єрів і гармонізацію регуляторного середовища, що сприяє інтеграції української економіки до європейського економічного простору [6]. Дослідження Київської школи економіки засвідчують, що впровадження DCFTA позитивно вплинуло на динаміку двосторонньої торгівлі між Україною та ЄС і сприяло відновленню зовнішньої торгівлі після

кризи 2014–2015 років [7]. Саме економічний вимір інтеграції став найбільш динамічним, оскільки дозволив частково компенсувати втрати від скорочення торгівлі з російською федерацією. При цьому частка Європейського Союзу у зовнішній торгівлі України стабільно зростала і перевищила 40%, що свідчить про структурну переорієнтацію української економіки на європейський ринок [8].

Однак європейська інтеграція України відбувалася в умовах постійного безпекового тиску, що визначав не лише внутрішню політику держави, але й підхід Європейського Союзу до країн Східного партнерства. Як засвідчують аналітичні матеріали Європейського парламенту, російська агресія проти України та дестабілізація регіону змусили ЄС переосмислити попередні підходи до Європейської політики сусідства та Східного партнерства, оскільки попередня модель взаємодії виявилася недостатньою для реагування на нові безпекові виклики. У цьому контексті Європейський Союз був змушений адаптувати свої інструменти, поєднуючи підтримку реформ із елементами кризового менеджменту та реагування на конфлікти. Водночас дослідження підкреслюють, що регіон Східного партнерства характеризується високим рівнем політичної нестабільності та конфліктності, що обмежує ефективність інтеграційних механізмів, але водночас підвищує стратегічну значущість України як ключового партнера ЄС [9].

Подальша ескалація у 2022 році, що проявилася у повномасштабному вторгненні російської федерації, стала якісно новим етапом війни за незалежність України та водночас критичним моментом для європейської інтеграції. Якщо період 2014–2021 років можна охарактеризувати як фазу інституційного зближення в умовах обмеженої війни, то після 24 лютого 2022 року інтеграційний процес набув характеру екзистенційної взаємозалежності між Україною та ЄС. Вперше в історії розширення Європейського Союзу країна-кандидат опинилася у стані повномасштабної війни під час проходження інтеграційних процедур.

Надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року стало безпрецедентним політичним рішенням, яке засвідчило суттєву трансформацію логіки європейської інтеграції. Як зазначають аналітики Центру європейських політичних досліджень (CEPS), російська агресія проти України змусила Європейський Союз відійти від попередньої обережної моделі реагування та перейти до більш активної ролі як геополітичного актора, спрямованого на формування майбутнього європейського порядку [10]. У цьому контексті розширення ЄС набуває чітко вираженого геополітичного виміру, де поряд із відповідністю формальним критеріям дедалі більшого значення набувають фактори безпеки, стабільності та стратегічного балансу на континенті.

Умови війни суттєво ускладнили імплементацію євроінтеграційних реформ в Україні. Держава змушена одночасно здійснювати оборонні дії, підтримувати макроекономічну стабільність, забезпечувати функціонування критичної інфраструктури та впроваджувати масштабні правові й інституційні зміни, необхідні для наближення до *acquis communautaire*. Як зазначається у сучасних дослідженнях, процес адаптації законодавства України до права ЄС супроводжується низкою об'єктивних перешкод, серед яких ключовими є російська агресія, інституційна обмеженість державних органів та структурні проблеми управління [11, с. 21].

Водночас аналітики підкреслюють, що війна створює додаткові виклики для інституційної спроможності держави, зокрема через кадрові втрати, фінансові обмеження та необхідність перерозподілу ресурсів на оборонні потреби, що безпосередньо впливає на темпи імплементації *acquis* ЄС. Попри це, Україна продовжує здійснювати реформи та виконувати зобов'язання за Угодою про асоціацію навіть в умовах повномасштабної війни, що свідчить про унікальність її інтеграційної траєкторії [12, с. 4–7].

Війна суттєво вплинула і на сам Європейський Союз. Починаючи з 2014 року, а особливо після 2022 року, ЄС поступово трансформується з переважно економічного

інтеграційного проекту у геополітичного актора, здатного реагувати на військові загрози. Санкційна політика проти РФ, створення Європейського фонду миру (European Peace Facility), масштабні пакети військової допомоги Україні та координація оборонних поставок свідчать про розширення функціональних можливостей ЄС у сфері безпеки. Як підкреслює Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Жозеф Боррель, війна в Україні стала «геополітичним пробудженням Європейського Союзу», що змусило його переосмислити власну роль у міжнародній системі [13].

Окремо слід наголосити, що європейська інтеграція України після 2014 року має не лише політичний та безпековий, але й глибокий соціально-економічний вимір. Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році мільйони українських громадян отримали тимчасовий захист у державах Європейського Союзу, що створило безпрецедентний рівень соціальної інтеграції ще до формального вступу України до ЄС. Активація Директиви про тимчасовий захист (Temporary Protection Directive) стала найбільшим механізмом масового прийому переміщених осіб в історії ЄС і забезпечила доступ українців до ринку праці, освіти та соціальних послуг у країнах-членах. У наукових дослідженнях це явище описується як форма «фактичної інтеграції» або «pre-accession societal integration», коли соціальні зв'язки, мобільність населення та участь у соціально-економічних системах ЄС випереджають формальне інституційне членство держави-кандидата [14].

Висновки. Отже, європейська інтеграція України в умовах війни за незалежність є унікальним історичним процесом, у якому поєднуються одразу кілька рівнів трансформації: державний, інституційний, економічний, безпековий і суспільний. Період після 2014 року став фазою поступового інституційного зближення та реформ під впливом гібридної війни, тоді як після 2022 року інтеграція набула ознак прискореного геополітичного процесу, в якому питання членства України в ЄС стало елементом формування нової архітектури європейської безпеки.

У перспективі цей процес формує нову модель європейської інтеграції, де критерії економічної готовності та імплементації європейського законодавства доповнюються критеріями суспільної стійкості щодо загроз та ризиків військової агресії. Європейський Союз сам трансформується в напрямку посилення безпекових і військових спроможностей, зростання політичної консолідації у протидії російській агресії. Європейська інтеграція України виконує завдання не лише внутрішньосуспільних політико-економічних змін, але і прискорення та поглиблення безпекової трансформації самого Європейського Союзу.

Література:

1. Голопапа В. Євроінтеграція України в умовах війни: Україна на шляху інтеграції до Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи : матеріали круглого столу (9 травня 2024 р., м. Ірпінь). Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 37–44.
2. Åslund A. Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It. Washington : Peterson Institute for International Economics, 2015. С. 58–64.
3. Геополітичні та геоелектронічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. Київ : Центр Разумкова, 2022. 103 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf
4. Самофалова М. О. Євроінтеграція України в умовах війни: проблеми та виклики Вісник. 2023. № 9 (36). DOI: <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2023-9-36-06>
5. Євроатлантичний вектор України: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, І. О. Кресіна, А. І. Кудряченко, Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Національна академія наук України; Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2019. 328 с.
6. EU trade relations with Ukraine European Commission. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en

7. EU-Ukraine trade in commodities under the DCFTA: current state and potential for liberalisation. Kyiv : Kyiv School of Economics, 2022. URL: <https://kse.ua>
8. Trade and trade-related matters Government Office for European Integration of Ukraine. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/trade/>
9. Gromadzki G. The Eastern Partnership after five years: time for deep rethinking European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union. Brussels, 2015.
10. Raik K., Blockmans S., Dandashly A. et al. Tackling the Constraints on EU Foreign Policy towards Ukraine CEPS. 2023. URL: https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2023/05/joint_rp_20.pdf
11. Börzel T. A. European integration and the war in Ukraine: just another crisis? Journal of Common Market Studies. 2023. Vol. 61 (Annual Review). P. 14–30. DOI: <https://doi.org/10.1111/jcms.13550>
12. Lasheras B., Stulik D., Naumenko D., Bieber F., Solonenko I., Delcour L., Bulana O., Diachenko S. A realistic path towards Ukraine's accession to the EU. Kyiv : Ukrainian Centre for European Policy, 2023. 53 p. URL: <https://www.ucep.org.ua/en>
13. Borrell J. Europe in the Interregnum: our geopolitical awakening after Ukraine European External Action Service. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-interregnum-our-geopolitical-awakening-after-ukraine_en
14. European Commission. Temporary protection for persons fleeing Ukraine. 2022. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/temporary-protection_en

References:

1. Holopapa V. (2024). Yevrointehratsiia Ukrainy v umovakh viiny [European integration of Ukraine in wartime conditions]. In Ukraina na shliakhu intehratsii do Yevropeiskoho Soiuzu: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy [Ukraine on the path of integration into the European Union: Achievements, challenges and prospects] (pp. 37–44). State Tax University. [in Ukrainian].
2. Åslund A. (2015). Ukraine: What went wrong and how to fix it. Peterson Institute for International Economics.
3. Heopolitychni ta heoekonomichni zminy, formovani pid vplyvom rosiiskoi ahresii, ta onovlennia mistisia Ukrainy u svitovomu prostori [Geopolitical and geo-economic changes shaped by Russian aggression and the renewal of Ukraine's place in the global space]. (2022). Razumkov Centre. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf [in Ukrainian].
4. Samofalova M. O. (2023). Yevrointehratsiia Ukrainy v umovakh viiny: problemy ta vyklyky [European integration of Ukraine in wartime: problems and challenges]. Visnyk, 9(36). <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2023-9-36-06> [in Ukrainian].
5. Pyrozhkov S. I., Kresina I. O., Kudriachenko A. I., Shemshuchenko Yu. S. (Eds.). (2019). Yevroatlantychnyi vektor Ukrainy: natsionalna dopovid [Euro-Atlantic vector of Ukraine: National report]. National Academy of Sciences of Ukraine.
6. European Commission. (n.d.). EU trade relations with Ukraine. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/ukraine_en
7. Kyiv School of Economics. (2022). EU-Ukraine trade in commodities under the DCFTA: current state and potential for liberalisation. <https://kse.ua>
8. Government Office for European Integration of Ukraine. (n.d.). Trade and trade-related matters. <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/trade/>
9. Gromadzki G. (2015). The Eastern Partnership after five years: time for deep rethinking. European Parliament, Directorate-General for External Policies.
10. Raik K., Blockmans S., Dandashly A., et al. (2023). Tackling the constraints on EU foreign policy towards Ukraine. CEPS. https://cdn.ceps.eu/wp-content/uploads/2023/05/joint_rp_20.pdf
11. Börzel T. A. (2023). European integration and the war in Ukraine: just another crisis? Journal of Common Market Studies, 61(Annual Review), 14–30. <https://doi.org/10.1111/jcms.13550>
12. Lasheras B., Stulik D., Naumenko D., Bieber F., Solonenko I., Delcour L., Bulana O., & Diachenko S. (2023). Realistychnyi shliakh do vstupu Ukrainy v YeS [A realistic path towards Ukraine's accession to the EU]. Ukrainian Centre for European Policy. <https://www.ucep.org.ua/en>

13. Borrell J. (2022). Europe in the interregnum: Our geopolitical awakening after Ukraine. European External Action Service. https://www.eeas.europa.eu/eeas/europe-interregnum-our-geopolitical-awakening-after-ukraine_en

14. European Commission. (2022). Temporary protection for persons fleeing Ukraine. https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/temporary-protection_en

Ihor Dotsyak, Denys Markevych. European integration of Ukraine in the context of the War of Independence

The article examines the specific features of Ukraine's European integration process under conditions of a full-scale war for independence. It analyzes the evolution of the contractual and legal framework of cooperation between Ukraine and the European Union, ranging from the 1994 Partnership and Cooperation Agreement to the 2014 Association Agreement and the Deep and Comprehensive Free Trade Area.

The study identifies the key stages in the transformation of Ukraine's European integration course after 2014, when the Revolution of Dignity and the armed aggression of the Russian Federation led to a qualitative shift in the nature of relations between Ukraine and the EU. Special attention is paid to the impact of the full-scale invasion in 2022 on accelerating integration processes, Ukraine's institutional adaptation to EU law, and the transformation of the European Union itself as a geopolitical actor.

It is substantiated that the war has acted both as a constraint and an accelerator of reforms, shaping a model of "crisis-driven European integration." The article concludes that a new paradigm of integration is emerging, in which the security dimension becomes as significant as the economic and political ones.

Key words: *European integration, Ukraine, European Union, war, Association Agreement, *acquis communautaire*, security, geopolitics.*

Відомості про авторів:

Доцяк Ігор – кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Маркевич Денис – здобувач вищої освіти,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 32.327(477)(=131.1)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-9>

Роман Клюба

ORCID: 0009-0001-6302-5235

ВИБОРИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ТА ПІСЛЯ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА АЛЬТЕРНАТИВИ

Статтю присвячено дослідженню проблематики проведення виборів в Україні в умовах воєнного стану та у повоєнний період. Акцентується увага на те, що незважаючи на пряму заборону, закріплену у національному законодавстві, питання необхідності виборів все частіше лунає у внутрішньому та зовнішньому політичному дискурсі, що в свою чергу зумовлено стагнацією діючих політичних сил та зовнішніми факторами. Досліджуються основні виклики для виборчого процесу в умовах війни та по її закінченню, такі як: забезпечення волевиявлення для внутрішньо і зовнішньо переміщених осіб, внесення змін до чинного законодавства, реалізація волевиявлення для військовослужбовців в умовах активних бойових дій з боку ворога та інклюзивність виборчої інфраструктури в Україні. Запропоновано альтернативні форми проведення виборів, шляхом впровадження електронного голосування, враховуючи досвід інших країн у використанні систем е-голосування, а також висвітлюється необхідність зміни в законодавстві для впровадження системи електронного голосування в Україні.

Ключові слова: вибори в Україні, електронне голосування, воєнний стан, волевиявлення, кібербезпека, альтернативна модель, традиційний спосіб голосування, інклюзивність.

Вступ. Згідно із нормами чинного законодавства України, в умовах правового режиму воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України, Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, а також до органів місцевого самоврядування, проте в зовнішніх та внутрішніх, політичних та соціальних колах все частіше виникають обговорення можливості та необхідності проведення виборів під час війни. Це зумовлено низкою факторів, а саме: стагнацією чинної політичної системи та численними корупційними скандалами, що закономірно зменшують рівень довіри до влади, заявами іноземних політиків, як тих, що підтримують Україну, так і посіпак російської пропаганди.

У зв'язку із чим виникає низка питань, пов'язаних із безпосередньою організацією виборчого процесу в умовах воєнного стану та після його завершення, таким чином, щоб цей процес відповідав викликам сучасності.

Основні виклики стосуються забезпечення волевиявлення для українських громадян, які перебувають за кордоном, внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців Збройних Сил України; зміни до чинного виборчого законодавства, підлаштування виборчої інфраструктури до вимог безпеки та доступності. Саме тому, пошук альтернативних моделей проведення виборів під час та після воєнного стану видається вагомим і є предметом цієї статті.

Мета статті – дослідити правові, організаційні, безпекові та політичні аспекти проведення виборів в Україні в умовах правового режиму воєнного стану та після його скасування, пошук альтернативних моделей проведення виборів, які відповідатимуть викликам сучасності.

Завдання дослідження. Провести комплексний аналіз норм чинного виборчого і безпекового законодавства щодо регламентації та заборони проведення виборів в умовах правового режиму воєнного стану. Визначити основні фактори, що зумовлюють активні дискусії щодо необхідності проведення виборів в Україні. Систематизувати основні безпекові, соціальні,

© Р. Клюба, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

логістичні та законодавчі виклики для виборчої системи в умовах воєнного стану та після його закінчення, зокрема щодо забезпечення конституційних прав військовослужбовців, внутрішньо переміщених осіб та громадян, що перебувають за межами території України. Проаналізувати досвід впровадження електронного голосування в інших країнах і можливості його використання в українських реаліях.

Матеріал і методи дослідження. В основі дослідження лежить аналіз чинних норм Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та Виборчого Кодексу України, які закріплюють на законодавчому рівні заборону проведення виборів в умовах воєнного стану. Дослідження здійснене із використанням загальнонаукових методів (логічний, системний, структурний, функціональний), а також апробованих спеціальних методів політичного й правового аналізу і прогнозування та інших. Використані дані соціології і статистики, аналіз інформації традиційних і нових медіа, які дають змогу зрозуміти політичну доцільність й виклики проведення виборів в Україні станом на зараз та найближчим часом загалом.

Результати та обговорення. Тематику легітимності влади та виборів в умовах воєнного стану та після досліджують науковці Р. Гринюк, О. Гуцуляк, С. Дерев'янка, Г. Зеленко, Ю. Ключковський, І. Сіденко, О. Терлюк, І. Терлюк та інші. Зокрема питанню виборів під час війни та після присвячені науковистаття Р. Гринюка та О. Гуцуляка, в якій вони проводять аналіз чинного законодавства задля формування ґрунтовної відповіді щодо необхідності та можливості проведення виборів в Україні станом на зараз [1]. Вплив тимчасової відсутності проведення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування на їх легітимність, зміст та перспективи розв'язання цієї проблеми широко аналізує С. Дерев'янка [2]. Питанню виборів в Україні також присвячені наукові конференції та круглі столи, зокрема за участі С. Дерев'янка, А. Єзерова, В. Замятіна, Г. Зеленко, Ю. Ключковського [3]. У низці наукових праць йдеться про ймовірність впровадження електронного голосування як альтернативної моделі для проведення виборів, що відповідає викликам сьогодення, зокрема питання е-голосування обґрунтовується у працях О. Терлюка та І. Терлюка [4], І. Сіденко [5], К. Ткач та інших.

Все це свідчить про актуальність даного питання в наукових колах та необхідність подальшого наукового дослідження даної тематики.

Виклад основного матеріалу. Згідно статті 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII (у поточній редакції від 04 березня 2026 року [6], що відповідає нормам статті 64 Конституції України під час воєнного стану забороняється проведення виборів Президента України та виборів до Верховної Ради України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим і органів місцевого самоврядування [7].

Проте, попри пряму заборону, закріплену в законодавстві, все частіше у політичному дискурсі, як внутрішньому, так і зовнішньому, в засобах масової інформації, новітніх медіа, ведеться обговорення про можливість та необхідність проведення виборів навіть в умовах дії правового режиму воєнного стану.

В першу чергу це зумовлено, вважаємо, стагнацією теперішніх політичних сил, великою кількістю корупційних скандалів, а також триваючою тенденцією зниження рівня довіри у народу до діючих владних кіл на фоні вище переліченого.

Частково це зумовлено і тим, що питання легітимності влади нерідко слугувало мішенню для російської пропаганди, більше того, президент США Дональд Трамп 9 грудня 2025 року в інтерв'ю виданню Politico заявив, що в Україні настав час для проведення президентських виборів [8]. Твердження про нелегітимності органів влади України є частиною інформаційно-психологічних операцій ворога, поширюються в зарубіжних країнах і окремими радикальними політиками в Україні. Не вдаючись до дискусії, звернемось до міркувань

С. Дерев'янка, який обґрунтовуючи нікчемність таких тверджень, наголошує, що принципово важливою в умовах дії правового режиму воєнного стану є «потреба дотримання передбаченого законами України принципу інституційної безперервності влади» [2, с. 211–212]. Науковець аргументовано доводить, що «об'єктивно обумовлена умовами збройної агресії РФ проти України, визначена Конституцією України і Законом України «Про правовий режим воєнного стану» тимчасова відсутність проведення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування певною мірою впливають на рівень демократичного розвитку, порушуючи встановлений порядок формування представницьких органів, але не може бути підставою для сумнівів у їх легітимності і є вимушеною мірою, чинне ж законодавство створює загалом належну основу для функціонування владних інституцій», адже вони «обрані на підставі чинного законодавства у відповідності із процедурою, передбаченою законами більшості громадян й визнані суспільством» [2, с. 214–215].

Власне на фоні цих обговорень постає величезна кількість викликів, пов'язаних із організацією та проведенням виборів як під час воєнного стану так і після. До основних належать, насамперед, безпекові, під час проведення виборів які несуть реальну загрозу життю виборців, членів виборчих комісій, руйнування інфраструктури, що залучається до виборчого процесу. Для легітимності результатів народного волевиявлення істотною є неможливість організувати вибори на тій частині міжнародно визнаної території України, на яку не поширюється фактичний контроль української влади внаслідок її окупації РФ або перебувають під впливом активних бойових дій – це нині понад 320 громад у 13 областях України (до 2022 року таких було 31). Одним із ключових викликів стали широкі міграційні процеси, які спричинили значну кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців. Дезінформація, пропаганда та кібератаки мають значний вплив на частину громадян. І закономірно, що проведення виборів вимагає внесення змін до законодавства, пов'язаних із самим процесом підготовки та проведення виборів, організацією волевиявлення внутрішньо та зовнішньо переміщених осіб, а також осіб, що безпосередньо беруть участь у бойових діях та дотичних осіб, інклюзивність й доступність виборчого процесу для маломобільних громадян та осіб із інвалідністю тощо.

Важливим моментом є питання політичної конкуренції та рівних можливостей для політичної агітації сил, які не входять до правлячої більшості. Відповідно до п. 8, ч. 1, ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» військове командування разом із військовими адміністраціями мають право забороняти мирні збори, мітинги, демонстрації та інші масові заходи [6]. Таким чином, існує ймовірність того, що за вказівками діючої влади можуть обмежуватись масові заходи опозиційних політичних сил, спрямовані на політичну агітацію електорату.

Також виникає і питання доступу до медіа-ресурсів, оскільки наразі в Україні функціонує інформаційний марафон «Єдині новини», що за своєю суттю є певною формою цензури і майданчиком, де зазвичай транслиуються провладні тези та твердження, таким чином існує ризик недопущення опозиційних сил до цих майданчиків та/або викривлення інформації щодо тих чи інших політичних сил. У питанні передвиборчої агітації важливим також є і фінансова складова даного питання, оскільки в чинному законодавстві існує механізм, який дозволяє відшкодування витрат на передвиборчу агітацію тим політичним партіям, які подолали п'ятивідсотковий бар'єр на парламентських виборах. І хоча даний механізм не обов'язковий, а лише надає таку можливість політичним партіям, загалом виникає питання щодо доцільності фінансування виборчого процесу в умовах воєнного стану за рахунок бюджетних коштів.

З іншої ж сторони відсутність механізмів для зрівнювання можливостей різних політичних сил може поставити під сумнів «доступність» виборчого процесу для політиків, в яких немає самостійних фінансових можливостей для участі у виборах.

Слід врахувати і адміністративну готовність держави до проведення виборів, а саме оновлення Державного реєстру виборців. Від початку повномасштабної агресії з боку РФ Реєстр не оновлювався належним чином, враховуючи велику кількість переміщених осіб, осіб, що зникли безвісті та загиблих – проведення виборів без актуалізації даних у Реєстрі створює величезні ризики фальсифікації результатів виборів, що в свою чергу не лише може вилитись в оскарження результатів та додаткових фінансових та ресурсних витрат, а й до глибокої політичної кризи загалом.

Щодо інших дискусійних питань, то за різними оцінками кількість громадян, які знаходяться за кордоном коливається від 3 до 8 мільйонів осіб. За даними Державної прикордонної служби України понад 3.1 мільйони українців виїхали з початку повномасштабної війни, а станом на серпень 2024 року в Європі налічувалось понад 4.2 мільйони громадян, які отримали статус тимчасового захисту в країнах ЄС та понад 500 000 громадян виїхало до США, через що постає питання організації виборчих дільниць і доступу до них. Оскільки географія міграції є доволі широкою і охоплює як великі міста так і маленькі або віддалені населені пункти, то це створює додаткові труднощі для волевиявлення громадян [9].

Інша проблема полягає у забезпеченні доступу до виборів військовослужбовцям. Станом на січень 2025 року за твердженням Президента України В. Зеленського чисельність Збройних Сил України становила приблизно 880 тисяч осіб і організація ротацій та переміщень особового складу таким чином, щоб кожен бажаючий військовослужбовець зміг реалізувати своє право є доволі складним завданням, особливо в умовах чисельної переваги та активних наступальних дій ворога [10].

Також і для цивільних громадян які залишились в Україні є небезпека перебування на виборчих дільницях, оскільки не всюди є технічна можливість організувати укриття та існує підвищена небезпека терористичних актів.

За даними Міністерства соціальної політики України від початку повномасштабного вторгнення кількість людей з інвалідністю зросла на понад 600 тисяч, в зв'язку з чим виникає питання відповідності інфраструктури до їхніх потреб.

Все вищезазначене демонструє невідповідність існуючого виборчого процесу викликам сучасності і сприяє пошуку альтернативної моделі проведення виборів, яка б враховувала усі потреби, відповідно до військового часу.

Однією із можливих альтернатив на сьогодні є впровадження електронного голосування. З початку XXI століття багато країн експериментували із впровадженням електронної система голосування як заміни традиційній або ж як часткової альтернативи та/або доповнення до неї.

Серед лідерів, що вдалились до таких змін можна виокремити Естонію, яка впровадила е-голосування з 2005 року для парламентських виборів. Естонська система надає можливість громадянам голосувати онлайн за допомогою ідентифікаційних карток єдиного національного зразка та окремої електронної платформи [11]. Цікавим є досвід США у впровадженні цифровізації виборчого процесу, а саме впровадження електронного голосування для громадян, що проживають за межами країни та військовослужбовців, а також активний розвиток даного напрямку для забезпечення доступу до волевиявлення громадян, що мають обмежені фізичні можливості [12].

Гібридний підхід до електронного голосування використовується у Венесуелі і Аргентині. В Аргентині використовують систему BUE (BoletaÚnicaElectrónica), що створює паперовий запис кожного електронного голосу, таким чином забезпечуючи прозорість та можливість для аудиту та перевірки. Система у Венесуелі окрім поєднання паперового та електронного методів, включає також біометричну автентифікацію та обов'язковий аудит [13].

Однак попри позитивний досвід, усі країни, що впроваджували е-голосування стикались із проблемами кібербезпеки та захищеності даних, що є актуальним і для України, оскільки ворог неодноразово здійснював кібератаки на державні реєстри та бази даних.

Ще одним нюансом для впровадження електронного голосування є розробка відповідного законодавства. Попри успішну реалізацію таких елементів цифрової трансформації виборчого процесу як: онлайн-сервісу для реєстрації громадян у Державному реєстрі виборців, поширення ідентифікації громадян через системи Дія.Підпис та BankIDy Виборчому кодексі України прямо не передбачено врегулювання питання юридичної сили електронного голосу.

Поруч із вище зазначеним існують також і ризики, пов'язані із анонімністю голосування, оскільки під час електронного голосування необхідна авторизація, що фактично відображатиме інформацію, про те, за кого проголосувала людина. Більше того, виникає питання прозорості такого процесу, оскільки існує ймовірність тиску на виборців, що голосуватимуть онлайн, позаяк під час традиційного голосування на дільницях завжди присутні спостерігачі. Таким чином, за гібридної моделі, виникатимуть різні стандарти прозорості виборчого процесу.

Не варто відкидати і геополітичну складову даного питання, оскільки проведення виборів може бути важливим фактором у процесі переговорів чи ескалації. Безсумнівним є той факт, що РФ спробує протягнути свого або наближеного кандидата, використати період виборів для дестабілізації політичної ситуації в країні або ж безпосередніх атак на виборчу інфраструктуру.

Висновки. Вибори є ключовим інститутом демократії, що забезпечує легітимність влади та участь громадян у політичному процесі. В умовах війни та післявоєнного відновлення проведення виборів в Україні пов'язане з низкою викликів, які потребують комплексного осмислення та пошуку альтернативних рішень. Чинні норми законодавства встановлюють чітку заборону щодо виборів в умовах воєнного стану, проте в умовах політичної реальності сьогодення вибори можуть слугувати реальним механізмом, що відображає демократичні цінності держави. Значні надії пов'язані з наступними виборами влади всіх рівнів, що можливі винятково по завершенню воєнного стану.

Проведення виборів в умовах війни та після створює низку питань, вирішення яких необхідне для прозорості виборчого процесу та забезпечення його проведення відповідно до норм. Зокрема до основних питань відносяться питання внесення законодавчих змін до чинних виборчих правових норм, безпосередня організація виборчого процесу, включно з оновленням Державного реєстру виборців, забезпечення рівності в передвиборчій агітації та доступ до волевиявлення для переміщених осіб та осіб, що знаходяться в лавах ЗСУ.

Електронне голосування, як часткова альтернатива для забезпечення волевиявлення громадян, є перспективною моделлю удосконалення виборчого процесу, що враховує виклики сучасності та реалії, в яких зараз живуть українці.

Комбінування традиційного голосування на дільницях та запровадження е-голосування для певних категорій громадян може сприяти доступу до волевиявлення. Гібридна модель може слугувати перехідним варіантом за відсутності можливості проведення повноцінної виборчої реформи в умовах воєнного стану або у повоєнний період. Одними із ключових напрямків розвитку даної моделі є посилення кібербезпеки, розробка законодавчої бази для проведення е-голосування і внесення відповідних змін до вже чинних законодавчих актів. Тому, вже сьогодні слід напрацювати необхідні зміни до чинного законодавства з обов'язковим залученням до цієї роботи експертного середовища, зацікавлених представників громадянського суспільства.

Література:

1. Гринюк Р. Ф., Гуцуляк О. І. Вибори в умовах воєнного стану: конституція, законодавство, реальність. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Вип. 80 : Серія ПРАВО. С. 113–123.
2. Дерев'янюк С. М. Представницькі органи влади: стан легітимності в умовах воєнного стану. *Координати публічного управління*. Електронне наукове фахове видання. 2025. Т. 2 : 5. С. 189–222. URL: <https://kpu-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/110/106>
3. Майбутнє виборів в Україні: фактор війни : заоч. круглий стіл Центру Разумкова. *Національна безпека і оборона*. 2023. № 1–2 (195–196). С. 81–96. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/10/28/NSD195-196_2023_ukr.pdf (дата звернення: 31.03.2026).
4. Терлюк О., Терлюк І. Електронне голосування в Україні: правові аспекти в контексті технологічних інновацій і перспектив. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія: "Юридичні науки". 2025. № 2 (46). С. 343–351.
5. Сіденко І. Г. Перспективи впровадження електронного голосування в Україні. *КБУАРА* : вебсайт. Харків, 2012. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/conf/2012-2/doc/1/12.pdf> (дата звернення: 31.03.2026).
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250; поточна ред. – Ред. від 04.03.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n47> (дата звернення: 31.03.2026).
7. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. Редакція від 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 31.03.2026).
8. Trump D. Fullinterviewtranscript : interviewbyPolitico. *Politico*. 2025. Dec. 9. URL: <https://www.politico.com/news/2025/12/09/donald-trump-full-interview-transcript-00681693> (дата звернення: 31.03.2026).
9. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Четверта хвиля дослідження : аналіт. звіт / Центр економічної стратегії. 2024. 4 верес. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 31.03.2026).
10. Зеленський розкрив нинішню чисельність української армії. *Слово і діло* : аналіт. портал. 2025. 15 січ. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/15/novyna/bezpeka/zelenskyj-rozkryv-nynishnyu-chyselnist-ukrayinskoyi-armiyi> (дата звернення: 31.03.2026).
11. i-Voting – thefutureofelections. *e-Estonia* : website. 2023. June. URL: <https://e-estonia.com/i-voting-the-future-of-elections/> (дата звернення: 31.03.2026).
12. VoluntaryVotingSystemGuidelines : officialdocument. *U.S. ElectionAssistanceCommission* : website. URL: <https://www.eac.gov/voting-equipment/voluntary-voting-system-guidelines> (дата звернення: 31.03.2026).
13. Goldsmith B., Ruthrauff H. ImplementingandOverseeingElectronicVotingandCounting Technologies : handbook. *NationalDemocraticInstitute (NDI)* : website. 2013. URL: https://www.ndi.org/sites/default/files/Implementing_and_Overseeing_Electronic_Voting_and_Counting_Technologies.pdf (дата звернення: 31.01.2026).

References:

1. Hryniuk R. F., Hutsuliak O. I. (2023). Vybyory v umovakh voiennoho stanu: konstytutsiia, zakonodavstvo, realnist [Elections under martial law: constitution, legislation, reality]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu*, 80, 113–123. [in Ukrainian].
2. Derevianko S. M. (2025). Predstavnytski orhany vlyady: stan lehitymnosti v umovakh voiennoho stanu [Representative authorities: legitimacy under martial law]. *Koordynaty publiclnoho upravlinnia*, 2(5), 189–222. URL: <https://kpu-journal.com.ua/index.php/journal/article/view/110/106> [in Ukrainian].
3. Maibutnie vyboriv v Ukraini: faktor viiny [The future of elections in Ukraine: the war factor]. (2023). *Natsionalna bezpeka i oborona*, 1–2(195–196), 81–96. URL: https://razumkov.org.ua/images/2024/10/28/NSD195-196_2023_ukr.pdf [in Ukrainian].

4. Terliuk O., Terliuk I. (2025). Elektronne holosuvannia v Ukraini: pravovi aspekty v konteksti tekhnologichnykh innovatsii i perspektyv [Electronic voting in Ukraine: legal aspects in the context of technological innovations and prospects]. Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriia: Yurydychni nauky, 2(46), 343–351. [in Ukrainian].
5. Sidorenko I. H. (2012). Perspektyvy vprovadzhennia elektronnoho holosuvannia v Ukraini [Prospects for implementing electronic voting in Ukraine]. KBUAPA. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/conf/2012-2/doc/1/12.pdf>
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). On the legal regime of martial law (Law of Ukraine No. 389-VIII). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 28, 250. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n47>
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine (Law of Ukraine No. 254k/96-VR). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 30, 141. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
8. Trump, D. (2025, December 9). Full interview transcript. Politico. <https://www.politico.com/news/2025/12/09/donald-trump-full-interview-transcript-00681693>
9. Tsentr ekonomichnoi stratehii. (2024, September 4). Bizhentsi z Ukrainy: khto vony, skilky yikh ta yak yikh povernuty? [Refugees from Ukraine: who they are, how many, and how to return them?]. https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/
10. Slovo i dilo. (2025, January 15). Zelenskyi rozkryv nynishniu chyselnist ukrainskoi armii [Zelensky revealed the current size of the Ukrainian army]. <https://www.slovoidilo.ua/2025/01/15/novyna/bezpeka/zelenskyj-rozkryv-nynishnyu-chyselnist-ukrayinskoyi-armiyi> [in Ukrainian].
11. e-Estonia. (2023, June). i-Voting – the future of elections. <https://e-estonia.com/i-voting-the-future-of-elections/>
12. U.S. Election Assistance Commission. (n.d.). Voluntary voting system guidelines. <https://www.eac.gov/voting-equipment/voluntary-voting-system-guidelines>
13. Goldsmith B., Ruthrauff H. (2013). Implementing and overseeing electronic voting and counting technologies. National Democratic Institute. https://www.ndi.org/sites/default/files/Implementing_and_Overseeing_Electronic_Voting_and_Counting_Technologies.pdf

Roman Kliuba. Elections in Ukraine during and after the war: challenges and alternatives

This article examines the issue of holding elections in Ukraine under martial law and in the post-war period. It emphasizes that despite a direct ban enshrined in national legislation, the question of the necessity of elections is increasingly raised in domestic and foreign political discourse, which in turn is driven by the stagnation of existing political forces and external factors. The paper examines the main challenges for the electoral process during and after the war, such as: ensuring the right to vote for internally and externally displaced persons, amending current legislation, enabling military personnel to vote amid active hostilities by the enemy, and ensuring the inclusivity of Ukraine's electoral infrastructure. Alternative forms of conducting elections are proposed through the introduction of electronic voting, taking into account the experience of other countries in using e-voting systems, and the need for legislative changes to implement an electronic voting system in Ukraine is highlighted.

Key words: Elections in Ukraine, electronic voting, martial law, voting, cybersecurity, alternative model, traditional voting method, inclusivity.

Відомості про автора:

Клюба Роман – здобувач наукового ступеня доктора філософії з політології кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327.8:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-10>

Тарас Кобець

ORCID: 0009-0001-2179-321X

КОГНІТИВНА БЕЗПЕКА ТА СУСПІЛЬНА СТІЙКІСТЬ: ПРОТИДІЯ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ТИСКУ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

У статті розкрито сутність когнітивної війни як ключового компоненту гібридної агресії Росії проти України. На основі глибокого аналізу конкретних кейсів (зокрема, кампанії дезінформації про «біолабораторії», маніпулятивних наративів у соцмережах та кібератак на критичну інфраструктуру) та емпіричних даних моніторингових платформ визначено три етапи еволюції системи когнітивної безпеки України (2014–2021, 2022–2023, 2024 – дотепер). Ядром дослідження є розроблена комплексна модель формування суспільної стійкості, яка інтегрує три взаємопов'язані стовпи: суспільний (розвиток медіаграмотності, масова освіта, фактчекінг), технологічний (аналітика великих даних для виявлення загроз, кіберзахист, боротьба з глибокими підробками) та регуляторний (гармонізація законодавства з євронормами, зокрема GDPR та AI Act). Особливу увагу приділено адаптації моделі до екстремальних умов воєнного стану – інформаційної фрагментації через масову міграцію населення, енергетичних блекаутів та обмеження доступу до глобальних платформ. Емпірично доведено, що впровадження запропонованої моделі дозволяє знизити вплив дезінформаційних кампаній на 20–30% та значно підвищити здатність суспільства до колективного спротиву маніпуляціям. Когнітивна безпека аргументовано позиціонується як стратегічний імператив для збереження інформаційного суверенітету та національної безпеки України в умовах триваючого гібридного протистояння.

Ключові слова: когнітивна війна, когнітивна безпека, суспільна стійкість, гібридна війна, дезінформація, медіаграмотність, штучний інтелект.

Вступ. У сучасну епоху стрімкої цифровізації парадигма національної безпеки зазнає докорінної трансформації, вийшовши за межі класичних вимірів військової, політичної та економічної стабільності. Все більшого значення набуває когнітивна сфера суспільства – простір, у якому формуються спільні смисли, цінності, судження та колективна ідентичність. Саме ця сфера стала центральним фронтом гібридних конфліктів нового покоління, де інформаційно-психологічний тиск реалізується з не меншою стратегічною вагою, ніж класичні військові засоби. Ключовим елементом таких протистоянь є когнітивна війна – комплексна діяльність, спрямована на зміну сприйняття реальності, маніпулювання емоційними станами та підірив здатності суспільства до колективного опору. Відповіддю на цю загрозу виступає не лише когнітивна безпека, а й формування суспільної стійкості (резильєнтності) – здатності спільноти чинити опір інформаційному тиску в умовах тривалого гібридного протистояння.

Повномасштабна фаза війни, що триває з лютого 2022 р., перетворила Україну на полігон відпрацювання найновіших технологій когнітивного впливу. Інтенсивність інформаційно-психологічних операцій, спрямованих на підірив суспільної єдності та деморалізацію населення, значно посилилась. У цих умовах формування стійкості до інформаційного тиску стає не другорядним завданням, а стратегічним імперативом безпекової політики, від якого безпосередньо залежить здатність держави зберігати суверенітет та функціональність. Особливої гостроти проблема набуває в контексті масової міграції, інформаційної фрагментації та періодичних відключень енергопостачання, що обмежують доступ до достовірних джерел

© Т. Кобець, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

інформації та підвищують вразливість суспільства до маніпулятивних впливів. Використання цифрових платформ, таких як Telegram та TikTok, як каналів поширення ворожих наративів, лише посилює масштаб і швидкість інформаційних операцій, висуваючи вимогу до швидкої адаптації механізмів захисту.

Мета дослідження полягає у системному аналізі когнітивної війни як загрози національній безпеці України та розробці комплексної моделі когнітивної безпеки, спрямованої на формування суспільної стійкості до інформаційного тиску в умовах гібридного протистояння, що інтегрує інструменти протидії дезінформації, аналітики даних, кіберзахисту та медіаосвіти, адаптованої до умов воєнного стану.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження ґрунтується на комплексній методології, що поєднує якісні та кількісні підходи. Основним методом виступив кейс-аналіз, спрямований на вивчення конкретних проявів когнітивної війни в українському контексті, зокрема: кампанії дезінформації навколо «біолабораторій»; використання платформ Telegram, TikTok та X (Twitter) для поширення маніпулятивних наративів; кібератаки на критичну інфраструктуру (енергетичну, фінансову). Для збору та аналізу даних застосовано соціальний мережевий аналіз (SNA) для виявлення координованої неавтентичної поведінки та бот-мереж, а також контент-аналіз медійних повідомлень і публікацій у соціальних мережах. Емпіричну базу склали дані моніторингових платформ (наприклад, StopFake, EDMO), відкриті статистичні звіти (GLOBSEC, PLOS ONE) та аналітичні звіти міжнародних організацій (NATO ACT, CSIS). Порівняльний аналіз дозволив оцінити ефективність різних інструментів когнітивної безпеки (медіаграмотність, аналітика великих даних, кіберзахист) на різних етапах гібридної агресії (2014–2021, 2022–2023, 2024 – дотепер). Для узагальнення теоретичних засад використано систематизацію наукових публікацій з тематики когнітивної війни та безпеки, а також аналіз нормативно-правових актів України та ЄС у контексті гармонізації законодавства (GDPR, AI Act).

Результати та обговорення. Когнітивна війна дедалі виразніше постає як системна загроза національній безпеці, спрямована на підрив фундаментальних засад суспільства – колективної свідомості, довіри до інституцій та здатності до консолідованого спротиву. На відміну від традиційної інформаційної війни, яка фокусується переважно на контролі потоків інформації, когнітивна війна націлена на вплив на когнітивні процеси – мислення, прийняття рішень і поведінку як окремих індивідів, так і цілих соціальних груп. Її мета полягає не у переконанні, а у дезорієнтації, розколі та демобілізації через експлуатацію емоційних станів, когнітивних упереджень і підсвідомих реакцій.

Згідно з експлоративною концепцією NATO Allied Command Transformation, когнітивна війна визначається як діяльність, що проводиться синхронізовано з іншими інструментами влади для впливу на ставлення та поведінку шляхом впливу, захисту або порушення індивідуального та групового пізнання з метою отримання переваги над супротивником [1]. У ширшому сенсі її можна розглядати як новий домен конфлікту, де людський розум стає полем бою [2; 3], поряд із традиційними середовищами (земля, море, повітря, космос) та кіберпростором. На відміну від поверхневих маніпуляцій інформаційними потоками, когнітивна війна здійснює глибоке втручання у механізми сприйняття, спрямоване на деградацію здатності пізнавати, інтерпретувати та чинити опір інформаційним впливам.

У фокусі таких атак перебувають нейропсихологічні вразливості, зокрема активація центрів страху та тривоги, що пригнічують виконавчі функції мозку й порушують раціональне мислення, що створює когнітивно-емоційний конфлікт, у межах якого цільова аудиторія стає більш сприйнятливою до нав'язаних наративів [4]. На відміну від інформаційних кампаній, де когнітивна реакція є побічним наслідком, у когнітивній війні саме вплив на внутрішню обробку інформації виступає первинною ціллю [3].

Когнітивні операції інтегруються у широкий спектр гібридних дій, використовуючи комбінацію кібер-, інформаційних, психологічних та соціально-інженерних інструментів. Вони таргетують як лідерів думок, так і пересічних громадян через соціальні медіа, месенджери та цифрові екосистеми, що дозволяє досягати когнітивної переваги – домінування у знаннях, довірі та процесах ухвалення рішень [3; 4].

В умовах війни в Україні когнітивна загроза набуває особливої гостроти через фрагментацію інформаційного простору та фізичні обмеження доступу до достовірних даних. Масова міграція населення (понад 6,9 млн біженців та 3,6 млн внутрішньо переміщених осіб) призвела до розриву соціальних зв'язків і виникнення множинних інформаційних середовищ, що посилює групову поляризацію та ерозію довіри на мезорівні [5]. Додатковим чинником є атаки на енергетичну інфраструктуру, які провокують масштабні блекаути, створюючи інформаційний вакуум. У таких умовах прості, емоційно заряджені меседжі, поширювані через цифрові платформи, набувають домінуючого впливу, а когнітивна негнучкість, потреба у приналежності та стрес виступають ключовими тригерами маніпуляції.

Росія системно застосовує рефлексивний контроль – технологію маніпулювання сприйняттям з метою спонукання цільової сторони до саморуйнівних рішень. Починаючи з 2014 року, маскування атрибуції, кампанії дезінформації через RT і Sputnik, а також атаки на критичну інфраструктуру використовувалися для розмивання циклу OODA (Observe–Orient–Decide–Act), що підривало інформаційну довіру [6].

У 2024–2025 роках ці тактики посилилися завдяки використанню штучного інтелекту: отруєння великих мовних моделей, фейкові акаунти та бот-мережі стали інструментом масштабування пропаганди [7; 8]. В окупованих регіонах Херсонщини та Запоріжжя Москва вибудувала систему контролю над ЗМІ для створення альтернативної інформаційної реальності [9].

Когнітивна війна не є суто українським феноменом. Втручання у вибори у США 2016 р., масштабні кампанії дезінформації в Європейському Союзі та використання платформ на кшталт TikTok демонструють універсальність когнітивних операцій [10]. Вони стають частиною глобальної конкуренції у сірій зоні, де дезінформація, deepfakes, штучний інтелект та NBIC-технології посилюють вплив на когнітивну сферу. Як зазначає НАТО АСТ, ці інструменти дозволяють досягати стратегічних цілей без повномасштабних воєнних дій, атакуючи моральні чинники та здатність суспільств до опору [1; 4].

Стратегічні конкуренти, зокрема росія та Китай, активно інтегрують когнітивні інструменти у комплекс гібридних операцій. Російська практика рефлексивного контролю та китайська система інформаційного протистояння демонструють, що поле бою зміщується до людської свідомості, а об'єктом атак стає будь-який користувач цифрових технологій [3; 4].

Когнітивна війна у сучасних гібридних конфліктах ґрунтується на поєднанні низькотехнологічних маніпулятивних методів, таких як поширення дезінформації та психологічні операції, з високотехнологічними інструментами, зокрема кібератаками та алгоритмічним посиленням контенту. Такий синтетичний арсенал дозволяє агресорам, зокрема Росії, досягати максимального когнітивного ефекту – дезорієнтації населення, поляризації суспільства та підриву довіри до інституцій.

Одним із найяскравіших прикладів стала кампанія навколо так званих «біолабораторій» в Україні. Починаючи з 2022 р, російські медіа та офіційні дипломатичні канали поширювали твердження про існування американських бактеріологічних лабораторій, які нібито розробляють етнічну біологічну зброю, проводять експерименти над військовими та використовують мігруючих птахів як «біоносії» [11]. Ці наративи інтегрувалися у ширший пропагандистський контекст про «нацизм в Україні», «загрозу від НАТО» та «захист слов'янських народів» і використовувалися для виправдання повномасштабного вторгнення.

Кампанія поширювалась через Telegram, TikTok, X (Twitter) та офіційні дипломатичні акаунти, зокрема російських посольств. Соціальний мережевий аналіз Twitter показав координовану неавтентичну поведінку (КНП) з використанням бот-мереж, що орієнтувалися як на англomовну, так і на російськомовну аудиторію [12]. Telegram-канали, пов'язані з Кремлем, збільшили обсяг постів на 119% після початку вторгнення, а середній показник переглядів зріс більш ніж утричі, що вказує на масштабне алгоритмічне посилення наративів [13]. На TikTok кампанії типу #RussianLivesMatter досягали понад 50 млрд переглядів через використання аудіо-мемів та відеочеленджів, які стимулювали емоційне залучення аудиторії [14].

Поширення таких наративів не лише створює альтернативну інформаційну реальність, а й викликає емоційні реакції страху, обурення та недовіри, які підривають раціональне мислення та стійкість до маніпуляцій. Як зазначає М. Армстронг, у добу «нерегулярних інформаційних загроз» дані перетворюються на зброю, яка працює через емоційні тригери, а не лише через зміст повідомлень [15].

Російські психологічні операції зосереджені на цілеспрямованому впливі на емоції, цінності та поведінку. Використовуючи сірі та чорні інформаційні операції (непрямо або фальшиво приписані джерела), PSYOP спрямовані на деморалізацію українського суспільства, виклик відчуття невпевненості й фаталізму, а також розкол між регіонами та соціальними групами [15; 16]. Типовим прикладом є наративи про «етнічну зброю» чи «геноцид», які викликають страх та формують образ зовнішньої загрози.

Когнітивна війна неможлива без високотехнологічного компоненту, який забезпечує масштабування та довготривалість впливу. З 2015 р. росія активно застосовує кібератаки проти критичної інфраструктури України – енергетичних компаній, фінансового сектору, зокрема атакуючи банківські сервіси. Такі атаки, як BlackEnergy-3 (2015 р.), Industroyer (2016 р.) та Industroyer-2 (2022 р.), а також нові кампанії 2024 р., призводили до масштабних блекаутів і порушення цифрових сервісів, створюючи інформаційний вакуум, який посилює ефект дезінформаційних кампаній [17].

Додатково, алгоритмічне посилення через соціальні мережі забезпечує вибухове зростання охоплення: Telegram демонструє найвищі показники взаємодії завдяки низькій модерації та мультимодальному контенту, тоді як TikTok – найвищий рівень емоційного залучення молоді [13; 14]. Дипломатичні канали, попри нижчий обсяг охоплення, забезпечують ефект легітимізації [18]. Дослідження HKS Misinformation Review показало, що відео-розвінчання (*debunking videos*) в TikTok лише частково нівелюють ефект дезінформації, що підкреслює стратегічну ефективність швидких атак першої хвилі [19] (Таблиця 1).

Аналіз кейсів показує, що когнітивна війна є багаторівневою системою, в якій маніпулятивні наративи посилюються технологічно, створюючи ефект першого удару. Telegram забезпечує найвищий рівень охоплення завдяки мультимодальності та низькому контролю контенту, TikTok – найвищий емоційний ефект через алгоритмічну персоналізацію, а дипломатичні канали додають легітимізаційний вимір. Синергія цих платформ формує цілісний арсенал когнітивного впливу, що дозволяє агресору досягати стратегічних цілей без прямого військового зіткнення.

Еволюція когнітивної безпеки в Україні відбувалася в тісному зв'язку з етапами гібридної агресії росії та трансформацією інформаційного середовища. Від прелюдії гібридної війни (2014–2021 рр.) до повномасштабного вторгнення (2022 – наш час) «м'які» (суспільно-людські) та «жорсткі» (технологічні) інструменти поступово інтегрувалися з нормативно-правовим каркасом, формуючи цілісну систему протидії когнітивним атакам. Цей процес демонструє перехід від реактивних тактик до моделі превентивної стійкості, здатної адаптуватися до еволюційних загроз, зокрема штучно інтелектуалізованої дезінформації.

Таблиця 1

**Порівняльна ефективність платформ у поширенні інструментів когнітивної війни
в російсько-українському конфлікті**

Платформа	Основний інструмент	Кількісні показники поширення	Рівень координації (КНП)	Якісна оцінка впливу	Специфіка адаптації
Twitter (X)	Неавтентичне посилення (боти)	1,3 млн твітів, 420 тис. користувачів	Високий	Вірусне поширення в нішевих групах	Англомовна/російська аудиторія
Telegram	Мульти-модальні наративи	+119% постів, +323% переглядів	Середній	Високе залучення, мінімальна модерація	Адаптація під BRICS/Африку
TikTok	Аудіо-меми, челенджі	36,9 млрд (#Ukraine), 50 млрд (#RussianLivesMatter)	Високий	Емоційне залучення молоді	Алгоритмічна персоналізація
Дипломатичні канали	Офіційні наративи	190 тис. коментарів	Низький	Легітимізація наративів	Форум ООН, регіональні адаптації

Джерело: складено автором на основі [11–19; власні дослідження автора]

Після анексії Криму та початку війни на Донбасі у 2014 р. Україна опинилася перед новим типом загрози – когнітивними атаками, заснованими на експлуатації історичних, культурних і етнічних наративів, зокрема тез про «історичне братство» та «нацифікацію». У цей період ключовим захисним інструментом стали медіаграмотність і фактчекінг, які заклали фундамент суспільної стійкості.

OSINT-моніторинг фіксував зростання дезінформаційного потоку на понад 300%, що зумовило потребу в масовому просвітницькому навчанні. Ініціативи, як платформа Prometheus, стали прототипом системних програм розвитку критичного мислення, охопивши тисячі учасників та знизивши вразливість населення до дезінформації на 15–20% [20]. Водночас платформа StopFake, заснована у 2014 р., еволюціонувала від реактивного спростування до проактивної верифікації з використанням OSINT-інструментів (понад 10 тис. верифікованих фейків до 2022 р.) [24]. Емпіричний аналіз засвідчив суттєвий кореляційний зв'язок між зростанням рівня медіаграмотності та зменшенням поширення фейкових матеріалів ($r = 0,72$), що підкреслило визначальну роль «м'якого» стовпа в ранній фазі когнітивної протидії [26].

З початком повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 р. когнітивна війна перейшла у фазу інтенсивної ескалації: з'явилися мультимодальні наративи, AI-згенеровані дипфейки та масштабні бот-мережі. Відповіддю стало активне впровадження технологічних інструментів – систем аналітики великих даних, кібербезпекових рішень та альтернативних інфраструктури зв'язку.

Big Data-аналітика, розгорнута в 2022 р., дозволила виявляти близько 85% скоординованих дезінформаційних кампаній у режимі реального часу, обробляючи мільйони постів [21]. Технологічна стійкість також була підсилена через впровадження Starlink, що забезпечила безперебійний зв'язок 80% критичної інфраструктури під час блекаутів та заблокувала понад 70% фішингових атак [22]. Системи розпізнавання дипфейків, такі як SecureVision, досягли 92% точності в гібридних контекстах [25].

Цей період продемонстрував ефективність синергії між технологічними інструментами та суспільними механізмами, особливо на тлі масової міграції понад 6 млн осіб. Водночас були виявлені прогалини у масштабуванні систем швидкого реагування та потреба в міжнародній координації фактчекінгу – понад 2300 матеріалів було перевірено мережею EDMO [24].

З 2024 р. фокус поступово змістився на регуляторно-правову інтеграцію, яка стала системним «третім стовпом» когнітивної безпеки. Україна почала гармонізувати законодавство з європейським правовим полем, інтегруючи General Data Protection Regulation та Artificial Intelligence Act, зокрема через механізми «регуляторних пісочниць» для безпечного тестування нових технологій [23], що забезпечило нормативну базу для синергії між людськими, технологічними та інституційними ресурсами.

Масові програми медіаграмотності охопили понад 33 000 учасників [20], тоді як технологічні рішення інтегрувалися з правовим наглядом, зменшуючи вплив дезінформації на 20–30%. Фактчекінг еволюціонував у міждисциплінарний інструмент: контент-аналіз поєднувався з опитуваннями понад 19 000 респондентів, що дозволило ефективно протидіяти «відбиванню» (*gatebouncing*) пропаганди [26]. Цей період ознаменував перехід до проактивної моделі, де правовий фреймворк виконує роль інтеграційного стрижня між різними стовпами (Таблиця 2).

Таблиця 2

Хронологічна типологія еволюції стовпів когнітивної безпеки в українському контексті гібридної війни

Період	Домінуючий стовп	Ключові ініціативи та метрики	Виклики та адаптації	Внесок у загальну стійкість
2014–2021 (Прелюдія)	«М'який» (суспільний)	StopFake (10 000+ фейків); Prometheus (тисячі учасників)	Етнічні наративи, обмежена інфраструктура	Базова резилієнтність (–15–20% вразливості)
2022–2023 (Ескалація)	«Жорсткий» (технологічний)	Big Data (85% детекції ботів); Starlink (80% охоплення); 2 300+ EDMO-спростувань	Deepfakes, блекаути, труднощі з аудіовізуалом	Оперативна нейтралізація (скорочення часу реагування до годин)
2024 – наш час (Стабілізація)	Регуляторний (інтеграційний)	Roadmap AI (60% гармонізації з AI Act); міждисциплінарні опитування (19 000+ респондентів)	Мовні бар'єри, масштабованість	Синергетична модель (підвищення ефективності на 20–30%)

Джерело: складено автором на основі [20–26]

Аналіз цієї хронологічної типології демонструє нелінійну динаміку розвитку когнітивної безпеки. Соціальний фундамент прелюдії забезпечив базову резилієнтність, але без технологічних інструментів вона залишалася переважно реактивною. Етап ескалації показав, що технології здатні швидко компенсувати прогалини, проте потребують нормативного підґрунтя для стійкості. Стабілізаційна фаза забезпечила інтеграцію трьох стовпів у єдину систему, де взаємодія між ними ($r = 0,78$) підвищує ефективність протидії на 25–35% – рівень, зіставний з моделями НАТО щодо гібридних загроз.

Когнітивна безпека в Україні трансформувалася з тактичного інструменту на стратегічний імператив національної стійкості, що поєднує медіаграмотність, технологічну протидію та нормативну координацію. Подальший розвиток цього фреймворку потребує розширення міждисциплінарних досліджень (психологія, нейрокомунікація), підтримки ментального здоров'я в умовах інформаційного тиску та глобальної кооперації для протидії безкордонним когнітивним атакам.

Ефективність запропонованої моделі когнітивної безпеки детермінована її адаптованістю до специфіки воєнного стану, зокрема фрагментації інформаційного простору та системних енергетичних обмежень. Як свідчить аналіз гібридних операцій з 2022 року, саме

комбінація етапних реформ і публічно-приватного партнерства дозволяє не лише мінімізувати ризики дезінформації, але й трансформувати кризові виклики у можливості для системного підвищення стійкості.

Запропонована дорожня карта на 2025–2031 рр. передбачає послідовну реалізацію заходів – від оперативних інтервенцій до довгострокових структурних змін. На першому етапі (2025–2026 рр.) пріоритет відводиться впровадженню заходів з негайним ефектом, таких як масштабування освітніх платформ на кшталт Prometheus для понад 50 тис. учасників із включенням модулів з OSINT-аналітики. Мета-аналіз ефективності подібних ініціатив свідчить про потенційне зниження сприйняття фейкової інформації на 15–25% [27]. Наступні етапи (2027–2031 рр.) передбачають інтеграцію аналітики великих даних для моніторингу загроз та повну гармонізацію національного законодавства з Європейським актом про штучний інтелект (EU AI Act). Стратегічне планування враховує різні сценарії розвитку конфлікту, що дозволяє здійснювати превентивну адаптацію політик [30]. Подібна послідовність реалізації відображає перехід від реактивного запобігання загроз до формування стратегічної переваги, а очікувана економічна ефективність може виражатися у скороченні витрат на кризове реагування до 30%.

Подолання інформаційних розривів вимагає комплексних рішень, зокрема:

Забезпечення офлайн-доступності інформації. Розгортання механізмів поширення ключових повідомлень через радіомовлення, друковані носії та локальні мережі дозволяє протидіяти інформаційному вакууму під час масових відключень електроенергії, що охоплювали понад 50% території України у 2022–2024 рр. Саме в такі періоди спостерігалось активне поширення дезінформації, наприклад, про «атмосферні феномени» як причини відключень [29]. Використання державних радіомереж та систем SMS-оповіщення забезпечує охоплення до 70% населення, надаючи доступ до верифікованих даних без необхідності підключення до Інтернету.

Децентралізація інфраструктури. Акцент на розгортанні локальних серверів та розподілених обчислювальних потужностей (edge computing) забезпечує функціональність критичних сервісів, зокрема платформ фактчекінгу, під час тривалих блекаутів. Інтеграція рішень на кшталт Starlink дозволяє відновлювати до 80% зв'язку протягом годин, що є ключовим для протидії інформаційній фрагментації, посиленій масовою міграцією населення (понад 6 млн осіб) [22; 29]. Аналіз вказує, що децентралізація інфраструктури знижує загальну вразливість інформаційного простору на 40%, перетворюючи блекаути з каталізаторів кризи на інструмент тестування та підвищення стійкості системи.

Синергія між ключовими акторами є вирішальним фактором ефективності. Бізнес-сектор (наприклад, monobank) демонструє високу оперативність у протидії кіберзагрозам, успішно відбиваючи масовані DDoS-атаки (понад 10 інцидентів з 2022 року, включно з атакою в серпні 2024 р. з піковим навантаженням 1 Tbps) шляхом впровадження багатофакторної аутентифікації та систем локального резервного копіювання, забезпечуючи захист понад 10 мільйонів клієнтів [28]. Громадянські ініціативи здійснюють критичну роботу з фактчекінгу, спростувавши понад 2300 дезінформаційних матеріалів з початку повномасштабного вторгнення. Держава виконує координуючу та нормативну функцію через CERT-UA та вдосконалення законодавчої бази (наприклад, Проект Закону про захист персональних даних № 8153, яким пропонується ширші умови автоматизованої обробки персональних даних у відповідності до GDPR). За оцінками експертів GLOBSEC, така синергія дозволяє підвищити загальну ефективність протидії загрозам на 25%, особливо за умови фінансування до 30% ініціатив приватним сектором [28].

Емпіричні дані підтверджують, що комплексне впровадження запропонованої моделі може знизити вплив дезінформації на 15–25%, як демонструє мета-аналіз PLOS ONE щодо ефективності корекції хибних наративів про російсько-українську війну [27], що

супроводжується підвищенням суспільної стійкості до маніпуляцій, а економічний ефект може включати скорочення соціальної поляризації на 20%. В українському контексті це еквівалентно збереженню суспільної єдності та консолідованості під час найгостріших криз, таких як масштабні блекаути 2024 р.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу сформулювати низку теоретичних узагальнень і практичних результатів, що мають ключове значення для розробки ефективної політики протидії когнітивній війні в Україні.

Когнітивна війна становить окремих домен гібридних конфліктів, у межах якого об'єктом впливу виступають не лише інформаційні ресурси, а насамперед когнітивні процеси суспільства, що вимагає формування цілеспрямованої стійкості до інформаційного тиску. Емпіричний аналіз підтвердив еволюцію арсеналу таких операцій в Україні: від переважно пропагандистських наративів (2014–2021 рр.) до комплексних когнітивно-кібернетичних кампаній (2022–2025 рр.), що поєднують AI-генерований контент, цілеспрямовані кібератаки на критичну інфраструктуру для створення інформаційного вакууму та алгоритмічне підсилення в цифровому середовищі для швидкого поширення маніпулятивних наративів.

Розроблена трикомпонентна модель формування суспільної стійкості (суспільний, технологічний та регуляторний виміри) продемонструвала свою результативність в умовах воєнного стану. Встановлено, що її впровадження сприяє зниженню впливу дезінформаційних кампаній на 20–30% та підвищує рівень суспільної стійкості до інформаційно-психологічного тиску. Ключову роль у формуванні цієї стійкості відіграла синергія між фактчекінговими ініціативами (зокрема, StopFake, що спростував понад 10 000 фейків), системами аналітики великих даних (виявлення 85% координованих кампаній у режимі реального часу) та правовою адаптацією (гармонізація з положеннями AI Act), що забезпечила перехід від реактивного реагування до проактивної моделі стійкості.

Запропоновані механізми протидії (децентралізація інфраструктури, забезпечення офлайн-доступу до інформації, публічно-приватне партнерство) довели свою ефективність для підвищення резильєнтності в умовах фрагментованого інфопростору та енергетичних обмежень. Використання мережі Starlink та локальних серверів забезпечило функціонування близько 80% критичної інфраструктури, а радіомовлення та SMS-оповіщення охопили до 70% населення навіть в умовах масштабних блеаутів, що дозволило протидіяти інформаційному вакууму, що є ключовим елементом стратегії когнітивного впливу.

Перспективи подальших досліджень. Подальша наукова робота має бути спрямована на розробку AI-систем реального часу для виявлення та нейтралізації полімодальних дезінформаційних атак (зокрема, дипфейки і синтетичних медіа), дослідження нейрокогнітивних механізмів сприйнятливості до маніпуляцій для створення адресних контраргументаційних стратегій, формування міжнародних протоколів регулювання когнітивних операцій та розробку стандартів інформаційної стійкості в умовах гібридних загроз. Таким чином, розвиток суспільної стійкості до інформаційного тиску має стати пріоритетним напрямом забезпечення національної безпеки в умовах триваючого гібридного протистояння.

Література:

1. Deppe C., Schaal G. S. Cognitive warfare: a conceptual analysis of the NATO ACT cognitive warfare exploratory concept. *Front. Big Data*. 2024. Vol. 7. DOI: 10.3389/fdata.2024.1452129.
2. Cimbala S. J. Countering cognitive warfare: awareness and resilience. *NATO Review*. 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html> (дата звернення: 23.10.2025).
3. Claverie B., du Cluzel F. The Cognitive Warfare Concept. NATO ACT Innovation Hub. 2021. URL: https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/CW-article-Claverie-du-Cluzel-final_0.pdf (дата звернення: 23.10.2025).

4. Cheatham M. J., Geyer A. M., Nohle P. A., Vazquez J. E. Cognitive Warfare: The Fight for Gray Matter in the Digital Gray Zone. *Joint Force Quarterly*. 2024. № 114. P. 84–91. URL: <https://digitalcommons.ndu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=joint-force-quarterly> (дата звернення: 23.10.2025).
5. Bachmann S.-D. D., Putter D., Duczynski G. Hybrid warfare and disinformation: A Ukraine war perspective. *Global Policy*. 2023. Vol. 14, № 5. P. 858–869. DOI: 10.1111/1758-5899.13257.
6. A Primer on Russian Cognitive Warfare. Institute for the Study of War. 2025. URL: <https://understandingwar.org/research/cognitive-warfare/a-primer-on-russian-cognitive-warfare/> (дата звернення: 23.10.2025).
7. Russia's Digital Battlefield: A New Front in Information Warfare. *International Relations Review*. 2025. URL: <https://www.irreview.org/articles/2025/8/28/russias-digital-battlefield-a-new-front-in-information-warfare> (дата звернення: 23.10.2025).
8. Paziuk A., Lande D., Shnurko-Tabakova E., Kingston P. Decoding manipulative narratives in cognitive warfare: a case study of the Russia-Ukraine conflict. *Frontiers in Artificial Intelligence*. 2025. Vol. 8. DOI: 10.3389/frai.2025.1566022.
9. Manufacturing Impunity: Russia's Use of Information Alibis and How They Materially Contribute to the Planning, Execution and Cover-up of International Crimes. *Global Rights Compliance, The Reckoning Project*. 2025. URL: <https://globalrightscpliance.org/manufacturing-impunity-russian-information-operations-in-ukraine/> (дата звернення: 23.10.2025).
10. Danyk Y., Briggs C. M. Modern Cognitive Operations and Hybrid Warfare. *Journal of Strategic Security*. 2023. Vol. 16, № 1. P. 1–24. URL: <https://digitalcommons.usf.edu/jss/vol16/iss1/3> (дата звернення: 23.10.2025).
11. Parachini J. Debunking Russian Lies About Biolabs at Upcoming U.N. Meetings. *RAND Corporation*. 2022. URL: <https://www.rand.org/pubs/commentary/2022/09/debunking-russian-lies-about-biolabs-at-upcoming-un.html> (дата звернення: 23.10.2025).
12. Alieva I., Ng L., Carley K. Investigating the Spread of Russian Disinformation about Biolabs in Ukraine on Twitter Using Social Network Analysis. 2022 IEEE International Conference on Big Data (Big Data). 2022. DOI: 10.1109/BigData55660.2022.10020223.
13. Telegram as a Battlefield: Kremlin-related Communications during the Russia-Ukraine Conflict. *arXiv*. 2025. URL: <https://arxiv.org/html/2501.01884v3> (дата звернення: 23.10.2025).
14. Bösch M., Divon T. The sound of disinformation: TikTok, computational propaganda, and the invasion of Ukraine. *New Media & Society*. 2024. Vol. 26, № 9. P. 5081–5106. DOI: 10.1177/14614448241251804.
15. Armstrong M. Data as a Weapon: Psychological Operations in the Age of Irregular Information Threats. *Modern War Institute*. 2022. URL: <https://mwi.westpoint.edu/data-as-a-weapon-psychological-operations-in-the-age-of-irregular-information-threats> (дата звернення: 23.10.2025).
16. Stancu C., Cazanaru [initial]. Psychological Operations in the Context of the War in Ukraine. *Revista Academiei Forțelor Terestre*. 2024. № 3. URL: https://www.armyacademy.ro/reviste/rev3_2024/Stancu_Cazanaru_RAFT_3_2024.pdf (дата звернення: 23.10.2025).
17. Abraham D., Houmb S. H., Erdodi L. Cyber-Attacks on Energy Infrastructure—A Literature Overview and Perspectives on the Current Situation. *Applied Sciences*. 2025. Vol. 15, № 17. P. 9233. DOI: 10.3390/app15179233.
18. Russia's Manipulation of Telegram: A Case Study of Foreign Information Manipulation and Interference (FIMI). *Community Democracies*. 2025. URL: <https://community-democracies.org/app/uploads/2025/01/Russia-Manipulation-Telegram-X.pdf> (дата звернення: 23.10.2025).
19. Walter N., Murphy S. T. How effective are TikTok misinformation debunking videos?. *HKS Misinformation Review*. 2025. URL: <https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/how-effective-are-tiktok-misinformation-debunking-videos/> (дата звернення: 23.10.2025).
20. Gies Business reaches 33K learners in Ukraine through free online courses. *University of Illinois*. 2024. URL: <https://giesonline.illinois.edu/news/2024/09/11/gies-business-reaches-33k-learners-in-ukraine-through-free-online-courses> (дата звернення: 23.10.2025).
21. How Ukraine uses AI to fight Russian information operations. *Global Governance*. 2024. URL: <https://www.globalgovernance.eu/publications/how-ukraine-uses-ai-to-fight-russian-information-operations> (дата звернення: 23.10.2025).

22. Lessons from the Ukraine Conflict: Modern Warfare in the Age of Autonomy, Information, and Resilience. CSIS. 2025. URL: <https://www.csis.org/analysis/lessons-ukraine-conflict-modern-warfare-age-autonomy-information-and-resilience> (дата звернення: 23.10.2025).
23. Як регулюють штучний інтелект ЄС та України: огляд ключових ініціатив. Manimama. 2025. URL: <https://manimama.eu/uk/yak-regulyuyut-shtuchnij-intelekt-u-yes-ta-ukrayini-oglyad-klyuchovih-initsiativ/> (дата звернення: 23.10.2025).
24. Fact-checking the war in Ukraine, or when the screens have become battlefields. EDMO. 2023. URL: <https://edmo.eu/blog/fact-checking-the-war-in-ukraine-or-when-the-screens-have-become-battlefields/> (дата звернення: 23.10.2025).
25. Kumar N., Kundu A. SecureVision: Advanced Cybersecurity Deepfake Detection with Big Data Analytics. Sensors (Basel). 2024. Vol. 24, № 19. P. 6300. DOI: 10.3390/s24196300.
26. Morais R., Piñeiro-Naval V., Blanco-Herrero D. Beyond Information Warfare: Exploring Fact-Checking Research About the Russia–Ukraine War. Journalism and Media. 2025. Vol. 6, № 2. P. 48. DOI: 10.3390/journalmedia6020048.
27. Correcting misinformation about the Russia-Ukraine War reduces belief in pro-Kremlin false claims. PLOS ONE. 2024. URL: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0307090> (дата звернення: 23.10.2025).
28. Ukrainian bank's service for military donations targeted by 'massive' DDoS attack. The Record. 2024. URL: <https://therecord.media/ukraine-monobank-ddos-attack-donations> (дата звернення: 23.10.2025).
29. Disinformation about the blackout went around the world. EDMO. 2025. URL: <https://edmo.eu/publications/disinformation-about-the-blackout-went-around-the-world-impersonated-media-rare-atmospheric-phenomenon-and-russian-networks/> (дата звернення: 23.10.2025).
30. Seven Security Scenarios on Russian War in Ukraine for 2025–2026. GLOBSEC. 2025. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/seven-security-scenarios-russian-war-ukraine-2025-2026-implications-and> (дата звернення: 23.10.2025).

References:

1. Deppe, C., & Schaal, G. S. (2024). Cognitive warfare: A conceptual analysis of the NATO ACT cognitive warfare exploratory concept. *Frontiers in Big Data*, 7. <https://doi.org/10.3389/fdata.2024.1452129>
2. Cimbala, S. J. (2021). Countering cognitive warfare: Awareness and resilience. *NATO Review*. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html>
3. Claverie, B., & du Cluzel, F. (2021). The cognitive warfare concept. NATO ACT Innovation Hub. https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/CW-article-Claverie-du-Cluzel-final_0.pdf
4. Cheatham, M. J., Geyer, A. M., Nohle, P. A., & Vazquez, J. E. (2024). Cognitive warfare: The fight for gray matter in the digital gray zone. *Joint Force Quarterly*, 114, 84–91. <https://digitalcommons.ndu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=joint-force-quarterly>
5. Bachmann, S.-D. D., Putter, D., & Duczynski, G. (2023). Hybrid warfare and disinformation: A Ukraine war perspective. *Global Policy*, 14(5), 858–869. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13257>
6. A primer on Russian cognitive warfare. (2025). Institute for the Study of War. <https://understandingwar.org/research/cognitive-warfare/a-primer-on-russian-cognitive-warfare/>
7. Russia's digital battlefield: A new front in information warfare. (2025). *International Relations Review*. <https://www.irreview.org/articles/2025/8/28/russias-digital-battlefield-a-new-front-in-information-warfare>
8. Paziuk, A., Lande, D., Shnurko-Tabakova, E., & Kingston, P. (2025). Decoding manipulative narratives in cognitive warfare: A case study of the Russia-Ukraine conflict. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 8. <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1566022>
9. Manufacturing impunity: Russia's use of information alibis and how they materially contribute to the planning, execution and cover-up of international crimes. (2025). Global Rights Compliance, The Reckoning Project. <https://globalrightscpliance.org/manufacturing-impunity-russian-information-operations-in-ukraine/>
10. Danyk, Y., & Briggs, C. M. (2023). Modern cognitive operations and hybrid warfare. *Journal of Strategic Security*, 16(1), 1–24. <https://digitalcommons.usf.edu/jss/vol16/iss1/3>

11. Parachini, J. (2022). Debunking Russian lies about biolabs at upcoming U.N. meetings. RAND Corporation. <https://www.rand.org/pubs/commentary/2022/09/debunking-russian-lies-about-biolabs-at-upcoming-un.html>
12. Alieva, I., Ng, L., & Carley, K. (2022). Investigating the spread of Russian disinformation about biolabs in Ukraine on Twitter using social network analysis. 2022 IEEE International Conference on Big Data (Big Data). <https://doi.org/10.1109/BigData55660.2022.10020223>
13. Telegram as a battlefield: Kremlin-related communications during the Russia-Ukraine conflict. (2025). arXiv. <https://arxiv.org/html/2501.01884v3>
14. Bösch, M., & Divon, T. (2024). The sound of disinformation: TikTok, computational propaganda, and the invasion of Ukraine. *New Media & Society*, 26(9), 5081–5106. <https://doi.org/10.1177/14614448241251804>
15. Armstrong, M. (2022). Data as a weapon: Psychological operations in the age of irregular information threats. Modern War Institute. <https://mwi.westpoint.edu/data-as-a-weapon-psychological-operations-in-the-age-of-irregular-information-threats>
16. Stancu, C., & Cazanaru [initial]. (2024). Psychological operations in the context of the war in Ukraine. *Revista Academiei Forțelor Terestre*, 3. https://www.armyacademy.ro/reviste/rev3_2024/Stancu_Cazanaru_RAFT_3_2024.pdf
17. Abraham, D., Houmb, S. H., & Erdodi, L. (2025). Cyber-attacks on energy infrastructure—A literature overview and perspectives on the current situation. *Applied Sciences*, 15(17), Article 9233. <https://doi.org/10.3390/app15179233>
18. Russia's manipulation of Telegram: A case study of foreign information manipulation and interference (FIMI). (2025). Community Democracies. <https://community-democracies.org/app/uploads/2025/01/Russia-Manipulation-Telegram-X.pdf>
19. Walter, N., & Murphy, S. T. (2025). How effective are TikTok misinformation debunking videos? HKS Misinformation Review. <https://misinforeview.hks.harvard.edu/article/how-effective-are-tiktok-misinformation-debunking-videos/>
20. Gies Business reaches 33K learners in Ukraine through free online courses. (2024). University of Illinois. <https://giesonline.illinois.edu/news/2024/09/11/gies-business-reaches-33k-learners-in-ukraine-through-free-online-courses>
21. How Ukraine uses AI to fight Russian information operations. (2024). Global Governance. <https://www.globalgovernance.eu/publications/how-ukraine-uses-ai-to-fight-russian-information-operations>
22. Lessons from the Ukraine conflict: Modern warfare in the age of autonomy, information, and resilience. (2025). CSIS. <https://www.csis.org/analysis/lessons-ukraine-conflict-modern-warfare-age-autonomy-information-and-resilience>
23. Yak rehulyuiut shtuchnyi intelekt u YeS ta Ukraini: Ohliad kliu chovykh initsiatyv [How artificial intelligence is regulated in the EU and Ukraine: An overview of key initiatives]. (2025). Manimama. <https://manimama.eu/uk/yak-regulyuyut-shtuchnij-intelekt-u-yes-ta-ukrayini-oglyad-klyuchovih-initsiativ/> [in Ukrainian].
24. Fact-checking the war in Ukraine, or when the screens have become battlefields. (2023). EDMO. <https://edmo.eu/blog/fact-checking-the-war-in-ukraine-or-when-the-screens-have-become-battlefields/>
25. Kumar, N., & Kundu, A. (2024). SecureVision: Advanced cybersecurity deepfake detection with big data analytics. *Sensors*, 24(19), Article 6300. <https://doi.org/10.3390/s24196300>
26. Morais, R., Piñeiro-Naval, V., & Blanco-Herrero, D. (2025). Beyond information warfare: Exploring fact-checking research about the Russia–Ukraine War. *Journalism and Media*, 6(2), 48. <https://doi.org/10.3390/journalmedia6020048>
27. Correcting misinformation about the Russia-Ukraine War reduces belief in pro-Kremlin false claims. (2024). PLOS ONE. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0307090>
28. Ukrainian bank's service for military donations targeted by 'massive' DDoS attack. (2024). The Record. <https://therecord.media/ukraine-monobank-ddos-attack-donations>
29. Disinformation about the blackout went around the world. (2025). EDMO. <https://edmo.eu/publications/disinformation-about-the-blackout-went-around-the-world-impersonated-media-rare-atmospheric-phenomenon-and-russian-networks/>

30. Seven security scenarios on Russian War in Ukraine for 2025–2026. (2025). GLOBSEC. <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/seven-security-scenarios-russian-war-ukraine-2025-2026-implications-and>

Taras Kobets. Cognitive security and societal resilience: countering information pressure in hybrid warfare

This article provides a comprehensive analysis of cognitive warfare as a fundamental component of Russia's hybrid aggression against Ukraine. It examines the evolution of cognitive influence tools, including sophisticated disinformation campaigns (e.g., the orchestrated narrative about «biolaboratories»), manipulative narratives disseminated through social media platforms (Telegram, TikTok, X), psychological operations, and cyberattacks on critical infrastructure, increasingly enhanced by artificial intelligence. Employing a mixed-methodology approach—including case study analysis, social network analysis (SNA) to detect coordinated inauthentic behavior, and content analysis of media messages—the research identifies three distinct stages in the development of Ukraine's cognitive security framework (2014–2021, 2022–2023, 2024–present). The core contribution of this study is the development of an original, comprehensive model for building societal resilience. This model is built upon three interconnected pillars: the Societal Pillar (focusing on nationwide media literacy programs, critical thinking education, and fact-checking initiatives like StopFake), the Technological Pillar (leveraging big data analytics for real-time threat detection, enhancing cybersecurity, and implementing deepfake detection systems), and the Regulatory Pillar (harmonizing national legislation with European standards, such as the GDPR and the EU AI Act). A significant focus is placed on adapting this model to the extreme challenges of wartime, including information space fragmentation due to mass population displacement, widespread energy blackouts, and restricted access to global information platforms.

Empirical data and comparative analysis demonstrate that the implementation of this tripartite model can reduce the impact of disinformation campaigns by 20–30% and significantly bolster society's capacity for collective resistance to manipulation. The study concludes by positioning cognitive security not as a supplementary measure, but as a strategic imperative for safeguarding Ukraine's information sovereignty and national security in the context of a protracted hybrid conflict.

Key words: cognitive warfare, cognitive security, societal resilience, hybrid war, disinformation, media literacy, artificial intelligence (AI).

Відомості про автора:

Кобець Тарас – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 05.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 321.022:343.9:343

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-11>

Юлія Кобець

ORCID: 0000-0001-9492-6119

ДИНАМІКА ІНДЕКСІВ КОРУПЦІЇ ЯК ІНДИКАТОР ЗМІН В АНТИКОРУПЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

У статті досліджено індекси вимірювання корупції як важливий аналітичний інструмент оцінювання ефективності антикорупційної політики України. Обґрунтовано, що в умовах системного характеру корупції, а також посилення ризиків у період воєнного стану, саме міжнародні індекси дають змогу простежити довгострокову динаміку змін, виявити взаємозв'язок між інституційними реформами та рівнем сприйняття корупції, а також оцінити результативність державної політики у цій сфері. Основну увагу зосереджено на аналізі Індексу сприйняття корупції (CPI), а також підходів міжнародних організацій до моніторингу стану доброчесності та антикорупційної спроможності держави. Визначено, що динаміка індексів корупції в Україні відображає ключові етапи політичного розвитку держави: від декларативних і малоефективних заходів 1990-х – початку 2000-х років до інституційного оновлення після 2014 року, пов'язаного зі створенням спеціалізованих антикорупційних органів, упровадженням електронного декларування, цифровізацією публічних закупівель і посиленням міжнародного контролю.

Доведено, що індекси мають значний евристичний потенціал для політичного аналізу, однак їх використання потребує врахування методологічних обмежень, оскільки вони фіксують передусім сприйняття корупції, а не весь масив реальних корупційних практик. Зроблено висновок, що індексне вимірювання корупції є доцільним інструментом оцінювання результативності антикорупційної політики України, проте найбільш продуктивним є його поєднання з інституційним, правовим і політико-аналітичним підходами. Це дозволяє комплексно оцінювати не лише формальний прогрес реформ, а й реальну стійкість антикорупційної системи в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, індекси вимірювання корупції, Індекс сприйняття корупції, CPI, міжнародний моніторинг, інституційні реформи, Україна, воєнний стан, публічне управління.

Вступ. Корупція в Україні становить стійкий системний виклик національній безпеці, економічному розвитку та демократичним інститутам, посилюючись у воєнний період через зловживання в оборонних закупівлях, енергетиці, гуманітарній допомозі та відновленні, що спричиняє фінансові втрати, ерозію довіри та підрив міжнародної підтримки. Попри інституційні реформи після 2014 р., вона зберігає вплив на публічне управління та сприйняття України як партнера в реконструкції та євроінтеграції, як свідчить кореляція з динамікою індексом сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index*).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні аналітичного потенціалу індексів вимірювання корупції як інструменту оцінювання ефективності антикорупційної політики України, виявленні їх пізнавальних можливостей і методологічних обмежень, а також у визначенні взаємозв'язку між динамікою індексних показників, інституційними реформами та політичними трансформаціями в умовах сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

Матеріали і методи дослідження. У статті застосовано системний і структурно-функціональний підходи для аналізу індексів вимірювання корупції як інструменту оцінювання ефективності антикорупційної політики України, а також метод теоретичного узагальнення

© Ю. Кобець, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

для осмислення наукових підходів до трактування корупції та способів її кількісного й якісного вимірювання. Додатково використано порівняльний аналіз для зіставлення міжнародних індексів корупції, зокрема Індексу сприйняття корупції (CPI), з іншими підходами до оцінювання стану доброчесності та антикорупційної спроможності держави. Історико-політичний метод дав змогу простежити динаміку індексних показників у контексті основних етапів трансформації антикорупційної політики України, а елементи факторного аналізу – виявити вплив інституційних реформ, політичних криз, судових трансформацій і воєнних викликів на зміну показників міжнародного моніторингу. Емпіричну основу дослідження становлять міжнародні індекси вимірювання корупції, аналітичні матеріали міжнародних організацій, а також дані, що відображають розвиток антикорупційної інфраструктури України впродовж тривалого періоду.

Проблематика вимірювання корупції є предметом ґрунтовних досліджень у межах політичної науки, публічного управління, права, економіки, соціології та міжнародних відносин. Така багатовимірність зумовлює міждисциплінарний характер як самого феномена корупції, так і підходів до його оцінювання. Корупція не зводиться лише до сукупності правопорушень, а постає як складне соціально-політичне явище, пов'язане з функціонуванням інститутів влади, рівнем прозорості державного управління, якістю демократичних практик і суспільною довірою. Саме тому дослідження індексів вимірювання корупції потребує комплексного поєднання політико-аналітичного, інституційного та порівняльного підходів, що дає змогу не лише простежити кількісну динаміку показників, а й визначити їх пізнавальні можливості та методологічні обмеження в оцінюванні результативності антикорупційної політики України. Найважливіші розробки в цьому напрямі мають Б. Гребенюк, Н. Марушко, З. Живко, Н. Мельничук, А. Бова, А. Ткаченко, О. Мінченко.

Результати та обговорення. Після відновлення незалежності у 1991 році Україна успадкувала радянську адміністративно-політичну модель, у межах якої корупція була фактично інституціалізованою складовою державного управління.

Першою спробою нормативного врегулювання цієї проблеми стало ухвалення Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року № 356/95ВР, який уперше на законодавчому рівні визначив корупцію як використання службового становища з метою одержання неправомірної вигоди, окреслив коло суб'єктів відповідальності та перелік корупційних діянь [1].

Наприкінці 1990-х і на початку 2000-х років держава зробила спробу перейти до програмного підходу. У 1998 році було затверджено Концепцію боротьби з корупцією на 1998–2005 роки, а згодом ухвалено низку стратегічних і програмних документів, спрямованих на профілактику злочинності та формування доброчесності в публічному секторі. Проте ці ініціативи залишалися переважно формальними, не супроводжувалися створенням незалежних інституцій та не підкріплювалися стабільною політичною волею, що обмежувало їхній реальний вплив [1]. Стагнаційний характер антикорупційної політики цього періоду підтверджується динамікою Індексу сприйняття корупції: зниження показника з 2,8 бала у 1998 році до 2,2 бала у 2004 році та відповідне погіршення позицій України у міжнародному рейтингу.

Помаранчева революція 2004–2005 років сформувала новий суспільний запит на прозорість і підзвітність влади, що знайшло відображення у спробі стратегічного переосмислення антикорупційної політики. У 2006 році було схвалено Національну антикорупційну стратегію, яка вперше задекларувала принципи нульової толерантності до корупції та комплексного підходу до її подолання. Важливим кроком стало приєднання України до Групи держав проти корупції (GRECO) у 2006 році, що запровадило механізм зовнішнього моніторингу та регулярних рекомендацій щодо реформ [16]. Водночас політична нестабільність, конфлікти між

гілками влади та відсутність незалежних спеціалізованих органів зумовили циклічність і фрагментарність реформ.

Подальші спроби нормативного оновлення, зокрема пакет антикорупційних законів 2009 року, не були реалізовані через політичні суперечності. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206VI суттєво розширив перелік суб'єктів відповідальності, увів обмеження щодо подарунків, сумісництва та конфлікту інтересів, а також інструменти фінансового контролю й антикорупційної експертизи [13; 1]. Однак за відсутності незалежних інституцій та в умовах концентрації влади дані норми мали обмежений вплив на реальне зменшення корупційних практик.

Період 2010–2014 років ознаменувався консолідацією клептократичного режиму, де корупція перестала бути побічним явищем, а стала центральним механізмом перерозподілу державних ресурсів на користь вузької групи [22], що знайшло пряме відображення у стагнації індексу СРІ на рівні 25–26 балів. За оцінками міжнародних організацій, через корупційні схеми у сфері державних закупівель, енергетики та фінансових операцій було привласнено до 37 млрд доларів США, що стало одним із найбільш масштабних прикладів системної корупції у пострадянській Україні. Відповідно, показники СРІ залишалися на критично низькому рівні, що відображало глибоку кризу довіри до державних інститутів.

Революція Гідності 2013–2014 років стала переломним моментом у розвитку антикорупційної політики. Корупція була однією з ключових причин масових протестів, а суспільний тиск у поєднанні з умовами міжнародної фінансової та політичної підтримки з боку ЄС і МВФ зумовив запуск масштабних інституційних реформ. Інституційний прорив після 2014 року супроводжувався відчутними, хоча й нерівномірними результатами. Показник СРІ зріс з 26 балів у 2014 році до 32 балів у 2018 році, що свідчило про зростання прозорості та обмеження корупційних можливостей. Водночас політичний опір, затягування судової реформи та спроби впливу на незалежність антикорупційних органів зберігали системні вразливості.

Конституційна криза 2020 року, пов'язана з рішенням Конституційного Суду щодо обмеження повноважень НАЗК і фактичного скасування електронного декларування, продемонструвала крихкість інституційних досягнень. За оцінкою ОЕСР у 2025 році, Україна досягла помітного прогресу у формуванні інституційної спроможності та підвищенні прозорості, однак зберігаються проблеми політичного втручання, незавершеної судової реформи та зростання ризиків, пов'язаних із війною. Серед ключових рекомендацій визначено посилення гарантій незалежності НАБУ та САП, завершення судової реформи та інтеграцію антикорупційних механізмів у політику післявоєнного відновлення [17].

Довгострокову динаміку трансформації антикорупційної політики в Україні ілюструє Індекс сприйняття корупції TransparencyInternational, поданий на рисунку 1. На відміну від інституційно деталізованого аналізу окремих періодів, даний показник дозволяє зафіксувати загальний макротренд змін у сприйнятті корупції на горизонті понад двох десятиліть. Дані фіксують стагнацію 1998–2011 (відсутність запобіжників, неформальні практики) та пост-2014 злам, з нерівномірністю через кризи, підкреслюючи вразливість до зовнішніх факторів [23].

Динаміка міжнародних рейтингів підтверджує системний характер корупції в Україні, водночас виявляючи розбіжності в методології оцінювання. Згідно з TransparencyInternational, індекс сприйняття корупції (CPI) України у 2024 році становив 35 балів (105-те місце серед 180 країн), що означає незначне погіршення порівняно з 36 балами у 2023 році [23]. Альтернативна оцінка World Economics фіксує ще нижчий рівень – 28,6 бала (категорія C) [20]. Дана розбіжність може інтерпретуватися через призму теоретичної концепції інституційної

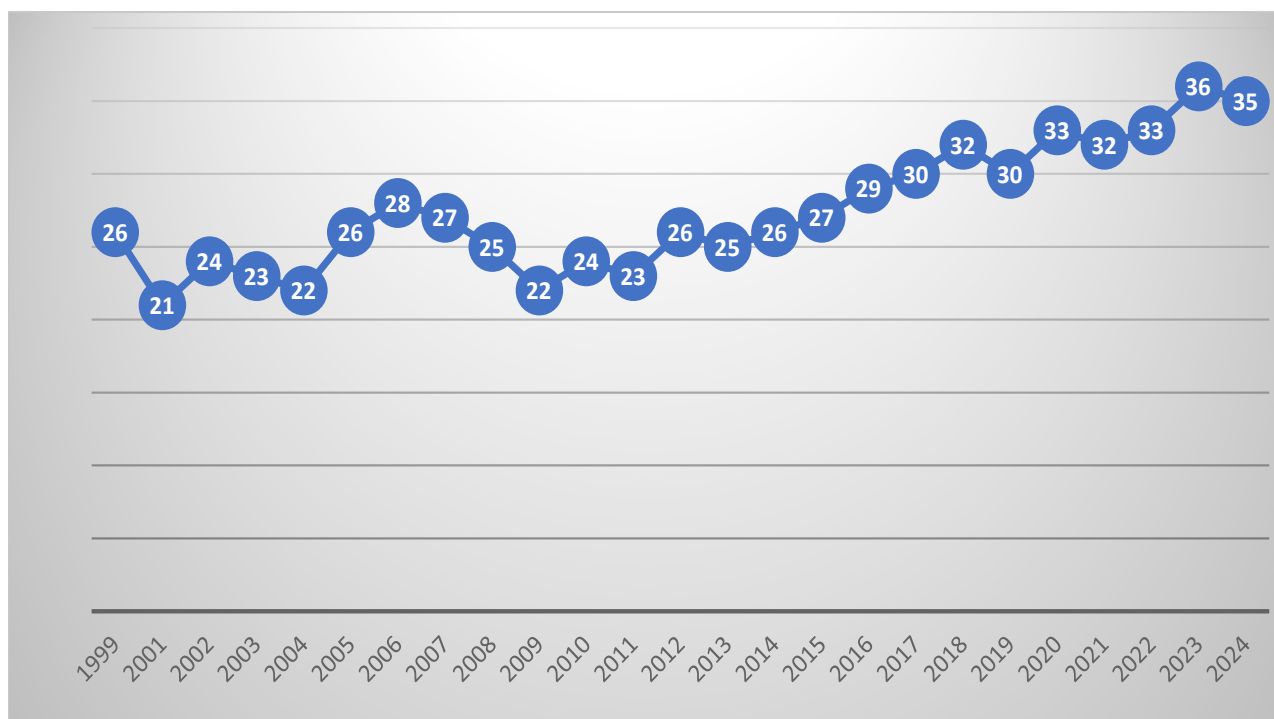

Рис. 1. Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) в Україні, 1998–2024 роки (шкала 0–100 балів)

Джерело: Складено автором на основі даних TransparencyInternational (CPI reports 1998–2024), з нормалізацією показників 1998–2011 років шляхом множення на 10 для порівнянності зі шкалою 0–100 (введеною з 2012 року).

пастки: формальний прогрес у створенні інститутів (що частково відображає CPI) не обов’язково призводить до негайного структурного зменшення глибинних корупційних практик, що фіксують альтернативні методики.

Міжнародний моніторинг (ОЕСР, GRECO) зафіксував диференційовану оцінку прогресу України: визнання розбудови інституційної інфраструктури супроводжується чіткою ідентифікацією системних ризиків, що загрожують її ефективності [17; 14]. У звіті ОЕСР «Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine» зазначається, що корупція продовжує бути суттєвим бар’єром для інвестицій, економічного відновлення та інтеграції до Європейського Союзу, особливо в умовах війни, коли зростає роль надзвичайних процедур та дискреційних рішень у публічному секторі [17]. Доповнення до другого звіту про виконання рекомендацій GRECO щодо України фіксує подальший прогрес у запобіганні корупції серед парламентарів, суддів і прокурорів, однак наголошує на необхідності завершення низки структурних змін для повного впровадження міжнародних стандартів доброчесності [14]. Міжнародний моніторинг (ОЕСР, GRECO) підтверджує прогрес у інфраструктурі, але ідентифікує вразливості, такі як політичне втручання та воєнні ризики, з потенційним впливом на ППІ та євроінтеграцію.

При цьому важливо враховувати методологічні обмеження та політичний контекст цих оцінок. Індеси, подібні до CPI, базуються на сприйнятті, що може відставати від реальних інституційних змін або, навпаки, не відображати глибинних неформальних практик. Рекомендації ОЕСР та GRECO, хоч і слугують важливим орієнтиром, часто акцентують на формальній відповідності євроатлантичним стандартам, що може не повністю враховувати специфіку воєнного стану та політичної динаміки України, а їхні висновки потребують критичного осмислення в контексті внутрішніх обмежень.

Таблиця 1

Динаміка Індексу сприйняття корупції (CPI) в Україні у 2012–2024 роках

Рік	CPI (0–100)	Рейтинг	Ключові інституційнополітичні чинники
2012	26	144/174	Консолідація клептократичної моделі влади
2013	25	144/177	Передреволюційна криза, відсутність реформ
2014	26	142/175	Початок інституційних трансформацій
2015	27	130/168	Створення НАБУ, запуск ProZorro
2016	29	131/176	Запровадження електронного декларування
2017	30	130/180	Реалізація антикорупційної стратегії
2018	32	120/180	Законодавче оформлення ВАКС
2019	30	126/180	Початок діяльності ВАКС, інституційні тертя
2020	33	117/180	Конституційна криза навколо НАЗК
2021	32	122/180	Відновлення інструментів контролю
2022	33	116/180	Повномасштабна війна, надзвичайні процедури
2023	36	104/180	Посилення незалежності САП, зовнішній тиск
2024	35	105/180	Воєнні ризики, уповільнення реформ

Джерело: складено автором на основі [17; 9]

Таблиця 1 фокусується на динаміці 2012–2024 років і дозволяє простежити зв'язок між конкретними інституційно-політичними подіями та змінами показника CPI. Найнижчі значення 2012–2013 років корелюють із періодом консолідації клептократичної моделі влади та відсутністю незалежних антикорупційних органів. Подальше зростання у 2015–2018 роках відображає ефект створення НАБУ, запуску системи ProZorro та впровадження електронного декларування як інструментів структурного обмеження корупційних можливостей. Коливання показників у 2019, 2021 та 2024 роках фіксують інституційні тертя, правові кризи та вплив воєнних факторів, які частково нівелюють досягнутий прогрес. У сукупності таблиця демонструє, що позитивна динаміка CPI має інституційно зумовлений характер і залишається залежною від завершення судової реформи та забезпечення реальної незалежності антикорупційних органів в умовах воєнного стану [17; 9].

Синтез результатів аналізу еволюції антикорупційної політики України виявляє глибокі внутрішні суперечності між інституційними досягненнями та практичною ефективністю системи запобігання і протидії корупції. Постреволюційний період після 2014 року характеризується суттєвим прогресом у формуванні спеціалізованої антикорупційної інфраструктури та впровадженні превентивних механізмів відкритості, що підтверджується емпіричними даними: зростання Індексу сприйняття корупції (CPI) з 26 балів у 2014 році до 35 балів у 2024 році [23; 20], кумулятивна економія бюджетних коштів через систему ProZorro понад 300 млрд грн [11; 19], виявлення порушень на сотні мільйонів гривень шляхом моніторингу декларацій [2; 3; 4], а також зниження частки громадян, які особисто стикалися з корупцією, до 18,7% у 2024 році та досягнення рекордного рівня суспільної нетерпимості до корупції (58%) [5; 7].

Міжнародні оцінки ОЕСР у п'ятому раунді моніторингу Стамбульського плану дій (2025 рік) фіксують високий рівень прогресу в ключових сферах: антикорупційна політика – 91,9 бала (зростання з 53 балів у 2023 році), захист викривачів корупції – 90,2 бала, інституційна спроможність спеціалізованих антикорупційних органів – 92,7 бала (з 78,6 у 2023 році), а також позитивні результати за першими трьома індикаторами публічної доброчесності ОЕСР [6; 7], що свідчить про успішний перехід до превентивної, моделі орієнтованої на дані, де механізми відкритості (електронне декларування, прозорі закупівлі, відкриті реєстри) суттєво знижують інформаційну асиметрію та транзакційні витрати корупційної поведінки.

З іншого боку, зберігається нерівномірність і крихкість прогресу: зниження CPI з 36 балів у 2023 році до 35 у 2024 році [20], низька конверсія розслідувань у остаточні вироки (лише кілька десятків обвинувальних вироків ВАКС за сотні проваджень НАБУ у 2025 році [8; 18]) та відносно низькі оцінки ОЕСР за сферу відповідальності за корупційні правопорушення (39,1 бала) та незалежність судової влади (57,4 бала) [6]. Така асиметрія вказує на структурні вразливості, зумовлені незавершеністю судової реформи та воєнними факторами, що створюють ризики реверсу реформ. У середньостроковій перспективі (2026–2030 роки) траєкторія розвитку залежатиме від синергії внутрішньої політичної волі та зовнішніх стимулів євроінтеграції: за умови повної реалізації рекомендацій GRECO та ОЕСР можливе стабільне зростання CPI до 40–45 балів [17; 15; 12; 6; 7], тоді як ескалація воєнних ризиків може погіршити показники сприйняття корупції та економічні втрати.

Незавершеність судової реформи залишається критичним «вузьким місцем» репресивного компонента антикорупційної вертикалі (НАБУ–САП–ВАКС), оскільки брак повної переатестації суддів, очищення Вищої ради правосуддя та гарантій незалежності призводить до систематичного затягування розгляду справ і низької конверсії розслідувань у вироки [8; 18; 5]. Міжнародні оцінки підтверджують цю вразливість: GRECO станом на 2025 рік визнала задовільно або частково виконаними лише 18 з 31 рекомендацій четвертого раунду, залишивши 11 частково виконаними та 2 невиконаними [14; 15]; ОЕСР присудила лише 39,1 бала за сферу відповідальності за корупційні правопорушення та 57,4 бала за незалежність судової влади [17; 6], рекомендувавши усунути процесуальні бар'єри та завершити перевірку суддів.

Асиметрія між превентивними та репресивними компонентами системи наочно ілюструється оцінками ОЕСР за п'ятим раундом моніторингу Стамбульського плану дій (рис. 2).

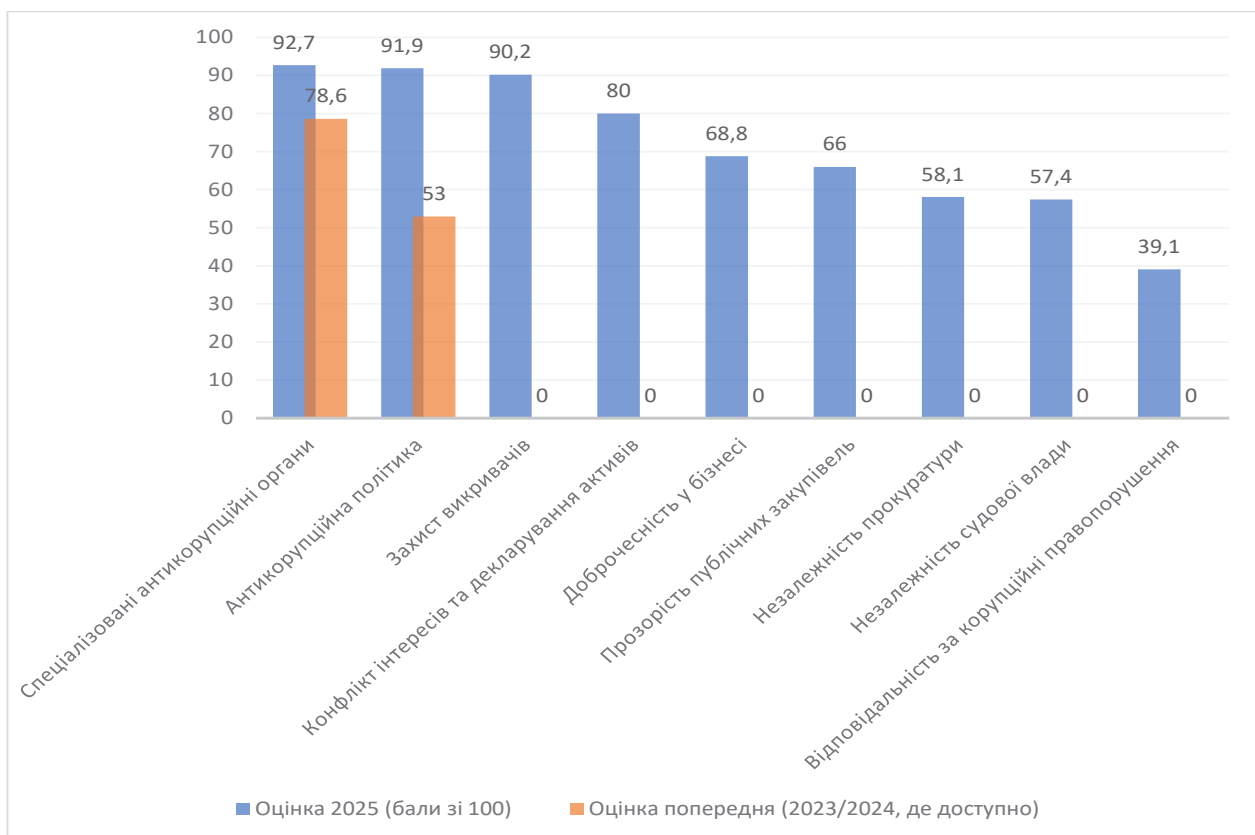

Рис. 2. Оцінки ОЕСР антикорупційної системи України за ключовими сферами (п'ятий раунд моніторингу Стамбульського плану дій, 2025 рік), бали зі 100

Джерело: складено автором на основі [6]

Воєнний стан генерує нові корупційні ризики, пов'язані з надзвичайними процедурами закупівель та розподілу гуманітарної допомоги [17; 10]. Скандали 2023–2025 років із переплатами та фіктивними поставаннями [10; 8] і потенціал масштабних зловживань у повоєнній реконструкції (обсяг понад 500 млрд дол. США) вимагають посиленого ризик-орієнтованого моніторингу [21; 5]. НАЗК реагує проактивно (аналіз ризиків у закупівлях БпЛА та РЕБ у співпраці з НАТО) [5], а ОЕСР оцінює прозорість закупівель у 66 балів [6].

Перспективи розвитку визначаються потенціалом консолідації досягнень через завершення реформ і євроінтеграційні стимули. Ключовими пріоритетами є завершення судової реформи та реалізація рекомендацій GRECO і ОЕСР, розширення механізмів відкритості (приватизація, ліцензування, лобіювання), посилення захисту викривачів та громадського контролю, а також інтеграція стандартів прозорості в повоєнне відновлення.

Висновки. Еволюція антикорупційної політики України демонструє глибоку суперечність між формальною інституціоналізацією та фактичною ефективністю. З одного боку, створено комплексну архітектуру спеціалізованих органів (НАБУ, ВАКС, НАЗК) та інноваційні механізми відкритості (ProZorro, електронне декларування), що підтверджується високими оцінками ОЕСР за інституційну спроможність та помірним зростанням індексу СРІ. З іншого боку, емпіричні дані виявляють критичні «вузькі місця»: низька конверсія розслідувань у вироки (десятки вироків ВАКС при сотнях проваджень НАБУ), обмежена незалежність превентивних органів (НАЗК) через політичний тиск, та незавершеність судової реформи, що безпосередньо відбивається в екстремально низькій оцінці ОЕСР за сферу відповідальності.

Література:

1. Вікторчук М. В., Полюхович М. М. Становлення та розвиток антикорупційного законодавства в Україні. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2023. № 4. С. 139–152.
2. Національне агентство з питань запобігання корупції. Моніторинг способу життя за перший квартал 2025 року: незаконне збагачення на 117 млн грн і цивільна конфіскація на 51,3 млн грн. 2025. 8 квітня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/monitoring-sposobu-zhyttya-za-pershyy-kvartal-2025-roku-nezakonne-zbagachennya-na-117-mln-grn-i-tsyvilna-konfiskatsiya-na-51-3-mln-grn/> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Національне агентство з питань запобігання корупції. НАЗК сформувало рейтинг ризикованості декларацій за 2024 рік та завершило автоперевірки декларацій. 2025. 11 липня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-sformovalo-reyting-ryzykovanosti-deklaratsiy-za-2024-rik-ta-zavershylo-avtoperevirky-deklaratsiy/> (дата звернення: 26.01.2026).
4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Повні перевірки декларацій за червень 2025 року: НАЗК виявило порушення на майже 243 млн грн. 2025. 16 липня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/povni-perevirky-deklaratsiy-za-cherven-2025-roku-nazk-vyavylo-porushennya-na-mayzhe-243-mln-grn/> (дата звернення: 26.01.2026).
5. Національне агентство з питань запобігання корупції. Запобігання та протидія корупції в Україні. Дайджест № 38 (19–26 лютого 2025). 2025. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/Pages/f0/69/f069b1a69030054d4df43aa66747b7db774703391956392f769a448c7168fdc0270041.pdf> (дата звернення: 26.01.2026).
6. Національне агентство з питань запобігання корупції. Прогрес України в запобіганні та протидії корупції: опубліковано результати п'ятого раунду оцінки Стамбульського плану дій ОЕСР. 2025. 26 вересня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/progres-ukrainy-v-zapobiganni-ta-protydii-koruptsii-opublikovano-rezultaty-p-yatogo-raundu-otsinky-stambul'skogo-planu-diy-oesr/> (дата звернення: 26.01.2026).
7. Національне агентство з питань запобігання корупції. Україна втілює антикорупційні стандарти ОЕСР завдяки вимірюваній політиці та вдосконаленим інструментам – Віктор Павлушик. 2025. 31 березня. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/ukraina-vtilyue-antikoruptsiyni-standarty-oesr-zavdyaky-vymiryuvaniy-politytsi-ta-vdoskonalenym-instrumentam-viktor-pavluschyk/> (дата звернення: 26.01.2026).

8. Національне антикорупційне бюро України. Звіт за перше півріччя 2025 року. 2025. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/49482/zvit_i_2025.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
9. Ash T., Gunn J., Lough J., Lutsevych O., Nixey J., Sherr J. The Struggle for Ukraine: Anti-corruption Reforms. *Chatham House Report*. 2017. URL: <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine/anti-corruption-reforms> (дата звернення: 26.01.2026).
10. Ber J. Ukraine: a wave of dismissals against a background of corruption. *OSW Centre for Eastern Studies*. 2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-01-31/ukraine-a-wave-dismissals-against-a-background-corruption> (дата звернення: 26.01.2026).
11. Buhanevych D. Open Data's Impact: How Ukraine Is Using Open Data to Tackle Corruption. *Open Data Policy Lab*. 2021. URL: <https://opendatapolicylab.org/articles/open-datas-impact-how-ukraine-is-using-open-data-to-tackle-corruption/> (дата звернення: 26.01.2026).
12. European Commission. Ukraine 2025 report. 2025. 4 November. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
13. Financier Worldwide. Anti-corruption legislation in the Ukraine. 2011. URL: <https://www.financierworldwide.com/anti-corruption-legislation-in-the-ukraine> (дата звернення: 26.01.2026).
14. GRECO. Addendum to the Second Compliance Report on Ukraine. URL: <https://rm.coe.int/greco4-2024-15-final-eng-add-to-the-2nd-compliance-report-ukraine-pu/1680b45887> (дата звернення: 26.01.2026).
15. Group of States against Corruption (GRECO). GRECO: Ukraine demonstrates further progress in preventing corruption among parliamentarians, judges and prosecutors, but more efforts needed. Council of Europe. 2025. 20 February. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/greco-ukraine-demonstrates-further-progress-in-preventing-corruption-among-parliamentarians-judges-and-prosecutors-but-more-efforts-needed> (дата звернення: 26.01.2026).
16. Hitch J. T., Kuchama Y. Ukraine's New Anti-Corruption Law: Will it Really Stop Corruption in Ukraine. *The International Lawyer*. 2011. Vol. 45, №3. P. 839–855. URL: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1440&context=til> (дата звернення: 26.01.2026).
17. OECD. Integrity and Anti-Corruption Review of Ukraine. 2025. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_4d9e5ab7/7d9e965b-en.pdf (дата звернення: 26.01.2026).
18. Transparency International Україна. АП ВАКС залишила без змін вирок експертів ДСА Сальникову. 2025. 2 грудня. URL: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/news/ap-vaks-zalisila-bez-zmin-virok-eksgolovidsa-salnikovu> (дата звернення: 26.01.2026).
19. Transparency International Україна. DOZORRO 5 років. URL: <https://ti-ukraine.org/project/dozorro-5-rokiv/> (дата звернення: 26.01.2026).
20. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024> (дата звернення: 26.01.2026).
21. UNDP in Ukraine. У Києві презентували нову антикорупційну стратегію України 2026-2030 на форумі Integrity2030. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/u-kyievi-prezentuvaly-novu-antykoriupciynnu-stratehiyu-ukrayiny-2026-2030-na-forumi-integrity2030> (дата звернення: 26.01.2026).
22. Viktor Yanukovich: corruption, opulence and decadence in Ukraine. Transparency International EU. 2021. URL: <https://transparency.eu/corruption-opulence-and-decadence-in-ukraine> (дата звернення: 26.01.2026).
23. World Economics. Corruption Perceptions Index Data. URL: <https://www.worldeconomics.com/Indicator-Data/Corruption/Corruption-Perceptions-Index.aspx> (дата звернення: 26.01.2026).

References:

1. Viktorchuk, M. V., & Poliukhovych, M. M. (2023). Stanovlennia ta rozvytok antykoriupciinoho zakonodavstva v Ukraini [Formation and development of anti-corruption legislation in Ukraine]. *Visnyk Luhanskoho nauchno-naukovoho instytutu imeni E. O. Didorenka*, (4), 139–152 [in Ukrainian].
2. Natsionalne ahentstvo z pytan zapobihanniakoriupcii. (2025, April 8). *Monitorynh sposobuzhyttia za pershyikvartal 2025 roku: Nezakonnezbahachenniana 117 mln hrnitsyvilnako nfiskatsiiana 51,3 mln hrn* [Lifestyle monitoring for the first quarter of 2025: Illicit enrichment amounting to UAH 117 million and civil

confiscation amounting to UAH 51.3 million]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/uk/novyny/monitoryng-sposobu-zhyttya-za-pershyi-kvartal-2025-roku-nezakonne-zbagachennya-na-117-mln-grn-i-tsyvilna-konfiskatsiya-na-51-3-mln-grn/\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/uk/novyny/monitoryng-sposobu-zhyttya-za-pershyi-kvartal-2025-roku-nezakonne-zbagachennya-na-117-mln-grn-i-tsyvilna-konfiskatsiya-na-51-3-mln-grn/[in Ukrainian]).

3. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025, July 11). *NAZK sformuvaloreitynhryzkovanostideklaratsii za 2024 rik ta zavershyloavtoperivirkydeklaratsii* [NACP formed a risk ranking of declarations for 2024 and completed automated checks of declarations]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-sformuvalo-reityng-ryzykovanosti-deklaratsiy-za-2024-rik-ta-zavershylo-avtoperevirky-deklaratsiy/\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-sformuvalo-reityng-ryzykovanosti-deklaratsiy-za-2024-rik-ta-zavershylo-avtoperevirky-deklaratsiy/[in Ukrainian]).

4. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025, July 16). *Povniperevirkydeklaratsii za cherven 2025 roku: NAZK vyavyloporushennianaizhe 243 mlnhrn* [Full verification of declarations for June 2025: NACP detected violations amounting to almost UAH 243 million]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/uk/povni-perevirky-deklaratsiy-za-cherven-2025-roku-nazk-vyavylo-porushennya-na-mayzhe-243-mln-grn/\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/uk/povni-perevirky-deklaratsiy-za-cherven-2025-roku-nazk-vyavylo-porushennya-na-mayzhe-243-mln-grn/[in Ukrainian]).

5. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025). *Zapobihannia ta protydiikoruptsii v Ukraini. Daidzhest No. 38 (19–26 liutoho 2025)* [Prevention and counteraction to corruption in Ukraine. Digest No. 38 (February 19–26, 2025)]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/Pages/f0/69/f069b1a69030054d4df43aa66747b7db774703391956392f769a448c7168fdc0270041.pdf\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/Pages/f0/69/f069b1a69030054d4df43aa66747b7db774703391956392f769a448c7168fdc0270041.pdf[in Ukrainian]).

6. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025, September 26). *ProhresUkrainy v zapobihanni ta protydiikoruptsii: OpublikovanorezultatypiatohoraunduotsinkyStambulskohoplanu dii OESR* [Ukraine's progress in preventing and combating corruption: Results of the fifth round of assessment under the OECD Istanbul Action Plan published]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/uk/progres-ukrainy-v-zapobiganni-ta-protydii-koruptsii-opublikovano-rezultaty-p-yatogo-raundu-otsinky-stambulskogo-planu-diy-oesr/\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/uk/progres-ukrainy-v-zapobiganni-ta-protydii-koruptsii-opublikovano-rezultaty-p-yatogo-raundu-otsinky-stambulskogo-planu-diy-oesr/[in Ukrainian]).

7. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025, March 31). *Ukrainavtiliueantykoruptsiinistandarty OESR zavdiakyvymiriuvaniipolitytsi ta vdoskonalenyminstrumentam – Viktor Pavlushchyyk* [Ukraine implements OECD anti-corruption standards through measurable policy and improved instruments – Viktor Pavlushchyyk]. Retrieved from: [https://nazk.gov.ua/uk/ukraina-vtilyue-antykoruptsiyni-standarty-oesr-zavdyaky-vymiryuvaniy-politytsi-ta-vdoskonalenym-instrumentam-viktor-pavluschyk/\[in Ukrainian\]](https://nazk.gov.ua/uk/ukraina-vtilyue-antykoruptsiyni-standarty-oesr-zavdyaky-vymiryuvaniy-politytsi-ta-vdoskonalenym-instrumentam-viktor-pavluschyk/[in Ukrainian]).

8. Natsionalneahentstvo z pytanzapobihanniakoruptsii. (2025). *Zvit za pershepivrichchia 2025 roku* [Report for the first half of 2025]. Retrieved from: [https://nabu.gov.ua/site/assets/files/49482/zvit_i_2025.pdf\[in Ukrainian\]](https://nabu.gov.ua/site/assets/files/49482/zvit_i_2025.pdf[in Ukrainian]).

9. Ash, T., Gunn, J., Lough, J., Lutsevych, O., Nixey, J., & Sherr, J. (2017). *The struggle for Ukraine: Anti-corruption reforms*. Chatham House. Retrieved from: <https://www.chathamhouse.org/2017/10/struggle-ukraine/anti-corruption-reforms>

10. Ber, J. (2023). Ukraine: A wave of dismissals against a background of corruption. *OSW Centre for Eastern Studies*. Retrieved from: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2023-01-31/ukraine-a-wave-dismissals-against-a-background-corruption>

11. Buhanevych, D. (2021). Open data's impact: How Ukraine is using open data to tackle corruption. *Open Data Policy Lab*. Retrieved from: <https://opendatapolicylab.org/articles/open-datas-impact-how-ukraine-is-using-open-data-to-tackle-corruption/>

12. European Commission. (2025, November 4). *Ukraine 2025 report*. Retrieved from: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/17115494-8122-4d10-8a06-2cf275eecd7_en?filename=ukraine-report-2025.pdf

13. Financier Worldwide. (2011). *Anti-corruption legislation in the Ukraine*. Retrieved from: <https://www.financierworldwide.com/anti-corruption-legislation-in-the-ukraine>

14. GRECO. (n.d.). Addendum to the second compliance report on Ukraine. Retrieved from: <https://rm.coe.int/greco4-2024-15-final-eng-add-to-the-2nd-compliance-report-ukraine-pu/1680b45887>

15. Group of States against Corruption. (2025, February 20). *GRECO: Ukraine demonstrates further progress in preventing corruption among parliamentarians, judges and prosecutors, but more efforts needed*. Council of Europe. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/greco-ukraine-demonstrates-further-progress-in-preventing-corruption-among-parliamentarians-judges-and-prosecutors-but-more-efforts-needed>

16. Hitch, J. T., & Kuchma, Y. (2011). Ukraine's new anti-corruption law: Will it really stop corruption in Ukraine. *The International Lawyer*, 45(3), 839–855. Retrieved from: <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1440&context=til>
17. OECD. (2025). *Integrity and anti-corruption review of Ukraine*. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2025/05/oecd-integrity-and-anti-corruption-review-of-ukraine_4d9e5ab7/7dbe965b-en.pdf
18. Transparency International Ukraine. (2025, December 2). *AP VAKS zalyshyla bez zminvyrokeksholovi DSA Salnykovu*. Retrieved from: <https://hacc-decided.ti-ukraine.org/uk/news/ap-vaks-zalisila-bez-zmin-virok-eksgolovi-dsa-salnikovu>
19. Transparency International Ukraine. (n.d.). *DOZORRO 5 rokiv*. Retrieved from: <https://ti-ukraine.org/project/dozorro-5-rokiv/>
20. Transparency International. (n.d.). *Corruption perceptions index 2024*. Retrieved from: <https://www.transparency.org/en/cpi/2024>
21. UNDP in Ukraine. (n.d.). *U KyieviprezentuvavynovuantykoruptsiinuustratehiuuUkrainy 2026–2030 naforumi Integrity2030*. Retrieved from: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/u-kyievi-prezentuvavynovuantykoruptsiynu-stratehiyu-ukrayiny-2026-2030-na-forumi-integrity2030>
22. Transparency International EU. (2021). *Viktor Yanukovich: Corruption, opulence and decadence in Ukraine*. Retrieved from: <https://transparency.eu/corruption-opulence-and-decadence-in-ukraine>
23. World Economics. (n.d.). *Corruption perceptions index data*. Retrieved from: <https://www.worldeconomics.com/Indicator-Data/Corruption/Corruption-Perceptions-Index.aspx>

Yuliia Kobets. Dynamics of corruption in dices as an indicator of changes in Ukraine's anti-corruption policy

The article examines corruption measurement indices as an important analytical tool for assessing the effectiveness of Ukraine's anti-corruption policy. It is substantiated that, given the systemic nature of corruption as well as the increasing risks during martial law, international indices make it possible to trace the long-term dynamics of change, identify the relationship between institutional reforms and the level of corruption perception, and assess the effectiveness of state policy in this area. The main focus is placed on the analysis of the Corruption Perceptions Index (CPI), as well as on the approaches of international organizations to monitoring the state of integrity and the anti-corruption capacity of the state. It is determined that the dynamics of corruption indices in Ukraine reflect the key stages of the country's political development: from declarative and low-efficiency measures of the 1990s and early 2000s to the institutional renewal after 2014 associated with the establishment of specialized anti-corruption bodies, the introduction of electronic asset declarations, the digitalization of public procurement, and the strengthening of international oversight.

It is proved that corruption indices have significant heuristic potential for political analysis; however, their use requires consideration of methodological limitations, since they primarily capture perceptions of corruption rather than the full range of actual corrupt practices. It is concluded that index-based measurement of corruption is an appropriate tool for assessing the effectiveness of Ukraine's anti-corruption policy, but its combination with institutional, legal, and political-analytical approaches is the most productive. This makes it possible to comprehensively assess not only the formal progress of reforms, but also the actual resilience of the anti-corruption system in the face of internal and external challenges.

Key words: corruption, anti-corruption policy, corruption measurement indices, Corruption Perceptions Index, CPI, international monitoring, institutional reforms, Ukraine, martial law, public administration.

Відомості про автора:

Кобець Юлія – кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 321:338.24:35.07

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-12>

Марія Ковалюк

ORCID: 0009-0009-2913-0494

АНТИКРИЗОВІ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено аналіз антикризових стратегій державної політики в умовах зростання гібридних загроз та поширення дезінформації як одного з ключових інструментів сучасних конфліктів. Обґрунтовано актуальність формування комплексних підходів до антикризового управління, що поєднують політичні, безпекові, інформаційні та соціально-психологічні компоненти. Проаналізовано міжнародний і український досвід протидії інформаційним атакам, зокрема механізми координації дій державних інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Визначено, що ефективність антикризових стратегій значною мірою залежить від рівня інституційної спроможності держави, розвитку стратегічних комунікацій та здатності суспільства до критичного сприйняття інформації.

Особливу увагу приділено системному, інформаційно-комунікаційному, психологічному та безпековому підходам до аналізу гібридних загроз, що дозволяють розкрити їх багатовимірний характер. Розглянуто міждисциплінарні методи дослідження дезінформації як складного соціально-політичного явища. Наведено приклади практичної реалізації антикризових заходів в Україні, зокрема діяльність ініціатив, спрямованих на виявлення та спростування фейкової інформації, що підтверджує необхідність інтеграції інформаційного компоненту в загальну систему державного управління.

Зроблено висновок про доцільність розробки адаптивних, міжсекторних і довгострокових стратегій антикризової політики, орієнтованих на підвищення національної стійкості, зміцнення інформаційної безпеки та забезпечення сталого розвитку держави в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: антикризові стратегії, гібридні загрози, дезінформація, інформаційна безпека, державна політика, медіаграмотність, протидія фейкам, Україна.

Вступ. Сучасні міжнародні відносини позначаються зростаючою складністю безпекового середовища, у якому поряд із традиційними викликами – військовими та економічними – значного впливу набувають гібридні загрози й інформаційні атаки. Особливо гостро ця проблема постає перед державами, що перебувають у зоні геополітичної напруги, зокрема перед Україною. В умовах повномасштабної війни 2022 року інформаційний фронт став не менш важливим, ніж військовий. Держава повинна не лише реагувати на прояви загроз, а й передбачати, адаптуватися й ефективно протидіяти дезінформації як системному інструменту гібридної війни.

Актуальність теми визначається необхідністю розробки комплексних антикризових стратегій державної політики, які відповідали б сучасним викликам та забезпечували національну безпеку й стійкість суспільства.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження є наукові публікації, аналітичні звіти, державні та міжнародні документи щодо інформаційної безпеки та протидії дезінформації, а також практичний досвід українських антикризових ініціатив (наприклад, StopFake).

© М. Ковалюк, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Методи дослідження включають: системний підхід – аналіз комплексної взаємодії політичних, економічних, соціальних та інформаційних підсистем у контексті гібридних загроз; інформаційно-комунікаційний підхід – оцінка механізмів поширення дезінформації через медіа та соціальні мережі; психологічний підхід – аналіз масової поведінки та впливу інформаційних каскадів на громадську свідомість; безпековий підхід – вивчення дезінформації як елементу гібридної війни та її впливу на стабільність держави; міждисциплінарний підхід – інтеграція методів політології, соціології, кібернетики та медіааналізу для всебічного дослідження проблеми.

Результати та обговорення. У матеріалі Центру аналізу та розвитку громадських комунікацій «ДІАЛОГ» підкреслюється, що «дезінформаційні кампанії, спрямовані на розкол суспільств, підрив довіри до демократичних інституцій та дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації в Європі, активно застосовуються росією» [8]. Це доводить, що проблема інформаційних викликів є не лише національною, а й транснаціональною, адже під загрозою опиняються суспільства різних країн.

Дослідники відзначають, що «Україна фактично знаходиться у стані гібридної війни з боку росії, оскільки постійно є об'єктом інформаційної агресії, пропаганди та тиску в усіх сферах суспільних відносин» [1]. Це підтверджується і на практичному рівні: від початку збройної агресії у 2014 році поширення фейків та пропаганди стало системним елементом підриву довіри до українських державних інституцій.

Президент України Володимир Зеленський наголошує: «Щоразу, коли ми беремо телефон, вмикаємо комп'ютер, планшет або телевізор, ми маємо вмикати критичне мислення. Відрізнати правду від брехні. Обходити стороною інформаційні звалища» [3]. Це висловлювання підкреслює, що проблема дезінформації не є абстрактною чи виключно зовнішньою – вона стосується кожного громадянина й потребує суспільної мобілізації та державної підтримки.

Міжнародні експерти також підкреслюють нагальність реагування. Так, учасники круглого столу «Протидія дезінформації в умовах воєнних дій» дійшли висновку, що «росія проводить потужну дезінформаційну кампанію, яка вже зачепила весь світ, а не лише Україну, тому протидіяти інфотероризму РФ потрібно миттєво, і не відкладати це в довгий ящик» [7]. Це свідчить, що від швидкості й ефективності дій держави у сфері інформаційної безпеки залежить не лише внутрішня стабільність, а й міжнародна репутація та стійкість партнерських відносин.

Український досвід протидії дезінформації вже має практичні результати. Це демонструє не лише масштаби проблеми, а й можливості громадянського суспільства долучатися до антикризової стратегії держави. Проте без системного державного підходу та інтеграції таких ініціатив у ширшу політику інформаційної безпеки їхній вплив залишається обмеженим.

Технологічний розвиток додає нових викликів. Використання соціальних мереж, алгоритмів рекомендацій, а також поширення технологій штучного інтелекту збільшують швидкість і масштаби дезінформації. За даними дослідження «Propaganda and Misinformation on Facebook and Twitter during the Russian Invasion of Ukraine», лише 8–15 % контенту з пропагандою або низькою достовірністю було видалено платформами, що вказує на значний розрив між масштабом загроз і рівнем протидії [14]. Це означає, що навіть міжнародні технологічні компанії не справляються із завданням, що робить участь держави неминучою.

Сучасні держави функціонують у середовищі, яке постійно ускладнюється через поєднання традиційних та нетрадиційних викликів. Якщо у минулому під кризою переважно розуміли економічні спади чи військові конфлікти, то нині до цього переліку додаються пандемії, кліматичні катастрофи, інформаційні атаки, кібератаки та інші прояви гібридних

загроз. У такій ситуації розробка антикризових стратегій стає однією з ключових функцій державної політики, адже саме від їхньої ефективності залежить не лише подолання кризових явищ, а й довготривала стійкість суспільства.

У науковій літературі існують різні визначення поняття «криза». Так, В. Ліпкан зазначає, що «криза – це переломний момент у розвитку системи, що створює реальну загрозу її існуванню та потребує негайного прийняття рішень у умовах невизначеності» [4]. Подібної думки дотримується й зарубіжний дослідник ЧГерман, який підкреслює, що криза завжди характеризується трьома ознаками: загрозою фундаментальним цінностям, браком часу на ухвалення рішень і високим рівнем невизначеності [13]. Таким чином, криза є особливим станом суспільства, коли звичні механізми управління перестають бути ефективними і виникає потреба у надзвичайних заходах.

З огляду на це, антикризові стратегії можна визначити як комплексну систему заходів державної політики, спрямовану на подолання або мінімізацію негативних наслідків кризових ситуацій, стабілізацію суспільних процесів та створення умов для подальшого розвитку. Власне, у цьому і полягає відмінність стратегічного підходу: він не зводиться до тактичного реагування, а інтегрує кризові явища в ширший контекст державної політики.

Важливо наголосити, що антикризові стратегії держави мають низку специфічних ознак. По-перше, вони завжди орієнтовані на короткострокове відновлення стабільності, проте водночас мають стратегічний ефект, адже їхні результати визначають майбутнє держави. По-друге, вони реалізуються в умовах невизначеності, коли неможливо достеменно передбачити розвиток подій. По-третє, у процесі розробки та реалізації таких стратегій відбувається тісна взаємодія різних інституцій – центральних органів влади, місцевого самоврядування, силових структур, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Еволюція підходів до антикризових стратегій демонструє, як змінювалися уявлення про роль держави у кризових процесах. Якщо в XIX столітті кризи розглядалися переважно як стихійні явища (економічні спади, голод, війни), що не піддаються плануванню, то вже у XX столітті сформувався підхід, який визнає необхідність і можливість держави активно втручатися у кризові процеси. Після Великої депресії 1929–1933 рр. у США антикризова політика «Нового курсу» Ф. Рузвельта стала класичним прикладом державної антикризової стратегії, спрямованої на подолання економічної катастрофи шляхом реформ і активної ролі держави в економіці [17]. У Європі після Другої світової війни відновлювальні програми (зокрема План Маршалла) мали також виразний антикризовий характер, адже були спрямовані на стабілізацію економіки та соціальної сфери в умовах глибокої руйни.

В українському контексті приклади антикризових стратегій можна знайти вже у перші роки незалежності. Під час гіперінфляції 1990-х років уряд змушений був розробити стратегію стабілізації, що включала грошову реформу 1996 року та запровадження гривні. Інший приклад – реакція держави на фінансову кризу 2008–2009 рр., коли було прийнято низку антикризових програм для стабілізації банківської системи та підтримки промисловості. Однак, як відзначають дослідники, українські антикризові стратегії часто мали ситуативний характер і бракувало їх довгострокової узгодженості.

У XXI столітті значення антикризових стратегій посилюється через появу так званих гібридних загроз. Йдеться про поєднання класичних і нетрадиційних інструментів впливу: військової сили, економічного тиску, інформаційних кампаній, кібератак. Саме тому антикризові стратегії набувають нового виміру: вони повинні бути міжсекторальними, гнучкими та адаптивними. Як підкреслює Г. Почепцов, «інформаційні війни стають основною формою сучасних конфліктів, у яких результат визначається не стільки силовим протистоянням, скільки здатністю контролювати інформаційні потоки» [6]. Це означає, що в сучасних умовах стратегія протидії дезінформації стає невід’ємною частиною антикризового управління.

У сучасних умовах особливого значення набуває інформаційний вимір антикризових стратегій, адже саме він визначає здатність держави ефективно протидіяти гібридним викликам та дезінформаційним кампаніям.

Антикризові стратегії в сучасному державному управлінні зазвичай класифікують за кількома ознаками. По-перше, за часом реагування вони поділяються на превентивні, оперативні та відновлювальні. Превентивні стратегії спрямовані на запобігання кризовим явищам або мінімізацію їхніх наслідків ще до появи конкретної загрози. Вони включають створення резервів, розробку нормативних механізмів, систем моніторингу та раннього попередження. Оперативні стратегії застосовуються під час активного розвитку кризи та мають на меті швидке реагування, стабілізацію ситуації і мінімізацію втрат. Відновлювальні стратегії зосереджені на ліквідації наслідків кризи, відновленні інфраструктури, соціальних послуг та економічної діяльності.

По-друге, антикризові стратегії можна класифікувати за сферою дії: економічні, соціальні, політичні, безпекові та інформаційні. Економічні стратегії спрямовані на стабілізацію фінансових і виробничих процесів. Соціальні передбачають підтримку населення, забезпечення соціальної справедливості та запобігання масовим протестам. Політичні стратегії орієнтовані на збереження довіри до державних інституцій та легітимності влади. Безпекові стратегії охоплюють військові, правоохоронні та кібервиміри захисту держави. Інформаційні стратегії включають управління потоками інформації, протидію дезінформації та формування об'єктивного громадського сприйняття. Сучасні дослідники підкреслюють, що особливо важливою є взаємодія між цими сферами, оскільки криза рідко обмежується однією сферою [2].

Крім того, антикризові стратегії класифікують за характером підходу: адаптивні, трансформаційні та комбіновані. Адаптивні стратегії передбачають гнучке реагування на зміну обставин, швидку корекцію дій та планів. Трансформаційні – це довгострокові стратегії, спрямовані на зміну структур державного управління або економіки для запобігання подібним кризам у майбутньому. Комбіновані стратегії об'єднують елементи обох підходів, забезпечуючи одночасно оперативність реагування та стратегічне переосмислення системи.

Міжнародний досвід демонструє різноманітні моделі реалізації антикризових стратегій. У США після терактів 11 вересня 2001 року було запроваджено комплексну національну стратегію безпеки, яка включала антитерористичні заходи, реформу правоохоронних органів, посилення кібербезпеки та розвиток інформаційних кампаній. У країнах ЄС, зокрема під час міграційної кризи 2015–2016 рр., антикризові стратегії об'єднували гуманітарні, економічні та правові механізми для підтримки громадян і стабілізації соціальної ситуації. Такі приклади демонструють, що ефективність антикризових стратегій залежить від комплексності, інтеграції різних сфер і здатності швидко адаптуватися до нових викликів [10].

В українських реаліях антикризові стратегії набули особливого значення під час повномасштабного вторгнення росії у 2022 році. Одним із ключових аспектів стало поєднання військової, інформаційної та економічної політики. Держава запровадила систему моніторингу дезінформаційних потоків, активно протидіяла фейковим новинам через державні медіа та співпрацю з міжнародними партнерами. На думку дослідників, «антикризові стратегії України під час війни поєднують превентивний, оперативний та відновлювальний підходи, що забезпечує стійкість суспільства навіть в умовах активної агресії» [5]. Крім того, важливою складовою стало використання сучасних технологій: соціальні мережі, мобільні застосунки та офіційні платформи для спростування фейків стали частиною антикризової інфраструктури.

Особливої уваги потребує інформаційна складова антикризових стратегій. У сучасних умовах гібридних загроз саме дезінформація стає одним із ключових інструментів

підриву державної стабільності. Дослідження показують, що масове поширення неправдивої інформації здатне знижувати рівень довіри до органів влади, формувати панічні настрої серед населення та створювати соціальні конфлікти [9]. Український досвід демонструє успішне поєднання державних і громадських ініціатив у протидії дезінформації: проєкти на кшталт StopFake, публічні роз'яснювальні кампанії та офіційні брифінги забезпечили оперативну реакцію на поширення фейків, водночас підвищуючи медіаграмотність громадян.

Таким чином, антикризові стратегії державної політики є багатокомпонентним інструментом, який поєднує превентивні, оперативні та відновлювальні механізми, інтегрує економічні, соціальні, політичні, безпекові та інформаційні заходи і здатний забезпечити стійкість держави в умовах складних кризових викликів. Сучасні виклики, зокрема гібридні загрози та дезінформація, змушують державу не лише реагувати на наслідки, а й впроваджувати системні зміни у правових, комунікаційних і технологічних механізмах управління.

В українському контексті антикризові стратегії проявлялися у різних сферах. Одним із яскравих прикладів є боротьба з наслідками пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках. Успіх антикризової політики під час пандемії значною мірою забезпечувався комплексним підходом, що передбачав поєднання економічних стимулів, соціальних програм і прозорої комунікації з громадянами. Водночас аналіз показав, що на місцевому рівні реалізація стратегій часто стикалася з проблемою координації між центральною владою та територіальними громадами, що знижувало ефективність швидкого реагування.

З початком повномасштабного вторгнення росії у 2022 році антикризові стратегії в Україні набули особливого значення. В умовах гібридної війни ефективність державної політики залежала від здатності інтегрувати військові, економічні, соціальні та інформаційні заходи. Держава запровадила систему моніторингу дезінформації, активно реагувала на фейки, розробляла нормативні механізми захисту критичної інфраструктури та здійснювала координацію гуманітарної допомоги. Важливим елементом стало залучення громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Як зазначає Т. Павленко, «антикризові стратегії України під час війни поєднують превентивний, оперативний та відновлювальний підходи, що забезпечує стійкість суспільства навіть в умовах активної агресії» [5].

Особливу роль у сучасних антикризових стратегіях відіграє інформаційна складова. У гібридних війнах дезінформація є одним із ключових інструментів, здатних підірвати довіру до держави, провокувати паніку та соціальні конфлікти. Українські державні та громадські ініціативи активно реагують на ці виклики. Додатково державні брифінги, онлайн-платформи та соціальні мережі використовуються для спростування фейкових новин, підвищення медіаграмотності населення та формування єдиного інформаційного простору. Це демонструє необхідність інтеграції інформаційних стратегій у загальну систему антикризового управління.

Взаємодія різних інституцій є критично важливою для ефективності антикризових стратегій. Центральні органи влади визначають загальні напрями, затверджують нормативно-правові документи та координують фінансування. Місцеве самоврядування забезпечує реалізацію заходів на території, адаптуючи їх до специфіки регіональних умов. Громадянське суспільство та неурядові організації залучаються до контролю, поширення інформації та надання допомоги населенню. Міжнародні партнери забезпечують підтримку, досвід і фінансові ресурси.

Попри досягнення, реалізація антикризових стратегій стикається з рядом проблем. До них належать: нестача фінансових ресурсів, низька координація між інституціями, недостатня правова база для реагування на нові види загроз, відсутність належних систем моніторингу та аналізу інформаційних потоків. Крім того, швидкий розвиток технологій створює додаткові виклики: дезінформація поширюється швидше, ніж механізми її виявлення,

а кібератаки стають більш витонченими. Тому стратегічне планування в антикризових системах має постійно оновлюватися і адаптуватися до нових загроз.

Перспективи розвитку антикризових стратегій в Україні пов'язані із посиленням системності та інтеграції. Потрібно розробляти довгострокові моделі реагування, враховувати трансформаційні та адаптивні підходи, а також посилювати інформаційну складову. Науковці рекомендують активніше використовувати міжнародний досвід, залучати експертні групи, створювати системи раннього попередження та підвищувати рівень медіаграмотності громадян. Ці заходи здатні забезпечити стійкість держави навіть в умовах складних гібридних загроз та інформаційного тиску.

Антикризові стратегії державної політики є багатокомпонентним, динамічним та міжсекторним інструментом. Вони поєднують превентивні, оперативні та відновлювальні механізми, інтегрують економічні, соціальні, політичні, безпекові та інформаційні заходи. Сучасні виклики, зокрема гібридні загрози та дезінформація, зумовлюють необхідність постійного розвитку стратегій, удосконалення взаємодії інституцій та підвищення рівня підготовки громадян. Реалізація ефективної антикризової політики не лише забезпечує подолання поточних криз, а й формує фундамент для стійкого розвитку держави та підвищення її здатності протидіяти новим викликам.

У науковому дискурсі поняття «гібридні загрози» та «дезінформація» поступово зайняли центральне місце після початку нового етапу інформаційних війн у XXI столітті. Якщо раніше державна політика безпеки орієнтувалася переважно на військові ризики, то нині дедалі більше уваги приділяється інформаційним, кібернетичним та психологічним чинникам. Ці явища важко досліджувати в межах однієї науки, тому формується низка теоретичних підходів, що дозволяють пояснити механізми дії гібридних загроз і дезінформаційних впливів.

Системний підхід. Системний підхід розглядає гібридні загрози як комплексне явище, що охоплює різні сфери життя суспільства та функціонує у взаємозв'язку. В основі цього підходу – ідея про те, що безпека держави є результатом взаємодії політичних, економічних, соціальних та інформаційних підсистем. Кожна з них може стати вразливою до зовнішнього чи внутрішнього тиску.

Як зазначає В. Ліпкан, «гібридні загрози проявляються через здатність акторів поєднувати економічний шантаж, політичні провокації, інформаційні атаки та військовий тиск в єдину стратегію». У такому баченні дезінформація – це не окремий інцидент чи випадкове явище, а один з елементів більшої системи. Наприклад, поширення фейкових новин може поєднуватися з кібератаками на урядові портали та дипломатичним тиском, створюючи ситуацію багатовимірної кризи [4].

Інформаційно-комунікаційний підхід. У межах цього підходу дезінформація розглядається як особливий тип комунікативної взаємодії, спрямований на свідому маніпуляцію суспільною свідомістю. Тут застосовуються теорії масової комунікації (Маклюєн, Лассуелл, Гербнер), що пояснюють вплив медіа на формування політичних переконань і соціальних установок. Т. Л. Томас вказує, що «інформаційні операції є ключовим елементом сучасних конфліктів, адже вони дозволяють змінювати поведінку противника без застосування сили» [18]. Соціальні мережі посилюють цей ефект, оскільки створюють умови для швидкого поширення неправдивих повідомлень, які важко перевірити. У цьому контексті важливо враховувати не лише джерело дезінформації, а й канали її циркуляції та механізми посилення через «інформаційні бульбашки».

Психологічний підхід. Дослідження у сфері психології масової поведінки показують, що люди схильні приймати інформацію, яка підтверджує їхні власні переконання (confirmation bias). Саме на цьому ґрунтується ефективність дезінформаційних кампаній.

К.Р. Санстейн доводить, що «інформаційні каскади змушують суспільство приймати навіть неправдиві твердження, якщо їх підтримує значна група людей». Іншими словами, чим більше осіб повторюють певний фейк, тим більша ймовірність, що він буде сприйнятий як правда. Це пояснює феномен «вірусних» фейків у соціальних мережах, які можуть поширюватися швидше, ніж офіційні спростування [16].

Психологічний підхід також аналізує ефект страху, паніки та недовіри, які посилюються під впливом дезінформації. Наприклад, під час пандемії COVID-19 поширювалися конспірологічні теорії щодо вакцинації, що впливало на рішення мільйонів людей.

Безпековий підхід. Найбільш поширеним у політичних і стратегічних дослідженнях є безпековий підхід, який розглядає дезінформацію як частину гібридної війни. НАТО у своїй стратегії визначає гібридні загрози як «поєднання військових і невійськових засобів, спрямованих на підриг стабільності».

У цьому підході дезінформація трактується як «м'яка зброя», що може підригати довіру до державних інституцій, провокувати політичну кризу та створювати сприятливі умови для агресії. Прикладом є інформаційні кампанії росії проти України, які супроводжували військові дії, спрямовані на окупацію територій.

Міждисциплінарний підхід. Сучасні дослідники все частіше наголошують на необхідності комплексного підходу. Гібридні загрози одночасно зачіпають економіку, міжнародні відносини, медіа-середовище та психологію населення.

Рід підкреслює, що «дезінформація є формою політичної війни, яка не може бути пояснена лише медіа-теоріями чи безпекознавством. Її треба вивчати у поєднанні з аналізом міжнародних конфліктів і соціальної динаміки». У цьому сенсі міждисциплінарність дозволяє поєднувати методи політології, соціології, лінгвістики та кібернетики для більш повного розуміння проблеми [15].

В українській науці особливу увагу приділяють гібридним загрозам у контексті війни з росією. За висновками Центру протидії дезінформації при РНБО, основними теоретичними орієнтирами є «поєднання концепції національної стійкості з аналізом інформаційних операцій противника» [7].

Вітчизняні дослідники наголошують на важливості вивчення наративів, які використовуються у ворожій пропаганді, та ролі громадянського суспільства у їхньому спростуванні [5]. Це доповнює міжнародний досвід і дозволяє сформувати власну українську школу досліджень у сфері інформаційної безпеки.

Висновки. Антикризові стратегії державної політики є багатокомпонентним і міжсекторним інструментом, який: поєднує превентивні, оперативні та відновлювальні механізми; інтегрує економічні, соціальні, політичні, безпекові та інформаційні заходи; забезпечує стійкість держави та суспільства в умовах кризових явищ; потребує постійного розвитку, удосконалення взаємодії інституцій та підвищення медіаграмотності громадян. Кризові процеси сучасності набувають дедалі складнішого характеру, поєднуючи у собі як традиційні виклики (економічні спади, політичні конфлікти, воєнні загрози), так і нові форми небезпек, серед яких особливе місце займають інформаційні війни та дезінформаційні кампанії. Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що гібридні загрози і дезінформація є не другорядними проявами кризових процесів, а їх ключовими характеристиками у XXI столітті. Вони визначають нові параметри державного управління та вимагають вироблення специфічних антикризових стратегій. При цьому успішна протидія можлива лише за умови усвідомлення багатовимірності цих явищ і побудови політики, яка спирається на системний аналіз, міжсекторальну співпрацю та активну участь громадянського суспільства.

Література:

1. Варга Т. М. Дезінформація та пропаганда як інструменти ведення гібридної війни росії проти України. *Аналітичнопорівняльне правознавство*. 2024. № 6. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/317216>.
2. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2019. 496 с.
3. Зеленський В. О. Про медіаграмотність і критичне мислення в умовах інформаційної війни. *Radio Свобода*, 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakonpromediaidezininformacijarosiji/31142284.html> (дата звернення: 03.03.2026).
4. Ліпкан В. Теорія кризових явищ у соціально-політичних системах. Харків: ХНУ, 2012. 215 с.
5. Павленко Т. Антикризисні стратегії України в умовах війни та гібридних загроз. *Журнал національної безпеки*. 2023. № 5(1). С. 34–50.
6. Почепцов, Г. Г. Сучасні інформаційні війни. Вид. 2-е, допов. Київ : Києво-Могилянська академія, 2016. 504 с.
7. Рада національної безпеки і оборони України; Центр протидії дезінформації при РНБО України. (2022). Україна ефективно протидіє російській дезінформації [повідомлення про круглий стіл «Протидія дезінформації в умовах воєнних дій»]. Київ: РНБО України. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5710.html> (дата звернення: 05.03.2026).
8. Центр аналізу та розвитку громадських комунікацій «ДІАЛОГ». *Дезінформаційні кампанії у Європі: загрози та виклики*. URL: <https://centerdialog.org> [Дата звернення: 17.03.2026].
9. Allcott H., Gentzkow M. Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*. 2017. Vol. 31, No. 2. P. 211–236.
10. Boin A., 't Hart P., Stern E., Sundelius B. The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 200 p.
11. Deutsche Welle [Німецькахвиля]. Як Україна протистоїть дезінформаційним кампаніям РФ, 14.05.2024. URL: <https://amp.dw.com/uk/ak-ukraina-protistoit-dezininformacijnim-kampaniam-rf2-a-69041027/a-69041027> (дата звернення: 19.03.2026).
12. DeutscheWelle. StopFake: як українські фактчекери борються з російською дезінформацією URL: <https://www.dw.com/uk>
13. Hermann C. Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. *Administrative Science Quarterly*, 1963, Vol. 8, No. 1, pp. 61–82.
14. Propaganda and Misinformation on Facebook and Twitter during the Russian Invasion of Ukraine [Пропаганда та дезінформація у Facebook і Twitter під час вторгнення росії в Україну]. arXiv, 2024. URL: <https://arxiv.org/abs/2203.14456> (дата звернення: 14.03.2026).
15. Rid T. Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2020. 528 p.
16. Sunstein C. Going to Extremes: How Like Minds Unite and Divide. Oxford: Oxford University Press, 2009. 240 p.
17. Schlesinger A. The Age of Roosevelt: The Crisis of the Old Order. Boston: Houghton Mifflin, 2003. 512 p.
18. Thomas T. Cyber Silhouettes: Shadows Over Information Operations. Foreign Military Studies Office, 2004. 321 p.

References:

1. Varha, T. M. (2024). Dezinformatsiia ta propahanda yak instrumenty vedennia hibrydnoi viiny rosii proty Ukrainy. *Analitychno porivnialne pravoznavstvo*, [Disinformation and propaganda as tools for waging Russia's hybrid war against Ukraine. Analytical comparative law.] (6). Retrieved from <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/317216>[in Ukrainian].
2. Horbulin, V. P. (2019). Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front. [World hybrid war: Ukrainian front.] Kyiv: NISD. [in Ukrainian].
3. Zelenskyi, V. O. (2021). Pro mediahramotnist i krytychne myslennia v umovakh informatsiinoi viiny. Radio Svoboda. [On media literacy and critical thinking in the context of information warfare. Radio

Liberty] Retrieved March 3, 2026, from <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-i-dezinformacija-rosiji/31142284.html> [in Ukrainian].

4. Lipkan, V. (2012). *Teoriia kryzovykh yavlyshch u sotsialno-politychnykh systemakh*. [Theory of crisis phenomena in socio-political systems] Kharkiv: KhNU. [in Ukrainian].

5. Pavlenko, T. (2023). Antykryzovi stratehii Ukrainy v umovakh viiny ta hibrydnykh zahroz. *Zhurnal natsionalnoi bezpeky*, [Anti-crisis strategies of Ukraine in conditions of war and hybrid threats]. *Journal of National Security* 5(1), 34–50. [in Ukrainian].

6. Pocheptsov, H. H. (2016). *Suchasni informatsiini viiny* [Modern information wars.] (2nd ed.). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia.

7. Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy; Tsentr protyidii dezinformatsii pry RNBO Ukrainy. (2022). *Ukraina efektyvno protyidiie rosiiskii dezinformatsii* [National Security and Defense Council of Ukraine; Center for Countering Disinformation under the National Security and Defense Council of Ukraine. (2022). *Ukraine effectively counters Russian disinformation* Kyiv: RNBO Ukrainy. Retrieved from: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5710.html> (data zvernennia: 05.03.2026). [in Ukrainian].

8. Tsentr analizu ta rozvytku hromadskykh komunikatsii «DIALOG». (n.d.). *Dezinformatsiini kampanii u Yevropi: zahrozy ta vyklyky*. [Center for Analysis and Development of Public Communications «DIALOGUE». *Disinformation Campaigns in Europe: Threats and Challenges*.] Retrieved March 17, 2026, from <https://centerdialog.org> [in Ukrainian].

9. Allcott, H., & Gentzkow, M. (2017). Social media and fake news in the 2016 election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 211–236.

10. Boin, A., 't Hart, P., Stern, E., & Sundelius, B. (2017). *The politics of crisis management: Public leadership under pressure* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

11. Deutsche Welle. (2024, May 14). *Yak Ukraina protystoit dezinformatsiinym kampaniiam RF*. Retrieved March 19, 2026, from <https://amp.dw.com/uk/ak-ukraina-protystoit-dezinformacijnim-kampaniam-rf2-a-69041027/a-69041027>

12. Deutsche Welle. (n.d.). *StopFake: yak ukrainski faktchekery boriutsia z rosiiskoiu dezinformatsiieiu*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk>

13. Hermann, C. (1963). Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. *Administrative Science Quarterly*, 8(1), 61–82.

14. *Propaganda and misinformation on Facebook and Twitter during the Russian invasion of Ukraine*. (2024). arXiv. Retrieved March 14, 2026, from <https://arxiv.org/abs/2203.14456>

15. Rid, T. (2020). *Active measures: The secret history of disinformation and political warfare*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

16. Sunstein, C. (2009). *Going to extremes: How like minds unite and divide*. Oxford: Oxford University Press.

17. Schlesinger, A. (2003). *The age of Roosevelt: The crisis of the old order*. Boston: Houghton Mifflin.

18. Thomas, T. (2004). *Cyber silhouettes: Shadows over information operations*. Foreign Military Studies Office.

Mariia Kovaliuk. Anti-crisis strategies of state policy: theoretical and methodological analysis

The article provides an analysis of anti-crisis strategies of public policy in the context of the growing hybrid threats and the spread of disinformation as one of the key instruments of contemporary conflicts. The relevance of developing comprehensive approaches to crisis management, integrating political, security, informational, and socio-psychological components, is substantiated. The study examines international and Ukrainian experience in countering information attacks, with particular attention to mechanisms for coordinating the actions of state institutions, civil society, and international partners. It is determined that the effectiveness of anti-crisis strategies largely depends on the level of institutional capacity of the state, the development of strategic communications, and the ability of society to critically perceive information.

Special attention is paid to systemic, information and communication, psychological, and security approaches to the analysis of hybrid threats, which reveal their multidimensional nature. Interdisciplinary methods for studying disinformation as a complex socio-political phenomenon are also considered. The article

presents examples of the practical implementation of anti-crisis measures in Ukraine, including initiatives aimed at detecting and debunking fake information, which confirms the necessity of integrating the informational component into the overall system of public governance.

It is concluded that there is a need to develop adaptive, cross-sectoral, and long-term anti-crisis policy strategies focused on enhancing national resilience, strengthening information security, and ensuring sustainable state development under contemporary challenges.

Key words: *anti-crisis strategies, hybrid threats, disinformation, information security, public policy, media literacy, countering fake news, Ukraine.*

Відомості про автора:

Ковалюк Марія – магістрант кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 323:364(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-13>

Тетяна Мадрига

ORCID: 0000-0001-7761-9811

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ТА ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР

У статті досліджено нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні в контексті трансформації взаємодії держави та громадянського суспільства. Проаналізовано міжнародні стандарти підтримки волонтерства, еволюцію національного законодавства та інституційні механізми залучення волонтерських ініціатив до реалізації публічної політики. Особливу увагу приділено змінам нормативно-правового регулювання після 2014 року та в умовах повномасштабної російської агресії у 2022 році. Доведено, що сучасна модель правового регулювання волонтерської діяльності поєднує механізми стимулювання, інституціоналізації та контролю, формуючи нові можливості політичної суб'єктності волонтерських ініціатив. Визначено ключові інституційні механізми взаємодії волонтерських організацій з органами державної влади та місцевого самоврядування. Зроблено висновки про формування гібридної моделі взаємодії держави і громадянського суспільства, у межах якої волонтерський сектор виступає важливим чинником соціальної стійкості та політичної мобілізації суспільства.

Ключові слова: волонтерство, громадянське суспільство, нормативно-правове регулювання, публічна політика, політична суб'єктність.

Вступ. Волонтерська діяльність у сучасних демократичних суспільствах виступає важливим елементом розвитку громадянського суспільства та інструментом громадянської участі у вирішенні суспільно значущих проблем. У політичній науці волонтерство розглядається не лише як форма соціальної допомоги, а й як механізм взаємодії громадян із державою, який сприяє формуванню соціального капіталу, зміцненню суспільної довіри та розвитку демократичних інституцій.

В українському контексті роль волонтерського руху значно зросла після подій Революції Гідності 2013–2014 років, а особливо після початку повномасштабної російської агресії у 2022 році. Саме в цей період волонтерські ініціативи стали одним із ключових факторів підтримки обороноздатності держави, гуманітарної допомоги населенню та забезпечення функціонування суспільства в умовах війни.

Зростання ролі волонтерського сектору актуалізує питання нормативно-правового забезпечення цієї діяльності, оскільки саме правове середовище визначає можливості та межі функціонування волонтерських ініціатив, їхню взаємодію з державними інститутами та потенціал політичного впливу.

Мета статті. Метою статті є аналіз нормативно-правового забезпечення волонтерської діяльності в Україні та визначення його впливу на формування інституційних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання: проаналізувати міжнародні стандарти підтримки волонтерської діяльності; дослідити еволюцію законодавства України у сфері волонтерства; визначити інституційні механізми взаємодії волонтерських ініціатив із державою; проаналізувати вплив нормативного середовища на політичну суб'єктність волонтерських ініціатив.

© Т. Мадрига, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Матеріал і методи дослідження. У статті використано системний підхід, який дозволив розглядати волонтерство як елемент взаємодії держави та громадянського суспільства в межах цілісної політичної системи. Застосування структурно-функціонального методу дало змогу визначити основні інституційні механізми функціонування волонтерського сектору та його роль у реалізації публічної політики. Історико-правовий метод використано для дослідження еволюції законодавства у сфері волонтерської діяльності та виявлення ключових етапів його розвитку, зокрема до і після 2014 та 2022 років. За допомогою порівняльно-правового методу здійснено аналіз міжнародних стандартів підтримки волонтерства та їх співвідношення з національним законодавством України. Аналіз і синтез застосовано для узагальнення наукових підходів до дослідження волонтерства, а також для формування авторських висновків щодо політичної суб'єктності волонтерських ініціатив. Крім того, використано інституційний метод, що дозволив дослідити взаємодію волонтерських організацій із органами державної влади та місцевого самоврядування, а також нормативно-правовий аналіз для вивчення змісту законодавчих актів і визначення їх впливу на розвиток волонтерського сектору.

Проблематика волонтерської діяльності в Україні привертає увагу дослідників у галузі політології, соціології, публічного управління та права. Наукові праці охоплюють питання становлення волонтерського руху, його соціально-політичної ролі, правового регулювання та взаємодії з державними інституціями.

Історико-правові аспекти розвитку волонтерства в Україні досліджує О. Головка, який аналізує еволюцію добровільної діяльності від благодійних практик до важливого інституту громадянського суспільства, що активно впливає на суспільно-політичні процеси [2]. Питання адміністративно-правового регулювання волонтерської діяльності та функціонування відповідних механізмів державної політики розглядає Т. Корж-Ікаєва, яка акцентує увагу на ролі правових інструментів державного управління у розвитку волонтерського сектору [17].

Окремий напрям досліджень присвячений актуальним проблемам правового забезпечення волонтерства. Зокрема, Є. Кузьмічова-Кисленко, Д. Кисленко, І. Вербицький та А. Вербицька аналізують сучасні виклики правового регулювання волонтерської діяльності, включаючи питання правового статусу волонтерів, організаційних форм їх діяльності та необхідність удосконалення нормативної бази [18]. На проблемах прогалин правового регулювання волонтерської діяльності в умовах воєнного стану зосереджує увагу Д. Вареник, підкреслюючи необхідність адаптації законодавства до нових викликів, пов'язаних із розширенням ролі волонтерського руху у сфері національної безпеки та гуманітарної допомоги [1].

Окремі аспекти правового регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності, зокрема ризики зловживань та шахрайства, аналізує Н. Лисенко, яка звертає увагу на необхідність підвищення прозорості фінансових механізмів у цій сфері [19].

Разом з тим, нормативно-правові аспекти функціонування волонтерського сектору та їхній вплив на формування політичної суб'єктності волонтерських ініціатив потребують подальшого комплексного дослідження.

Результати та обговорення. Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності виступає важливим інструментом формування взаємодії держави та громадянського суспільства, визначаючи правові межі, інституційні механізми та політичні можливості участі громадян у вирішенні суспільно значущих проблем. У сучасних умовах воєнного стану та трансформації політичної системи України правове середовище волонтерства набуває особливого значення як чинник мобілізації громадянської активності, зміцнення соціальної солідарності та підтримки державної стійкості.

Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності формується під впливом як національного законодавства, так і міжнародних документів, що визначають добровільну діяльність як важливий інструмент розвитку громадянського суспільства, соціальної згуртованості та громадянської участі.

Міжнародно-правове підґрунтя розвитку волонтерської діяльності формують документи Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи та міжнародних громадських організацій, які закріплюють право громадян на добровільну участь у суспільному житті та підтримують розвиток громадянської активності. Зокрема, Загальна декларація прав людини (1948) закріплює право кожної людини на свободу асоціацій і мирних зібрань, що створює базові правові передумови для добровільної громадської діяльності [4]. Подібні положення містить і Конвенція ООН про права дитини (1989), яка визнає право дітей та молоді на участь у громадських об'єднаннях [15].

Подальший розвиток міжнародних стандартів підтримки добровільної діяльності пов'язаний із документами системи ООН, зокрема Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 56/38 «Recommendation on Support for Volunteering» (2001), яка визначила основні напрями державної політики підтримки волонтерства [40]. Важливим етапом популяризації добровільної діяльності стала також ініціатива проведення Міжнародного року волонтерів ООН у 2001 році, що сприяла поширенню практик волонтерської діяльності у різних країнах світу [42].

Вагомим міжнародним документом у сфері розвитку добровільної діяльності є Universal Declaration on Volunteering, ухвалена Міжнародною асоціацією добровольчих зусиль (IAVE), у якій волонтерство визначено як форму активної громадянської участі, що сприяє соціальному, економічному та культурному розвитку суспільства та зміцненню демократичних цінностей [39].

У європейському контексті розвиток політики підтримки волонтерства пов'язаний із документами Ради Європи та Європейського Союзу. Зокрема, важливе значення має Конвенція Ради Європи про сприяння транснаціональній довгостроковій волонтерській службі молоді, а також Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає розвиток молодіжної політики, неформальної освіти та волонтерства як інструменту громадянської участі [31]. Важливим етапом популяризації добровільної діяльності стало також проголошення Європейського року волонтерської діяльності, що сприяє активній громадянській участі (2011), ініційованого Європейською Комісією [38].

Подальший розвиток міжнародних підходів до підтримки добровільної діяльності пов'язаний із прийняттям Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, ухваленого Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 р., де волонтерство розглядається як важливий механізм залучення громадян до реалізації Цілей сталого розвитку та зміцнення соціальної згуртованості [41].

Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні функціонує як багаторівневий інструмент політичного управління, що мобілізує, інституціоналізує та контролює волонтерські ініціативи в межах державних пріоритетів національної безпеки та соціальної згуртованості, особливо після 2014 та 2022 років.

З урахуванням зазначених міжнародних стандартів формувалося і національне законодавство України у сфері волонтерської діяльності, яке складається з Конституції України, Законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та інших нормативно-правових актів.

Поряд із спеціальним законодавством про волонтерську діяльність важливе значення для формування політичної суб'єктності волонтерських ініціатив мають конституційні норми, що визначають засади громадянської участі та свободи об'єднань. Конституція

України встановлює фундаментальні принципи демократичного устрою, що визначають правові межі і можливості громадянської активності. Вона не регламентує волонтерську діяльність як окрему правову категорію, але створює рамкові правові умови, у яких соціальна солідарність може перетворюватися на форму політичної суб'єктності. В цих рамках волонтерські ініціативи здатні здійснювати політичний вплив, не будучи формально політичними суб'єктами у вузькому правовому сенсі.

У преамбулі та статтях 1 і 5 Розділу I Конституції закріплено народний суверенітет як джерело влади та демократичний характер держави [16]. Ці норми формують конституційно-правову основу громадської самоорганізації. Волонтерські ініціативи в умовах кризи, коли державні інститути не здатні самотійно забезпечити соціальну стабільність чи оборону, стають не лише добровільною допомогою, а частиною практичної реалізації народного суверенітету. Такий політичний потенціал формується через практичну самоорганізацію, що унеможливорює редукцію волонтерства до «позаполітичної» діяльності.

Стаття 3 Конституції України визначає людину як найвищу соціальну цінність, а забезпечення прав і свобод – як головний обов'язок держави [16], держава повинна враховувати і підтримувати громадянську участь як один із шляхів реалізації цих прав. Таке прочитання підсилює політичну суб'єктність волонтерів, оскільки їхня діяльність спрямована на захист прав і соціальних цінностей, що прямо співвідноситься з конституційними гарантіями.

Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» має безпосереднє значення для політичної суб'єктності волонтерських ініціатив. Стаття 23 гарантує право на вільний розвиток особистості, що створює умови для добровільної участі громадян у суспільно значущій діяльності без обмежень щодо тематики чи способу її реалізації.

Стаття 36 закріплює право на свободу об'єднань, яке включає створення громадських організацій для захисту прав і інтересів громадян. Ця норма має дві важливі функції: а) вона відкриває формальний шлях для інституціоналізації волонтерських ініціатив у вигляді ГО, благодійних фондів або мереж; б) вона забезпечує правову основу для колективної політичної участі без потреби у формальній партійній структурі. Такий колективний статус є ключовим механізмом, через який волонтерські ініціативи набувають політичної суб'єктності.

Стаття 38 гарантує право громадян брати участь в управлінні державними справами, включно з доступом до державної служби [16]. У практичному вимірі волонтерська діяльність у сферах оборони, гуманітарної підтримки чи місцевого розвитку може бути розглянута як форма непрямої участі в управлінні, яка компенсує інституційні прогалини та впливає на публічну політику. Через такі канали волонтерські ініціативи можуть формувати і висловлювати суспільні очікування щодо державної діяльності.

Такі конституційні засади можна описати як сукупність механізмів трансформації прав і свобод громадян у політичну суб'єктність волонтерських ініціатив, які структуровано презентовано в Таблиці 1.

Законодавче регулювання волонтерської діяльності в Україні розвивалося поетапно. На ранньому етапі (2001–2003 рр.) правове поле мало фрагментарний і переважно соціально-сервісний характер: державні акти започатковували координаційні механізми та рамки підтримки волонтерського руху (зокрема, у зв'язку з проведенням у 2001 р. Міжнародного року волонтерів ООН) [29; 27], а участь волонтерів у наданні соціальних послуг конкретизувалася профільним соціальним законодавством і підзаконними актами [12; 14; 21]. Відповідно, одним із перших нормативно-правових актів, що засвідчив значущість волонтерської діяльності стало розпорядження Президента України від 22 березня 2001 р. № 67/2001 рп, «Про організацію проведення в Україні у 2001 р. Міжнародного року волонтерів», яким органам державної влади було доручено сприяти розвитку волонтерського руху та підтримці громадських ініціатив [29].

Таблиця 1

Конституційні механізми формування політичної суб'єктності волонтерських ініціатив

Конституційна норма	Політичний механізм	Який політичний потенціал активує	Логіка трансформації в політичний вплив
Преамбула, ст. 1, 5	Закріплення народного суверенітету	Легітимація самоорганізації у кризах	Народ як джерело влади створює нормативне підґрунтя для громадської участі без партійних інституцій
Стаття 3	Пріоритет прав і свобод	Законодавче виправдання громадянської активності	Захист правових і соціальних цінностей стає політичним імперативом
Стаття 23	Свобода особистісного розвитку	Добровільність та автономність	Добровільна участь стає легітимною формою суспільної дії
Стаття 36	Свобода об'єднань	Колективна політична суб'єктність	ГО та мережі отримують правову основу для координації дій і групового впливу
Стаття 38	Участь в управлінні державою	Непряма управлінська участь	Допомога у сфері оборони/соціальної підтримки функціонально впливає на державно-політичні рішення
Статті 34, 39, 40	Свобода слова, зібрань, звернень	Дискурс, тиск та адвокація	Громадський тиск і громадська думка конституційно захищені як способи впливу на політичні рішення

Джерело: складено автором на основі Конституції України та [6; 8; 16].

Роль волонтерства у соціальній сфері в Україні закріплена на державному рівні та відображена у низці нормативно-правових актів.

Так, у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. волонтерський рух визначено як добровільну, неприбуткову та суспільно корисну діяльність, що здійснюється на засадах доброчинності та особистої мотивації. У цьому законі також окреслено ключові напрями державної політики у сфері соціальної роботи з дітьми та молоддю, серед яких передбачено підтримку та розвиток волонтерського руху [12].

У Законі України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. закріплено визначення волонтера як фізичної особи, яка на добровільних засадах здійснює благодійну і неприбуткову діяльність, спрямовану на досягнення суспільно корисних результатів [14].

Подальше інституційне оформлення волонтерства відбулося після ухвалення постанови Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». У документі було визначено принципи роботи волонтерів, напрями їхньої діяльності та механізми надання допомоги. Зокрема, йшлося про підтримку громадян, які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, похилий вік, відсутність житла чи роботи, наслідки стихійних лих тощо), а також про надання соціальних послуг дітям і молоді, що опинилися у складних соціальних умовах [21].

Водночас ця постанова втратила чинність відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 6 липня 2011 р. № 711 у зв'язку з ухваленням Закону України від 19 квітня 2011 р. № 3236-VI «Про волонтерську діяльність». Кодифікаційним етапом розвитку правового регулювання волонтерства став зазначений Закон, який закріпив основні дефініції

волонтерської діяльності та волонтерської допомоги, а також визначив принципи її здійснення – законність, гуманність, рівність, добровільність, безоплатність і неприбутковість [6].

Нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні формується навколо Закону України «Про волонтерську діяльність» та пов'язаних із ним змін до галузевого і податкового законодавства, які відображають еволюцію державної політики у сфері взаємодії держави та громадянського суспільства.

У Законі України «Про волонтерську діяльність» визначено широкий спектр напрямів волонтерської діяльності, серед яких: соціальна підтримка осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; догляд і допомога хворим, людям похилого віку та особам з інвалідністю; підтримка громадян, постраждалих від надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів та воєнних дій; сприяння обороноздатності держави та допомога військовим формуванням; участь у природоохоронних і культурно-освітніх заходах; підтримка організації суспільно значущих подій; соціальна адаптація вразливих груп населення; допомога постраждалим від епідемій, а також діяльність у сфері захисту тварин. Закон також передбачає можливість здійснення волонтерської допомоги за іншими напрямами, не забороненими законодавством [6, ч. 3 ст. 1].

Закон України «Про волонтерську діяльність» також визначає особливості правового статусу основних суб'єктів волонтерської діяльності – організацій, що залучають волонтерів, самих волонтерів та отримувачів волонтерської допомоги. Зокрема, закон встановлює, що до волонтерської діяльності можуть залучати волонтерів лише неприбуткові організації та установи, внесені до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Вони мають право самостійно визначати напрями волонтерської діяльності, укладати договори з волонтерами, забезпечувати їх необхідними умовами для роботи, відшкодовувати витрати, пов'язані з наданням волонтерської допомоги, а також страхувати життя і здоров'я волонтерів. Водночас такі організації зобов'язані забезпечувати безпечні умови діяльності, здійснювати підготовку волонтерів та надавати їм необхідну інформацію щодо змісту та особливостей виконуваної роботи [6, ст. 5].

Закон також визначає правовий статус волонтерів як фізичних осіб, які добровільно здійснюють суспільно корисну неприбуткову діяльність. Нормативно закріплено їхні права, зокрема право на належні умови здійснення діяльності, відшкодування витрат, отримання підтвердження про здійснення волонтерської діяльності та визнання компетентностей, здобутих у процесі такої діяльності. Водночас на волонтерів покладаються обов'язки сумлінно виконувати свої завдання, дотримуватися вимог законодавства, проходити необхідну підготовку та не допускати дій, що можуть завдати шкоди репутації волонтерської організації [6, ст. 7].

Окремо закон визначає правовий статус отримувачів волонтерської допомоги, їхні права на звернення за допомогою, поважливе ставлення та отримання необхідної інформації щодо умов її надання, а також обов'язки щодо надання достовірної інформації та дотримання безпеки під час взаємодії з волонтерами [6, ст. 8].

Важливим елементом правового регулювання є також гарантії соціального захисту волонтерів. Закон передбачає можливість виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі волонтера або встановлення інвалідності внаслідок поранення, отриманого під час надання волонтерської допомоги у районі бойових дій чи збройних конфліктів [6, ст. 6].

Отже, Закон України «Про волонтерську діяльність» виступає ключовим елементом інституціоналізації волонтерського руху, оскільки визначає правові засади взаємодії держави, громадянського суспільства та волонтерських організацій. У сучасних умовах війни за Незалежність України цей нормативний акт набуває особливого значення як механізм легітимації та підтримки суспільної самоорганізації, що стала важливим чинником зміцнення національної безпеки та стійкості держави.

Починаючи з 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення російської федерації у 2022 році, нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні зазнало суттєвої трансформації. В умовах правового режиму воєнного стану законодавчі зміни були спрямовані на розширення можливостей волонтерського руху у сфері підтримки сектору безпеки і оборони, гуманітарної допомоги населенню та координації громадських ініціатив, спрямованих на подолання наслідків збройної агресії. Зокрема, Законами України № 2519-IX та № 2520-IX (2022 р.) внесено зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» та пов'язаного законодавства, якими розширено напрями волонтерської діяльності, зокрема передбачено можливість надання безпосередньої допомоги Збройним Силам України, іншим військовим формуванням, правоохоронним органам та органам державної влади в умовах особливого періоду. Водночас було удосконалено фінансово-правові механізми підтримки волонтерства, зокрема запроваджено податкові пільги для благодійної та волонтерської допомоги оборонному сектору, а також передбачено функціонування Реєстру волонтерів у Державній податковій службі України для забезпечення прозорості фінансових операцій і спрощення процедур надання допомоги [8; 9; 36].

Окремі зміни до Закону України «Про волонтерську діяльність» розширили перелік напрямів волонтерської діяльності, зокрема у сфері подолання наслідків збройної агресії, післявоєнного відновлення держави, підтримки внутрішньо переміщених осіб та утвердження української національної та громадянської ідентичності [11]. Такі законодавчі новації відображають адаптацію правового регулювання до умов воєнного стану та зростаючої ролі громадянського суспільства у забезпеченні стійкості держави.

Подальший розвиток правового регулювання пов'язаний із інтеграцією волонтерської діяльності у систему освіти та формування громадянської активності молоді. Зокрема, Законом України № 4186-IX (2025 р.) передбачено можливість зарахування волонтерської діяльності як складової практичної підготовки здобувачів освіти та визнання компетентностей, набутих у процесі волонтерства, у межах неформальної та інформальної освіти [7; 34].

Таким чином, подальша еволюція регулювання пов'язана з інституціоналізацією державної підтримки волонтерства (зміни 2022 р.) [8] та розвитком механізмів залучення до волонтерської діяльності здобувачів освіти (зміни 2025 р.) [3], тоді як податкові коригування воєнного періоду доповнили нормативне середовище функціонування волонтерських та неприбуткових ініціатив [9]. Інституційні форми самоорганізації волонтерських ініціатив у межах громадянського суспільства додатково рамкуються законодавством про громадські об'єднання та благодійну діяльність [10; 5].

Таблиця 2

Еволюція ключових норм Закону України «Про волонтерську діяльність»

Аспект регулювання	До змін	Після змін (2022–2025)	Політичний ефект
Напрями діяльності	Переважаю соціальна допомога і благодійність	Підтримка ЗСУ, оборонного сектору, подолання наслідків агресії	Інтеграція волонтерства у систему національної безпеки
Суб'єкти волонтерства	Переважаю громадяни України	Дозволено участь іноземців та осіб без громадянства	Інтернаціоналізація допомоги
Договірна форма	Загальні положення	Деталізовано письмову форму договору	Підвищення прозорості та правової визначеності
Податкове регулювання	Обмежене регулювання	Податкові пільги, Реєстр волонтерів	Стимулювання громадянської мобілізації
Освітня інтеграція	відсутня	Зарахування волонтерства до практики	Політична соціалізація молоді

Джерело: складено автором на основі Закону України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI та змін до нього [6; 8; 9; 36].

Як видно з таблиці 2, еволюція законодавства у сфері волонтерської діяльності демонструє поступову інституціоналізацію волонтерського руху та розширення його ролі у реалізації державної політики, зокрема у сфері національної безпеки, соціального захисту та громадянської участі.

Стратегічні напрями подальшого розвитку волонтерського руху визначено у Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року, затвердженій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 715-р. Документ передбачає формування мережі координаційних центрів і волонтерських хабів, розвиток місцевої інфраструктури підтримки волонтерських ініціатив, а також впровадження механізмів верифікації та міжнародного визнання досвіду волонтерської діяльності, зокрема через інструменти Europass і Youthpass [28].

Водночас чинне нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності містить низку обмежувальних механізмів, спрямованих на запобігання зловживанням і забезпечення прозорості цієї сфери. Зокрема, законодавство передбачає обов'язковий неприбутковий статус організацій, що залучають волонтерів, можливість або необхідність укладання договорів про провадження волонтерської діяльності, а також встановлює спеціальні правові умови участі окремих категорій осіб, зокрема іноземців, осіб без громадянства та неповнолітніх. Такі норми мають на меті впорядкування волонтерської діяльності та її інтеграцію у правове поле держави.

Разом з тим існуюча система правового регулювання містить і низку проблемних аспектів. Серед них – недостатньо розвинені механізми соціального захисту та страхування волонтерів, особливо тих, які здійснюють діяльність у зонах підвищеного ризику; фрагментарний контроль за збором та використанням коштів у межах волонтерських ініціатив; а також окремі податкові та адміністративні бар'єри, що можуть ускладнювати оперативність надання допомоги. Наявність таких прогалин потенційно знижує ефективність волонтерського руху та може створювати ризики зниження рівня суспільної довіри до волонтерських організацій і ініціатив [6; 33; 23; 20; 1].

Правове регулювання волонтерської діяльності в Україні можна розглядати як систему взаємодії трьох базових механізмів: стимулювання, інституціоналізації та контролю, які визначають можливості та межі функціонування волонтерських ініціатив у публічному просторі. Системну логіку такого регулювання як інструменту політичного управління узагальнено в Таблиці 3.

Як видно з Таблиці 3, нормативно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні постає як гнучкий, багаторівневий інструмент політичного управління, який у кризових умовах одночасно стимулює, інституціоналізує та обмежує волонтерську активність. Така модель дозволяє конвертувати соціальний капітал волонтерів у ресурс стабільності та легітимності влади, зберігаючи контроль над ключовими каналами політичного впливу, що безпосередньо визначає подальшу динаміку взаємодії держави й громадянського суспільства.

До змін 2022 р. Закон України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI визначав волонтерство як добровільну, соціально спрямовану та неприбуткову діяльність, а волонтерську допомогу – як безоплатну, тим самим нормативно відмежовуючи волонтерські практики від оплачуваної або комерційної діяльності та задаючи рамки автономії волонтерських ініціатив у правовому полі [6]. Пакет законодавчих змін 2022 р. (зокрема Закони № 2519-IX та № 2520-IX) адаптував правове регулювання до умов воєнного стану та підвищив правову визначеність взаємовідносин у сфері волонтерства. Зокрема, було уточнено можливість участі іноземців та осіб без громадянства за умови законного перебування в Україні, деталізовано договірні засади провадження волонтерської діяльності, включаючи вимогу письмової форми договору у визначених законом випадках [8].

Таблиця 3

**Механізми нормативно-правового регулювання волонтерської діяльності в Україні
як інструменти політичного управління**

Механізм регулювання	Нормативна основа	Ключові інструменти	Політична функція	Приклади впливу
Стимулювання	Закони № 2519-IX (2022), № 2520-IX (2022), № 4186-IX (2025); Концепція до 2030 р.	Державна підтримка волонтерства, податкові пільги; Реєстр волонтерів; освітня інтеграція; цільові програми	Мобілізація громадянської участі; легітимація державної політики; формування позитивного іміджу громадянської активності	Звільнення від ПДФО; зарахування волонтерства до практики у разі її відповідності освітній програмі
Контроль	Закон № 3236-VI; зміни 2022 р.	Вимоги неприбуткового статусу організацій; договірна форма волонтерської діяльності; фінансова звітність та податкове регулювання; обмеження для іноземців	Запобігання зловживанням і шахрайству; обмеження політичних ризиків; збереження прозорості діяльності волонтерських структур	Діяльність через зареєстровані організації
Інституціоналізація	Закон України «Про волонтерську діяльність»; реєстри волонтерів та неприбуткових організацій; Концепція 2030 р.; платформи Мінсоцполітики; Реєстр ДПС	Реєстри; координаційні центри; верифікація досвіду	Централізований моніторинг і інтеграція	Інтеграція волонтерських ініціатив у систему державної політики; формування стабільних механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства; підтвердження волонтерського досвіду через Europass / Youthpass; створення волонтерських хабів у громадах

Джерело: складено автором на основі [6; 8; 28; 9; 36; 23; 38].

Регулювання волонтерської діяльності впливає на автономію громадянських ініціатив, характер їхньої взаємодії з органами влади та участь у формуванні публічної політики, демонструючи певну дуальність: інтеграцію волонтерських практик у державну систему управління з одночасним посиленням інституційного контролю. Історико-правовий аналіз підкреслює трансформацію волонтерства від традиційної благодійності до інституту громадянського суспільства, у якому практичні ініціативи часто випереджали нормативне оформлення [2].

Пострадянський період характеризувався витісненням волонтерства державним патерналізмом та обмеженням переважно соціальною сферою. Після 1991 р. добровільна діяльність поступово набула демократичного характеру, проходячи етапи зародження

і розвитку (1991–2010 рр.), піднесення (2011–2012 рр. у контексті Євро-2012), трансформації (2013–2016 рр. під впливом Революції Гідності та агресії РФ) та стабілізації (2017–2021 рр.), з різкою активізацією після початку повномасштабної війни. Унікальність українського законодавства полягає у його реактивності на кризові події, що суттєво підвищило масштаб залучення населення до волонтерської діяльності. Так, за результатами опитування Української Волонтерської Служби та U-Report [30] (початок грудня 2023 р., 4621 респондент) 74 % опитаних долучалися до волонтерства після початку повномасштабної війни (26 % – на постійній основі, 36 % – кілька разів, 12 % – одноразово), тоді як загальнонаціональне опитування 2024 р. фіксує 71 % громадян, які брали участь у волонтерській допомозі.

Взаємодія волонтерських ініціатив із державою підтримується фіскально-правовими механізмами. Зокрема, Закон № 2520-IX уточнив норми Податкового кодексу щодо складу доходів, які не підлягають оподаткуванню, включивши до них окремі витрати неприбуткових організацій, пов'язані із залученням волонтерів. До таких витрат належать, зокрема, медичний огляд або вакцинація волонтера та відшкодування документально підтверджених витрат волонтерів за наявності відповідного договору [9]. Додатковим інструментом підтвердження статусу для застосування податкових норм виступає Реєстр волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, порядок формування та ведення якого визначено наказом Міністерства фінансів України № 1089; реєстр передбачає процедури включення та надання витягу з нього [24].

У 2025 році Закон № 4186-IX додатково інституціоналізував волонтерство в освітньому середовищі, передбачивши механізми підтвердження та обліку волонтерської діяльності здобувачів освіти, що сприяє інтеграції добровільної діяльності у систему формування громадянських компетентностей [7].

У сфері соціального захисту та соціальних послуг формалізація взаємодії з державою пов'язана з функціонуванням Єдиного державного реєстру надавачів та отримувачів соціальних послуг як інформаційної системи обліку відповідних суб'єктів (Постанова КМУ від 27.01.2021 № 99) [26]. Координаційний вимір взаємодії підтримується також дорадчими механізмами, зокрема через Раду з координації діяльності у сфері гуманітарної допомоги, волонтерства та благодійності при Міністерстві соціальної політики України, утворену як постійний консультативно-дорадчий орган для координації взаємодії між органами влади та інститутами громадянського суспільства [25].

Участь волонтерських ініціатив у публічній політиці формується переважно через інструменти партнерської взаємодії з органами влади та місцевого самоврядування (консультативно-дорадчі формати, координаційні механізми, участь у реалізації публічних програм). Водночас Закон № 3236-VI визначає базові правові засади функціонування волонтерства як соціально спрямованої, неприбуткової та безоплатної діяльності [6]. Подальший розвиток нормативної бази спрямований на розширення сфер застосування волонтерської діяльності, зокрема у контексті підтримки сектору безпеки і оборони, гуманітарної допомоги та післявоєнного відновлення.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021–2026 роки задає рамку партнерства держави та інститутів громадянського суспільства і передбачає інструменти залучення та звітування щодо реалізації відповідних планів заходів [32]. На операційному рівні прозорість забезпечується процедурою соціального замовлення соціальних послуг: уповноважені органи визначають потреби, оголошують конкурсний відбір надавачів, укладають договір і здійснюють моніторинг виконання та звітування за результатами відповідно до встановленого порядку [22; 13]. Відбір і контроль виступають циклом юридично визначених процедур (конкурс → договір → звітність/моніторинг), що підлягають перевірці.

Разом із тим, у правовому полі зберігаються точки напруги на стику волонтерського та податкового регулювання. Податкові звільнення щодо відшкодування витрат волонтера

у практичному вимірі прив'язані до документального підтвердження та договірної форми взаємин із організацією, що залучає волонтера, тоді як у низці випадків волонтерська допомога фактично надається без формалізованого письмового договору [6; 9]. Окремим ризиковим сегментом залишається імітація волонтерства або благодійності з метою шахрайських зборів, що потребує більш чіткого розмежування дефініцій, процедур верифікації статусу та прозорості фінансових потоків у межах уже наявних механізмів відповідальності [19].

Висновки. Таким чином, нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні формує багаторівневу систему взаємодії держави та громадянського суспільства. У сучасних умовах воєнного стану ця система зазнала суттєвої трансформації, що сприяло розширенню участі волонтерських ініціатив у сферах оборони, гуманітарної допомоги та соціальної підтримки.

Сучасна модель регулювання поєднує механізми стимулювання, інституціоналізації та контролю, формуючи нові можливості політичної суб'єктності волонтерських ініціатив.

Література:

1. Вареник Д. С. Прогалини правового регулювання волонтерської діяльності в Україні в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 304–307. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/53.pdf> (дата звернення: 02.01.2026).
2. Головки О. В. Волонтерство в Україні: історико-правовий аспект. Право і безпека. 2023. № 2 (89). С. 9–18. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>
3. Жуленьова О. Стан і перспективи волонтерства в Україні: дані опитування 2025 року. Інститут соціології НАН України. URL: https://isnasu.org.ua/analytics/013_Zhuleniova_O_-_Stan_i_perspektyvy_volonterstva.php (дата звернення: 02.01.2026).
4. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 217 А (III) від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 05.03.2026).
5. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17> (дата звернення: 29.01.2026).
6. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI (в редакції з урахуванням змін, внесених Законом № 4186-IX від 08.01.2025). Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності серед здобувачів освіти» від 8 січня 2025 року № 4186-IX. Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4186-20#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
8. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про волонтерську діяльність” щодо підтримки волонтерської діяльності та діяльності волонтерських організацій» від 15 серпня 2022 року № 2519-IX. Веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
9. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» від 15 серпня 2022 року № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text> (дата звернення: 02.01.2026).
10. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17> (дата звернення: 29.01.2026).
11. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 09.03.2026).
12. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 року № 2558-III. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2558-14> (дата звернення: 29.01.2026).

13. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
14. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 року № 966-IV. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
15. Конвенція ООН про права дитини від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 05.03.2026).
16. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 02.01.2026).
17. Корж-Ікаєва Т. Механізм адміністративно-правового регулювання волонтерської діяльності в Україні. Філософські та методологічні проблеми права. 2024. № 2 (28). С. 49–57. DOI: <https://doi.org/10.33270/02242802.48>
18. Кузьмічова-Кисленко Є. В., Кисленко Д., Вербицький І., Вербицька А. Актуальні проблеми правового регулювання волонтерської діяльності. ExpertParadigmofLawandPublicAdministration. 2025. № 2 (34). С. 21–32. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2\(34\)-21-32](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-21-32)
19. Лисенко Н. Правове регулювання відносин у сфері волонтерської та благодійної діяльності: обставини, що сприяють учиненню шахрайства. Knowledge, Education, Law, Management. 2023. № 3 (55). С. 294–297. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.47>
20. Повтарь Н. Що не так з державною допомогою волонтерам під час війни. Українська правда. 2023. 5 грудня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/12/05/7431726/> (дата звернення: 02.01.2026).
21. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1895 «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг». База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення» від 1 червня 2020 року № 450. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/450-2020-п> (дата звернення: 29.01.2026).
23. Правила в'їзду для волонтерів в Україну у 2025 році: необхідні документи та зміни. VisitUkraine. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/6756/rules-for-volunteers-entering-ukraine-required-documents-and-changes-in-2025> (дата звернення: 02.01.2026).
24. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони : Наказ Мінфіну України від 30.10.2014 № 1089. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1471-14> (дата звернення: 29.01.2026).
25. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України : Наказ Мінсоцполітики України від 18.05.2015 № 516. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0649-15#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
26. Про Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 № 99. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/99-2021-п#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
27. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 225-р «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-р#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
28. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 715-р «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/715-2025-р#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
29. Розпорядження Президента України «Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів» від 22 березня 2001 року № 67/2001-рп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2001-рп#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
30. Стійкість волонтерів. U-Report/УВС. URL: <https://ukraine.ureport.in/story/1617/> (дата звернення: 29.01.2026).

31. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 05.03.2026).
32. Указ Президента України «Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» від 27 вересня 2021 року № 487/2021. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/487/2021> (дата звернення: 29.01.2026).
33. Як новий закон змінить волонтерство в українських школах? Volunteer.country. URL: <https://volunteer.country/library/iak-novii-zakon-zminit-volonterstvo-v-ukrayinskix-skolax> (дата звернення: 02.01.2026).
34. Як стати волонтером в Україні: закон, можливості, реєстрація. Платформа «Філантропія в Україні». URL: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/yak-staty-volonterom-v-ukraini-zakon-mozhlyvosti-reyestratsiya> (дата звернення: 02.01.2026).
35. Янків Б. Волонтери і волонтерська діяльність – 2025: оподаткування та інструкція з реєстрації. 7eminar.ua. URL: <https://7eminar.ua/news/9569-volontieri-i-volonterska-diyalnist-2025-opodatkovannya-ta-instrukciya-z-rejestratsiyi> (дата звернення: 02.01.2026).
36. Broiakov S., Smychok Y., Kucheriavenko M. Volunteering: Specific Aspects Of Public Legal Regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9 No. 5. Pp. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-57-63>
37. Drobush I., Ishchuk S. Volunteer activities in communities: current issues of legal regulation. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*. 2025. Vol. 87, part 4. Pp. 329–335. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.51>
38. European Commission. Council Decision of 27 November 2009 on the European Year of Voluntary Activities Promoting Active Citizenship (2011) (2010/37/EC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010D0037> (дата звернення: 05.03.2026).
39. International Association for Volunteer Effort (IAVE). Universal Declaration on Volunteering. Paris : IAVE, 2001. URL: <https://www.iave.org/iavewp/wp-content/uploads/2015/03/Universal-Declaration-on-Volunteering.pdf> (дата звернення: 05.03.2026).
40. United Nations General Assembly. Recommendations on Support for Volunteering : Resolution adopted by the General Assembly A/RES/56/38, 5 December 2001. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/56/38> (дата звернення: 05.03.2026).
41. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015 (A/RES/70/1). URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 05.03.2026).
42. United Nations Volunteers (UNV). International Year of Volunteers 2001 : Final Report. Bonn : United Nations Volunteers, 2002. URL: <https://www.unv.org/publications/international-year-volunteers-2001-final-report> (дата звернення: 05.03.2026).

References:

1. Varenky, D. S. (2024). Prohalyny pravovoho rehuliuвання volonterstoi diialnosti v Ukraini v umovakh voiennoho stanu [Gaps in legal regulation of volunteer activity in Ukraine under martial law] [in Ukrainian]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 3, 304–307. Retrieved from: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/53.pdf>
2. Holovko, O. V. (2023). Volonterstvo v Ukraini: istoriko-pravovyi aspekt [Volunteering in Ukraine: historical and legal aspect] [in Ukrainian]. *Pravo i bezpeka*, 2(89), 9–18. <https://doi.org/10.32631/pb.2023.2.01>
3. Zhulenova, O. (2025). Stan i perspektyvy volonterstva v Ukraini: dani opytuvannya 2025 roku [State and prospects of volunteering in Ukraine: 2025 survey data] [in Ukrainian]. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: https://isnasu.org.ua/analytics/013_Zhuleniova_O_-_Stan_i_perspektyvy_volonterstva.php
4. United Nations. (1948). Universal Declaration of Human Rights. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). On charitable activities and charitable organizations (Law No. 5073-VI) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5073-17>
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2011). On volunteering (Law No. 3236-VI) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). On amendments to certain laws of Ukraine regarding development of volunteering among students (Law No. 4186-IX) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4186-20#Text>
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On amendments to the Law of Ukraine “On volunteering” (Law No. 2519-IX) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On amendments to the Tax Code of Ukraine regarding volunteering support (Law No. 2520-IX) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20#Text>
10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). On public associations (Law No. 4572-VI) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4572-17>
11. Verkhovna Rada of Ukraine. (2022). On state policy for national identity (Law No. 2834-IX) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). On social work with families, children and youth (Law No. 2558-III) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2558-14>
13. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). On social services (Law No. 2671-VIII) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
14. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). On social services (Law No. 966-IV) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>
15. United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
16. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
17. Korzh-Ikayeva, T. (2024). Mekhanizm administratyvno-pravovoho rehuliuвання volonterstoi diialnosti v Ukraini [Mechanism of administrative-legal regulation of volunteering in Ukraine] [in Ukrainian]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*, 2(28), 49–57. <https://doi.org/10.33270/02242802.48>
18. Kuzmichova-Kyslenko, Ye. V., Kyslenko, D., Verbytskyi, I., Verbytska, A. (2025). Aktualni problemy pravovoho rehuliuвання volonterstoi diialnosti [Current problems of legal regulation of volunteering] [in Ukrainian]. *Expert Paradigm of Law and Public Administration*, 2(34), 21–32. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2\(34\)-21-32](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2025-2(34)-21-32)
19. Lysenko, N. (2023). Pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi volonterstoi ta blahodiinoi diialnosti [Legal regulation of volunteering and charitable activity relations] [in Ukrainian]. *Knowledge, Education, Law, Management*, 3(55), 294–297. <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.3.47>
20. Povtar, N. (2023, December 5). Shcho ne tak z derzhavnoiu dopomohoiu volonteram pid chas viiny [What is wrong with state support for volunteers during war] [in Ukrainian]. *Ukrainska Pravda*. Retrieved from: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/12/05/7431726/>
21. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2003). On approval of the regulation on volunteering in social services [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1895-2003-п#Text>
22. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2020). Social services through social order [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/450-2020-п>
23. VisitUkraine. (2025). Rules for volunteers entering Ukraine in 2025. Retrieved from: <https://visitukraine.today/uk/blog/6756/rules-for-volunteers-entering-ukraine-required-documents-and-changes-in-2025>
24. Ministry of Finance of Ukraine. (2014). Register of ATO volunteers [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1471-14>
25. Ministry of Social Policy of Ukraine. (2015). Coordination council for volunteering [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0649-15#Text>
26. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). Register of social service providers [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/99-2021-п#Text>
27. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2003). Coordination council for volunteering development [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2003-п#Text>
28. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2025). State program for volunteering development until 2030 [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/715-2025-п#Text>
29. President of Ukraine. (2001). International Year of Volunteers decree [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67/2001-пн#Text>

30. U-Report Ukraine. (n.d.). Volontery i stiiikist [Volunteer resilience] [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://ukraine.ureport.in/story/1617/>
31. European Union. (2014). Association Agreement between Ukraine and the EU. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011
32. President of Ukraine. (2021). National Strategy for Civil Society Development 2021–2026 [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/go/487/2021>
33. Volunteer Country. (n.d.). Volunteering in Ukrainian schools [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://volunteer.country/library/iak-novii-zakon-zminit-volonterstvo-v-ukrayinskix-skolax>
34. Philanthropy in Ukraine. (n.d.). How to become a volunteer in Ukraine [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://philanthropyinukraine.org/knowledge-hub/publication/yak-staty-volonterom-v-ukraini-zakon-mozhlyvosti-reyestratsiya>
35. 7eminar. (n.d.). Volunteering 2025 taxation guide [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://7eminar.ua/news/9569-volonteri-i-volonterska-diyalnist-2025-opodatkovannya-ta-instrukciya-z-rejestratsiyi>
36. Broiakov, S., Smychok, Y., Kucheriavenko, M. (2023). Volunteering: specific aspects of public legal regulation. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(5), 57–63. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-5-57-63>
37. Drobush, I., Ishchuk, S. (2025). Volunteer activities in communities [in Ukrainian]. *Uzhhorod National University Herald. Series: Law*, 87(4), 329–335. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.51>
38. European Commission. (2010). European Year of Voluntary Activities (2011). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010D0037>
39. International Association for Volunteer Effort. (2001). Universal Declaration on Volunteering. Retrieved from: <https://www.iave.org/iavewp/wp-content/uploads/2015/03/Universal-Declaration-on-Volunteering.pdf>
40. United Nations General Assembly. (2001). Recommendations on support for volunteering (A/RES/56/38). Retrieved from: <https://docs.un.org/en/A/RES/56/38>
41. United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development. Retrieved from: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
42. United Nations Volunteers. (2002). International Year of Volunteers 2001: Final report. Retrieved from: <https://www.unv.org/publications/international-year-volunteers-2001-final-report>

Tetiana Madryha. Regulatory and legal framework of volunteering in Ukraine: institutional and political dimension

The article examines the regulatory and legal framework of volunteering in Ukraine in the context of the transformation of state–civil society interaction. It analyzes international standards for supporting volunteering, the evolution of national legislation, and institutional mechanisms for engaging volunteer initiatives in the implementation of public policy. Particular attention is paid to changes in legal regulation after 2014 and under the conditions of the full-scale Russian aggression in 2022.

It is substantiated that the contemporary model of legal regulation of volunteering combines mechanisms of stimulation, institutionalization, and control, thereby creating new opportunities for the political subjectivity of volunteer initiatives. The study identifies key institutional mechanisms of interaction between volunteer organizations and public authorities, including local self-government bodies.

The article concludes that a hybrid model of interaction between the state and civil society is being formed, within which the volunteer sector acts as an important factor of social resilience and political mobilization of society.

Key words: volunteering, civil society, legal regulation, public policy, political subjectivity.

Відомості про автора:

Мадрига Тетяна – кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук, докторант,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 02.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 327:004:351.746.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-14>

Микола Марчук

ORCID: 0000-0002-7001-282X

Ілля Круглюк

ORCID: 0009-0003-9716-6161

ЦИФРОВА ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ УКРАЇНИ У ВІЙНІ НАРАТИВІВ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті здійснено комплексний і системний аналіз цифрової публічної дипломатії України у війні наративів як важливого інструменту зовнішньополітичної комунікації, репрезентації держави на міжнародній арені та протидії дезінформації в умовах російської гібридної агресії. Досліджено еволюцію цифрової публічної дипломатії України від початкових засад державної інформаційної політики та іномовлення до формування цілісної системи стратегічних комунікацій, інформаційної безпеки, цифрової присутності держави й інституційної взаємодії у міжнародному інформаційному середовищі. Проаналізовано нормативно-правову базу, що становить основу функціонування цифрової публічної дипломатії України, зокрема конституційні норми, закони, а також стратегічні документи у сфері інформаційної та кібербезпеки. Обґрунтовано, що ця база формує правові та інституційні передумови для просування українського наративу у світі, реагування на інформаційні загрози, взаємодії з цифровими платформами та забезпечення балансу між свободою вираження поглядів і вимогами національної безпеки.

Окрему увагу приділено працям як українських, так і закордонних дослідників, у яких цифрова дипломатія розглядається як складова нової публічної дипломатії, інструмент стратегічних наративів, трансмедійної комунікації та взаємодії з мережевими аудиторіями. Встановлено, що в сучасних умовах цифрова публічна дипломатія поєднує політичні, правові, комунікаційні та безпекові елементи, а її ефективність значною мірою залежить від швидкості реакції, доказовості, координації інституцій та адаптації повідомлень до різних міжнародних аудиторій. Висвітлено проблематику розвитку цифрової публічної дипломатії України, зокрема фрагментацію управління, недостатню узгодженість між інституціями, складність оцінювання результативності комунікаційної політики, ризики надмірних обмежень у сфері свободи слова, а також новітні виклики, пов'язані з поширенням ШІ-маніпуляцій і синтетичних фейків.

Ключові слова: публічна дипломатія, війна наративів, дезінформація, стратегічні комунікації, інформаційна безпека, іномовлення, інформаційна політика, цифрове середовище.

Виклад основного матеріалу. Становлення цифрової публічної дипломатії України відбувалося поступово: від загальних засад інформаційної політики та іномовлення до формування цілісної системи стратегічних комунікацій, інформаційної безпеки й присутності держави в цифровому середовищі. Особливо інтенсивно цей процес розвинувся в умовах російської гібридної агресії, коли цифрова публічна дипломатія стала інструментом міжнародного інформування, протидії дезінформації та просування українського наративу у світі на основі спеціальних законів, стратегій і профільних інституцій.

Українська література останніх років розглядає цифрову дипломатію як складову нової публічної дипломатії та як інструмент зовнішньої політики в інформаційному суспільстві, підкреслюючи роль соціальних медіа у швидкому донесенні позиції держави, масштабуванні

© М. Марчук, І. Круглюк, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

охоплення і формуванні двостороннього зворотного зв'язку. Так, Т. Краснопольська та І. Милосердна описують цифрову дипломатію як «провідну технологію» нової публічної дипломатії, пов'язану зі зростанням ролі соціальних медіа й їх проникненням у політику, а також із можливістю швидкого донесення позиції до багатомільйонної іноземної аудиторії при мінімальних витратах і з миттєвим отриманням реакції [4, с. 14–15]. М. Окладна та В. Стеценко систематизують поняття й історію виникнення цифрової дипломатії, її цілі та напрями, підкреслюючи специфіку використання соціальних мереж у міжнародних відносинах, оскільки соціальні мережі є не лише каналом, але й середовищем ризиків (маніпуляцій, неконтрольованих інформаційних хвиль, компрометацій) [7, с. 14]. Показовою є робота М. Кут, яка прямо пов'язує цифрову дипломатію з інструментами комунікації, інформаційною безпекою та використанням соціальних мереж, віддзеркалюючи її «прагматичне» переосмислення в українському академічному дискурсі [5, с. 3–4]. Паралельно, К. Янченко, аналізуючи стратегічні наративи в соціальних мережах у контексті російсько-української війни, акцентує на їх поширенні з метою легітимації агресії та послаблення міжнародної підтримки України, наголошуючи на ролі інформаційних середовищ різних країн у формуванні відповідного дискурсу [24, с. 3145–3146].

Що стосується нормативної бази цифрової публічної дипломатії України у війні наративів, то вона постає як багаторівнева система, у якій поєднуються конституційні гарантії, загальні інформаційні закони, спеціальне медійне й безпекове регулювання, а також стратегічні документи держави. Її суть полягає в тому, що захист інформаційного простору має здійснюватися не всупереч свободі слова, а в межах законності, легітимної мети та пропорційності. Саме тому конституційні норми, закони та міжнародні стандарти свободи вираження формують правову основу, яка одночасно дозволяє державі реагувати на інформаційну агресію і не втрачати демократичної легітимності. У контексті війни наративів це особливо важливо, адже будь-яке непропорційне або довільне обмеження в цифровому середовищі може бути використане противником як доказ «цензури» та послабити довіру як в самій країні, так і з боку міжнародних партнерів.

Якщо розглядати більш детально, то період після 1991 року характеризувався інституційним становленням держави та формуванням базових гарантій інформаційних прав як передумови легітимної внутрішньої та зовнішньої комунікації. Основою нормативного поля став Закон «Про інформацію» 1992 року, який закріпив принципи інформаційних відносин, державну інформаційну політику та право на інформацію як основу для регуляції інформаційної сфери [9]. Конституція 1996 року інституціоналізувала свободу думки і слова та право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, однак, в той же час, вона визначила, що обмеження можливі лише законом і з конкретних міркувань (національна безпека, територіальна цілісність, громадський порядок, охорона здоров'я, захист репутації чи прав інших осіб, запобігання розголошенню конфіденційної інформації, авторитет і неупередженість правосуддя). Подібний підхід є ключовим в забезпеченні будь-якої політики інформаційної безпеки [3].

У 2011 році було ухвалено Закон «Про доступ до публічної інформації», який визначив поняття публічної інформації, мету закону як забезпечення прозорості суб'єктів владних повноважень, гарантії доступу та процедури оприлюднення, включаючи вимогу публікації на офіційних вебсайтах та на єдиному державному вебпорталі відкритих даних [8]. Цей закон важливий для цифрової публічної дипломатії подвійно: як внутрішній стандарт доброчесності держави (що прямо впливає на міжнародну довіру) та як практична основа доказової комунікації у відповідь на дезінформацію, коли швидкий доступ до публічних даних стає ресурсом для спростування неправдивої або маніпулятивної інформації (дебанкінг) й просування певних ідей, інтересів або змін (адвокація).

У 2014 році було ухвалено Закон «Про санкції», що створив основу для застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів як інструмента національної безпеки, який у практиці 2014–2026 років використовувався, зокрема, як один із правових механізмів реагування на інформаційні загрози та пов'язані з ними мережі впливу [13]. У 2015 році ухвалено Закон «Про систему іномовлення України», який прямо визначив місію іномовлення як захист національних інтересів за кордоном та формування позитивного іміджу України шляхом об'єктивного інформування про події в Україні, що стало одним із фундаментальних аспектів державної зовнішньої комунікації у цифровому середовищі [14].

У 2017 році Доктрина інформаційної безпеки зафіксувала, що застосування росією технологій гібридної війни перетворило інформаційну сферу на ключову арену протистояння, а також закріпила поняття стратегічних комунікацій як інструменту держави (включно з публічною дипломатією) та прямо включила «формування позитивного іміджу України у світі» й розвиток іномовлення до національних інтересів в інформаційній сфері [12]. Згодом, у 2017 році було ухвалено Закон «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», який заклав правові засади функціонування кіберсектору як невід'ємної частини інформаційної безпеки, що критично важливо, оскільки компрометації цифрових ресурсів безпосередньо конвертуються у репутаційні й наративні втрати [11].

У 2022 році ухвалено Закон «Про медіа», який оновив регуляторну базу, зокрема у частині онлайн-медіа та платформ спільного доступу до відео, поєднавши принципи свободи діяльності у сфері медіа та заборони цензури з процедурами реагування на порушення, що стало критичним для правової визначеності в умовах воєнного стану та інформаційної агресії [10]. У 2023 році уряд затвердив план заходів із реалізації Стратегії інформаційної безпеки, фактично розпочавши втілення проектного документа на практиці, однак питання вимірювання впливу та ефективної міжвідомчої координації й надалі залишаються ключовими викликами [17]. Станом на 2026 рік в інституційному ландшафті чітко окреслюється інституціоналізація стратегічних комунікацій на рівні профільного міністерства: офіційний сайт визначає Міністерство культури та стратегічних комунікацій України як головний орган виконавчої влади, відповідальний за реалізацію державної політики в інформаційній сфері та телерадіомовленні, що підтверджує її тривалу значущість, свідчить про довгострокову актуальність цієї теми, незалежно від фаз загострення кризової комунікації [6].

Отже, нормативна база цифрової публічної дипломатії у війні наративів є не просто набором правових актів, а цілісною моделлю, покликаною забезпечити легітимність державної комунікації, інформаційну стійкість і довіру до українського голосу в міжнародному цифровому просторі.

Одним із базових інструментів є цифрове іномовлення, тобто поширення інформації про Україну для закордонних аудиторій через сайти, соцмережі, відеоплатформи, стримінгові сервіси та мультимовний контент. Його завдання полягає не просто в інформуванні, а у формуванні стійкої міжнародної присутності України в цифровому просторі, де конкурують державні та недержавні наративи. Саме тому іномовлення виступає практичним засобом захисту національних інтересів за кордоном і створення позитивного іміджу держави через достовірну, оперативну та професійно підготовлену інформацію [14; 15].

Іншим важливим інструментом є стратегічні комунікації в цифровому середовищі, які забезпечують узгодженість повідомлень різних державних інституцій. У війні наративів значення має не тільки сам факт комунікації, а й її послідовність, швидкість і смислова єдність [15]. Якщо різні органи влади транслиують розрізнені або суперечливі меседжі, противник отримує можливість посилювати хаос, недовіру та сумніви. Тому цифрова публічна дипломатія спирається на координацію повідомлень, підготовку окремої версії пояснення подій, кризові реакції та адаптацію комунікації до різних міжнародних аудиторій.

Практичними інструментами цифрової публічної дипломатії України у 2014–2026 роках можна описати систему взаємопов'язаних каналів і інституцій, де керівними принципами мають бути швидкість реакції, доказовість, інтонаційна відповідність цільовим аудиторіям та стратегічна узгодженість з державними цілями. Міністерство закордонних справ (МЗС) у стратегічному документі 2021–2025 років виділяє цифрову публічну дипломатію як один із ключових напрямів, вводячи проектний менеджмент і вимірюваність результатів як принцип роботи, що є важливим «містком» між класичною дипломатією та сучасними можливостями платформ [1]. Окреме місце посідають інституційні механізми протидії дезінформації, які можна вважати прикладними інструментами цифрової дипломатії. Важливою є роль і центру протидії дезінформації при РНБО, що полягає у моніторингу інформаційного простору, ідентифікації загроз, підготовці аналітики для РНБО та участі у розвитку системи стратегічних комунікацій, вироблення відповідей, координації державної реакції і реалізації Стратегії інформаційної безпеки [19]. Практично це означає, що цифрова дипломатія вже не обмежується «поширенням позитивного образу», а включає системну аналітичну роботу з ворожими інформаційними кампаніями, швидке спростування фейків і формування контрнарративів.

Доволі ефективно себе показали інструменти «м'якої сили», особливість яких полягає в здатності держави досягати зовнішньополітичних цілей через привабливість, довіру та переконання, а не примус чи тиск. Таким інструментом є мультимедійний цифровий контент, який дозволяє робити дипломатичну комунікацію емоційно переконливою й придатною для глобального споживання. Це можуть бути відео, короткі пояснювальні ролики, інфографіка, спецпроекти, візуалізація фактів, документування наслідків агресії, персоналізовані історії та контент для різних платформ і мовних аудиторій. У цифровому середовищі саме форма подачі часто визначає, чи зможе державне повідомлення конкурувати з дезінформаційним, тому інструментом дипломатії стає не лише зміст, а й формат, темп, візуальна мова і здатність контенту швидко поширюватися.

На практиці ж чітко прослідковується, що у «війні наративів» російська сторона системно використовує повторювані тези. Так, велике значення приділяється «нацистському» наративу, який виступає своєрідним образом «ворога» та слугує універсальним інструментом делегітимації політичних режимів, передусім України [2]. Подібні «псевдоісторії» спрямовані на емоційне закріплення ярлика та формування образу «ворога». Центр протидії дезінформації, наприклад, прямо фіксує поширення ролика, що просуває кремлівську тезу «Україна - терористична держава, в якій живуть нацисти», підкреслюючи зв'язок сюжету з російськими пропагандистами та його емоційно-маніпулятивну мету [16]. Іншою тезою є «військові біолабораторії». Цей наратив попри неодноразове спростування продовжує використовуватися для виправдання агресії та створення образу прихованої загрози [20]. Для України це є своєрідним «тестом» цифрової публічної дипломатії на здатність одночасно працювати з експертними аудиторіями (через доказові матеріали, документи, партнерські пояснення) та масовими цифровими аудиторіями (через прості, візуально переконливі контрпояснення), не виходячи за межі стандартів свободи вираження та правової визначеності [22].

Методологічно важливо, що темп і масовість дезінформаційних вкидів часто підпорядковуються логіці, описаній К. Паулом як «firehose of falsehood (потік брехні під тиском)»: багато каналів, висока частота, повторюваність і низька прихильність до істини, причому інструментами є саме інтернет і соціальні медіа [23]. Суть подібного явища не в тому, щоб переконати людей однією великою брехнею, а в тому, щоб залити інформаційний простір величезною кількістю повідомлень, швидко, багаторазово, з різних джерел, не дуже переймаючись ані правдою, ані внутрішньою послідовністю. Зі сторони України ефективна протидія в такій моделі потребує не лише спростування, а й випереджальної комунікації, побудови довіри та мобілізації «мережевих публік». Інформаційне протистояння, в таких випадках,

виходить за межі суто комунікаційних практик, а протидія дезінформації вимагає скоординованих дій на рівні державної політики. Ефективність проактивної комунікації та формування довіри безпосередньо залежить від узгодженості дій інституцій, чіткості розподілу повноважень і наявності єдиного стратегічного підходу до інформаційної безпеки.

Незважаючи на нормативну базу та підходи до виявлення та врегулювання інформаційних загроз, залишаються проблеми, на які варто звернути увагу. Першою проблемою є фрагментація управління та ризик формування паралельних комунікаційних контурів: хоча українські стратегічні документи прямо передбачають ефективну взаємодію органів влади із суспільством і розвиток міжнародної співпраці, на практиці цифрова дипломатія МЗС, стратегічні комунікації профільного міністерства, іномовлення та аналітико-безпекові центри часто працюють у межах різних циклів планування та користуються різними метриками [15]. Політичним рішенням має бути інституціоналізація єдиного міжвідомчого контуру стратегічних комунікацій із чітким розподілом відповідальності за стратегічні наративи, кризові комунікації, міжнародне позиціонування та аналітику впливу, прив'язана до реалізації Стратегії інформаційної безпеки до 2026 року і до урядового плану заходів (ключовим показником має стати не обсяг контенту, а результативність у збереженні міжнародної підтримки й зниженні проникності дезінформації у пріоритетних аудиторіях).

Другою проблемою є баланс свободи вираження і безпеки як постійне джерело юридичного та репутаційного ризику: Конституція, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ICCPR) і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод встановлюють рамки дозволених обмежень, а закон про доступ до публічної інформації формулює вимоги до обмеження доступу, що концептуально близькі до пропорційності, однак у тривалому воєнному стані зростає ризик надмірних або недостатньо обґрунтованих обмежень, які можуть підривати демократичну легітимність і зовнішню довіру [3]. Рекомендованим політичним кроком є запровадження посиленого стандарту процедурної прозорості для рішень, що зачіпають онлайн-середовище (регуляторні дії, санкційні інструменти, обмежувальні заходи), включно з публічними обґрунтуваннями в межах допустимого, механізмами апеляції та регулярними звітами, що зменшує простір для контрнарративів про «політичну цензуру» і узгоджується з підходом Європейського суду з прав людини до оцінки втручання у свободу вираження [21].

Третьою проблемою є зростання ролі ШІ-маніпуляцій у 2024–2026 роках, що ускладнює доказову комунікацію. Українські офіційні структури вже фіксують хвилі згенерованих відео, які просувають наративи російської пропаганди, що підвищує вимогу до технічної експертизи та швидкої верифікації [18]. Практичний шлях розв'язання полягає у створенні спільних з платформами та партнерами протоколів «верифікації офіційних каналів» і «швидкого маркування» синтетичних фейків, а також у фінансуванні незалежної дослідницької інфраструктури моніторингу, узгодженої з європейськими підходами до прозорості даних і управління ризиками в DSA та кодексі протидії дезінформації.

У підсумку, політико-правова основа цифрової публічної дипломатії України у війні наративів є достатньо розвиненою, включаючи як конституційні гарантії так базові і спеціальні закони, але потребує завершення інституційної узгодженості, удосконалення механізмів реалізації та забезпечення цілісного стратегічного управління.

Висновки. Узагальнюючи, цифрова публічна дипломатія України у війні наративів перетворилася на один із ключових інструментів зовнішньополітичної комунікації, захисту національних інтересів та протидії дезінформації в міжнародному цифровому просторі. Її становлення відбувалося поступово - від закріплення базових інформаційних прав і принципів державної інформаційної політики до формування комплексної системи іномовлення, стратегічних комунікацій, інформаційної та кібербезпеки. Особливого значення цей процес

набув після 2014 року, коли в умовах російської гібридної агресії інформаційна сфера стала повноцінною ареною міжнародного протистояння. Нормативно-правова база України у цій сфері є достатньо розгалуженою та охоплює конституційні гарантії свободи слова, закони про інформацію, доступ до публічної інформації, іномовлення, медіа, санкції, кібербезпеку, а також стратегічні документи у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки. Саме така багаторівнева модель забезпечує легітимність державної комунікації, створює правові механізми для реагування на інформаційні загрози та водночас дозволяє зберігати демократичні стандарти й міжнародну довіру.

Практичні інструменти цифрової публічної дипломатії України доцільно розглядати не як сукупність окремих комунікаційних каналів чи технічних засобів поширення інформації, а як цілісну, структурно взаємопов'язану систему зовнішньої присутності держави в цифровому середовищі, спрямовану на захист національних інтересів, закріплення українського наративу у міжнародному інформаційному просторі, формування довіри до позиції держави та забезпечення стійкої міжнародної підтримки. Ефективність такої системи визначається не лише інтенсивністю інформаційних потоків, кількістю оприлюднених повідомлень чи масштабом охоплення аудиторії, а насамперед спроможністю держави діяти послідовно, оперативно, інституційно узгоджено й змістовно переконливо в умовах глобальної конкуренції наративів, де боротьба за інтерпретацію подій нерідко має не менше значення, ніж самі політичні чи воєнні події. Саме тому цифрове іномовлення, стратегічні комунікації, кризове інформування, аналітичний моніторинг інформаційного середовища, спростування дезінформації, взаємодія з глобальними цифровими платформами, використання мультимедійного контенту та координація державних і суспільних акторів мають розглядатися як єдиний комплекс практичних інструментів, у межах якого кожен елемент не існує ізольовано, а функціонує у системі взаємного підсилення та доповнення.

Отже, значення практичних інструментів цифрової публічної дипломатії полягає в тому, що вони забезпечують реальну й активну присутність України в глобальному цифровому дискурсі та перетворюють державну комунікацію на дієвий чинник міжнародної підтримки, політичної легітимації та стратегічного захисту. Через ці інструменти Україна не лише доносить фактичну інформацію, а й формує зрозумілий для зовнішнього світу концепт сприйняття війни, власного спротиву, гуманітарних потреб, політичних цілей і ціннісних орієнтирів. У такому розумінні цифрова публічна дипломатія постає не як допоміжний напрям зовнішньої політики, а як один із ключових механізмів міжнародної суб'єктності держави, підтримання її репутаційної стійкості та утвердження її позиції у війні наративів, де перемога залежить не лише від сили аргументів, а й від здатності держави своєчасно, системно й переконливо інтегрувати ці аргументи у глобальний інформаційний простір.

Література:

1. Дмитро Кулеба представив першу Стратегію публічної дипломатії МЗС України та назвав сім її напрямів. *Кабінет Міністрів України*. 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-predstaviv-pershu-strategiyu-publichnoyi-diplomatiyi-mzs-ukrayini-ta-nazvav-sim-yiyi-napryamiv>.
2. Ключові наративи прокремлівської дезінформації: «Нацисти». *EUvsDisinfo*. 2022. URL: <https://euvsdisinfo.eu/ua/ключові-наративи-прокремлівської-де-6/>.
3. Конституція України : *Закон України* від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
4. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. Цифрова дипломатія як основа нової публічної дипломатії. *Актуальні проблеми політики*. 2022. №. 69. С. 13-20. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1296>.
5. Кут М. Цифрова дипломатія Міністерства закордонних справ України: поточний стан і перспективний розвиток. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. С. 5. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-80-63.
6. Міністерство культури України : офіційний сайт. URL: <https://mincult.gov.ua/>.

7. Окладна М. Г., Стеценко В. Ю. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави. *Правотайнноваційнесуспільство*. 2020. №2(15). С. 13–17. DOI10.37772/2309-9275-2020-2(15)-2.
8. Про доступ до публічної інформації : *Закон України* від 13.01.2011. № 2939-VI.
9. Про інформацію : *Закон України* від 02.10.1992. № 2657-XII.
10. Про медіа : *Закон України* від 13.12.2022. № 2849-IX.
11. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : *Закон України* від 05.10.2017. № 2163-VIII.
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : *Указ Президента України* від 25.02.2017. № 47/2017.
13. Про санкції : *Закон України* від 14.08.2014. № 1644-VII.
14. Про систему іномовлення України : *Закон України* від 08.12.2015. № 856-VIII.
15. Про Стратегію інформаційної безпеки : проект Указу Президента України. URL: <https://mincult.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf>.
16. У мережі шириться маніпулятивний ролик про «нацистів» в Україні. *Центр протидії дезінформації*. 2023. URL: <https://cpd.gov.ua/warnin/u-merezhi-shyrytsya-manipulyatyvnyj-rolyk-propaczystiv-v-ukrayini/>.
17. Уряд затвердив план заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки до 2025 року. *Міністерство культури України*. 2023. URL: <https://mincult.gov.ua/news/uriad-zatverdvy-plan-zakhodiv-z-realizatsii-stratehii-informatsiynoi-bezpeky-do-2025-roku/>.
18. Центр фіксує нову хвилю згенерованих відео, які просувають наративи ru-пропаганди. *Центр протидії дезінформації*. 2026. URL: <https://cpd.gov.ua/international-direction/ssha/czentr-fiksuye-novu-hvylyu-zgenerovanyh-video-yaki-prosuvayut-naratyvy-ru-propagandy/>.
19. About Center for Countering Disinformation. *Центр протидії дезінформації*. 2021. URL: <https://cpd.gov.ua/en/docs/about-center-for-countering-disinformation/>.
20. Disinfo: Biolabs in Ukraine are not for peaceful purposes. *EUvsDisinfo*. 2023. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/biolabs-in-ukraine-are-not-for-peaceful-purposes/>.
21. Guide on Article 10 of the Convention - Freedom of expression. *European Court of Human Rights*. 2025. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_eng.
22. International Covenant on Civil and Political Rights. *General Assembly resolution 2200A (XXI)*. 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.
23. Paul C., Matthews M. The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model: Why It Might Work and Options to Counter It. *RAND*. 2016. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>.
24. Yanchenko K., Humprecht E. Strategic Narratives on Social Media: How Information Environments Shape the Russian-Ukrainian War Discourse in Seven European Countries. *International Journal of Communication*. 2025. №. 19. С. 3134-3158.

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2021). Dmytro Kuleba presented strategy of public diplomacy of MZS of Ukraine and named its seven directions. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dmitro-kuleba-predstaviv-pershu-strategiyu-publichnoyi-diplomatiyi-mzs-ukrayini-ta-nazvav-sim-yiyi-napryamiv>. [in Ukrainian].
2. EUvsDisinfo. (2022). Kliuchovinaratyvy prokremlivskoidezinformatsii: “Natsysty” [Key narratives of pro-Kremlin disinformation: “Nazis”]. URL: <https://euvsdisinfo.eu/ua/ключові-наративи-прокремлівської-де-6/>. [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. *Law of Ukraine*. No. 254k/96-VR (1996, June 28). [in Ukrainian].
4. Krasnopolska, T. M., & Myloserdna, I. M. (2022). Tsyfrova diplomatiia yak osnova novoi publichnoyi diplomatii [Digital diplomacy as the basis of new public diplomacy]. *Aktualni problemy polityky*. № 69. pp. 13–20. DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1296>. [in Ukrainian].

5. Kut, M. (2025). TsyfrovydiplomatiiaMinisterstvazakordonnykhspravUkrainy: potochnyistan i perspektyvyrozvytku [DigitaldiplomacyoftheMinistryofForeignAffairsofUkraine: Currentstateanddevelopmentprospects]. *Ekonomikatususpilstvo*. № 80. pp. 5. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-80-63. [in Ukrainian].
6. MinisterstvokulturyUkrainy [MinistryofCultureofUkraine]. Ofitsiinyisait [Officialwebsite]. URL: <https://mincult.gov.ua/>. [in Ukrainian].
7. Okladna, M. H., & Stetsenko, V. Yu. (2020). Roltsyfrovydiplomatii v suchasniizovnishniipolitytsid erzhavy [Theroleofdigitaldiplomacyinthemodernforeignpolicyofthestate]. *Pravo ta innovatsii nesuspilstvo*. № 2(15). pp. 13-17. DOI 10.37772/2309-9275-2020-2(15)-2. [in Ukrainian].
8. Prodostupdopublichnoiinformatsii [Onaccesstopublicinformation]. *LawofUkraine*. No. 2939-VI (2011, January 13). [in Ukrainian].
9. Proinformatsiiu [Oninformation]. *LawofUkraine*. No. 2657-XII (1992, October 2). [in Ukrainian].
10. Promedia [Onmedia]. *LawofUkraine*. No. 2849-IX (2022, December 13). [in Ukrainian].
11. ProosnovnizasadyzabezpechenniakiberbezpekyUkrainy [Onthebasicprinciplesofensuringcybersecurity ofUkraine]. *LawofUkraine*. No. 2163-VIII (2017, October 5). [in Ukrainian].
12. ProrishenniaRadynatsionalnoibezpeky i oboronyUkrainyvid 29 hrudnia 2016 roku “ProDoktrynuinformatsiinoibezpekyUkrainy” [OnthedeclarationoftheNationalSecurityandDefenseCouncilofUkraineofDecember 29, 2016, “OntheInformationSecurityDoctrineofUkraine”]. *DecreeofthePresidentofUkraine*. No. 47/2017 (2017, February 25). [in Ukrainian].
13. Prosanktsii [Onsanctions]. *LawofUkraine*. No. 1644-VII (2014, August 14). [in Ukrainian].
14. ProsystemuinomovlenniaUkrainy [OnthesystemofforeignbroadcastingofUkraine]. *LawofUkraine*. No. 856-VIII (2015, December 8). [in Ukrainian].
15. ProStratehiiuinformatsiinoibezpeky: ProiektUkazuPrezydentaUkrainy [OntheInformationSecurity Strategy: DraftDecreeofthePresidentofUkraine]. URL: <https://mincult.gov.ua/files/pdf/45698712365.pdf>. [in Ukrainian].
16. CenterforCounteringDisinformation. (2023). U merezhishyrytsiamanipuliatyvnyiolykpro “natsystiv” v Ukraini [A manipulativevideoabout “Nazis” inUkraineisspreadingonline]. URL: <https://cpd.gov.ua/warnin/u-merezhishyrytsya-manipulyatyvnyj-olyk-pro-naczystiv-v-ukrayini/>. [in Ukrainian].
17. MinisterstvokulturyUkrainy. (2023). Uriadzatverdypplanzakhodiv z realizatsiiStratehiiinformatsiinoibezpekydo 2025 roku [ThegovernmentapprovedtheactionplanforimplementingtheInformationSecurityStrategyuntil 2025]. URL: <https://mincult.gov.ua/news/uriad-zatverdyp-plan-zakhodiv-z-realizatsii-stratehii-informatsiynoi-bezpeky-do-2025-roku/>. [in Ukrainian].
18. CenterforCounteringDisinformation. (2026). Tsentrifiksuienovukhvyliuzhenerovanykhvideo, yakiprosuvaiutnaratyvyru-propahandy [TheCenterrecords a newwaveofgeneratedvideospromotingthenarrativesofRussianpropaganda]. URL: <https://cpd.gov.ua/international-direction/ssha/czentr-fiksuyenovu-hvylyuzgenerovanykh-video-yaki-prosuvayut-naratyvy-ru-propagandy/>. [in Ukrainian].
19. AboutCenterforCounteringDisinformation. (2021). Tsentrprotydiidezinformatsii [CenterforCounterin gDisinformation]. URL: <https://cpd.gov.ua/en/docs/about-center-for-countering-disinformation/>.
20. EUvsDisinfo. (2023). Disinfo: BiolabsinUkrainearenotforpeacefulpurposes. URL: <https://euvsdisinfo.eu/report/biolabs-in-ukraine-are-not-for-peaceful-purposes/>.
21. *EuropeanCourtofHumanRights*. (2025). GuideonArticle 10 oftheConvention-Freedomofexpression. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_10_eng.
22. InternationalCovenantonCivilandPoliticalRights, *GeneralAssemblyResolution 2200A (XXI)*, 999 U.N.T.S. 171 (1966). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.
23. Paul, C., & Matthews, M. (2016). TheRussian “firehoseoffalsehood” propagandamodel: Whyitmightworkandoptionstocounterit. *RAND*. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html>.
24. Yanchenko, K., & Humprecht, E. (2025). Strateginnarrativesonsocialmedia: HowinformationenvironmentsshapetheRussian-UkrainianwardiscourseinsevenEuropeancountries. *InternationalJournalofCommunication*. № 19. P. 3134–3158.

Ilya Kruhlyuk, Mykola Marchuk. Digital Public Diplomacy Of Ukraine In The War Of Narratives: Political And Legal Principles Of Ensuring Information Security

The article provides a comprehensive and systematic analysis of Ukraine's digital public diplomacy in the war of narratives as an important tool of foreign policy communication, representation of the state in the international arena, and countering disinformation in the context of Russian hybrid aggression. The article examines the evolution of Ukraine's digital public diplomacy from the initial principles of state information policy and foreign policy to the formation of a holistic system of strategic communications, information security, the state's digital presence, and institutional interaction in the international information environment. The legal framework that underpins the functioning of Ukraine's digital public diplomacy is analyzed, including constitutional norms, laws, and strategic documents in the field of information and cybersecurity. It is argued that this framework forms the legal and institutional prerequisites for promoting the Ukrainian narrative in the world, responding to information threats, interacting with digital platforms, and ensuring a balance between freedom of expression and national security requirements.

Special attention is paid to the works of both Ukrainian and foreign researchers, in which digital diplomacy is considered as a component of new public diplomacy, a tool of strategic narratives, transmedia communication, and interaction with online audiences. It has been established that in modern conditions, digital public diplomacy combines political, legal, communication and security elements, and its effectiveness largely depends on the speed of response, evidence, coordination of institutions and adaptation of messages to different international audiences. The issues of the development of digital public diplomacy in Ukraine are highlighted, in particular, fragmentation of governance, lack of coordination between institutions, the complexity of assessing the effectiveness of communication policy, the risks of excessive restrictions on freedom of speech, as well as the latest challenges associated with the spread of AI manipulations and synthetic fakes.

Key words: *publicdiplomacy, a warofnarratives, misinformation, strategiccommunications, informationsecurity, foreignlanguage, informationpolicy, digitalenvironment.*

Відомості про авторів:

Марчук Микола – кандидат історичних наук, доцент,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Круглюк Ілля – аспірант кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 321.01:316.77:004.738.5:355.40

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-15>

Василь Марчук

ORCID: 0000-0002-3992-8530

ПОЛІТИЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У статті здійснено комплексний і системний аналіз трансформації політичної комунікації в умовах інформаційної війни, яка в сучасних реаліях постає як один із ключових інструментів забезпечення національної безпеки, суспільної стійкості та політичної легітимності. Особливу увагу приділено дослідженню функціонування комунікаційних процесів у сучасному інформаційному середовищі України та країн Європейського Союзу з урахуванням впливу цифровізації, розвитку соціальних медіа та поширення гібридних інформаційних загроз. Методологічну основу дослідження становлять аналіз і синтез наукових джерел, вивчення нормативно-правових актів, порівняльний та системний підходи, а також контент-аналіз інформаційних процесів і комунікаційних практик.

У результаті дослідження встановлено, що сучасні інформаційні загрози мають комплексний, багаторівневий і гібридний характер та реалізуються через поєднання дезінформації, пропаганди, психологічних впливів і цілеспрямованих інформаційних операцій. Обґрунтовано ефективність багаторівневої моделі протидії дезінформації, яка інтегрує оперативні інструменти реагування (фактчекінг, спростування), превентивні підходи (пребанкінг, інокуляція), а також стратегічні механізми, зокрема розвиток стратегічних комунікацій і підвищення рівня медіаграмотності населення. Доведено, що визначальним критерієм ефективності таких заходів є не лише обсяг спростованої інформації, а передусім рівень довіри громадян до інституцій та їхня здатність до критичного осмислення інформації і стійкість до маніпулятивних впливів.

Акцентовано на зростанні ролі стратегічних комунікацій як інтегруючого елементу державної інформаційної політики, що забезпечує узгодженість меседжів і формування довгострокових наративів, а також підкреслено значення ефективної взаємодії держави, медіа та громадянського суспільства. Визначено, що перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу технологій штучного інтелекту на інформаційні процеси та вдосконаленням механізмів формування когнітивної стійкості суспільства.

Ключові слова: політична комунікація, інформаційна війна, дезінформація, стратегічні комунікації, медіаграмотність, інформаційні операції, когнітивна стійкість.

Метою дослідження є аналіз трансформації політичної комунікації в умовах інформаційної війни та визначення ефективних механізмів протидії інформаційним загрозам.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

- розкрити сутність політичної комунікації в сучасному інформаційному середовищі;
- проаналізувати вплив інформаційної війни на комунікаційні процеси;
- визначити основні інструменти протидії дезінформації;
- оцінити роль стратегічних комунікацій і медіаграмотності;
- окреслити перспективи розвитку інформаційної політики.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі наукові методи, які допоможуть краще проаналізувати тему та провести глибоке та всебічне розуміння тематики. Основними методами є: аналіз і синтез – для узагальнення підходів до політичної комунікації; порівняльний метод – для зіставлення практик України та ЄС; системний підхід – для розгляду

© В. Марчук, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

політичної комунікації як комплексного явища; контент-аналіз – для дослідження інформаційних загроз і механізмів протидії.

Виклад основного матеріалу. Політична комунікація є невід’ємною складовою функціонування сучасної держави та суспільства. У широкому розумінні вона охоплює процеси створення, передавання та сприйняття політичної інформації між різними суб’єктами – органами влади, політичними інститутами, медіа та громадянами. Через політичну комунікацію формуються суспільні настрої, легітимізуються управлінські рішення, відбувається взаємодія між владою і громадянським суспільством.

У сучасних умовах політична комунікація тісно пов’язана з інформаційним полем країни – сукупністю інформаційних потоків, медійних ресурсів та цифрових платформ, які впливають на формування громадської думки. Інформаційне поле виступає середовищем, у якому відбувається циркуляція політичних меседжів, інтерпретацій подій і наративів. Від його якості, прозорості та стійкості залежить здатність суспільства адекватно сприймати реальність і приймати зважені рішення.

Особливої актуальності проблема політичної комунікації набуває в умовах інформаційної війни. У таких умовах інформація перетворюється на інструмент впливу, маніпуляції та дестабілізації. Ворожі актори використовують дезінформацію, пропаганду та психологічні операції для підриву довіри до державних інституцій, послаблення національної єдності та впливу на політичні процеси.

В загальному, політична комунікація – це процес передачі й обміну політично значущою інформацією, який забезпечує взаємодію елементів політичної системи та суспільства (інституції, партії, групи інтересів, медіа, громадяни) [6, с. 137].

Політична комунікація включає не лише спілкування і «передачу» повідомлень від політичних діячів до громадян, а й процес обміну політичної інформації між політиками (їх інституціями), медіа та публікою. У цифрову епоху цей процес відбувається в інформаційному середовищі, де ключове значення мають алгоритми, правила відповідної платформи, мережеві спільноти, які прямо впливають на швидкість, масштаб і логіку донесення інформації, що прямо чи опосередковано впливає як на самого політичного діяча, так і на аудиторію.

В умовах інформаційної війни інформація – це не просто «новина», чи «повідомлення», вона стає стратегічним ресурсом та об’єктом боротьби. Тому навколо однієї інформації можуть точитися дискусії, а навколо іншої – цілі операції впливу, що цілеспрямовано змінюють сприйняття, довіру і поведінку аудиторії [24, с. 61–62].

Сучасні європейські підходи дедалі частіше описують інформаційні загрози як *FIMI* (Foreign Information Manipulation and Interference) – зовнішні маніпуляції та втручання в інформаційний простір, що підривають демократичні процеси [17].

Наразі практики ЄС та України демонструють перехід від звичного спростування фейків та дезінформації до повноцінної багаторівневої системи, що включає в себе роботу з платформами, кодекс протидії дезінформації, правила прозорості (політична реклама), мережі фактчекінгу та окремі проекти та інституції (Європейський центр демократичної стійкості, національний проект «Фільтр») [21].

Оцінюючи ситуацію в Україні та країнах ЄС, прослідковується декілька закономірностей: по-перше, атаки майже завжди гібридні (поєднання як контенту, технічних методів так і координації мереж), по-друге, атаки часто використовують довіру громадян як інструмент (інституції, армія, союзники, вибори), по-третє, поширення інформації відбувається не лише через соцмережі, а й через псевдомедіа, окремі мережі сайтів, по-четверте, протидія ефективніша, коли є узгоджені державні механізми та партнерство з громадянським суспільством, по-п’яте, успіх протидії дезінформації та фейкам вимірюється рівнем довіри громадян та їх поведінкою, а не «переглядами» [19, с. 11].

Проблематика політичної комунікації, особливо в умовах інформаційної війни, активно розробляється українськими науковцями, що зумовлено актуальністю цієї теми для сучасної України. У вітчизняному науковому дискурсі дослідження охоплюють як теоретичні основи політичної комунікації, так і її трансформацію під впливом цифровізації, медіа та воєнних процесів. Зокрема, І. Проноза у своїй праці визначає політичну комунікацію як процес обміну політичною інформацією, що формує громадську думку, політичну соціалізацію та структурує політичну діяльність суспільства [10, с. 76–77]. Це дослідження підкреслює важливість інформаційного простору як середовища функціонування політичних процесів.

Проблеми впливу цифрових технологій на політичну комунікацію в Україні розглядає Д. Булгаков. Автор акцентує увагу на ролі соціальних мереж та онлайн-платформ як ключових каналів політичної взаємодії, які водночас створюють нові можливості і ризики, зокрема маніпулятивний вплив на громадську думку [1, с. 119].

Важливий внесок у дослідження інформаційного виміру війни здійснили А. Пехник та А. Бахметєв. У своїй роботі вони розглядають політичну журналістику як активного учасника гібридної війни, наголошуючи на її ролі у формуванні колективної ідентичності, мобілізації населення та впливі на політичну свідомість громадян [7, с. 150].

Окрему увагу слід приділити сучасним дослідженням, що аналізують політичні процеси України в умовах воєнного стану. Зокрема, праця В. Марчука «Ukraineinmartiallaw: politicalandsecuritychallenges» присвячена комплексному аналізу політичних і безпекових викликів, з якими стикається Україна в умовах війни [4]. Автор розглядає воєнний стан як багатовимірне явище, що охоплює не лише військову сферу, але й політичні процеси, державне управління та комунікацію між владою і суспільством. У праці досліджуються механізми забезпечення національної безпеки, роль державної політики, а також реакція міжнародних інституцій (зокрема ЄС і НАТО) на трансформації безпекового середовища.

У сучасній системі політичної комунікації варто виділити три основні суб'єкти: *політики, медіа, публіка*. Весь процес політичної комунікації передбачає взаємодію та обмін (взаємний зв'язок) між ними, і те, як рішення однієї ланки вплине на інші. Так, наприклад, під впливом громадської думки можуть змінюватись політичні рішення і медійні порядки денні [18, с. 17–18].

Політична комунікація в українському академічному дискурсі розглядається не як статичне явище, а як динамічний феномен, що змінюється під впливом трансформацій медіасистеми та політичного режиму. Зокрема, розвиток цифрових медіа, соціальних мереж і нових інформаційних технологій суттєво впливає на форми, канали та стратегії політичної комунікації. Водночас тип політичного режиму визначає ступінь відкритості комунікаційних процесів, рівень свободи слова та характер взаємодії між владою і громадянами [6, с. 143–144].

Враховуючи повномасштабне вторгнення росії на територію України та постійні інформаційні атаки, з якими стикається наша країна, політична комунікація охоплює не лише спілкування з громадськістю, ай інші виміри. Так, одним із платформ протистояння агресору стало інформаційне поле. Інформаційна війна – це здійснення цілеспрямованого впливу на свідомість, поведінку та рішення аудиторій (населення, еліт, міжнародної спільноти) через інформацію, що включає в себе: дезінформацію, пропаганду, психологічні операції, кіберінформаційний вплив.

В контексті інформаційної війни, інформаційне середовище є простором, де будь-які дії (включно з воєнними) мають інформаційний ефект. У військових доктринах прямо підкреслюється, що інформація є стратегічним ресурсом, а маніпуляції інформацією можуть впливати на якість рішень [24, с. 9, 20–21].

Інформаційні операції, в таких умовах, виділяються масовістю (охоплюють ЗМІ та соцмережі), мають велику швидкість поширення, схильні до емоційного впливу на

аудиторію та викликають певний рівень довіри до джерела. Завдяки цим особливостям інформаційні комунікації стають як інструментом мобілізації населення чи засобом формування громадської думки, так і каналом впливу на ворога.

Стратегічні комунікації, в контексті інформаційної війни, є більш глобальним фактором і передбачає це використання всіх комунікаційних ресурсів держави для досягнення політичних і військових цілей. Стратегічні комунікації включають: публічну дипломатію, військові комунікації, урядові повідомлення та, власне, інформаційні операції. НАТО робить акцент на тому, що стратегічні комунікації мають використовуватися «скоординовано та доречно» [23, с. 17–18].

Інформаційна війна робить політичну комунікацію частиною національної безпеки: повідомлення держави, медіа й лідерів думок стають не лише способом «інформування», а й інструментом підтримки оборони, соціальної згуртованості та довіри. Українська Стратегія інформаційної безпеки прямо фіксує завдання протидії інформаційній агресії та спеціальним інформаційним операціям держави-агресора, а також потребу побудови стратегічних комунікацій, що включають ефективну взаємодію держави й суспільства та розвиток міжнародної співпраці [13].

Для України стратегічні комунікації та інформаційна безпека формалізовані у державних документах, що прямо фіксують загрози пропаганди, дезінформації та завдання протидії, а той же час, передбачаючи захист права на інформацію і персональних даних. Так, Стратегії та Доктрини інформаційної безпеки прямо передбачають, що загрозами для інформаційної безпеки нашої країни є інформаційні операції та пропаганда (особливо з боку РФ); дезінформація та маніпуляції; кібератаки та вплив на інформаційну інфраструктуру; спроби підризу суспільної довіри та демократичних інститутів [12; 13; 14].

Водночас ефективна протидія інформаційному впливу потребує балансу безпеки для країни й прав людини. Закон «Про інформацію» одночасно встановлює принципи відкритості, достовірності, свободи вираження, також дозволяє обмеження права на інформацію законом у визначених легітимних цілях, забороняє цензуру (як вимогу погоджувати інформацію до поширення чи перешкоджання її розповсюдженню) та забороняє втручання в професійну діяльність журналістів, окрім випадків, встановлених законом [9].

Система політичної комунікації в умовах інформаційної війни повинна включати: раннє виявлення дезінформації та фейків, швидку верифікацію, узгодженість між словами і їх реальним виконанням, стратегічні комунікації та контрмеседжі, роботу з платформами та правовими механізмами, суспільну стійкість (медіаграмотність), прозорість та чинники регулювання цензури [23, с. 22–24].

Розвиток стратегічних комунікацій у сучасних умовах інформаційної війни є одним із ключових напрямів державної політики, оскільки саме через них формується цілісна система донесення узгоджених меседжів як до внутрішньої, так і до зовнішньої аудиторії. Йдеться не лише про інформування, а про стратегічне формування наративів, які здатні консолідувати суспільство, підтримувати бойовий дух та протидіяти ворожим інформаційним впливам. В українському контексті стратегічні комунікації розглядаються як інструмент протидії гібридним загрозам і складова національної безпеки, що забезпечує координацію між державою, медіа та громадянським суспільством [11, с. 105–106].

Протидія дезінформації та фейкам є центральним завданням, оскільки інформаційні атаки є одним із основних інструментів сучасної війни. У зв'язку з цим держава розробляє комплексні механізми реагування, які включають правове регулювання, співпрацю з медіа, розвиток фактчекінгу та впровадження міжнародних практик боротьби з інформаційними загрозами. Водночас наукові дослідження підкреслюють, що дезінформація виступає інструментом психологічного впливу, здатним деморалізувати суспільство та послаблювати національну єдність [3, с. 93–94].

Робота щодо протидії інформаційному впливу в умовах інформаційної війни необхідна як для уже поширеної дезінформації, так і формування стійкості суспільства до неї.

Фактчекінг є одним із базових інструментів перевірки інформації. Його сутність полягає у перевірці достовірності публічних заяв, новин і контенту з подальшим спростуванням неправдивої інформації. Дослідження показують, що фактчекінг здатен знижувати рівень довіри до фейкових повідомлень і зменшувати їх поширення, однак дослідження показують, що його ефект часто обмежений конкретними обставинами і не завжди формує довготривалі навички критичного мислення [20, с. 4–5]. Крім того, через швидкість поширення інформації фактчекінг часто «не встигає» за вірусними хвилями дезінформації, що знижує його ефективність як єдиного інструменту. Саме тому в сучасній політичній комунікації все більшого значення набуває пребанкінг і інокуляція. Пребанкінг полягає у попередньому ознайомленні аудиторії з типовими маніпулятивними техніками ще до того, як люди стикаються з дезінформацією [5]. Він базується на психологічній теорії інокуляції, яка передбачає, що «вакцинація» у вигляді слабких або пояснених прикладів маніпуляцій формує стійкість до майбутніх інформаційних атак [2, с. 158–159]. Такий підхід зміщує акцент із боротьби з наслідками на запобігання, що є особливо важливим в умовах швидких інформаційних потоків. Інокуляція як теоретична основа цих практик розглядається як формування «когнітивного імунітету» до дезінформації. Вона передбачає попередження про можливі спроби маніпуляції та демонстрацію їхніх механізмів, що дозволяє людям у майбутньому самостійно розпізнавати подібні впливи. Дослідження вказують, що такі інтервенції можуть мати довготривалий ефект і підвищувати загальну інформаційну стійкість суспільства, особливо якщо поєднуються з освітніми програмами та цифровими інструментами [22, с. 10].

Підвищення медіаграмотності населення є довгостроковим, але стратегічно важливим напрямом, оскільки саме рівень критичного мислення громадян визначає їхню здатність протистояти інформаційним маніпуляціям. Освітні ініціативи, інформаційні кампанії та залучення громадянського суспільства спрямовані на формування навичок аналізу інформації, перевірки джерел та розпізнавання фейків. Як підкреслюють експерти, поєднання стратегічних комунікацій і медіаграмотності суттєво підвищує інформаційну стійкість суспільства та його здатність протидіяти зовнішнім впливам [8].

Важливим напрямом є також платформене врядування та регуляція, що передбачає залучення цифрових платформ до відповідальності за поширення інформації. У демократичних країнах формуються нормативні рамки, які зобов'язують платформи впроваджувати механізми прозорості, обмежувати маніпулятивний контент і співпрацювати з фактчекерами. Наприклад, у Європейському Союзі діє посилений Кодекс практик щодо дезінформації, який визначає правила для онлайн-платформ і спрямований на зменшення впливу інформаційних маніпуляцій [15]. Такі підходи демонструють перехід від повної саморегуляції до змішаної моделі співрегулювання.

Санкції та правові інструменти проти мереж впливу є ще одним важливим компонентом. Йдеться про застосування обмежувальних заходів проти суб'єктів, які системно займаються поширенням дезінформації або координованими інформаційними операціями. За даними аналітичних досліджень, держави використовують санкції, регуляторні механізми та правові процедури як частину ширшої стратегії протидії інформаційним загрозам, що доповнює комунікаційні та освітні інструменти [16, с. 57–58]. Такі заходи спрямовані не лише на покарання, а й на зменшення ресурсної бази та впливу інформаційних мереж противника. У сукупності ці напрями формують цілісну систему державної політики у сфері політичної комунікації, яка в умовах інформаційної війни стає не менш важливою, ніж військові чи економічні інструменти.

Практична протидія дезінформації має спиратися на стандартизований операційний цикл, який інтегрується в діяльність державних інституцій і партнерських організацій. Тут підійде модель: «виявлення – оцінка ризику – реакція – вимірювання ефективності», яка також застосовується в ЄС та структурах стратегічних комунікацій НАТО. На етапі виявлення важливо поєднувати технологічний моніторинг (аналіз соцмереж, ШІ-інструменти) з експертною аналітикою. Оцінка ризику має враховувати не лише факт неправдивості, а й потенційний вплив на аудиторії, час поширення (наприклад, перед виборами чи під час військових операцій) та рівень координації кампанії. Реакція повинна бути диференційованою – від публічного спростування до платформних обмежень або санкцій. Завершальний етап – вимірювання, що передбачає оцінку змін у поведінці аудиторій, рівні довіри та охопленні, що дозволяє уникнути формального підходу до комунікації.

Розвиток стратегічних наративів має стати основою довгострокової комунікаційної архітектури держави. Замість спростування окремих фейків ефективнішим є системне пояснення причинно-наслідкових зв'язків, ціннісних орієнтирів і практичної користі державної політики для різних цільових аудиторій. Такий підхід узгоджується з принципами стратегічних комунікацій ЄС, де акцент робиться на формуванні довіри через послідовні, зрозумілі та релевантні меседжі. Наративи повинні бути адаптовані до різних сегментів населення, включно з внутрішньо переміщеними особами, військовими, міжнародною аудиторією та партнерами.

Посилення національної та європейської стійкості потребує інституціоналізації медіаграмотності. Йдеться не лише про окремі освітні кампанії, а про системну інтеграцію медіаграмотності в освітні програми, підготовку вчителів і журналістів, створення стандартів оцінювання навичок критичного мислення. Підготовка до нової хвилі маніпуляцій, пов'язаних із розвитком штучного інтелекту, має стати окремим стратегічним напрямом. Це включає впровадження стандартів прозорості для синтетичного контенту (зокрема маркування ШІ-генерованих матеріалів), розвиток технологій його виявлення та співпрацю з платформами. Водночас дослідження показують, що технологічні рішення самі по собі є недостатніми. Найбільш ефективним підходом залишається формування «когнітивного імунітету» аудиторії через інокуляцію та пребанкінг, які навчають розпізнавати маніпуляції ще до їхнього масового поширення. У цьому контексті ключову роль відіграють незалежні медіа та стійкі інформаційні інститути, здатні підтримувати довіру в довгостроковій перспективі.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти висновку, що політична комунікація в умовах інформаційної війни зазнає суттєвої трансформації, перетворюючись із переважно інформативного механізму на комплексний інструмент забезпечення національної безпеки, соціальної стабільності та політичної легітимності. Вона функціонує як інтегративна система, що поєднує державні інституції, медіа, цифрові платформи та громадянське суспільство, формуючи цілісний інформаційний простір, у межах якого відбувається боротьба за інтерпретацію реальності, довіру та вплив на суспільну свідомість.

Встановлено, що сучасні інформаційні загрози мають гібридний, багаторівневий характер і реалізуються через поєднання дезінформації, пропаганди, психологічних операцій та технологічних інструментів поширення контенту. У цьому контексті інформація виступає не лише як засіб комунікації, а як стратегічний ресурс і об'єкт цілеспрямованого впливу. Відповідно, ефективна протидія таким загрозам можлива лише за умови системного підходу, що охоплює як реактивні, так і превентивні механізми. Дослідження підтверджує, що найбільш результативною є багаторівнева модель протидії дезінформації, яка включає: оперативні інструменти реагування (фактчекінг, спростування, кризові комунікації), превентивні підходи (пребанкінг, інокуляція, формування «когнітивного імунітету» аудиторії), розвиток стратегічних комунікацій, інституціоналізацію медіаграмотності, а також правове та платформене

регулювання інформаційного середовища. Водночас ключовим критерієм ефективності цих заходів виступає не лише обсяг нейтралізованого дезінформаційного контенту, а рівень довіри громадян до державних інституцій, їхня здатність до критичного мислення та поведінкова стійкість до інформаційних маніпуляцій.

Окремо слід наголосити на зростанні ролі стратегічних комунікацій як координуючого елементу державної політики у сфері інформаційної безпеки. Саме вони забезпечують узгодженість меседжів, формування довгострокових наративів і консолідацію суспільства в умовах кризових викликів. Важливим є також налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії та партнерства з громадянським суспільством і міжнародними інституціями, що підвищує загальну стійкість інформаційного простору. Водночас встановлено наявність суттєвого етичного та правового балансу між необхідністю протидії інформаційним загрозам і забезпеченням фундаментальних прав людини, зокрема свободи вираження поглядів і доступу до інформації. Надмірне посилення регуляторних механізмів може створювати ризики цензури та підризу довіри до держави, тоді як недостатня реакція може послаблювати інформаційну безпеку. У зв'язку з цим ключовим завданням є формування збалансованої політики, що поєднує безпекові імперативи з демократичними стандартами. Перспективним напрямом подальшого розвитку політичної комунікації передбачається впровадження інноваційних підходів до протидії дезінформації, зокрема у зв'язку з поширенням технологій штучного інтелекту та синтетичного контенту. Це потребує не лише технологічних рішень, а й посилення освітніх стратегій, спрямованих на формування критичного мислення та інформаційної культури громадян.

Отже, політична комунікація в умовах інформаційної війни постає як багатовимірний феномен, що поєднує комунікаційні, безпекові, правові та соціокультурні аспекти. Її ефективне функціонування є необхідною умовою забезпечення стійкості держави, збереження демократичних інститутів і підтримки національної єдності. У довгостроковій перспективі саме синергія стратегічних комунікацій, інституційної спроможності та високого рівня медіаграмотності суспільства визначатиме здатність держави протистояти глобальним інформаційним викликам.

Література:

1. Булгаков Д. Виклики цифрової ери для політичної комунікації в Україні. *Публічна політика і державне управління в умовах війни*. 2024. С. 117–120.
2. Даниленко С. Пацьора Ж. «Інформаційна вакцина» як інструмент протидії загрозам когнітивній безпеці людини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2025. № 2(61). С. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/156-161>.
3. Кириченко Ю., Сергієнко Т., Сластін В. Інформаційні війни як інструмент гібридної агресії: український досвід. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2025. № 1(65). С. 89–95. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332563](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563).
4. Марчук В. *Ukraineinmartiallaw: politicalandsecuritychallenges* / VasylMarchuk. – Bern : PeterLang AG, 2025. – (SpectrumSlovakia ; Vol. 49). – ISBN 978-3-631-93222-3.
5. Нановська В. Вакцина для розуму. Як Google і виборчі комісії спростовують фейки до їхнього повсюдного поширення. *Медіамейкер*. 2024. URL: <https://mediamaker.me/vakczyna-dlya-rozumu-yak-google-i-vyburchi-komisiyi-sprostovuyut-fejky-do-yihnego-povsyudnogo-poshyrennya-10491/>.
6. Остапенко М. Політична комунікація. Київ: *ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2012. С. 135–144.
7. Пехник В. Бахметьєв А. Політична журналістика як актор гібридної війни: виклики для українських медіа. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. 2025. №. 17(1). С. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.15421/352519>.
8. Поліковська Ю. Стратегічні комунікації та медіаграмотність дають можливість Україні вистояти в інформаційній війні. *Детектор медіа*. 2024. URL: <https://ms.detector.media/internet/>

post/36532/2024-10-24-strategichni-komunikatsii-ta-mediagramotnist-dayut-mozhlyvist-ukraini-vystoyaty-v-informatsiyniy-viyni-igor-solovey/.

9. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. № 48. С.650.

10. Проноза І. Роль політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі. *Науковий журнал «Політикус»*. 2021. №3. С. 75–80. DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.12>.

11. Сашук Г. Еволюція стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони України як інструменту протидії інформаційним загрозам. *«ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ»*. 2025. № 3. С. 103–108. DOI:<https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.3.13>.

12. Указ Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29.12.2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»» від 25.02.2017. № 47/2017.

13. Указ Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.10.2021 р. «Про Стратегію інформаційної безпеки»» від 28.12.2021. № 685/2021.

14. Указ Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»» від 14.09.2020. № 392/2020.

15. A strengthened EU Code of Practice on Disinformation. *European Commission*. 2022. URL : https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/strengthened-eu-code-practice-disinformation_en.

16. Bateman J. Jackson D. Countering Disinformation Effectively: An Evidence-Based Policy Guide. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2024. С. 130.

17. European External Action Service. Information integrity and countering foreign information manipulation and interference (FIMI). URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en.

18. McNair B. An Introduction to Political Communication. 6th ed. London: Routledge. 2017. С. 247. URL: https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA237/book_McNair-introduction-to-political-communication.pdf.

19. Portal Kombat. A structured and coordinated pro-Russian propaganda network. 2024. С. 17. URL: https://www.sgdsn.gouv.fr/files/files/20240212_NP_SGDSN_VIGINUM_PORTAL-KOMBAT-NETWORK_ENG_VF.pdf.

20. Porter E., Wood J. T. The global effectiveness of fact-checking: Evidence from simultaneous experiments in Argentina, Nigeria, South Africa, and the United Kingdom. *PNAS*. 2021. № 118(37). С. 7. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2104235118>.

21. Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. 2022.

22. Roozenbeek J., Lindenvander S. Inoculation theory and misinformation. Department of Psychology. *Cambridge University*. 2021. С. 22. URL: <https://www.sdmlab.psychol.cam.ac.uk/files/media/inoculation-theory-and-misinformation-final-digital-isbn-ebbe8.pdf>.

23. Strategic Communications an Introduction. LTC Joerg-Dieter FISCHER (DEU A). 2025. С. 31. URL: <https://natobile.org/wp-content/uploads/2025/01/Strategic-Communications.pdf>.

24. United States Government Publishing Office. Information operations. 2006. С. 119. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-D5-PURL-gpo29314/pdf/GOVPUB-D5-PURL-gpo29314.pdf>.

References:

1. Bulhakov, D. (2024). Vyklykysy fro vo ierydliapolitychno i komunikatsii v Ukraini [Challenges of the digital era for political communication in Ukraine]. *Publichna polityka i derzhavne upravlinnia v umovakh viiny*, pp. 117–120 [in Ukrainian].

2. Danylenko, S., Patsora, Zh. (2025). «Informatsiina vaktsyna» yak instrument protydyi zahrozam kohnityvni i bezpetsi liudyny [«Information vaccine» as a tool to counter threat to cognitive security]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka. Mizhnarodni vidnosyny*, issue 2(61), pp. 156–161. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2292.2025/2-61/156-161> [in Ukrainian].

3. Kyrychenko, Yu., Serhiienko, T., Slastin, V. (2025). Informatsiini viiny yak instrument hibrydno i ahresii: ukrainsky dosvid [Information wars as a tool of hybrid aggression: Ukrainian experience].

Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo, issue 1(65), pp. 89–95. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1\(65\).332563](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2025.1(65).332563) [in Ukrainian].

4. Marchuk, V. (2025). Ukraineinmartiallaw: politicalandsecuritychallenges / VasylMarchuk. – Bern : PeterLang AG. – (SpectrumSlovakia ; Vol. 49). – ISBN 978-3-631-93222-3.

5. Nanovska, V. (2024). Vaksynadliarozumu. YakGoogle i vyborchikomisiisprostovuiutfeiky [A vaccineforthemind: howGoogleandelectioncommissionsdebunkfakes]. *Mediamaker*. Retrieved from: <https://mediamaker.me/vakczyna-dlya-rozumu-yak-google-i-vybarchi-komisiyi-sprostovuyut-fejky-doyhnogo-povsyudnogo-poshyrennya-10491/> [in Ukrainian].

6. Ostapenko, M. (2018). Politychnakomunikatsiia [Politicalcommunication]. Kyiv: IPiENDim. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, pp. 135–144[in Ukrainian].

7. Pekhnyk, V., Bakhmetiev, A. (2025). Politychnazhurnalistykyakaktorhibrydnoiviiny: vyklykdyliaukrainskykhmedia [Politicaljournalismasanactorofhybridwar: challengesforUkrainianmedia]. *Filosofiatapolitohiia v kontekstisuchasnoikultury*, issue 17(1), pp. 147–152. DOI: <https://doi.org/10.15421/352519> [in Ukrainian].

8. Polikovska, Yu. (2024). StratehichnikomunikatsiitamediahramotnistdaiutmozhlyvistUkrainivystoiaty v informatsiiniivini [StrategiccommunicationsandmedialiteracyhelpUkraine withstandinformationwarfare]. *Detektormedia*. Retrieved from: <https://ms.detector.media/internet/post/36532/2024-10-24-stratehichnikomunikatsii-ta-mediagramotnist-dayut-mozhlyvist-ukraini-vystoyaty-v-informatsiyniy-viyni-igor-solovey/> [in Ukrainian].

9. Proinformatsiiu: ZakonUkrainy (1992). № 2657-XII. VidomostiVerkhovnoiRadyUkrainy, issue. 48, p. 650. [in Ukrainian].

10. Pronoza, I. (2021). Rolpolitychnykhkomunikatsii u suchasnomuinformatsiinomuprostori [Therole ofpoliticalcommunicationsinthemoderninformationspace]. *Politykus*, issue. 3, pp. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-3.12> [in Ukrainian].

11. Sashchuk, H. (2025). EvoliutsiiastratehichnykhkomunikatsiisektorubezpekytaoboronyUkrainyyakinstrumentuprotydiinformatsiinyzmahrozam [Evolutionofstrategiccommunicationsofthesecurityanddefensesector ofUkraineas a tooltocounterinformationthreats]. *Politychnezhytia*, issue 3, pp. 103–108. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.3.13> [in Ukrainian].

12. UkazPrezydentaUkrainy (2017). ProrishenniaRadynatsionalnoibezpeky i oboronyUkrainyvid 29.12.2016 «ProDoktrynuinformatsiinoibezpekyUkrainy» № 47/2017[in Ukrainian].

13. UkazPrezydentaUkrainy (2021). ProrishenniaRadynatsionalnoibezpeky i oboronyUkrainyvid 15.10.2021 «ProStratehiuinformatiinoibezpeky» № 685/2021[in Ukrainian].

14. UkazPrezydentaUkrainy (2020). ProrishenniaRadynatsionalnoibezpeky i oboronyUkrainyvid 14.09.2020 «ProStratehiunatsionalnoibezpekyUkrainy» № 392/2020[in Ukrainian].

15. EuropeanCommission (2022). A strengthened EU CodeofPracticeonDisinformation. Retrieved from: https://commission.europa.eu/topics/countering-information-manipulation/strengthened-eu-code-practice-disinformation_en.

16. Bateman, J., Jackson, D. (2024). CounteringDisinformationEffectively: AnEvidence-BasedPolicyGuide. *CarnegieEndowmentforInternationalPeace*, p. 130.

17. EuropeanExternalActionService. Informationintegrityandcounteringforeigninformationmanipulationandinterference (FIMI). Retrieved from: https://www.eeas.europa.eu/eeas/information-integrity-and-countering-foreign-information-manipulation-interference-fimi_en.

18. McNair, B. (2017). AnIntroductiontoPoliticalCommunication(6th ed.). London:Routledge, p. 247. Retrieved from: https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA237/book_McNair-introduction-to-political-communication.pdf.

19. PortalKombat, (2024). A structuredandcoordinatedpro-Russianpropagandanetwork, p. 17. Retrieved from: https://www.sgdsn.gouv.fr/files/files/20240212_NP_SGDSN_VIGINUM_PORTAL-KOMBAT-NETWORK_ENG_VF.pdf.

20. Porter, E., Wood, J.T. (2021). Theglobaleffectivenessoffact-checking. PNAS, no. 118(37), p. 7. DOI: <https://doi.org/10.1073/pnas.2104235118>.

21. Regulation (EU) 2022/2065 oftheEuropeanParliamentandoftheCouncil (2022). On a SingleMarketforDigitalServices (DigitalServicesAct). *OfficialJournaloftheEuropeanUnion*.

22. Roozenbeek, J., vanderLinden, S. (2021). Inoculationtheoryandmisinformation. *CambridgeUniversity*, p. 22. Retrieved from: <https://www.sdmlab.psychol.cam.ac.uk/files/media/inoculation-theory-and-misinformation-final-digital-isbn-ebbe8.pdf>.
23. Fischer, J.-D. (2025). StrategicCommunications: AnIntroduction, p. 31. Retrieved from: <https://natobilc.org/wp-content/uploads/2025/01/Strategic-Communications.pdf>.
24. UnitedStatesGovernmentPublishing Office (2006). Informationoperations, p. 119. Retrieved from: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GOVPUB-D5-PURL-gpo29314/pdf/GOVPUB-D5-PURL-gpo29314.pdf>.

Vasyl Marchuk. Political Communication in the Conditionsof Information Warfare: Mechanisms for Countering Disinformation

The article provides a comprehensive and systematic analysis of the transformation of political communication in the context of information warfare, which in modern realities appears as one of the key tools for ensuring national security, social stability and political legitimacy. Particular attention is paid to the study of the functioning of communication processes in the modern information environment of Ukraine and the European Union countries, taking into account the impact of digitalization, the development of social media and the spread of hybrid information threats. The methodological basis of the study is the analysis and synthesis of scientific sources, the study of regulatory legal acts, comparative and systemic approaches, as well as content analysis of information processes and communication practices.

As a result of the study, it was established that modern information threats are complex, multi-level and hybrid in nature and are implemented through a combination of disinformation, propaganda, psychological influences and targeted information operations. The effectiveness of a multi-level model of countering disinformation, which integrates operational response tools (fact-checking, refutation), preventive approaches (pre-bunking, inoculation), as well as strategic mechanisms, in particular the development of strategic communications and increasing the level of media literacy of the population, is substantiated. It is proven that the determining criterion for the effectiveness of such measures is not only the volume of refuted information, but primarily the level of citizens' trust in institutions and their ability to critically understand information and resistance to manipulative influences.

The emphasis is on the growing role of strategic communications as an integrating element of state information policy, which ensures the coherence of messages and the formation of long-term narratives, and the importance of effective interaction between the state, the media and civil society is also emphasized. It is determined that the prospects for further research are related to the analysis of the impact of artificial intelligence technologies on information processes and the improvement of mechanisms for forming the cognitive stability of society.

Key words: *politicalcommunication, informationwarfare, disinformation, strategiccommunications, medialiteracy, informationoperations, cognitivewarfare, cognitivewarfare.*

Відомості про автора:

Марчук Василь – доктор історичних наук, професор кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 12.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 322:2-67:316.647.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-16>

Андрій Міщук

ORCID: 0000-0002-2585-7110

Мар'яна Міщук

ORCID: 0000-0002-2589-6582

РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ ЛІДЕРІВ (НА ПРИКЛАДІ УГКЦ) У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕЛІГІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

У статті досліджується роль релігійних лідерів (на прикладі УГКЦ) у забезпеченні та підтриманні релігійної толерантності в сучасному суспільстві. Актуальність теми зумовлена зростанням значення міжрелігійного діалогу, посиленням конфесійного різноманіття та необхідністю пошуку ефективних механізмів запобігання релігійним конфліктам у глобалізованому світі. Релігійні лідери розглядаються як важливі актори суспільно-політичного процесу, здатні впливати на формування ціннісних орієнтацій вірян, суспільних установок і рівня міжконфесійної взаємодії. Проаналізовано визначення поняття релігійної толерантності, її змістові характеристик та основні функції у забезпеченні суспільної стабільності. Особливу увагу приділяється ролі духовних авторитетів. Підкреслюється, що релігійні лідери виступають посередниками між релігійними громадами та суспільством, сприяючи поширенню ідей взаємоповаги, терпимості та співіснування. У статті розглянуто практичні приклади діяльності релігійних інституцій у сфері міжконфесійного діалогу, а також їхній вплив на формування громадянської культури та соціальної згуртованості. Визначено, що ефективність забезпечення релігійної толерантності значною мірою залежить від рівня відповідальності релігійних лідерів, їхньої відкритості до співпраці та здатності до конструктивної комунікації. У результаті дослідження зроблено висновок, що релігійні лідери відіграють ключову роль у зміцненні міжконфесійного миру та формуванні толерантного суспільного середовища. Їхня діяльність є важливим чинником запобігання конфліктам на релігійному ґрунті та розвитку культури взаємоповаги в багатоконфесійних суспільствах.

Ключові слова: релігія, політика, релігійні лідери, релігійна толерантність, міжконфесійний діалог, конфесійні відносини, релігійний плюралізм, міжрелігійна взаємодія, культура толерантності.

Вступ. У сучасних умовах розвитку глобалізованого та багатоконфесійного суспільства питання релігійної толерантності набуває особливої актуальності. Посилення міжкультурних і міжрелігійних контактів, а також зростання впливу релігійного чинника на суспільно-політичні процеси зумовлюють необхідність переосмислення ролі релігійних інституцій та їхніх представників у забезпеченні стабільності й гармонійного співіснування різних конфесій.

У цьому контексті значну увагу привертає діяльність релігійних лідерів, які виступають не лише духовними наставниками, а й важливими суспільними фігурами, здатними впливати на формування ціннісних орієнтацій та поведінкових моделей вірян. Їхня позиція часто визначає характер взаємин між релігійними громадами, рівень відкритості до діалогу та готовність до конструктивної взаємодії.

Водночас у науковому дискурсі недостатньо комплексно розкрито механізми впливу релігійних лідерів на процеси формування толерантного середовища, що зумовлює потребу в подальшому дослідженні цієї проблематики. Особливої уваги потребує аналіз їхньої ролі у зміцненні міжконфесійного миру. Таким чином, актуальність обраної теми зумовлена

© А. Міщук, М. Міщук, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

необхідністю теоретичного осмислення та практичного аналізу ролі релігійних лідерів у забезпеченні релігійної толерантності як важливого чинника суспільної стабільності та розвитку культури взаємоповаги.

Мета та завдання статті. Метою статті є комплексне дослідження ролі релігійних лідерів (на прикладі УГКЦ) у формуванні та забезпеченні релігійної толерантності в сучасному суспільстві, а також визначення їхнього впливу на розвиток міжконфесійного діалогу й зміцнення суспільної стабільності. Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення низки завдань, зокрема: розкриття сутності релігійної толерантності; характеристика релігійних лідерів як важливих суб'єктів суспільно-політичного та духовного впливу; аналіз їхньої ролі у формуванні міжконфесійних відносин і культури діалогу.

Методи. Під час дослідження використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема аналіз, синтез, що дали змогу розкрити особливості функціонування релігійних лідерів у процесі забезпечення релігійної толерантності. Метод аналізу застосовувався для розуміння релігійної толерантності та ролі релігійних лідерів у сучасному суспільстві, тоді як синтез забезпечив узагальнення отриманих результатів і формування цілісного уявлення про їхній вплив на міжконфесійні відносини. Системний підхід застосовано для розгляду релігійної толерантності як складного багаторівневого явища, що формується під впливом взаємодії релігійних, соціальних і політичних чинників, а також для визначення місця релігійних лідерів у структурі суспільних комунікацій. Отримані результати дали змогу сформулювати узагальнені висновки щодо значення релігійного лідерства у зміцненні міжконфесійного миру та соціальної стабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подолання кризових явищ, у яких перебуває сучасне українське суспільство, передбачає не лише трансформацію соціально-економічних і політичних інститутів, але й формування нової системи морально-етичних цінностей, що визначають поведінкові моделі особистості та характер суспільних відносин. У цьому контексті особливого значення набуває діяльність релігійних лідерів, які здатні впливати на духовні орієнтири суспільства та сприяти утвердженню культури толерантності.

З огляду на це, доцільним є уточнення сутнісного змісту поняття «релігійний лідер». Під ним слід розуміти особу, яка виконує керівну роль у межах певної конфесії або релігійної організації, забезпечує організацію богослужінь, дотримання релігійних норм, традицій і доктрин, а також репрезентує інтереси відповідної релігійної спільноти у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Водночас у сучасних умовах глобальних соціальних трансформацій роль релігійних лідерів істотно розширюється та виходить за межі суто внутрішньоцерковної діяльності, набуваючи виразного публічного характеру. Це зумовлює їхню активну участь у суспільних і медійних комунікаціях, що сприяє не лише трансляції духовних цінностей, а й формуванню моральних орієнтирів у широких соціальних групах.

У цьому зв'язку особливої ваги набуває питання механізмів впливу релігійних лідерів на суспільство. Релігійні діячі, які володіють високим духовним і моральним авторитетом, мають здійснювати свій вплив передусім через морально-етичні засоби, апелюючи до совісті людини та стимулюючи добровільне прийняття духовних і ціннісних настанов. Логічним продовженням цього є перехід до розуміння лідерства саме в християнській парадигмі, де центральне місце посідає ідея служіння. Християнське лідерство постає як інтеграція духовного виміру та моральної відповідальності, у межах якої авторитет ґрунтується не на владних повноваженнях, а на здатності до самовідданого служіння ближньому та спільному благу.

Християнське лідерство розглядається як форма служіння, що поєднує духовне вдосконалення особистості з усвідомленою соціальною відповідальністю. У такій інтерпретації лідер постає не як носій влади у традиційному розумінні, а як служитель спільноти,

покликаний спрямовувати інших до добра через практику любові, морального прикладу та розпізнавання Божої волі. У цьому контексті провідним принципом християнського лідерства виступає орієнтація на духовні цінності, що забезпечують гармонізацію внутрішнього світу людини та її взаємин із суспільством [4].

Трансформація соціальних і політичних умов функціонування Церкви актуалізує потребу для її релігійних лідерів у модернізації підходів до організації та реалізації власної діяльності відповідно до викликів часу. Водночас така модернізація має відбуватися із збереженням базових принципів християнської духовності як фундаментального світоглядного підґрунтя [5].

Поняття релігійного лідера тісно пов'язане з поняттям духовного лідера, однак не тотожне йому. Духовний лідер – це особа, яка здійснює провідницьку роль у релігійній або духовній спільноті, спираючись не лише на організаційні чи адміністративні повноваження, а передусім на внутрішню віру, моральні принципи та відданість духовним цінностям. Його діяльність розглядається як служіння, що ґрунтується на любові, милосерді, смиренні, жертовності та вірності, а також на прагненні спрямовувати людей до духовного зростання і гармонії з вищими цінностями. У християнській традиції духовне лідерство пов'язується з дією Святого Духа, Який надихає та скеровує лідера у його місії служіння людям і Богові, формуючи здатність діяти відповідно до Божого задуму. Важливою ознакою духовного лідера є також відповідальність за доручену йому спільноту, усвідомлення необхідності звітувати за свої дії та постійне прагнення до моральної досконалості [16].

Якщо релігійний лідер, передусім, виконує інституційні та канонічні функції, то духовний лідер акцентує увагу на внутрішньому моральному авторитеті, особистому прикладі та духовному впливі на людей. Проте, у багатьох випадках одна й та сама особа може репрезентувати обидва виміри, поєднуючи адміністративне керівництво релігійною спільнотою з духовним наставництвом і формуванням ціннісних орієнтирів вірян. Яскравим прикладом такого поєднання є діяльність Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ).

За твердженням Оксани Волинець, важливою складовою цієї національно свідомої еліти, яка продукувала ідеї відродження національної ідентичності та релігійного життя в Україні наприкінці ХХ ст., було духовенство власне УГКЦ. Воно виступало не лише як релігійний інститут, а й як активний суб'єкт суспільних змін [2].

Релігійні лідери УГКЦ відігравали та відіграють важливу роль в розвитку міжконфесійного діалогу та утвердженні принципів релігійної толерантності в українському суспільстві.

Щодо поняття «толерантність», то воно набуло поширення у публічному дискурсі в Англії у XVII ст., де використовувалося для позначення терпимого ставлення до представників інших християнських конфесій без загострення суперечок щодо істинності того чи іншого віровчення або практик церковного життя. Водночас генезу цього поняття пов'язують із подіями у Франції, зокрема з ухваленням Нантський едикт, який закріпив принципи конфесійної віротерпимості щодо гугенотів після трагічних наслідків Варфоломіївська ніч [15].

Толерантність як соціально-філософська та етико-політична категорія характеризується комплексом змістових ознак, що відображають її роль у регулюванні міжособистісних і суспільних відносин. У науковому розумінні вона постає як система ціннісних орієнтацій, норм і практик, що ґрунтуються на визнанні права на інакшість, повазі до різноманіття та відмові від дискримінаційних форм взаємодії. Її змістова структура охоплює не лише терпиме ставлення до відмінностей, але й активну готовність до діалогу, взаєморозуміння та співпраці між представниками різних соціальних, культурних і конфесійних груп.

У контексті забезпечення суспільної стабільності толерантність виконує низку ключових функцій. Насамперед, інтеграційну, оскільки сприяє об'єднанню різномірних соціальних груп у межах єдиного суспільного простору на основі спільних правил співжиття. По-друге,

превентивну, яка полягає у запобіганні конфліктам, що можуть виникати на ґрунті етнічних, релігійних або культурних відмінностей. По-третє, регулятивну функцію, що забезпечує стабільність соціальних взаємодій через закріплення норм взаємоповаги та відповідальності.

Поняття «толерантність» у своєму етимологічному вимірі трактується як здатність до терпимості та витримки щодо відмінностей. В історичній ретроспективі її первинним проявом виступала віротерпимість, яка стала однією з найдавніших форм утвердження принципу прийняття «інакшості» у суспільстві [14].

Як зазначає З. Антонюк, сучасна церква не пропонує конкретних моделей економічного чи політичного устрою і не ототожнює себе з жодною політичною системою, проте її місія полягає у формуванні умов для реалізації духовних завдань та утвердженні гуманістичних цінностей, що, своєю чергою, позитивно впливає на суспільний розвиток і сприяє гуманним способам розв'язання соціальних конфліктів [1, с. 73]. Саме ця гуманістична спрямованість діяльності Церкви створює підґрунтя для розвитку релігійної толерантності як практики поваги до різноманіття світоглядних і конфесійних позицій.

Релігійна толерантність є складним багатовимірним соціокультурним феноменом, що відображає рівень зрілості суспільства, його здатність до прийняття релігійного різноманіття та забезпечення мирного співіснування різних конфесій. У науковому дискурсі вона трактується як система ціннісних установок, норм і практик, спрямованих на визнання права кожної особи на свободу світогляду і віросповідання, а також на повагу до релігійних переконань інших.

Сутнісною характеристикою релігійної толерантності є не лише пасивна «терпимість» до відмінностей, але й активне прийняття плюралізму релігійних традицій як об'єктивної реальності сучасного світу. Вона передбачає відмову від дискримінації за конфесійною ознакою, готовність до міжконфесійного діалогу та співпраці, а також формування культури взаємоповаги у суспільстві.

У структурному вимірі релігійну толерантність доцільно розглядати як сукупність кількох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного (усвідомлення різноманітності релігійних систем і знання про них), емоційно-ціннісного (позитивне або принаймні нейтральне ставлення до представників інших конфесій) та поведінкового (готовність до конструктивної взаємодії і недопущення конфліктних форм поведінки на релігійному ґрунті).

Формування релігійної толерантності є тривалим і складним процесом, що залежить від низки чинників, зокрема рівня освіти, характеру державної політики у сфері державно-церковних відносин, діяльності релігійних організацій, а також загального стану політичної культури суспільства.

Прикладом ефективної реалізації функції релігійного лідерства у сфері забезпечення толерантності є діяльність провідних ієрархів, зокрема, Митрополита Андрея Шептицького, Кардиналів Йосифа Сліпого, Мирослава-Івана Любачівського, Любомира Гузара та Патріарха Святослава, які через релігійно-церковну та культурно-просвітницьку діяльність утверджували та продовжують утверджувати цінності взаємоповаги, моральної відповідальності та мирного співіснування різних конфесій, базуючись на взаємоповазі та відповідальності

У цьому контексті особливої уваги заслуговує діяльність Митрополита Андрея Шептицького, який вирізнявся послідовною позицією релігійної толерантності, що ґрунтувалася на християнських засадах любові до ближнього та поваги до людської гідності. У своїй пастирській і громадській діяльності він демонстрував відкритість до представників різних конфесій і етнічних спільнот, незалежно від їхнього соціального чи політичного статусу.

Його підхід до міжрелігійних і міжнаціональних відносин характеризувався прагненням до діалогу, взаєморозуміння та мирного співіснування. Це проявлялося як у підтримці міжконфесійної співпраці, так і в захисті прав людей інших віросповідань (зокрема, єврейської спільноти [13]), що особливо актуалізувалося в умовах суспільно-політичних потрясінь першої половини XX століття.

Почуття власної гідності Андрей Шептицький розглядав як фундаментальну передумову формування гармонійних міжособистісних взаємин. У його інтерпретації гідність виступає не лише індивідуальною характеристикою особистості, але й універсальною моральною категорією, що визначає характер соціальної взаємодії. Відтак, повага до гідності іншої людини передбачає визнання її ідентичності як самодостатньої цінності, незалежно від конфесійної, національної чи соціальної належності. У цьому контексті гідність людського життя постає як ключова етична вимога, яка регулює поведінкові орієнтири особистості та визначає межі допустимого у взаєминах між людьми [7].

Такий підхід концептуально співвідноситься із заповіддю любові до ближнього, що посідає центральне місце у християнській етичній традиції. Саме через таку парадигму гідність інтерпретується як основоположний принцип католицької антропології, який зумовлює необхідність утвердження поваги, взаєморозуміння та відповідальності у суспільстві.

Митрополит розглядав Церкву як інституцію, що покликана не лише зберігати, але й актуалізовувати християнські етичні принципи відповідно до викликів часу. Зокрема, він наголошував, що, спираючись на незмінні засади християнської віри й моралі, Церква здатна відігравати активну роль у розв'язанні соціальних проблем і сприяти утвердженню миру та справедливості в суспільстві [9, с. 140–141].

Важливим аспектом формування культури релігійної толерантності у суспільстві є система морального виховання, яку Андрей Шептицький розглядав як багаторівневий процес, що реалізується через такі соціальні інститути, як Церква, родина, громада та добровільні об'єднання. Саме ці осередки, на його переконання, забезпечують формування морально зрілої особистості, здатної до відповідальної участі в суспільно-політичному житті.

Особливу увагу Андрей Шептицький приділяв також моральним засадам здійснення влади. На його думку, провідна роль влади полягає у служінні загальному благу, захисті свобод громадян і родини, а також у створенні правових умов для реалізації природних прав людини [3, с. 521–522]. Водночас він підкреслював закономірність: чим ширшою є участь громадян у здійсненні влади, тим вищими мають бути їхні моральні якості, сформовані на основі євангельських принципів [3, с. 525].

Такий підхід має безпосередній зв'язок із формуванням релігійної толерантності, оскільки передбачає розвиток відповідальності, поваги до інших та готовності до співжиття у багатоманітному суспільстві. Центральним принципом, здатним протидіяти суспільним дисфункціям, митрополит вважав християнську любов, яка проявляється у милосерді та підтримці потребуючих. Саме любов, за його переконанням, є фундаментом стабільної та легітимної влади, оскільки лише така влада, що ґрунтується на моральних засадах, здатна забезпечити тривалий суспільний розвиток і гармонійні відносини між людьми [8, с. 65; 12].

Розвинуте Андрей Шептицький розуміння гідності та християнської любові як основи суспільних взаємин знайшло своє продовження у діяльності його наступників, зокрема Кардинала Йосифа Сліпого. В умовах складних історичних випробувань він акцентував увагу на збереженні духовної ідентичності, водночас підкреслюючи необхідність поваги до інших та відкритості до міжконфесійного діалогу.

Подальший розвиток ідей релігійної толерантності простежується у вченні Кардинала Любомира Гузара, який розглядав її як невід'ємний елемент моральної культури особистості та суспільства загалом. На його переконання, Церква покликана формувати у віруючих відповідальне ставлення до громадянських обов'язків, виховуючи їх у дусі активної участі в житті суспільства, взаємної підтримки та служіння спільному благу [12].

Водночас важливим практичним виявом реалізації цих принципів стало добровільне зречення влади Кардиналом, що засвідчило його послідовність у дотриманні морально-етичних засад християнського служіння. Такий крок можна інтерпретувати як прояв особистісної

відповідальності, смирення та усвідомлення служіння не як інструменту владарювання, а як форми духовного проводу, зорієнтованого на благо спільноти.

У контексті дослідження ролі релігійних лідерів УГКЦ у забезпеченні релігійної толерантності цей приклад набуває особливого значення. Він демонструє, що авторитет релігійного лідера формується не лише через проголошення моральних настанов, але й через особистий приклад їх практичного втілення. Саме така модель лідерства сприяє утвердженню довіри, розвитку культури діалогу та взаємоповаги, що є необхідними передумовами формування як релігійної, так і ширшої суспільної толерантності.

У цьому контексті показовою є позиція Патріарха Святослава, який у своїй діяльності послідовно продовжує традицію поєднання духовного авторитету з відкритістю до суспільного діалогу.

Зокрема, Патріарх наголошує на важливості виховання культури взаєморозуміння, здатності до співпереживання та прийняття іншого як рівноцінного суб'єкта суспільних відносин. Його бачення толерантності ґрунтується на християнських цінностях любові та гідності, які мають бути не лише проголошені, але й реалізовані у повсякденній практиці міжлюдської взаємодії.

Підкреслюючи значення родинного виховання у формуванні моральних орієнтирів особистості, він зазначає, що саме своєму батькові завдячує тією життєвою поставою, яка навчила його любити людей, розуміти їх і не соромитися щирого, сповненого любові ставлення до інших [11].

Такий підхід відображає глибинний зв'язок між особистісним досвідом і формуванням цінностей толерантності, адже здатність до емпатії, відкритості та поваги до іншого закладається передусім у процесі первинної соціалізації. У цьому контексті індивідуальний приклад родинного виховання трансформується у ширшу етичну позицію, що знаходить своє відображення у публічній діяльності релігійного лідера.

Патріарх Святослав бере активну участь у роботі Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій як координаційного майданчика міжконфесійного та державно-церковного співробітництва.

У межах таких зустрічей обговорюються питання функціонування релігійних інституцій в умовах воєнного стану, їхня роль у забезпеченні духовної підтримки населення, зокрема військовослужбовців і цивільних осіб, що постраждали від збройної агресії. Особливе місце у діяльності релігійних лідерів посідає душпастирське служіння, яке поєднує духовну опіку, психологічну підтримку та гуманітарну допомогу, сприяючи подоланню соціальної травми суспільства [10].

Досвід Української Греко-Католицької Церкви у сфері утвердження діалогу та взаємоповаги між конфесіями свідчить, що принципи релігійної толерантності мають універсальний характер і реалізуються не лише на національному, а й на глобальному рівні.

У вересні 2025 року в столиці Астана відбувся VIII Конгрес лідерів світових і традиційних релігій, присвячений проблематиці міжрелігійного діалогу та його значенню для майбутнього людства. У своєму посланні до учасників форуму Папа Лев XIV наголосив на необхідності консолідації зусиль релігійних спільнот задля досягнення спільного блага та утвердження єдності через віру.

Особливу увагу у зверненні приділено концепції синергії як важливого чинника сучасного міжрелігійного діалогу. Папа підкреслює, що «коли релігійні лідери об'єднуються... вони свідчать про те, що віра об'єднує більше, ніж розділяє». У цьому контексті релігія постає не як джерело конфліктів, а як чинник «зцілення та примирення», що набуває особливої актуальності в умовах глобальної нестабільності та зростання насильницьких протистоянь. Синергія, за його словами, означає не лише співпрацю, але й усвідомлення глибокої

взаємозалежності між людьми та народами, що відображає фундаментальні засади людського співіснування [6].

Висновки. Отже, релігійні лідери відіграють вагомий роль у забезпеченні та підтриманні релігійної толерантності в сучасному суспільстві. Їхній вплив виходить за межі суто духовної сфери та набуває суспільно-політичного значення, оскільки вони здатні формувати ціннісні орієнтації вірян, сприяти розвитку культури міжконфесійного діалогу та знижувати рівень конфліктогенності в релігійному середовищі. Узагальнення дозволило визначити релігійну толерантність як важливу складову стабільного розвитку багатоконфесійного суспільства, що ґрунтується на принципах взаємоповаги, визнання релігійного різноманіття та готовності до конструктивної взаємодії. Релігійні лідери розглядаються як ключові посередники між релігійними громадами та суспільством, які сприяють поширенню ідей миру, діалогу та взаєморозуміння. Ефективність формування толерантного середовища значною мірою залежить від відповідальності духовних авторитетів, їхньої відкритості до співпраці. Участь релігійних інституцій у міжконфесійному діалозі сприяє зміцненню соціальної згуртованості та розвитку громадянської культури.

Література:

1. Антонюк З. Побудова громадянського суспільства в Україні та християнське соціальне вчення. *Релігія і суспільство в Україні: фактори змін*. Матеріали міжнародної конференції 15–16 травня 1998 р. м. Київ. К., 1998. С. 68–75.
2. Волинець О. Релігійний чинник в українському етнодержавотворенні (на прикладі УГКЦ). URL: <http://www.vuzlib.org/articles/2315>
3. Із декрету до духовенства п.з. Ідеалом нашого національного життя. 1941 р., грудень, з АЄп. Собору 1942 р. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899–1944*. У 2 томах. – Т.2.- К.1. Церква і суспільне питання / За ред. А.Кравчука. Львів: Видавництво отців Василіан “Місіонер”. 1998. 570 с.
4. Кулик А. Невидима сила християнського лідерства. URL: <https://www.patriyarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/nevydyma-syla-khrystyianskoho-liderstva/>
5. Ломачинська І.М. Феномен католицького релігійного лідерства та його соціальна зумовленість. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках*. 2010. N 1(20). С. 156-167. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/223>
6. Папа до релігійних лідерів: релігійна синергія може сприяти глобальному миру. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2025-09/papa-do-relihijnyh-lideriv-relihijna-synergiya-spruyaye-myru.html>
7. Параняк П. Р. Проблеми політичної толерантності в ідеях Митрополита Андрея Шептицького. URL: <https://int-konf.org/uk/2014/suchasna-nauka-v-merezhi-internet-27-02-1-03-2014-r/717-paranyak-p-r-problemi-politichnoji-tolerantnosti-v-ideyakh-mitropolita-andreya-sheptitskogo>
8. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства та вірних Найбільша Заповідь. 1901 р., січня 4/17, Станіславів-Львів. *Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899-1944*. У 2 томах. – Т.2.- К.1. Церква і суспільне питання / За ред. А.Кравчука. Львів: Видавництво отців Василіан “Місіонер”. 1998. 570 с.,
9. Пастирське послання митр. Андрея Шептицького до духовенства О квестії Соціальної. 1904 р., травня 21, Крехів Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і Матеріали 1899-1944. У 2 томах. – Т.2.- К.1. Церква і суспільне питання / За ред. А.Кравчука. Львів: Видавництво отців Василіан “Місіонер”. 1998. 570 с.
10. Релігійні лідери України під час зустрічі з Секретарем РНБО обговорили роль церков у воєнний час. URL: <https://dess.gov.ua/relihiyni-lidery-ukrainy-pid-chas-zustrichi-z-sekretarem-rnbo-obhovoryly-rol-tserkov-u-voienyny-chas/>
11. Під час війни Церква дає не тільки духовну опіку, а й рятує життя людей, – Блаженніший Святослав (Шевчук), глава УГКЦ. URL: https://risu.ua/pid-chas-vijni-cerkva-daye-ne-tilki-duhovnu-opiku-a-j-ryatuye-zhittya-lyudej--blazhennishij-svyatoslav-shevchuk-glava-ugkc_n163061

12. Савчин Р. Любомир Гузар: «Україна буде такою, якою ми її зробимо». URL: http://vgholos.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoyu_yakoyu_my_ii_zrobymo_121050.html?print=1
13. Терещук Г. Три уроки митрополита Андрея, які зроблять Україну успішною – нащадок роду Шептицьких. URL: <https://velychlviw.com/try-uroky-mytropolyta-andreya-yaki-zroblyat-ukrayinu-uspishnoyu-nashhadok-rodu-sheptytskyh/>
14. Ханстантинов В. Забезпечення міжконфесійної толерантності як важливий напрям регіональної політики. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/khanstantynov_zabezpechennia.pdf
15. Християнський погляд на принцип «толерантності». URL: <http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-suspilstvi/articles/xristijanskij-pogljad-na-princip-tolerantnosti.html>
16. Що таке духовні лідери церкви? URL: <https://dalek.zirka.v.ua/ukraincyam/shho-take-dukhovni-lideri-cerkvi.html>

References:

1. Antoniuk Z. *Pobudova hromadianskoho suspilstva v Ukraini ta khrystyianske sotsialne vchennia* [Building Civil Society in Ukraine and Christian Social Teaching]. Relihiia i suspilstvo v Ukraini: faktory zmin. Materialy mizhnarodnoi konferentsii 15–16 travnia 1998 r. m. Kyiv. Kyiv, 1998. S. 68–75.
2. Volynets O. *Relihiinyi chynnyk v ukrainskomu etnoderzhavotvorenii (na prykladi UHKTs)* [Religious Factor in Ukrainian Ethno-State Formation (on the Example of the UGCC)]. URL: <http://www.vuzlib.org/articles/2315>
3. *Iz dekretu do dukhovenstva p.z. Idealom nashoho natsionalnoho zhyttia. 1941 r., hruden* [From the Decree to the Clergy “The Ideal of Our National Life”, December 1941]. Mitropolit Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. Dokumenty i materialy 1899–1944. T.2. K.1. Lviv, 1998. S. 570.
4. Kulyk A. *Nevydyma syla khrystyianskoho liderstva* [The Invisible Power of Christian Leadership]. URL: <https://www.patriarkhat.org.ua/statti-zhurnalu/nevydyma-syla-khrystyianskoho-liderstva/>
5. Lomachynska I.M. *Fenomen katolytskoho relihiinoho liderstva ta yoho sotsialna zumovlenist* [The Phenomenon of Catholic Religious Leadership and Its Social Determination]. Epistemolohichni doslidzhennia v filosofii, sotsialnykh i politychnykh naukakh. 2010. №1(20). S. 156–167. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/223>
6. *Papa do relihiinykh lideriv: relihiina synerhiia mozhe spryiaty hlobalnomu myru* [Pope to Religious Leaders: Religious Synergy Can Contribute to Global Peace]. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2025-09/papa-do-relihiinykh-lideriv-relihiina-synergiya-spryyaye-myru.html>
7. Paraniak P.R. *Problemy politychnoi tolerantnosti v ideiakh Mytropolyta Andreia Sheptytskoho* [Problems of Political Tolerance in the Ideas of Metropolitan Andrey Sheptytsky]. URL: <https://int-konf.org/uk/2014/suchasna-nauka-v-merezhi-internet-27-02-1-03-2014-r/717-paranyak-p-r-problemi-politichnoji-tolerantnosti-v-ideyakh-mitropolita-andreya-sheptytskoho>
8. *Pastyrskie poslannia mytr. Andreia Sheptytskoho do dukhovenstva ta virnykh “Naibilsha Zapovid”* [Pastoral Letter of Metropolitan Andrey Sheptytsky to the Clergy and Faithful “The Greatest Commandment”]. 1901. Mitropolit Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. T.2. K.1. Lviv, 1998. S. 570.
9. *Pastyrskie poslannia mytr. Andreia Sheptytskoho do dukhovenstva “O kvestii sotsialnii”* [Pastoral Letter of Metropolitan Andrey Sheptytsky to the Clergy “On the Social Question”]. 1904. Mitropolit Andrei Sheptytskyi: Zhyttia i diialnist. T.2. K.1. Lviv, 1998. S. 570.
10. *Relihiini lidery Ukrainy pid chas zustrichi z Sekretarem RNBO obhovoryly rol tserkov u voiennyi chas* [Religious Leaders of Ukraine Discussed the Role of Churches in Wartime with the NSDC Secretary]. URL: <https://dess.gov.ua/relihiinyi-lidery-ukrainy-pid-chas-zustrichi-z-sekretarem-rnbo-obhovoryly-rol-tserkov-u-voiennyi-chas/>
11. *Pid chas viiny Tserkva daie ne tilky dukhovnu opiku, a y riatuie zhyttia liudei – Blazhennishyi Sviatoslav (Shevchuk), hlava UHKTs* [During the War the Church Provides Not Only Spiritual Care but Also Saves Lives – His Beatitude Sviatoslav Shevchuk, Head of the UGCC]. URL: https://risu.ua/pid-chas-vijni-cerkva-daye-ne-tilki-duhovnu-opiku-a-j-ryatuye-zhyttia-lyudej--blazhennishij-svyatoslav-shevchuk-glava-ugkc_n163061
12. Savchyn R. *Liubomyr Huzar: “Ukraina bude takoiu, yakoiu my yii zrobymo”* [Lubomyr Husar: “Ukraine Will Be What We Make It”]. URL: http://vgholos.com.ua/articles/lyubomyr_guzar_ukraina_bude_takoyu_yakoyu_my_ii_zrobymo_121050.html

13. Tereshchuk H. *Try uroky mytropolyta Andreia, yaki zroblia Ukrainu uspishnoiu – nashchadok rodu Sheptytskykh* [Three Lessons of Metropolitan Andrey That Will Make Ukraine Successful – Descendant of the Sheptytsky Family]. URL: <https://velychlviv.com/try-uroky-mytropolyta-andreya-yaki-zroblyat-ukrayinu-uspishnoyu-nashhadok-rodu-sheptytskykh/>
14. Khanstantynov V. *Zabezpechennia mizhkonfesiinoi tolerantnosti yak vazhlyvyi napriam rehionalnoi polityky* [Ensuring Interfaith Tolerance as an Important Direction of Regional Policy]. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/khanstantynov_zabezpechennia.pdf
15. *Khrystyianskyi pohliad na pryntsyyp "tolerantnosti"* [Christian View on the Principle of "Tolerance"]. URL: <http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-suspilstvi/articles/xristijanskij-pogljad-na-princip-tolerantnosti.html>
16. *Shcho take dukhovni lidery tserkvy?* [What Are Spiritual Leaders of the Church?]. URL: <https://dalek.zirka.v.ua/ukraincyam/shho-take-dukhovni-lideri-cerkvi.html>

Andrii Mishchuk, Marianna Mishchuk. The Role of Religious Leaders (on the Example of the Ukrainian Greek Catholic Church) in Ensuring Religious Tolerance

The article examines the role of religious leaders (on the Example of the Ukrainian Greek Catholic Church) in ensuring and maintaining religious tolerance in contemporary society. The relevance of this topic is driven by the growing importance of interreligious dialogue, the increasing confessional diversity, and the need to develop effective mechanisms for preventing religious conflicts in a globalized world. Religious leaders are considered important actors in the socio-political process, capable of influencing the formation of believers' value orientations, social attitudes, and the level of interfaith interaction. Theoretical approaches to defining the concept of religious tolerance, its essential characteristics, and its main functions in ensuring social stability are analyzed. Particular attention is paid to the role of spiritual authorities in processes of social communication, the formation of a culture of dialogue, and the reduction of conflict potential in the religious sphere. It is emphasized that religious leaders act as intermediaries between religious communities and society, promoting the dissemination of ideas of mutual respect, tolerance, and coexistence. The article also considers practical examples of religious institutions' activities in the field of interfaith dialogue, as well as their impact on the formation of civic culture and social cohesion. It is determined that the effectiveness of ensuring religious tolerance largely depends on the level of responsibility of religious leaders, their openness to cooperation, and their capacity for constructive communication. The study concludes that religious leaders play a key role in strengthening interfaith peace and fostering a tolerant social environment. Their activities constitute an important factor in preventing religiously motivated conflicts and in developing a culture of mutual respect in multi-confessional societies.

Key words: religion, politics, religious leaders, religious tolerance, interfaith dialogue, confessional relations, religious pluralism, interreligious interaction, culture of tolerance.

Відомості про авторів:

Міщук Андрій – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії факультету історії, політології і міжнародних відносин, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Міщук Мар'яна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 18.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 32(477.82/.83):316.48:327.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-17>

Іван Монолатій

ORCID: 0000-0002-8963-774X

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ВАРІАТИВНІСТЬ СУЧАСНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ТА ЇХ МЕТОДОЛОГІЧНІ РАМКИ

Стаття присвячена комплексному аналізу українсько-польського конфлікту 1942–1947 рр. у межах Другої світової війни, зокрема варіативності сучасних історичних, політологічних та соціологічних інтерпретацій і методологічних рамок їх дослідження. Використання міждисциплінарного підходу дозволяє поєднати перспективу «довгого тривання» (Ф. Бродель), концепцію просторової та символічної суверенності (Я. Сова), стратегічну логіку теорії ігор (Дж. фон Нойман, О. Моргенштерн), логіку границь формальних систем (К. Гедель) та політичну теологію (Е. Канторович). Таке поєднання дозволяє розглядати українсько-польський конфлікт як багатовимірну систему взаємодії структурних, локальних і символічно-сакралізованих чинників, де насильство і депортації набувають як тактичного, так і онтологічного значення. Особлива увага приділяється аналізу імпаку українських і польських національних проєктів, радикалізації етнічного насильства та механізмам легітимзації «політичного тіла» нації. Запропоновано багаторівневу методологічну рамку (структурну, інституційну, стратегічну та логічно-онтологічну) для аналізу українсько-польських відносин. Підкреслюється, що використання теорій Ф. Броделя, Я. Сови, К. Геделя, Е. Канторовича та Дж. фон Ноймана і О. Моргенштерна дозволяє моделювати рівень ескалації конфлікту, оцінювати вплив сакралізованих наративів на формування ідентичностей і колективних стратегій пам'яті, а також прогнозувати потенційні сценарії взаємодії держав і суспільств у кризових умовах. Стаття демонструє, що українсько-польська війна постає не лише як локальне протистояння за ресурси та територію, а як взаємодія структурних, стратегічних і сакралізованих чинників, що формували просторово-політичну і етнонаціональну реальність воєнного та повоєнного часу. Такий підхід відкриває перспективи розробки превентивних механізмів безпеки та довгострокових стратегій примирення.

Ключові слова: воєнно-політичний конфлікт, Друга світова війна, українсько-польська війна 1942–1947 рр., «довге тривання», «фантомна» суверенність, теорія ігор, «парадокс бранця», політична теологія.

«А як жили ми під панами,

Тоді жартовано із нами

Так, що не дай Бог споминать!»

Іван Франко. *Панські жарти* [10, с. 295]

«Ув'язнюєш, катуєш ближніх і вбиваєш,

І, усміхаючись, бенкетувати йдеш»

Адам Міцкевич. *Дзяди* [6, с. 139]

Вступ. Воєнно-політичні конфлікти завжди були, є і, на жаль, будуть найбільш складними і чутливими сюжетами всесвітньої та української історії. З погляду теорії міжетнічних конфліктів вони постають як форма загостреного протистояння між двома національними спільнотами, яке виникає на тлі кризи національної державності, трансформації політичних систем та боротьби за контроль над територією. У таких умовах етнічна ідентичність

© І. Монолатій, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

набуває не лише культурного, але й політичного значення, перетворюючись на один із головних маркерів мобілізації та легітимації насильства. Водночас такі конфлікти не обмежувалися виключно міжетнічною площиною, оскільки їхній перебіг визначався складною взаємодією локальних спільнот, політичних організацій і воєнізованих структур, що діяли у просторі радикально зміненої безпекової ситуації [12, с. 3–10]. Протистояння такого типу поєднували елементи нерегулярної війни, локальних актів насильства та стратегічних дій організованих протидіючих сил, що прагнули встановити контроль над різноетнічним населенням і визначеною територією. У такій ситуації міжетнічний вимір конфліктів тісно переплітався з політичними цілями різних акторів, а локальні сутички набували ширшого значення у контексті боротьби за владу, безпеку та символічне право на історичну територію [5, с. 33–39]. Саме ця багатовимірність зумовлює сьогодні складність інтерпретацій конфліктів і, водночас, пояснює їхнє особливе місце у дискусіях про історичну пам'ять та політику пам'яті у Центрально-Східній Європі, які відбуваються у межах кількох національних історіографій, передусім української та польської [3; 4; 7; 8].

Метою статті є теоретичне осмислення українсько-польського конфлікту 1942–1947 рр. як складного воєнно-політичного та міжетнічного протистояння, що розгортався у багаторівневому соціальному і політичному просторі. Для цього пропонується застосування міждисциплінарної аналітичної рамки, яка поєднує різні теоретичні перспективи (структурно-історичний підхід, концепцію просторової та символічної суверенності, інструментарій теорії ігор), а також логіку епістемологічних обмежень формальних систем.

Матеріал і методи дослідження. У статті використано міждисциплінарну аналітичну рамку, засновану на поєднанні ключових теоретичних підходів. Ідеї Фернана Броделя щодо «довгого тривання» [2] дозволяють враховувати історичні структури та тривалі соціальні процеси, теорія просторової суверенності Яна Сови [15] – просторово-політичні аспекти конфлікту, а інструментарій теорії ігор Джона фон Ноймана та Оскара Моргенштерна [14] – стратегічну логіку взаємодії акторів, а також елементи політичної теології Ернста Канторовича [13] та логіку теореми неповноти Курта Геделя [11] для аналізу обмежень і потенціалу формалізованих моделей. На цій основі запропоновано багаторівневу інтерпретаційну модель конфлікту 1942–1947 рр. як, одночасно, неklasичну війну між державами, локалізоване повстанське протистояння, громадянську війну та радикалізований міжетнічний конфлікт.

Результати та обговорення. Воєнно-політичний конфлікт можна розглядати як процес стратегічної взаємодії численних раціональних акторів, які володіють асиметричними ресурсами, переслідують конкуруючі цілі та діють за змінними правилами гри. У такій системі вибір кожного учасника визначається передбачуваними діями інших і балансом потенційних вигравів та втрат. Відповідно, наше дослідження зосереджується на тих інтерпретаційних підходах з історії, соціології та математики, які здатні по-новому оцінити українсько-польське протистояння в умовах Другої світової війни. Звісно, що кожна запропонована у цій статті інтерпретаційні рамки виконують окремі аналітичні функції та не претендують на вичерпне пояснення досліджуваного конфлікту.

Рамка 1. Застосування концепції Ф. Броделя дозволяє розглядати польсько-українські конфлікти XX ст. у перспективі «довгого тривання» (*longuedurée*) [2, с. 7–10, 511], де події 1942–1947 рр. є кульмінацією тривалих історичних, соціально-економічних і культурних процесів. Конфлікт на Галичині та Волині постає не як спонтанне насильство, а як результат багатовікових структурних асиметрій між польською шляхтою та українським селянством, інституціоналізованих від XVI–XVII ст. та відтворюваних у різних етнополітичних конфігураціях до XX ст. На рівні *longuedurée* історичні структури визначали логіку ресурсного розподілу, демографічні та земельні диспропорції, а насильство 1943–1947 рр. виступає радикальним «ходом» у грі, правила якої формувалися століттями [7, с. 7–22].

На рівні «ігор обміну» етносоціальні процеси визначалися базовим доступом до ресурсів, необхідних для виживання, і трансформувалися у гру з нульовою сумою: розширення контролю однією групою передбачало витіснення іншої [1, с. 667]. Масові етнонаціональні конфлікти кінця 1940-х рр. можна розглядати як насильницький механізм перерегулювання структурного дисбалансу та встановлення нової соціально-територіальної конфігурації. Подієвий час (*l'histoire événementielle*) виявляє швидкоплинні дії та воєнні акції як прояв уже заданих структур. Політичні рішення Організації Українських Націоналістів, Української Повстанської Армії та Армії Крайової були тактичними реакціями на глибинні етносоціальні процеси; насильство постало як момент перетину «короткого часу» війни з «довгим триванням» структурного антагонізму, прискорюючи руйнування попередньої етнонаціональної та просторової структури [3, с. 27–36]. Натомість акція «Вісла» 1947 р. у броделівській перспективі постає як логічне продовження інтеграції периферії в нову макроекономічну та політичну систему (*économie-monde*) із центром у Москві. Масові депортації та примусова дисперсія українського населення функціонували як механізм просторової та соціальної стандартизації: усунення локальних етнополітичних напружень і формування керованої демографічної рівноваги відповідали імперативам безпеки й централізованого контролю [7, с. 263–269]. Таким чином, міжетнічний конфлікт і його наслідки постають тут не лише локальною війною, а складовою ширшої трансформації геополітичної системи та соціально-економічних структур периферійного простору.

Рамка 2. Простір Східної Галичини та Волині у 1943 р. постає як зона радикальної порожнечі суверенності, де зруйнувалися як короткотермінові політичні структури, так і усталені десятиліттями взаємини між центром і периферією [3, с. 102–105; 7, с. 67–76]. Відсутність реальних інституцій, здатних монополізувати насильство та посередничати у конфліктах, створила територію «без короля», де стабільна політична рівновага була неможлива. Концепція Я. Сови про «фантомне тіло короля» дозволяє інтерпретувати цю ситуацію як боротьбу двох політичних спільнот за проєкцію власного уявного суверена [15, с. 30–44]: польська громада намагалася захистити фантом втраченої державності, український національний рух – створити фантом майбутньої національної держави [8, с. 404–413].

У такому вакуумі влади конфлікт набував форми прямої міжетнічної конфронтації. Насильство постало як перформативний акт, у якому символічні уявлення про політичне тіло матеріалізувалися через етнічні чистки, контроль території та усунення «чужого» [7, с. 276–284]. Відсутність єдиних посередницьких інституцій призвела до регресу суверенності: замість централізованої влади виникли конкуруючі осередки насильства – польське та українське підпілля, радянські партизанські формування – кожен із яких претендував на репрезентацію цілого народу. У цьому сенсі війна 1942–1947 рр. була не лише боротьбою за територію [4, с. 442–448], а й боротьбою за право втілити уявне політичне тіло на практиці, перетворюючи символічну порожнечу суверенності на матеріальну основу майбутньої державності.

Рамка 3. Українсько-польська війна 1942–1947 рр. може бути розглянута як динамічна послідовність стратегічних взаємодій у контексті теорії ігор Дж. фон Ноймана і О. Моргенштерна [14, с. V, 1–2, 221–222, 224–225]. Тут конфлікт функціонує не як статична протистояння, а як зміна типів гри відповідно до умов анархії та обмеженої інформації. На рівні гри з нульовою сумою контроль над територією однією стороною автоматично означав поразку іншої, а відсутність арбітра та інституційних гарантій ускладнювала кооперацію. У таких умовах діяли стратегії «самодопомоги», де будь-які оборонні заходи сприймалися як підготовка до наступу, породжуючи ескалацію насильства. Фактична структура подій 1943 р. відповідала моделі безкоаліційної гри: кожен учасник (Організація Українських Націоналістів, Українська Повстанська Армія, Армія Крайова та локальні самооборони) ухвалював

автономні рішення без гарантії дотримання домовленостей, що створювало майже повне виключення кооперативних стратегій [3, с. 80–88; 7, с. 77–85]. Потенційні спільні ресурси – виживання цивільного населення, мінімізація втрат, підсилення позицій у повоєнному устрої – могли трансформувати конфлікт у гру з ненульовою сумою. Проте фундаментальна асиметрія стратегічних цілей і відсутність механізмів гарантування поділу вигод унеможлилювали кооперацію: для поляків це було відновлення довоєнного статус-кво, для українців – створення власної державності.

Конфлікт можливо розглядати у перспективі коаліційних ігор: теоретично можливе об'єднання українських і польських сил проти зовнішнього гегемона (Третій Райх, пізніше СРСР) могло б збільшити ресурсний потенціал і зменшити асиметрію проти сильнішого суб'єкта [7, с. 107–114]. Проте несумісність функцій корисності сторін, а також прагнення до етнічної ексклюзії та демографічного контролю призвели до руйнування потенційної коаліції. Це стратегічно звузило поле можливих альянсів і зменшило переговорну вагу обох сторін у ширшій міжнародній грі. Українсько-польська війна постає як система некооперативних рішень у стані стратегічної анархії. Насильство між українцями та поляками, за інспірування його та втручання третіх сил (Третій Райх, СРСР), виступало не самоціллю, а інструментом максимізації власної безпеки та створення фактів на місцевому рівні, що визначали рамки майбутнього повоєнного порядку. Превентивна ескалація, перехід від потенційної гри з ненульовою сумою до конфронтації з нульовою сумою та відмова від коаліційної опції [1, с. 53, 55–56], стратегічно послабила обидві сторони перед сильнішим зовнішнім гравцем і закріпила циклічний характер етнічного насильства.

Рамка 4. Якщо попередня рамка дозволяла розглядати українсько-польську війну 1942–1947 рр. через призму раціональних рішень у середовищі стратегічної анархії, то рамка К. Геделя переносить фокус із логіки вибору на логіку границь системи [11, с. III–VIII]. Війна постає тут як структурний імпас: протиборчі національні проекти функціонували як замкнені аксіоматичні системи, неспроможні довести власну правомірність у спільному нормативному просторі. Це дозволяє осмислити конфлікт не лише як політичне або міжетнічне протистояння, а як епістемологічну колізію двох несумісних національних логік, розв'язану зовнішнім примусом, а не компромісом [5, с. 340, 348–352].

Українські та польські проекти націй, що націоналізуються, базувалися на взаємовиключних аксіомах щодо легітимності території, історичного права та демографічної «нормальності». Для УПА та українського підпілля Східна Галичина й Волинь були складовими майбутньої національної державності, тоді як для АК та польського підпілля вони були частиною історичної Речі Посполитої [3, с. 76–79, 102–143; 7, с. 97–106, 155–162]. Ці твердження функціонували як аксіоми і не підлягали сумніву всередині власних систем, а будь-який аргумент однієї сторони автоматично заперечувався іншою, породжуючи системну нерозв'язність конфлікту.

У замкнених логічних системах раціональна комунікація була неможливою: насильство виконувало роль «позамовного доказу», спроби силою встановити істинність власної аксіоми. Етнічні чистки, депортації та каральні акції можна інтерпретувати як радикальну форму логічної редукції – усунення «суперечності» через фізичне знищення носіїв альтернативної системи. Війна постає не лише як боротьба за територію, а як спроба ліквідувати логічну несумісність шляхом зміни етнодемографічної реальності [8, с. 411–427]. Зауважмо: імпас не виникає через помилки чи брак доброї волі, а є структурною властивістю системи: навіть стратегічно раціональні актори залишаються ув'язненими в межах власних аксіом («парадокс бранця»). Локальні перемир'я або тактичні компроміси не трансформували конфлікт у стабільну кооперативну рівновагу, оскільки метарівень легітимності залишався невірним. Історично таким «метасистемним» чинником виступив радянський тоталітаризм

у постаті польської комуністичної влади, який не довів істинність жодної з національних аксіом, а радше анулював їх, запровадивши імперсько-тоталітарну логіку контролю, депортацій та силової демаркації кордонів. Імпас було знято не шляхом консенсусу, а через зовнішнє насильницьке переписування «правил гри» [4, с. 308–312; 7, с. 209–214]. Застосування логіки геделівської нерозв'язності [11, с. 37–41] дозволяє пояснити радикалізацію конфлікту без редукації його до «вини» однієї сторони, інтегрувати дискурс легітимності, національних міфів і політичної теології в аналіз воєнно-політичного конфлікту, показати, чому конфлікт не міг бути вирішений у межах локального балансу сил, а також продемонструвати роль імперського чинника як механізму системного переформатування простору.

Рамка 5. Застосування концепції «двох тіл короля» Е. Канторовича до українсько-польського конфлікту дозволяє вийти за межі класичного політичного прагматизму та виявити глибокий теологічно-політичний вимір подій. Поділ на *corpus naturale* (фізичне, смертне тіло) та *corpus politicum* (безсмертне, містичне тіло спільноти) знаходить своє трагічне відображення у радикалізації націоналізмів, коли нація стає вічним суб'єктом, що вимагає жертвоприношень із життя окремих людей [13, с. 3–6].

За умов окупаційної анархії та руйнування формальних державних структур обидві сторони діяли у площині «уявної суверенності». Для польського підпілля Східні Креси не були просто територією, а складовою містичного тіла Речі Посполитої, що зберігало свою цілісність попри тимчасові обмеження нацистської та советської окупацій. Для українського націоналістичного руху ці землі формували частину безсмертного тіла України, яке прагнуло реалізувати своє остаточне «втілення» через радикальне усунення «чужих» етнічних елементів [3, с. 70–79; 9, с. 186, 190]. У цьому ключі конфлікт набуває характеру протистояння двох взаємовиключних політичних есхатологій.

Етнічні чистки та каральні акції можна інтерпретувати як спробу «вбити» безсмертне політичне тіло супротивника через ліквідацію його матеріального субстрату. Народ як містичне тіло існує доти, поки його фізичні представники населяють певний простір. Для українських націоналістів усунення польського населення мало на меті онтологічне «викреслення» чужого політичного тіла, тоді як для польського підпілля збереження фізичної присутності населення на спірній території було умовою тривалості польського *corpus politicum*. Відповідно, відплатні дії або оборонні акції набували символічного значення, підтверджуючи безсмертність власного політичного тіла [3, с. 89; 7, с. 281]. Відтак в умовах міжетнічного конфлікту смерть конкретної людини перестає бути лише злочином проти людяності і перетворюється на ритуальний акт, що впливає на онтологічний статус спільноти. Радикалізація насильства в такому контексті виконує сакраментальну функцію: кров жертв підкріплює претензії на територію та легітимізує вічні права нації. Жертви волинської трагедії постають як «політичні мученики» (*propatriamori*), чия смерть символізує вічне тривання нації [13, с. 232–233]. Примусове переселення українців у 1947 р., відоме як акція «Вісла», можна інтерпретувати як політичний «екзорцизм»: відрив фізичного тіла від «політичного тіла» мав розірвати етнотериторіальну єдність українців та позбавити їх спільноту здатності до подальшого політичного існування [3, с. 238–246; 7, с. 265–275]. У цьому сенсі конфлікт 1942–1947 рр. постає не просто як боротьба за землю чи ресурси, а як протистояння сакралізованих «політичних тіл», де фізичне насильство служить засобом впливу на онтологічний статус нації та утвердження її безсмертного суверенітету.

Як бачимо, такі інтерпретаційні рамки демонструють інноваційність у дослідженні воєнно-політичного конфлікту, поєднуючи довготермінову історичну перспективу, теорію ігор, логіку меж систем та політичну теологію. Це дозволяє осмислити українсько-польський конфлікт 1942–1947 рр. не лише як локальну боротьбу за дефіцитні ресурси чи чітко визначену історичну територію, а як комплексну взаємодію структурних, символічних і містичних

вимірів, де насильство і депортації набувають як тактичного, так і сакралізованого значення, формуючи нові просторово-політичні та етнонаціональні реалії воєнного і поствоєнного часу.

Відтак запропонуємо певні методологічні правила щодо перспектив інтерпретування українсько-польського конфлікту 1942–1947 рр.

По-перше. Продуктивність рамок 1–3 полягає не лише в їх окремій пояснювальній силі, а передусім у здатності логічно «перетікати» одна в одну, формуючи послідовний ланцюг інтерпретації українсько-польської війни 1942–1947 рр. Відповідно тут макроструктурний аналіз поступово переходить у політико-інституційний, а далі – у формалізовану модель стратегічної взаємодії.

1. *Від довгого тривання до прориву структури (Бродель ↔ Сова).* Концепція *longuedurée* дозволяє побачити конфлікт як результат накопичених історичних напружень між українцями та поляками – соціальної стратифікації, нерівного доступу до політичної репрезентації, різних траєкторій модернізації та асиметрій управління на імперському (Російська імперія, Габсбурзька монархія) та постімперському просторі (II Річ Посполита). Ці фактори не породжують насильство автоматично, але створюють структурний потенціал конфлікту, який тривалий час перебуває у латентному стані. Однак сама структура ще не пояснює моменту вибуху війни. Тут аналітична перспектива природно переходить до інтерпретації Я. Сиви, який, розвиваючи ідеї політичної теології, зокрема концепцію «двох тіл короля», наголошує на ролі суверенності як механізму символічного та інституційного стримування. Зрозуміло, що у мирний період інституційна надбудова – держава як носій монополії на легітимне насильство – функціонує як своєрідний «амортизатор» структурних суперечностей. Коли ж у роки Другої світової війни відбувається крах суверенного центру, ця надбудова зникає. Відтак накопичена впродовж довгого тривання напруга втрачає стримуючий контур і проривається у формі прямого насильства. Логічна послідовність тут є чіткою: довге тривання формує структурну напругу → падіння суверена знімає інституційне стримування → структура реалізується через конфлікт. У цій парі рамки не конкурують, а взаємно підсилюються: рамка Ф. Броделя окреслює історичну глибину проблеми, рамка Я. Сиви – механізм її актуалізації.

2. *Від вакууму суверенності до стратегічної ескалації: Сова ↔ Нойман-Моргенштерн.* Цей перехід є майже закономірним. Якщо, згідно з рамкою Я. Сиви, простір позбавляється монополії на насильство, то постає питання: як поведуться актори в умовах такої анархії? Саме тут політико-теоретичний опис переходить у формалізовану модель стратегічної взаємодії, розроблену в класичній теорії ігор. Відсутність арбітра означає, що: а) немає інституційного гаранта домовленостей; б) жодна зі сторін не може бути впевнена в намірах іншої; в) кожен актор змушений враховувати найгірший сценарій. У термінах теорії ігор це трансформується в дилему безпеки: навіть оборонні заходи сприймаються як потенційна загроза. Рациональна стратегія в умовах недовіри може полягати у превентивному ударі. Таким чином, анархія структурується як некооперативна гра з високими ставками та мінімальним рівнем довіри. Логічний ланцюг тут виглядає так: вакуум суверена → відсутність арбітра → дилема безпеки → некооперативна гра → ескалація насильства. Якщо в рамці Ф. Броделя конфлікт «визріває» історично, у рамці Я. Сиви – «вивільняється» інституційно, то в теорії ігор він «формалізується» як рациональна стратегічна взаємодія в умовах анархії.

3. *Узгодженість і кумулятивний ефект.* Перевага такого підходу полягає в поступовості переходів: а) макроструктура пояснює чому існувала глибока напруга; б) крах суверенності пояснює чому вона стала відкритим конфліктом саме в цей момент (1942–1947 рр.); в) теорія ігор пояснює чому конфлікт набув форми ескалації, а не компромісу. Таким чином, ми отримуємо не паралельні пояснення, а кумулятивну модель: кожна наступна рамка конкретизує попередню, переводячи історичну глибину в політичну ситуацію, а політичну ситуацію – у стратегічний механізм. У результаті українсько-польська війна 1942–1947 рр. постає

як процес, у якому: а) довготривалі структури створили потенціал конфлікту; б) інституційний вакуум зробив його неминуче відкритим; в) стратегічна логіка анархії надала йому форму взаємної ескалації.

По-друге. Рамки 4–5 формують кумулятивну модель українсько-польської війни 1942–1947 рр., де структурна нерозв'язність взаємодії із сакралізованим онтологічним виміром насильства.

1. *Від логічної несумісності до імпасу конфлікту.* Український та польський національні проекти функціонували як взаємовиключні аксіоматичні системи. Їхні твердження про легітимність території, історичне право та демографічну «нормальність» простору не підлягали перевірці або сумніву у власних логічних рамках. Тому будь-який аргумент однієї сторони автоматично заперечувався другою. У результаті жодна сторона не могла вийти зі статусно-конфліктної пастки, а насильство стало «доказом» власної правоти – фізичне усунення носіїв альтернативної системи розглядалося як спосіб ліквідації логічної несумісності. Перевага цього підходу – здатність пояснити структурну неминучість ескалації, інтегрувати дискурс легітимності та національних міфів. Недоліки – абстрактність і деперсоніфікація, що зменшує увагу до рішень політичних акторів.

2. *Від імпасу до сакралізованого насильства (Гедель ↔ Канторович).* Рамка Е. Канторовича дозволяє перейти від структурної логіки до онтологічно-символічного рівня конфлікту. Фізичне насильство, етнічні чистки та депортації розглядаються як спроби «вбити» безсмертне політичне тіло супротивника. Народ постає як містичне, вічне «політичне тіло», а смерть окремого індивіда – ритуальним, сакралізованим вбивством, що підтримує онтологічний статус нації. Перевага підходу – пояснення феномену політичного мучеництва, сакралізованої логіки насильства та символічного сенсу подій, як-от акція «Вісла». Недоліки – метафоричність і складність емпіричної перевірки, ризик ідеалізації насильства.

3. *Структурна пастка → ескалація → сакралізація (схема переходів).* Структурна несумісність (імпас К. Геделя): а) українська та польська нації мали взаємовиключні аксіоми, що робило компроміс неможливим; б) ескалація насильства – неможливість внутрішнього вирішення стимулювала фізичне усунення носіїв альтернативної логіки; в) сакралізація (Е. Канторович) – насильство набуло ритуального та символічного значення; г) жертви сприймалися як «політичні мученики», а територія – як простір «вічного політичного тіла».

4. *Узгодженість і кумулятивний ефект.* Об'єднання рамок К. Геделя та Е. Канторовича дає змогу пояснити: а) чому конфлікт не міг бути вирішений у межах міжетнічної взаємодії у межах певного простору; б) як радикальна ескалація фізичного насильства перетворилася на сакралізований процес; в) який сенс отримали етнічні чистки та депортації як ритуальні дії, що підтримують «безсмертне політичне тіло». Українсько-польська війна 1942–1947 рр. постає як багатовимірний процес, у якому системна нерозв'язність і сакралізована логіка взаємно підсилюють пояснювальну силу одне одного.

По-третє. Узагальнюючи досліджувану проблему можна стверджувати таке.

1. *Історичний детермінізм як обмеження поля гри (Ф. Бродель).* Українсько-польський конфлікт був не лише результатом воєнної радикалізації, а виходом енергії, заблокованої у столітній аграрній структурі. Насильство виступає тут як «структурна корекція» системи, що не змогла еволюціонувати мирно.

2. *Функціональність насильства в умовах фантомності (Я. Сова).* У ситуації відсутності реальної держави фізичне знищення «Іншого» стало єдиним інструментом конструювання спільноти. Чим слабші реальні інституції, тим сильніша тенденція до визначення нації через деструкцію ворога.

3. *Пастка раціональності в межах «парадокса бранця» (Дж. фон Нойман, О. Морґенштерн).* Стратегії, «раціональні» для виживання групи на мікрорівні (етнічні чистки як

доконаний факт), виявилися суїцидальними на макрорівні, підготувавши ґрунт для домінування зовнішнього гравця.

4. *Нерозв'язність як джерело радикалізації (К. Гедель)*. Суперечність національних аксіом зробила українсько-польський конфлікт системно нерозв'язним. Насильство стало спробою вийти за межі логічної системи, яка заблокувала саму себе.

5. *Сакралізація як механізм легітимізації (Е. Канторович)*. «Сакралізація нації як «невмирущого політичного тіла» перетворює фізичні жертви на інструмент легітимізації націоналістичних дій. У крайніх умовах націоналізм функціонує як світська релігія, де насильство отримує метафізичну санкцію.

Висновки. Аналіз українсько-польської війни 1942–1947 рр. із застосуванням багаторівневої методологічної рамки демонструє, що конфлікт був результатом не лише безпосередніх воєнних обставин, а й тривалої історичної, політичної та стратегічної динаміки. Рамки 1–3 (Ф. Бродель, Я. Сова, Дж. фон Нойман – О. Моргенштерн) показують послідовний ланцюг причинно-наслідкових зв'язків: довготривалі соціальні та політичні структури накопичували напругу, крах суверенітету знімає інституційні обмеження, а стратегічна логіка анархії трансформує цю напругу в ескалацію насильства. Кожна наступна рамка не суперечить попередній, а кумулятивно конкретизує її, перетворюючи структурну напругу в політичну ситуацію та подальше стратегічне протистояння. Рамки 4–5 (К. Гедель, Е. Канторович) дозволяють врахувати онтологічний і символічний вимір конфлікту. Взаємовиключність українського та польського національних проєктів формує логічну пастку, у якій компроміс стає неможливим, а насильство виступає способом ліквідації альтернативних систем переконань. Сакралізація конфлікту через конструювання «безсмертного політичного тіла» нації легітимізує фізичне насильство та надає йому ритуально-символічного значення. Така перспектива пояснює, чому етнічні чистки та депортації набували логіки ритуалу, а жертви – статусу «політичних мучеників».

Узагальнюючи зауважимо: багаторівневий підхід демонструє, що українсько-польський конфлікт 1942–1947 рр. був багатовимірним процесом, де структурна нерозв'язність, інституційна слабкість та стратегічна логіка анархії взаємодіяли із сакралізованою логікою насильства. Насильство виступає тут одночасно як «структурна корекція» (Ф. Бродель), інструмент конструювання спільноти у відсутності реальних інституцій (Я. Сова), раціональна стратегія виживання в умовах недовіри (Дж. Фон Нойман – О. Моргенштерн), логічна неминучість у межах взаємовиключних систем (К. Гедель) та механізм сакралізованої легітимізації (Е. Канторович). Досліджуваний конфлікт постає як цілісний історико-політичний феномен, де макроісторичні процеси, інституційні колапси, стратегічні рішення та символічна конструкція нації взаємопроникають і взаємно підсилюють один одного. Відтак багаторівнева рамкова модель дозволяє не лише пояснити механізми радикалізації та ескалації, а й зрозуміти глибинні структурні, політичні та символічні чинники, які визначили траєкторію конфлікту, його форму та довготривалі наслідки для українсько-польських відносин у повоєнний період.

На наш погляд, розроблена багаторівнева методологічна рамка (структурна, інституційна, стратегічна, логічно-онтологічна) створює широкі можливості для подальших досліджень як історичних, так і сучасних українсько-польських відносин. По-перше, її можна застосувати для порівняльного аналізу інших регіональних конфліктів у Центрально-Східній Європі, де поєднуються довготривалі історичні суперечності, вакуум державності та сакралізовані національні наративи. По-друге, модель дозволяє інтегрувати історичні дані з сучасними процесами трансформації національної пам'яті, політики примирення та дипломатичних стратегій. В умовах актуальної політики пам'яті, реалізації міжнародних угод та роботи

комісій з історичної правди рамки Ф. Броделя і Я. Соби можуть пояснити, як історично накопичені структурні напруження впливають на сучасні конфліктогенні ситуації, а теорія ігор Дж. фон Ноймана і О. Моргенштерна – передбачати потенційні сценарії взаємодії держав і суспільств у кризових умовах. По-третє, перспективним є дослідження впливу символічних та сакралізованих наративів (геделівська і канторовичівська рамки) на формування сучасних ідентичностей, міфологізації історичних подій та політику примирення. Це дозволяє аналізувати, як «національні тіла» й ритуалізовані практики насильства трансформуються в колективні стратегії пам'яті, які впливають на міжетнічну комунікацію, політичну культуру та соціальну довіру. Нарешті, інтеграція історичного аналізу з формалізованими моделями стратегічної взаємодії (теорія ігор) відкриває перспективи прогнозування ескалацій та розробки превентивних механізмів у сучасних умовах регіональної та національної безпеки. Такий міждисциплінарний підхід може стати основою для практичних рекомендацій щодо зниження ризиків відновлення конфліктів у зонах історичної напруги, підвищення ефективності миротворчих програм та побудови довгострокових стратегій примирення. Таким чином, багаторівнева методологічна рамка не лише пояснює історичний конфлікт, а й відкриває перспективи його трансформації у сучасних політичних, соціокультурних та безпекових дослідженнях.

Література:

1. Арон Р. Мир і війна між націями; пер. з франц. В. Шовкун, З. Борисюк, Г. Філіпчук, Київ: Юніверс, 2000. 686 с.
2. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV–XVIII ст. Том 2: Ігри обміну; пер. з франц. Г. Філіпчук. Київ: Основи, 1997. 585 с.
3. В'ятрович В. Друга польсько-українська війна. 1942–1947 рр. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2011. 288 с.
4. Косик В. Україна під час Другої світової війни 1938–1945; пер. з франц. Р. Осадчук. Київ – Париж – Нью Йорк – Торонто: УККА, 1992. 729 с.
5. Лібер Ю. Тотальні війни. Творення модерної України в 1914–1954 роках; пер. з англ. А. Дейнеки. Харків: Віват, 2019. 528 с.
6. Міцкевич А. Дзяди: поема; пер. з пол. В. Гуменюка. Тернопіль: Крок; Краків: InstytutLiteratury, 2022. 336 с.
7. Мотика Г. Від Волинської різанини до операції «Вісла». Польсько-український конфлікт 1943–1947 рр.; пер. з пол. А. Павлишина. Київ: Дух і Літера, 2013. 360 с.
8. Патриляк І. Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939–1960). Монографія. Київ: ВД АДЕФ-Україна, 2020. 712 + 64 с.
9. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569–1999. Вид. 2-е; пер. з англ. А. Котенко, О. Надтока, Київ: Дух і Літера, 2016. 464 с.
10. Франко І. З вершин і низин. Збірка поезій Івана Франка: Репринтне відтворення з вид. 1893 р.; упор., авт. післямови Б. Якимович. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 468 + XXVI с.
11. Gödel K. On Formally Undecidable Propositions of Principia Mathematica And Related Systems. Translated by B. Meltzer, Introduction by R. B. Braithwaite. New York: Dover Publications Inc., 1962. VIII + 72 p.
12. Hrycak J. Ukraine. The Forging of a Nation. Translated by Dominique Hoffman. London: Sphere, 2023. 439 p.
13. Kantorowicz E. H. The King's Two Bodies. A study in Mediaeval Political Theology. With a new introduction by Conrad Leyser. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2016. XL + 568 p.
14. Neumann J., Morgenstern O. Theory of Games and Economic Behavior. Princeton: Princeton University Press, 1953. X + 641 p.
15. Sowa J. Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą. Kraków: Universitas, 2011. 584 s.

References:

1. Aron, R. (2000). *Myr i viinamizhnatsiia* [Peace and War Between Nations] (V. Shovkun, Z. Borysiuk, H. Filipchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
2. Brodel, F. (1997). *Materialnatsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. Tom 2: Ihryobminu* [Material Civilization, the Economy, and Capitalism, 15th–18th Centuries. Volume 2: The Games of Exchange] (H. Filipchuk, Trans.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
3. Franko, I. (2004). *Z vershyn i nyzyn. Zbirkapoezii Ivana Franka: Repryntnevidtvorennia z vyd. 1893 r.* [From the Heights and the Depths. A Collection of Poems by Ivan Franko: A reprint of the 1893 edition] (B. Yakymovych, Ed.). Lviv: LNU im. I. Franka. [In Ukrainian].
4. Gödel, K. (1962). *On Formally Undecidable Propositions of Principia Mathematica And Related Systems* (B. Meltzer, Trans.). New York: Dover Publications Inc.
5. Hrycak, J. (2023). *Ukraine. The Forging of a Nation*. Translated by Dominique Hoffman. London: Sphere.
6. Kantorowicz, E. H. (2016). *The King's Two Bodies. A study in Mediaeval Political Theology*. With a new introduction by Conrad Leyser. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
7. Kosyk, V. (1992). *Ukraina pid chas Druhoi svitovoi viiny 1938–1945* [Ukraine during World War II. 1938–1945] (R. Osadchuk, Trans.). Kyiv – Paryzh – NiuYork – Toronto: UKKA. [In Ukrainian].
8. Liber, Yu. (2019). *Totalnyiiny. Tvorenniamodernoi Ukrainy v 1914–1954 rokakh* [Total Wars: The Formation of Modern Ukraine, 1914–1954] (A. Deineka, Trans.). Kharkiv: Vivat. [In Ukrainian].
9. Mitskevych, A. (2022). *Dziady: poema* [Dziady: A Poem] (V. Humeniuk, Trans.). Ternopil: Krok; Krakiv: Instytut Literatury. [In Ukrainian].
10. Motyka, G. (2013). *Vid Volynskoi ryzanyny do operatsii “Visla”*. *Polsko-ukrainskyi konflikt 1943–1947 rr.* [From the Volhynia Massacre to Operation Vistula: The Polish-Ukrainian Conflict, 1943–1947] (A. Pavlyshyn, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
11. Neumann, J., Morgenstern, O. (1953). *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton: Princeton University Press.
12. Patryliak, I. (2020). *Vyzvolnaborotba OUN y UPA (1939–1960)* [The Liberation Struggle of the OUN and UPA (1939–1960). A Monograph]. Monohrafiia. Kyiv: VD ADEF-Ukraina. [In Ukrainian].
13. Snajder, T. (2016). *Peretvorennianatsii. Polshcha, Ukraina, Lytva, Bilorus 1569–1999. Vyd. 2-e.* [The Transformation of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, and Belarus, 1569–1999. 2nd ed.] (A. Kotenko, O. Nadtoka, Trans.). Kyiv: Dukh i Litera. [In Ukrainian].
14. Sowa, J. (2011). *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą* [The King's Phantom Body: Peripheral Struggles with Modern Form]. Kraków: Universitas. [In Polish].
15. Viatrovych, V. (2011). *Druhapolsko-ukrainskaviina. 1942–1947 rr.* [The Second Polish-Ukrainian War. 1942–1947]. Kyiv: VD “Kyievo-Mohylianska akademiia”. [In Ukrainian].

Ivan Monolatii. The Ukrainian-Polish Conflict during the Second World War: Variability of Contemporary Interpretations and Their Methodological Frameworks

The article is devoted to a comprehensive analysis of the Ukrainian-Polish conflict of 1942–1947 within the framework of the Second World War, with a particular focus on the variability of contemporary historical, political and sociological interpretations and the methodological frameworks employed in their study. The use of an interdisciplinary approach allows for the integration of the “longue durée” perspective (F. Braudel), the concept of spatial and symbolic sovereignty (J. Sowa), the strategic logic of game theory (J. von Neumann, O. Morgenstern), the logic of formal system boundaries (K. Gödel), and political theology (E. Kantorowicz). This combination enables the Ukrainian-Polish conflict to be examined as a multidimensional system of interaction among structural, local, and symbolically sacralized factors, in which violence and deportations acquire both tactical and ontological significance. Special attention is devoted to the analysis of the impasse of Ukrainian and Polish national projects, the radicalization of ethnic violence, and the mechanisms of legitimizing the “political body” of the nation. The proposed multi-level methodological framework (structural, institutional, strategic, and logical-ontological) serves to analyze Ukrainian-Polish relations both historically and in contemporary perspectives. The framework allows for the integration of comparative analyses of

regional conflicts, transformations of national memory, reconciliation policies, and diplomatic strategies. It is emphasized that the application of the perspectives of F. Braudel, J. Sowa, K. Gödel, E. Kantorowicz, and the game theory of J. von Neumann and O. Morgenstern facilitates the modeling of escalations, the assessment of the influence of sacralized narratives on identity formation and collective memory strategies, as well as the projection of potential scenarios of state and societal interactions under crisis conditions. The article demonstrates that the Ukrainian-Polish war should be understood not merely as a local confrontation over resources and territory, but as the interaction of structural, strategic, and sacralized factors that shaped the spatial-political and ethno-national reality of wartime and postwar periods. This approach opens prospects for the development of preventive security mechanisms and long-term reconciliation strategies.

Key words: *military-political conflict, Second World War, Ukrainian-Polish war 1942–1947, “longue durée,” “phantom” sovereignty, game theory, “prisoner’s dilemma,” political theology.*

Відомості про автора:

Монолатій Іван – доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 15.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 329.11:929

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-18>

Михайло Москалюк
ORCID: 0009-0009-5889-4637

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ – ТЕОРЕТИК КОНСЕРВАТИЗМУ ТА ФУНДАТОР ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

У статті досліджено еволюцію політичних поглядів В'ячеслава Липинського – відомого українського вченого, теоретика вітчизняного консерватизму та основоположника державницького напрямку в українській політичній науці. Розглянуто фактори впливу на формування світогляду В. Липинського, зокрема його аристократичне походження, навчання в Київській гімназії та університетах Кракова і Женеви, опрацювання теоретичної спадщини відомих західноєвропейських вчених і мислителів. Виокремлено три періоди становлення і трансформації його світоглядних позицій: від прихильника ідеї побудови в Україні демократичної республіки – до репрезентанта консервативної ідеології та оригінальної гетьмансько-монархічної моделі вітчизняного державотворення. Звернено увагу на дискусійний характер у фаховому науковому середовищі пропонованої періодизації еволюції політичних поглядів В. Липинського та послідовність і тяглість його державно-самостійницької позиції.

Особлива увага звернена на характеристику ідеології консерватизму в його наукових дослідженнях та державотворчій концепції, засновану на територіальному патріотизмі, класократії (владі найкращих) і монархічній формі правління. Охарактеризовано участь В. Липинського в ідеологічно-партійній сфері та партійному будівництві.

Наголошено на необхідності критичного осмислення ідейно-теоретичної спадщини В'ячеслава Липинського та її суспільно-політичної актуальності для характеристики державотворчих процесів в сучасній Україні та розвитку вітчизняної політичної науки.

Ключові слова: В'ячеслав Липинський, політична доктрина, консерватизм, «класократична держава», еліта, монархізм, демократія, ідея територіального патріотизму, незалежність.

Серед відомих та авторитетних представників вітчизняної політичної думки особливої уваги заслуговує В'ячеслав Липинський – видатний український політолог, історик і публіцист, ключовий теоретик українського консерватизму, основоположник державницького напрямку в українській політичній науці. Оригінальні теорії В. Липинського з проблем українського державного будівництва і формування національної еліти, як і доктрина територіального патріотизму та ідея соборності України, залишаються актуальними сьогодні. Важливими є також його партологічні напрацювання у виробленні стратегії партійної діяльності, порівняльний аналіз комуністичних та фашистських політичних систем тощо. Загалом теоретичний доробок та внесок В. Липинського в українську політичну науку важно переоцінити. Не випадково у наукових колах його порівнюють із постатями Е. Канта і М. Вебера.

Джерельною базою дослідження заявленої проблематики є теоретична спадщина В. Липинського, зокрема його фундаментальна праця, написана в 1919–1926 рр., «Листи до братів-хліборобів». Вона стала своєрідним маніфестом українського консерватизму та монархізму. Попри те, що ця тема була предметом наукового розгляду С. Бульбенюк, П. Гай-Нижника, М. Горелова, І. Гошуляка, Д. Веденєєва, О. Ситника, М. Поліковського, М. Поповича, В. Потульницького, В. Томахівата ін., вона потребує подальшого, насамперед комплексного дослідження, особливо в контексті її актуалізації та узагальнення теоретичної спадщини В. Липинського для розвитку вітчизняної політичної науки.

© М. Москалюк, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

У зв'язку із цим **метою** пропонованої статті є системний комплексний аналіз ідейно-теоретичної наукової спадщини В. Липинського, з'ясування його внеску у розвиток української політології взагалі та вітчизняної партології зокрема. Для досягнення заявленої мети потрібно виконати такі **завдання**: розглянути еволюцію світогляду В. Липинського від речника ідей республіканізму до апологета гетьманського монархізму; з'ясувати сутність його консервативної концепції; здійснити політологічний аналіз процесу українського державотворення у візії В. Липинського, виокремивши притаманні особливості; охарактеризувати вплив його ідейно-теоретичної спадщини на розвиток українсько політичної думки та політичної науки загалом.

Для досягнення поставленої мети автор використовував **методи** – історичний, ретроспективний, аналітичний, контент-аналізу, синтезу й узагальнення.

Результати й обговорення. На формування світогляду В. Липинського вплинула низка факторів: аристократичне походження (був представником польського шляхетського роду, що осів на Поділлі ще у XVII столітті); навчання в Київській гімназії, де перейнявся українством і свідомо обрав українську ідентичність; краківський період (навчання в Ягеллонському університеті з одного боку сприяло науковому зацікавленню консерватизмом як ідейно-політичною течією, а з іншого – українською історією; навчання у Вищій школі соціальних наук в Женеві (дало змогу близько ознайомитися з тодішньою західноєвропейською політичною і соціологічною думкою кінця XIX – першої чверті XX ст., зокрема з концепцією Л. Гумпловича про сутність і походження держави, теоріями еліт Г. Моски, В. Парето та Р. Міхельса). Також на формування світогляду В. Липинського вплинули ряд теоретичних напрямків західноєвропейської політичної і соціологічної науки того часу, зокрема ранні теорії соціального конфлікту Г. Гегеля, К. Маркса, Г. Ратценгофера і Ф. Опенгеймера, концепції Ж. Сореля з критикою доктрин демократії і лібералізму, теорії М. Вебера про значення ірраціональних впливів у людському існуванні [9, с. 21–22].

У фаховому науковому середовищі немає єдиного підходу щодо еволюції політичних поглядів В. Липинського. На думку українського політолога В. Потульницького через брак дореволюційних джерел, зокрема особистої переписки В. Липинського до 1917 р., нез'ясованим залишається питання чи він весь час був прихильником консервативної ідеології, чи все таки до Першої світової війни дотримувався демократичних поглядів [8, с. 37]. У цьому контексті український вчений із діаспори Л. Білас стверджує, що В. Липинський завжди залишався монархістом [12, р. 264–269]. Натомість директор Східноєвропейського дослідного інституту проф. Я. Пеленський вважає, що на консервативні позиції він перейшов після поразки української революції 1917–1920 рр., насамперед через неефективну політику українських демократичних урядів, нездатність тогочасної правлячої еліти впоратися із складними проблемами державного будівництва, пов'язаними із організацією адміністративного апарату та необхідних силових структур [13, р. 327–328]. У зв'язку з цим Я. Пеленський виокремлює три періоди у науковій творчості В. Липинського: ранній – демократичний (1908–1919 рр.), консервативно-монархічний (1919–1929 рр.) та, з огляду на розкол у гетьманському таборі, – короткий (1929–1931 рр.), протягом якого В. Липинський був незалежним консерватором [7, с. 19].

Як зауважує В. Потульницький, демократичний період був вимушений в науковій та суспільно-політичній діяльності В. Липинського через неможливість пропагувати до 1919 р. консервативні гетьмансько-монархічні ідеї [8, с. 40]. Попри те, що у «Нарисі програми Української демократично-хліборобської партії, написаному» в серпні 1917 р., він виступає за проголошення Установчими Зборами Української демократичної республіки на чолі з президентом, розподіл влади на законодавчу, репрезентовану Соймом та виконавчу (Генеральний Секретаріат) [2, с. 259–260], у листі-зверненні до української наукової

та громадської еліти, оприлюдненому 8 листопада 1919 р. з приводу пояснення причин складання своїх дипломатичних повноважень (протягом 1918–1919 рр. був послом гетьманського уряду Павла Скоропадського та Директорії в Австрії), В. Липинський стверджував, що віддаючи «дань духові часу», змушений був прийняти «республіканську форму правління» [1, с. 28].

Разом з тим, варто зазначити, вчений завжди залишався представником самостійницької позиції у виборі варіантів побудови Української держави. У ранньому (демократичному) періоді становлення своїх політичних поглядів вінобґрунтував державницьку концепцію у згаданому трактаті «Нарис програми Української демократичної хліборобської партії», використовуючи поняття «суверенність українського народу», «вільна Україна», «українська держава» [2, с. 254–255].

Зневірившись у державотворчих спроможностях Директорії, В. Липинський після добровільної відставки з дипломатичної посади залишився на постійне проживання в Австрії, де повернувся до плідної наукової діяльності, був редактором низки видань. Протягом 1926–1927 рр. завідував кафедрою української державності в Українському науковому інституті в Берліні. Власне у цей другий період еволюції світогляду його політичні погляди оформилися в оригінальній консервативній гетьмансько-монархічній концепції українського державного будівництва, детально охарактеризованій в фундаментальній праці «Листи до братів-хліборобів» [3]. Ця політична концепція, як зауважує В. Потульницький, «започаткувала новий, консервативний напрям в українській політології, включала державницькі монархістські погляди разом із засадами християнства, етики і консервативної ідеї» [8, с. 40].

Характеризуючи концепцію українського монархізму, В. Липинський виокремлює п'ять її основних підвалин: 1) аристократія; 2) класократія; 3) територіальний патріотизм; 4) український консерватизм; 5) релігійна етика.

Здійснивши екскурс в історичне минуле українських земель, В. Липинський ґрунтовує екзистенційну необхідність побудови Української держави, наголошуючи, що її самостійно ніхто не подарує, вона є результатом складного процесу державотворення [5, с. 76]. Вчений приходить до висновку, що ідеальною формою державного правління в майбутній Українській державі має бути спадкова монархія гетьманського зразка, започаткована Б. Хмельницьким та репрезентована надалі гетьманським родом Скоропадських. Гетьман виступає тією цементуючою силою, своєрідним «національним прапором», навколо якого об'єднується вся Україна. «Наш Гетьман, – пише В. Липинський, – не єсть ані самодержавним охлократичним установителем і розрушителем закону, ані вибираним для безкарного топтання закону безвладним демократичним президентським манекіоном. Гетьман... єсть найвищим охоронителем державного і національного закону...» [3, с. XXXIV]. Б. Хмельницького він вважав свідомим будівничим української держави, справу якого продовжив П. Скоропадський. Таким чином, гетьманський монархічний режим передбачав концентрацію виконавчої влади в руках гетьмана як суверена нації, глави уряду та головнокомандувача. Законодавча влада належала двопалатному парламенту з територіальною та трудовою палатами. Перша формувалася представниками від територій (земель), друга – трудових організацій. На думку вченого, ця правова монархія у формі гетьманату докорінно відрізняється від московської монархії, що опиралася на нічим не обмежену владу царя і польської, де король не був самостійною суб'єктом політики, а маріонеткою шляхти.

Критикуючи як республіканську парламентську демократію через непередбачуваність результатів виборів і можливість здобуття влади випадковими учасниками виборчого процесу, так і охлократію, де панує одна соціальна верства, мають місце насильство і примус, В. Липинський обґрунтовує необхідність встановлення саме класократії – особливого типу політичного режиму в Україні, відмінного від демократичного та охлократичного. Вчений

вважав, що лише вона здатна гармонізувати суспільні відносини в контексті оптимального поєднання необхідності збереження традицій (консерватизму) та суспільної потреби в позитивних змінах (прогресу) [10, с. 305–306].

Допомагати гетьману здійснювати управлінські функції мала аристократія – активна меншість, яка є результатом добору кращих представників всіх суспільних класів. Серед яких: хліборобський (поміщики, селяни, сільські робітники); промисловий (власники фабрик, інженери, робітники); фінансовий і купецький (всі ті, хто живе не за рахунок виробництва певних видів продукції, а за рахунок обміну продуктами); комунікаційний (залізничники, шофери, поштарі, телеграфісти тощо); інтелігенція, яка має здійснювати ідеологічні функції (духовенство, вчителі, письменники, журналісти, адвокати, лікарі та ін.). Характеризуючи стани, він виокремлює організаторів і організованих. У хліборобів – це поміщики і селяни, у промисловців – власники фабрик і заводів та робітники [8, с. 42]. Саме хліборобському класу, який пов'язаний із землею, прагне стабільності у державі та становить основу української нації В. Липинський відводив роль головної рушійної сили політичного процесу і державотворення.

В основу формування аристократії В. Липинський поклав принцип «територіального партіотизму», який, на його думку, є важливіший за національний. «Українцем є всякий, – писав він, – хто хоче, щоб Україна перестала бути колонією, щоб з різних її племен, рас і вір повстала одна українська держава» [3, с. XX]. Сприйняття ним України як батьківщини для всіх її громадян незалежно від етнічного походження відповідало суті політичної концепції нації, нації-держави, як і його твердження «без власної держави нема й не може бути нації української» [3, с. XX]. Варто зауважити, що В. Липинський був етнічним поляком, але свідомо обрав українську ідентичність. Він вважав, що потрібно відродити українську аристократію, яка повинна виконати свою державотворчу місію. У зв'язку з цим В. Липинський засуджував націоналізм, стверджував, що відсутність територіального патріотизму серед тих, хто населяв Україну завжди негативно впливала на процес державотворення. Натомість український консерватизм він розглядав «як утвердження всередині українського громадянства організованих сил авторитету, дисципліни, правопорядку, політичної культури, здатних у майбутньому стати носіями української державної влади, приборкувати і спрямовувати в потрібне русло різних бунтарів» [8, с. 44].

Особливу увагу у своїй політологічній концепції В. Липинський приділяв ролі релігії і церкви. Релігійний аспект його доктрини висвітлений у праці «Релігія і церква в історії України» [4]. Релігію вчений розглядав як своєрідну об'єднуючу ідею державотворення, тому вважав за необхідне запровадження в майбутній Українській державі повної рівноправності всіх релігійних конфесій і християнських організацій. У листуванні з О. Назаруком, – відомим представником окцидентального напрямку в українському християнсько-суспільному русі міжвоєнної Галичини, – він гостро розкритикував його прихильність до римського католицизму. «Треба не забувати, – писав він, – що у нас є три традиційні, історично вироблені християнські релігії. Бачити єдиний порятунок у нас, на візантійському ґрунті, лише в римському католицизмі – це значить якнайбільше цьому католицизмові шкодити. І ви не слушно в своїй статті ганьбите «візантинізм». Це культура інша, ніж західна, але це культура, причім найкраще до нашого дикого самостійного ґрунту пристосована» [11, арк. 73].

Як бачимо, суть політичної доктрини В. Липинського полягає в тому, що український монархізм органічно впливає з класократії, а вона, у свою чергу, – з християнського погляду на світ.

Основні постулати політичної концепції В. Липинського знайшли своє застосування у програмних засадах та діяльності Українського союзу хліборобів-державників (УСХД), організації, створеної у Відні в 1920 р. за його активної участі. Зокрема він очолював Раду

присяжних УСХД, редагував видання «Хліборобська Україна» [5, с. 70]. Варто зауважити, що УСХД В. Липинський відводив особливу роль у здійсненні контролю за діяльністю гетьмана задля недопущення диктатури. Власне владу гетьмана повинна була обмежувати Рада присяжних і виконавчий орган – Гетьманська Управа [10, с. 313].

Консервативно-монархічні ідеї В. Липинського протягом 20-х рр. XX ст. поширилися серед українських емігрантів – прихильників гетьманського руху у країнах Європи та Америки. У міжвоєнній Галичині окремі представники християнсько-суспільного табору, попри певні застереження, підтримували ці політичні погляди [6, с. 249–250].

У короткому (третьому) етапі становлення політичних поглядів В. Липинський після розколу гетьманців, насамперед через розбіжності у розумінні шляхів українського державотворення на тлі ідеології консерватизму, припиняє діяльність УСХД та створює в 1930 р. нову організацію «Братство українських класократів-монархістів, гетьманців». Близькою до ідейних позицій Братства залишалися галицькі монархісти І. Кривецький, І. Крип'якевич, Т. Коструба та особно Д. Дорошенко. Проте невдовзі діяльність Братства почала занепадати, а після смерті В. Липинського воно припинило своє існування в 1931 р. [10, с. 322–324].

Висновки. В'ячеслав Липинський – один з найоригінальніших політичних мислителів України, чії ідеї випередили свій час. Він є автором новітньої теорії українського консерватизму, в основі якого покладено побудову соборної Української держави та формування модерної української політичної нації. Важливим вкладом В. Липинського в політичну науку також можна вважати запропоновану ним типологію форм державного устрою – класократію, демократію та олігархію із аргументацією доцільності впровадження класократичної моделі, втілення плюралістичних принципів у функціонування політичних процесів, аналіз шляхів забезпечення легітимності влади, теорію та практику партійного будівництва. Державницькі погляди В. Липинського в поєднанні із засадами християнства, етики і національного консерватизму складають основний зміст його ідейно-теоретичної спадщини, яка стала вагомим внеском у українську суспільно-політичну думку та вітчизняну політичну науку.

Література:

1. В'ячеслав Липинський та його доба. Науковий збірник. Кн. 1. К., 2010. 551 с.
2. Липинський В. Нарис програми української демократичної хліборобської партії. В'ячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна / Я. Пеленський (ред.); Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. Липинського та ін. К.; Філадельфія, 1994. с. 259–260.
3. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>.
4. Липинський В. Релігія і церква в історії України. Філадельфія, 1925. 111 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1197/file.pdf>.
5. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2. т., К., 1994. т. 2, 573 с.
6. Москалюк М. Гетьманський рух і українська клерикальна течія консервативної політичної думки міжвоєнної Галичини. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. 2006. № 8. С. 248–253.
7. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна. В'ячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна / Я. Пеленський (ред.); Східноєвропейський дослідний ін-т ім. В. Липинського та ін. К.; Філадельфія, 1994. С. 15–29.
8. Потульницький В. Політична доктрина В. Липинського. *Український історичний журнал*. 1992. № 9. С. 37–45.
9. Томахів В. В'ячеслав Липинський як теоретик українського державотворення: формування політичних ідеалів. *Вісник КНЛУ*. Серія Історія, економіка, філософія. 2012. Випуск 17. С. 21–24.
10. Україна XX ст.: суспільно-політичні моделі національної держави (державницька ідеологія та програмні засади провідних українських політичних партій і громадсько-політичних об'єднань) /

П. П. Гай-Нижник (керівник проекту, упоряд. і наук. ред.); авт. кол.: П. П. Гай-Нижник, С. І. Губський, А. В. Іванець та ін. К., 2018. 705 с.

11. ЦДІА України у Львові, ф. 359, оп. 1, спр. 266, арк. 73.

12. Bilas L. The Intellectual Development of V. Lypynski. His world View and Political Activity before World War I. Harvard Ukrainian Studies. 1985. Vol. IX. N 3–4. P. 264–269.

13. Pelenski J. Lypynski and the Problem of the Elite. Ibid. P. 327–328.

References:

1. V'iacheslav Lypynskiyi ta yoho doba [Viacheslav Lypynskiyi and his era]. (2010). Naukovyi zbirnyk, 1, 551 p. [in Ukrainian].

2. Lypynskiyi, V. (1994). Narys prohramy ukrainskoi demokratychnoi khliborobskoi partii [Outline of the program of the Ukrainian Democratic Agrarian Party] [in Ukrainian]. In Ya. Pelenskiy (Ed.), V'iacheslav Lypynskiyi: Istoryko-politohichna spadshchyna i suchasna Ukraina (pp. 259–260). Kyiv; Philadelphia. [in Ukrainian].

3. Lypynskiyi, V. (n.d.). Lysty do bratuv-khliborobiv: Pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu [Letters to agrarian brothers: On the idea and organization of Ukrainian monarchism] [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf> [in Ukrainian].

4. Lypynskiyi, V. (1925). Relihiia i tserkva v istorii Ukrainy [Religion and church in the history of Ukraine] [in Ukrainian]. Philadelphia. Retrieved from: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/1197/file.pdf> [in Ukrainian].

5. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). Istorychni ese [Historical essays] [in Ukrainian] (Vol. 2). Kyiv. [in Ukrainian].

6. Moskaliuk, M. (2006). Hetmanskyi rukh i ukrainska klerykalna teliia konservatyvnoi politychnoi dumky mizhvoiennoi Halychyny [Hetman movement and clerical current of conservative political thought in interwar Galicia] [in Ukrainian]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Politohiia, Sotsiologiia, Filosofiia, 8, 248–253. [in Ukrainian].

7. Pelenskiy, Ya. (1994). Spadshchyna V'iacheslava Lypynskoho i suchasna Ukraina [The legacy of Viacheslav Lypynskiyi and modern Ukraine] [in Ukrainian]. In V'iacheslav Lypynskiyi: Istoryko-politohichna spadshchyna i suchasna Ukraina (pp. 15–29). Kyiv; Philadelphia. [in Ukrainian].

8. Potulnitskiy, V. (1992). Politychna doktryna V. Lypynskoho [Political doctrine of V. Lypynskiyi] [in Ukrainian]. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 9, 37–45. [in Ukrainian].

9. Tomakhiv, V. (2012). V'iacheslav Lypynskiyi yak teoretik ukrainskoho derzhavotvorennia: formuvannia politychnykh idealiv [Viacheslav Lypynskiyi as a theorist of Ukrainian state-building: formation of political ideals] [in Ukrainian]. Visnyk KNU. Serii: Istoriia, ekonomika, filosofiia, 17, 21–24. [in Ukrainian].

10. Hai-Nyzhnyk, P. P. (Ed.). (2018). Ukraina XX st.: suspilno-politychni modeli natsionalnoi derzhavy [Ukraine in the 20th century: socio-political models of the national state] [in Ukrainian]. Kyiv. [in Ukrainian].

11. Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. (n.d.). Fund 359, inventory 1, file 266, sheet 73.

12. Bilas, L. (1985). The intellectual development of V. Lypynskiyi: His world view and political activity before World War I. Harvard Ukrainian Studies, 9(3–4), 264–269.

13. Pelenski, J. (1985). Lypynskiyi and the problem of the elite. Harvard Ukrainian Studies, 9(3–4), 327–328.

Mykhailo Moskaliuk. Viacheslav Lypynskiyi – theoretician of conservatism and founder of the state-centric concept in Ukrainian political science

This article examines the evolution of the political views of Viacheslav Lypynskiyi, a prominent Ukrainian scholar, a leading theorist of national conservatism, and a founder of the state-centered approach in Ukrainian political science. The study analyzes the key factors that shaped Lypynskiyi's worldview, including his aristocratic background, education at the Kyiv Gymnasium and the universities of Kraków and Geneva, as well as his engagement with the theoretical legacy of prominent Western European scholars and thinkers. Three principal stages in the formation and transformation of his ideological positions are identified: from an early proponent of the idea of establishing a democratic republic in Ukraine to a representative of conservative

ideology and the author of an original Hetman-monarchical model of Ukrainian state-building. Particular attention is paid to the debatable nature of this periodization within the scholarly community, as well as to the consistency and continuity of Lypynskyi's state-oriented and independence-centered stance.

Special emphasis is placed on the characterization of conservatism in Lypynskyi's scholarly works and on his state-building concept, grounded in the principles of territorial patriotism, classocracy (rule of the best), and a monarchical form of government. His participation in ideological and party-political processes, as well as in party-building activities, is also examined.

The article underscores the necessity of a critical reassessment of Viacheslav Lypynskyi's intellectual legacy and highlights its contemporary socio-political relevance for understanding state-building processes in modern Ukraine and for the further development of Ukrainian political science.

Key words: *Viacheslav Lypynskyi, political doctrine, conservatism, "classocratic state", elite, monarchism, democracy, territorial patriotism, independence.*

Відомості про автора:

Москалюк Михайло – кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 07.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 004.056:34(477:4-67)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-19>

Андрій Пролорензо

ORCID: 0009-0008-3704-2219

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГАРМОНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ NIS2 ТА ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ

У статті досліджено політико-правові засади гармонізації системи кібербезпеки України із законодавством Європейського Союзу в умовах європейської інтеграції та триваючої збройної агресії РФ. Методологічну основу становлять порівняльно-правовий аналіз Директиви (ЄС) 2022/2555 (NIS2) та інституційний підхід до оцінки координації суб'єктів кібербезпеки.

Виявлено, що окрім нормативних розбіжностей, ключовими бар'єрами імплементації є політико-інституційні чинники: конкуренція за повноваження між основними суб'єктами сектору безпеки (Держспецзв'язку, СБУ, РНБО), конфлікт інтересів між вимогами євроінтеграції та ресурсними обмеженнями бізнесу, а також суперечність між необхідністю обміну інформацією та каральною парадигмою чинного кримінального законодавства. Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення принципу «безпечної гавані» (safeharbor) для стимулювання звітування про інциденти та уникнення ризику перетворення вимог NIS2 на «нефінансовані мандати» для критичної інфраструктури. Наголошено на критичному навантаженні на систему реагування: за даними CERT-UA кількість опрацьованих інцидентів зростає з 4315 у 2024 р. до майже 6000 у 2025 р. Запропоновано рекомендації щодо інституційної консолідації та зміни моделі відносин «держава-бізнес» у кіберсфері.

Ключові слова: кібербезпека, гармонізація законодавства, кіберзахист, Європейський Союз, критична інфраструктура, NIS2, інституційна конкуренція, безпечна гавань, управління кіберризиками.

Вступ. Кібербезпека є системною складовою державної політики та національної безпеки, оскільки цифровізація публічних послуг, економіки та оборонної сфери одночасно створює нові можливості і множить вектори кібератак. Для України цей виклик посилюється гібридним характером агресії Російської Федерації, де кібероперації застосовуються як інструмент дестабілізації, підриву довіри та порушення функціонування критичної інфраструктури [1]. Динаміка інцидентів, зафіксована урядовою командою CERT-UA, демонструє зростання навантаження на національну систему реагування: 4315 опрацьованих кіберінцидентів у 2024 р. та майже 6000 – у 2025 р., а також повідомлене зростання ворожих атак на 37% у 2025 р. [13, 14].

У контексті європейської інтеграції України гармонізація законодавства з правом ЄС у сфері кібербезпеки набуває прикладного значення: йдеться про сумісність вимог до управління кіберризиками, повідомлення про інциденти, нагляду та відповідальності, а також про здатність України інтегруватися до європейського простору кіберстійкості. Базовим орієнтиром сучасної європейської регуляторної рамки є Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2), яка встановлює «заходи для високого спільного рівня кібербезпеки в Союзі» та скасовує Директиву (ЄС) 2016/1148 (NIS1), яка стала першим базовим стандартом кібербезпеки у Європі, проте з часом перестала відповідати масштабу нових гібридних загроз [16, 19]. Суміжними актами є Регламент (ЄС) 2019/881 (CybersecurityAct) щодо ролі ENISA та системи європейської сертифікації кібербезпеки [23], а також Директива (ЄС) 2022/2557 про стійкість

© А. Пролорензо, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

критичних суб'єктів (CER), що доповнює NIS2 у площині загальної стійкості критичної інфраструктури [17].

Україна вже має базовий каркас правового регулювання: Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [9], Закон України «Про критичну інфраструктуру» [8], а також Стратегію кібербезпеки України, введену в дію Указом Президента № 447/2021 [10]. Водночас наукові публікації українських дослідників засвідчують наявність «розривів» між національним регулюванням і вимогами ЄС, зокрема у частині інституційної архітектури, нагляду, управління ризиками та механізмів реагування [1, 2, 4, 5, 6, 7, 11, 12].

Постановка проблеми. Наявний рівень нормативної визначеності та інституційної узгодженості української системи кібербезпеки не повною мірою відповідає ризик-орієнтованій логіці NIS2, що ускладнює гармонізацію з правом ЄС, взаємосумісність процедур реагування та впровадження європейських стандартів кіберстійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському академічному дискурсі проблематика гармонізації кібербезпеки з правом ЄС розкривається в роботах, присвячених правовому забезпеченню національного кіберпростору у воєнний час в євроінтеграційному вимірі (А. Лисеюк і Т. Свінцицька) [4], викликам гармонізації актів ЄС у сфері кібербезпеки (С. Савчук) [11, 12], імплементації європейських правових норм у національне законодавство (С. Мазепа) [5], організаційно-правовим заходам забезпечення безпеки цифрових послуг (О. Передерій, Л. Кулачок-Тітова) [7], кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури в умовах кібервійни (Я. Мануїлов) [6], а також правовим проблемам цифрового розвитку і національної безпеки (І. Доронін) [2]. Зарубіжні дослідження додатково висвітлюють практичні виклики впровадження NIS2 у державах ЄС (Ф. Тайхманн) [24] та значення публічно-приватних партнерств (К. Хоєцька) [15].

Мета статті. Виявити політико-правові бар'єри гармонізації системи кібербезпеки України із законодавством ЄС (насамперед NIS2) та обґрунтувати напрями їх подолання.

Завдання статті. Охарактеризувати нормативний каркас кібербезпеки України та проблемні вузли правозастосування; окреслити ключові новели NIS2 і суміжних актів ЄС (CybersecurityAct, CER) як рамку гармонізації; виокремити основні розриви між українським регулюванням і вимогами NIS2 (охоплення суб'єктів, управління ризиками, повідомлення про інциденти, нагляд і відповідальність); узагальнити релевантні підходи українського й зарубіжного наукового дискурсу; сформулювати практико-орієнтовані рекомендації нормативного та інституційного характеру.

Матеріал дослідження. Нормативно-правові акти України у сфері кібербезпеки та критичної інфраструктури [8, 9, 10]; акти права ЄС – NIS2 [16], CybersecurityAct [23] та CER [17]; офіційні дані CERT-UA про кіберінциденти [13, 14]; сучасні наукові праці українських і зарубіжних авторів щодо правового регулювання кібербезпеки, управління кіберризиками, захисту критичної інфраструктури, сертифікації та публічно-приватного партнерства.

Методи дослідження. Порівняльно-правовий метод (зіставлення вимог NIS2 із положеннями українського законодавства), нормативно-догматичний метод (аналіз юридичних конструкцій обов'язків, нагляду та відповідальності), інституційний підхід (оцінка координаційних механізмів, CSIRT-спроможностей і взаємодії держави з операторами критичної інфраструктури), а також системний підхід, який дозволяє розглядати кібербезпеку у зв'язку із ширшими рамками стійкості критичних суб'єктів, кіберстандартизації та європейської сертифікації.

Робочі дефініції. «Кібербезпека» у національному праві розуміється через правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави у кіберпросторі [9]. «Критична інфраструктура» визначається як об'єкти, системи та ресурси, порушення функціонування яких може спричинити негативні наслідки для національної безпеки, економіки, довкілля та життєдіяльності населення [8].

Під «гармонізацією законодавства» розуміється цілеспрямоване наближення норм, процедур і інституцій до *acquis* ЄС з метою забезпечення правової сумісності та ефективної імплементації стандартів ЄС. «NIS2» – це Директива (ЄС) 2022/2555 про заходи для високого спільного рівня кібербезпеки в Союзі, яка оновлює NIS1 та встановлює мінімальні вимоги до кіберстійкості, управління ризиками і повідомлення про інциденти [16]. «CSIRT» (Computer Security Incident Response Team) – команда реагування, що забезпечує оперативне реагування та координацію у разі кіберінцидентів [16].

Виклад основного матеріалу. Нормативний каркас кібербезпеки України визначається базовими актами, які встановлюють суб'єктний склад, принципи координації та підходи до захисту критичних об'єктів. Зокрема, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» закріплює систему суб'єктів і загальні принципи координації [9]. Закон України «Про критичну інфраструктуру» формує організаційно-правові основи захисту критичних об'єктів [8], а Стратегія кібербезпеки України визначає стратегічні пріоритети та очікувані результати розвитку системи кібербезпеки [10]. Водночас правозастосовна практика засвідчує, що наявність базових законів і стратегічних документів сама по собі не гарантує єдності регуляторних підходів: як практики, так і академічні джерела вказують на фрагментарність підзаконного «пакета» та нерівномірність вимог у різних секторах. Унаслідок цього ускладнюються стандартизація управління кіберризиками, уніфікація методик оцінювання ризиків і проведення аудитів/контролю, а також належна взаємодія між державою та операторами критичної інфраструктури, зокрема в частині обміну інформацією про інциденти та загрози. Так, С. Савчук наголошує на потребі посилення інституційної спроможності та нормативної конкретизації вимог до управління ризиками й звітності про інциденти у логіці ЄС, що безпосередньо корелює з підходами NIS2 до комплаєнсу та нагляду [11, 12]. А. Лисеюк і Т. Свінцицька підкреслюють, що умови воєнного стану додатково актуалізують необхідність єдиних підходів до регуляторного контролю, процедур реагування та координації між суб'єктами системи кібербезпеки, оскільки фрагментарність норм і практик підвищує вразливість критичних сервісів [4].

З огляду на ці висновки українських дослідників, подальший аналіз доцільно вибудувати через зіставлення національного регуляторного підходу з тим стандартом, який нині визначає рамку кіберстійкості в ЄС і фактично задає орієнтир для держав-кандидатів. Саме в такій ролі виступає Директива (ЄС) 2022/2555 (NIS2), що концентрує ключові вимоги до управління ризиками, повідомлення про інциденти та наглядової моделі.

NIS2 розширює перелік секторів, уточнює категоризацію суб'єктів, підсилює нагляд і відповідальність керівництва та робить акцент на безпеці ланцюгів постачання [16]. З огляду на практику ЄС, NIS2 розглядається як перехід від «мінімального узгодження» до більш жорсткого комплаєнсу, що вимагає готовності як суб'єктів, так і державних наглядових структур [24].

Водночас регуляторна рамка ЄС у сфері кібербезпеки не обмежується лише NIS2, а функціонує як взаємопов'язаний пакет інструментів, що підсилюють один одного. Зокрема, CybersecurityAct розширює мандат ENISA (Агентства Європейського Союзу з кібербезпеки – головної інституції, що відповідає за стандартизацію та координацію дій держав-членів), а також формує єдину європейську рамку сертифікації інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що є критично важливим для забезпечення довіри до цифрових продуктів на внутрішньому ринку [23], що істотно впливає на питання довіри до цифрових продуктів і послуг, у тому числі при транскордонній взаємодії. CER, своєю чергою, задає логіку стійкості критичних суб'єктів, включно з плануванням безперервності та управлінням кризами [17]. У сукупності ці акти формують нормативний «каркас» ЄС, у межах якого гармонізація для України означає не тільки формальне наближення норм, а й практичне узгодження процедур управління ризиками, нагляду, звітності та координації.

У цьому контексті порівняльний аналіз дозволяє виокремити ключові «розриви» гармонізації України з підходами NIS2. Насамперед, у NIS2 правовий статус суб'єкта визначає обсяг обов'язків, режим нагляду та санкційні наслідки [16]. Україна має базові визначення та механізми категоризації критичної інфраструктури [8], однак потребує більш деталізованих критеріїв охоплення і диференціації обов'язків залежно від критичності послуг і профілю ризику, що є важливим для пропорційності регулювання. На цю проблему опосередковано вказують і вітчизняні дослідження: Я. Мануїлов підкреслює ознаки критичності та фактори вразливості об'єктів в умовах кібервійни, що може бути використано як наукове підґрунтя для уточнення критеріїв віднесення та пріоритизації захисних вимог [6].

Далі, NIS2 трактує управління кіберризиками як юридичний обов'язок суб'єктів і прямо вимагає впровадження комплексу заходів, серед яких інцидент-менеджмент, управління вразливостями, політики доступу, безпека ланцюгів постачання, навчання персоналу та забезпечення безперервності [16]. Українська практика, натомість, демонструє нерівномірність упровадження таких заходів у різних секторах, що відображено у працях вітчизняних авторів, які наголошують на потребі стандартизованих методик і національних керівництв для операторів [4, 5, 6, 11]. Унаслідок цього виникає проблема зіставлення рівнів готовності, а також ускладнюється регуляторний контроль та аудит.

Окремий блок розривів стосується повідомлення про інциденти, інформаційного обміну та довіри. NIS2 передбачає поетапне повідомлення про «значні інциденти», включно з раннім повідомленням протягом 24 годин [16]. В українських умовах інтенсивність атак робить критичною здатність швидко виявляти, класифікувати та повідомляти інциденти, а також обмінюватися технічними індикаторами компрометації. Дані CERT-UA фіксують зростання інцидентів і підтверджують потребу у правовому оформленні процедур обміну інформацією, у тому числі з приватним сектором, із гарантіями конфіденційності повідомлень [13, 14]. Додатково, праці О. Передерія та Л. Кулачок-Тітової підкреслюють значення довіри до цифрових послуг та організаційно-правових заходів кіберзахисту при їх наданні, що прямо впливає на готовність суб'єктів до своєчасного і повного репортингу [7].

Нарешті, критичним є розрив у наглядовій моделі, що ускладнюється політико-інституційним фактором. NIS2 вимагає чіткого визначення компетентних органів та посилення відповідальності керівництва (top management accountability) [16]. Однак для України ключовим політико-правовим бар'єром виступає не лише технічна потреба уникнення дублювання, а й фактична інституційна конкуренція та боротьба за повноваження між основними суб'єктами сектору безпеки і оборони – Держспецзв'язку, профільними підрозділами СБУ, апаратом РНБО та Міністерством цифрової трансформації.

Ця міжвідомча фрагментація створює ризик розмивання відповідальності, коли кожен орган намагається зберегти вплив на регулювання кіберсфери, але уникає повної відповідальності за провали в кіберзахисті. Без політичного вирішення цього питання – чіткого розмежування сфер впливу та визначення єдиного (або чітко скоординованого) центру прийняття рішень згідно з логікою «компетентного органу» (Competent Authority) в NIS2 – будь-яка нормативна гармонізація залишатиметься декларативною та нежиттєздатною на практиці. Як слушно зазначає І. Доронін, цифровий розвиток без належного державного планування та гарантій безпеки породжує системні ризики [2], і в умовах України ці ризики посилюються саме відсутністю консолідованої політичної волі до завершення інституційної реформи сектору.

Емпіричним підтвердженням цієї конкуренції є низка нормативних колізій та публічних дискусій, що супроводжували реформу сектору безпеки.

По-перше, боротьба за статус Національного регулятора критичної інфраструктури. Під час розробки Закону «Про критичну інфраструктуру» (2021) [8] тривала прихована апаратна боротьба між СБУ та Держспецзв'язку за контроль над Реєстром об'єктів критичної

інфраструктури. Компромісним рішенням стало надання Держспецзв'язку статусу «Уповноваженого органу», проте СБУ зберегла за собою фактичний контроль через механізми контррозвідального захисту та погодження паспортів безпеки, що створило систему «подвійного ключа» в управлінні.

По-друге, колізія навколо реформи СБУ. Законопроект № 3196-Д щодо реформи СБУ викликав гостру критику з боку експертної спільноти та європейських партнерів саме через намагання спецслужби зберегти невластиві їй функції регулювання економіки та кіберсфери, які дублюють повноваження Кіберполіції та Держспецзв'язку. Фактично йдеться про конфлікт між моделлю «сервісної служби» (яку просуває Держспецзв'язку та Мінцифри) і моделлю «силового контролю» (СБУ).

По-третє, дискусія щодо системи КСЗІ (Комплексна система захисту інформації). Тривалий конфлікт між Мінцифри (яке виступає за дерегуляцію та швидку цифровізацію) та блоком Держспецзв'язку/СБУ (які відстоюють жорстку атестацію систем) є прикладом ціннісного розколу. Хоча війна тимчасово згладила ці суперечності, спроби блокування впровадження хмарних технологій для держреєстрів у перші дні вторгнення під приводом «вимог КСЗІ» яскраво ілюструють, як інституційна інерція та боротьба за контроль гальмують технологічну стійкість.

Політичний аналіз імплементації NIS2 потребує також висвітлення конфлікту інтересів ключових стейкхолдерів. Роль «драйверів» гармонізації виконують органи, відповідальні за європейську інтеграцію та цифрову трансформацію, для яких пріоритетом є виконання політичних зобов'язань перед ЄС (acquisconditionality). Натомість прихований опір формується у двох інших площинах. По-перше, бізнес-середовище та оператори критичної інфраструктури (як приватні, так і комунальні) розглядають жорсткі вимоги комплаєнсу як надмірний фінансовий тягар, намагаючись лобіювати «пом'якшення» регуляцій або відтермінування їх введення [24]. По-друге, представники сектору безпеки і оборони в умовах війни схильні до «сек'юритизації» (securitization) даних: вони чинять опір ідеї транскордонного звітування про інциденти та наданню доступу до чутливої інформації цивільним органам ЄС (наприклад, ENISA або CSIRT network). Варто визнати, що ця позиція має під собою реальне підґрунтя: в умовах активної діяльності російських розвідувальних мереж у країнах ЄС, поぼювання українських спецслужб щодо того, що технічні деталі про вразливості національних систем можуть потрапити до ворога через наднаціональні бази даних, є раціональною безпековою дилемою, а не лише проявом бюрократичної закритості [4, 6]. Балансування цього трикутника інтересів (євроінтеграція – вартість для бізнесу – операційна безпека) є головним політичним викликом реформи.

Зазначене підводить до важливого методологічного висновку: дискусія про гармонізацію з правом ЄС не може обмежуватися лише порівнянням норм NIS2 та українського законодавства, адже вирішальним є поєднання правових приписів із реальною інституційною спроможністю, організаційними механізмами та ресурсними можливостями їх виконання. Саме тому доцільно окремо окреслити український науковий доробок, який формує аналітичну базу для удосконалення національної моделі кібербезпеки та її зближення з європейськими стандартами.

Українські дослідники поступово формують міждисциплінарний масив знань, релевантний гармонізації із правом ЄС. С. Савчук аналізує нормативну архітектуру ЄС: директиви NIS/NIS2, CybersecurityAct, Загальний регламент про захист даних (GDPR) та Регламент щодо цифрової операційної стійкості (DORA), підкреслюючи потребу інституційного посилення і сертифікації цифрових продуктів для входження до єдиного цифрового ринку ЄС [11, 12]. С. Мазепа у фокусі інформаційної безпеки комплексно оцінює європейську модель правового регулювання та бар'єри імплементації в українське право, зокрема розбіжності правових традицій, інституційні й фінансові обмеження [5].

А. Лисеюк і Т. Свінцицька розкривають нормативні виклики забезпечення кібербезпеки у воєнний період та акцентують на необхідності зближення правових підходів із ЄС за умови збереження керованості й оперативності управління в умовах надзвичайних викликів [4]. О. Передерій та Л. Кулачок-Тітова пропонують систематизацію організаційно-правових заходів безпеки цифрових послуг у контексті протидії кіберзлочинності, що є важливим для осмислення довіри, прозорості та механізмів публічно-приватного партнерства [7]. Я. Мануїлов деталізує проблематику кіберзахисту критичної інфраструктури в умовах кібервійни та обґрунтовує потребу конкретизації ознак критичності й ризиків як передумови для встановлення пропорційних обов'язків та пріоритетів захисту [6].

Додатково, праці, присвячені правовому забезпеченню кібербезпеки критичної інформаційної інфраструктури та цифровій безпеці, акцентують на необхідності синхронізації правових і організаційних механізмів, зокрема у сфері критичної інформаційної інфраструктури [21]. Узагальнення наведених підходів дозволяє зробити висновок, що практична гармонізація із правом ЄС потребує поєднання двох взаємодоповнювальних вимірів: нормативного (чіткі юридичні обов'язки, процедури, стандарти та правила звітності) й інституційного (координація, нагляд, спроможності реагування та взаємодія з приватним сектором).

У нормативному вимірі доцільно адаптувати логіку NIS2 щодо класифікації суб'єктів і встановлення диференційованих обов'язків (essential/important) [16]. Необхідно на рівні закону закріпити мінімальний перелік заходів управління кіберризиками для критичної інфраструктури (інцидент-менеджмент, управління вразливостями, доступами, безперервністю, навчанням персоналу, безпекою постачання) у ризик-орієнтованій формі [4, 6, 11, 12, 16, 21]. Окремої уваги потребує наближення повідомлення про інциденти до NIS2: етапність повідомлення, строки, критерії «значного інциденту», а також правила конфіденційності, які одночасно забезпечують правову визначеність і стимулюють добросовісне повідомлення [13, 14, 16].

Важливо, щоб нормативні зміни враховували взаємозв'язок NIS2 із CybersecurityAct (сертифікація ІКТ) [23] та CER (стійкість критичних суб'єктів) [17]. Така зв'язка відповідає європейській логіці, за якої кіберстійкість розглядається як елемент загальної стійкості критичних сервісів. У національному вимірі це означає правове поєднання кіберзаходів із плануванням безперервності та кризовим управлінням.

В інституційному вимірі варто деталізувати компетенційну матрицю органів (формування політики, нагляд, координація реагування, стандартизація, міжнародна взаємодія), що зменшить ризики дублювання і конфліктів компетенцій та підвищить передбачуваність регуляторного середовища [4, 9, 8, 10, 11, 12]. З огляду на зростання кількості інцидентів, доцільно посилювати спроможності CSIRT, включно зі стандартизованими протоколами взаємодії з операторами та локальними центрами реагування, щоб забезпечити швидкість обміну інформацією та узгодженість дій під час інцидентів [13, 14].

Суттєвим елементом інституційного виміру є правові стимули для публічно-приватного партнерства та обміну інформацією. Зарубіжні дослідження підкреслюють, що публічно-приватне партнерство може підвищувати стійкість за рахунок «колективного захисту», однак потребує нормативних гарантій конфіденційності, прозорого розподілу відповідальності та визначених правил доступу до чутливої інформації [15]. Український контекст також підтверджує потребу у довірчих механізмах обміну інформацією, що узгоджується з вітчизняними оцінками безпеки цифрових послуг та організаційно-правових заходів кіберзахисту [7].

Логічним продовженням цієї тези є питання не лише про те, що саме слід змінити у нормах і інституціях, а й про те, яким способом забезпечити послідовне наближення до *acquis* ЄС – із прозорою процедурою, визначеними відповідальними суб'єктами та вимірюваними результатами. Відповідно, доцільно окреслити механізм адаптації у сфері кібербезпеки

як «дорожню карту», що поєднує законодавчі рішення, підзаконну регламентацію та операційну готовність системи реагування.

Правовий механізм наближення до *acquis* ЄС у сфері кібербезпеки доцільно розглядати як складову загальної політики адаптації права, яка в практиці держав-кандидатів зазвичай включає послідовні етапи: (1) «скринінг» відповідності; (2) розроблення плану імплементації; (3) прийняття законодавчих змін і підзаконних актів; (4) інституційне зміцнення та навчання; (5) моніторинг виконання і корекція. У кіберсфері ці етапи мають бути доповнені технічною стандартизацією та підтриманням операційної готовності CSIRT, адже без них формальна відповідність нормам ЄС не трансформується у реальну кіберстійкість мереж, сервісів і критичних процесів [16, 23, 13, 14].

Для України доцільно закріпити «дорожню карту» гармонізації із NIS2 як комплексний пакет: а) зміни до профільних законів (визначення суб'єктів/секторів, обов'язків, нагляду, відповідальності); б) секторальні підзаконні акти та методики (оцінювання ризиків, аудит, безперервність, класифікація інцидентів); в) регламентація інформаційного обміну (правила конфіденційності, відповідальність за розголошення, «безпечні гавані» для добросовісного повідомлення); г) інтеграція сертифікації ІКТ у критичних секторах; ґ) кадровий та фінансовий план нарощування спроможностей. Такий підхід узгоджується із висновками С. Савчука щодо потреби незалежної координації, комплаєнсу та сертифікації як практичних умов входження до єдиного цифрового простору ЄС [11, 12].

Водночас навіть добре вибудована «дорожня карта» ризикує залишитися декларативною, якщо вимоги NIS2 не будуть перекладені на рівень зрозумілих і відтворюваних процедур для операторів. Саме тому наступним кроком має бути операціоналізація ризик-орієнтованих обов'язків через стандарти, методики та сертифікаційні інструменти, які дозволяють перетворити принципи директиви на конкретні політики, контрольні заходи, метрики і документообіг (зокрема для управління вразливостями, планування безперервності та повідомлення про інциденти) [16, 23]. Практична проблема «паперової імплементації» полягає в тому, що директивні вимоги формулюються на рівні загальних приписів і переліків заходів, тоді як організаціям потрібні керовані інструкції: методики оцінювання ризиків, шаблони планів безперервності, процедури внутрішнього контролю, формати раннього/повного повідомлення про інциденти та протоколи взаємодії з CSIRT [13, 14, 16]. Відтак для України принципово важливо на нормативному рівні визначити, які саме рамки та стандарти можуть слугувати «належною практикою» виконання вимог NIS2, а також яким чином їх застосування враховуватиметься під час нагляду та оцінювання відповідності. Тому операціоналізація NIS2 має спиратися на NIST CSF 2.0, ISO/IEC 27001 та пов'язані з ними методики контролю й аудиту із чітким визначенням їхнього статусу в національному праві, а також з механізмом узгодження з європейською системою сертифікації та підходами ENISA, закріпленими *CybersecurityAct* [23].

У міжнародній практиці широко використовується NIST *CybersecurityFramework* (CSF), який у версії 2.0 пропонує структуру функцій і категорій для побудови системи кіберстійкості організації (ідентифікація, захист, виявлення, реагування, відновлення) [22]. Для побудови системи управління інформаційною безпекою (ISMS) одним із базових стандартів є ISO/IEC 27001:2022 [20]. Включення посилань на такі рамки у підзаконні акти (наприклад, як допустимі еквіваленти) може підвищити передбачуваність вимог та забезпечити єдиний підхід до аудитів і самооцінювання.

Європейський вимір доповнюється сертифікацією ІКТ за *CybersecurityAct*, який передбачає європейські схеми сертифікації та посилює роль ENISA [23]. ENISA у своїх матеріалах додатково роз'яснює логіку й елементи рамки сертифікації ЄС та практичні аспекти її застосування, що важливо для коректного впровадження цих підходів у критичних секторах [18]. Для критичних секторів це має прикладне значення: вимоги NIS2 щодо безпеки ланцюгів

постачання можуть реалізовуватися через мінімальні рівні сертифікації для постачальників та критичних компонентів, що зменшує ризик системних вразливостей.

В українському науковому дискурсі акцент на стандартизації також присутній. Зокрема, дослідження щодо критичної інформаційної інфраструктури підкреслюють необхідність поєднання правових норм із технічними та організаційними вимогами, а також формалізації процесів контролю й аудиту як передумови керованої кіберстійкості операторів [21]. Водночас навіть найбільш якісні стандарти та методики не забезпечують результату без практичного середовища, у якому суб'єкти готові своєчасно повідомляти про інциденти, ділитися технічними даними та координувати реагування. Саме тому питання стандартизації логічно доповнюється питанням організації довірчого інформаційного обміну та правових гарантій участі приватного сектору в системі кібербезпеки.

Ефективність NIS2 значною мірою залежить від налагодженого обміну інформацією між державою, CSIRT та операторами, оскільки на практиці йдеться про передачу індикаторів компрометації, описів тактик і технік атак, даних про вразливості, а також координацію реагування на інциденти, які можуть мати каскадний характер. Водночас для бізнесу існують природні бар'єри участі в такому обміні: репутаційні ризики, ризики адміністративної або договірної відповідальності, а також загроза розкриття комерційної таємниці. Тому політико-правове завдання України полягає у формуванні правового режиму, який одночасно стимулює повідомлення та захищає добросовісних суб'єктів. У європейській логіці такий режим передбачає, по-перше, чіткі правила конфіденційності й доступу до даних; по-друге, розмежування інформації, що підлягає публічному розкриттю, та інформації, яка використовується виключно для реагування й запобігання; по-третє, процедури безпечного обміну через уповноважені канали та визначені ролі компетентних органів і CSIRT [16]. Окремо доцільно закріплювати «безпечні гавані» для добросовісного повідомлення: правові гарантії, що передання технічної інформації про інцидент у встановленому порядку не призводитиме до непропорційних санкцій або вторинного використання даних поза цілями реагування, за винятком випадків умисного приховування або грубої недбалості.

Дослідження К. Хоєцька підкреслює роль публічно-приватних партнерств у посиленні стійкості, але водночас вказує на потребу чітких правил і механізмів відповідальності сторін [15]. Українські автори, аналізуючи безпеку цифрових послуг, також наголошують на важливості організаційно-правових заходів, що забезпечують довіру до цифрового середовища [7].

Практичним інструментом подолання бар'єрів довіри має стати законодавче закріплення принципу «безпечної гавані» (safeharbor). Однак в українських реаліях це наптовхується на фундаментальний політико-правовий конфлікт між вимогами NIS2 щодо добровільного обміну інформацією та репресивною логікою чинного кримінального законодавства (зокрема, статей 361, 363 КК України) [3]. На сьогодні бізнес сприймає державу не як партнера у подоланні кризи, а як джерело додаткових ризиків: повідомлення про інцидент часто тягне за собою вилучення серверів, блокування роботи та звинувачення посадових осіб у службовій недбалості.

Тому гармонізація вимагає не лише технічних правок, а й політичної зміни парадигми відносин «державна – бізнес»: від каральної моделі до партнерської. На рівні закону доцільно запровадити режим «безпечної гавані» (safeharbor), за яким своєчасне повідомлення про кіберінцидент і добросовісна співпраця з CSIRT враховуються як підстава для звільнення від кримінальної відповідальності або суттєвого обмеження застосування кримінально-правових заходів щодо жертви інциденту, за винятком випадків умисного сприяння ворогу чи іншої протиправної поведінки. Без таких правових гарантій невтручання правоохоронних органів і стимули до обміну інформацією залишатимуться декларативними, а реальна картина кіберзагроз – неповною та частково прихованою.

Разом із тим запровадження таких стимулів має спиратися на перевірені підходи до нагляду, щоб уникнути ситуації, коли комплаєнс зводиться до формального виконання вимог «для звіту». Досвід імплементації NIS2 у державах ЄС демонструє, що «жорсткість» вимог повинна супроводжуватися реалістичністю їх виконання та підкріплюватися наглядовими спроможностями. Зарубіжні оцінки звертають увагу на те, що розширення переліку секторів і суб'єктів робить критичною здатність держави здійснювати ризик-орієнтований нагляд: пріоритезувати перевірки за рівнем критичності, застосовувати аудит і тестування, а також розвивати секторні CSIRT та центри компетенцій як інституційну опору виконання вимог [24].

Ключовим ризиком є «формальний комплаєнс», коли суб'єкти створюють документи і політики без реальної зміни практик. Для уникнення цього потрібні: (1) мінімальні технічні та організаційні вимоги, які можна перевірити; (2) регулярні навчання та вправи з реагування; (3) інтеграція вимог безпеки у закупівлі та контракти з постачальниками; (4) прозорі процедури нагляду. У контексті України ці підходи корелюють з тезою про необхідність інституційної та кадрової спроможності, яку підкреслюють українські дослідники [4, 5, 11].

Особливістю України є воєнний контекст: частина заходів може бути впроваджена у прискореному порядку, однак важливо, щоб прискорення не призвело до хаотичності регулювання та «нашарування» взаємно неузгоджених вимог. Навпаки, саме стандартизовані підходи, типові методики й уніфіковані процедури (для оцінювання ризиків, класифікації інцидентів, повідомлення про інциденти, аудитів і перевірок) здатні скоротити час впровадження, зберігаючи керованість і відповідність логіці NIS2 [16]. У цьому сенсі пріоритетом має бути не кількість нормативних змін, а їхня узгодженість і здатність породжувати відтворювану практику в різних секторах.

Вимоги NIS2 (цілодобовий моніторинг, функціонування Security Operations Centers (SOC) – центрів оперативного реагування на кіберінциденти, регулярні аудити, конкурентні зарплати фахівцям) є високовитратними [16, 24]. Для критичної інфраструктури, значна частина якої в Україні є державною, комунальною або тарифно-регульованою (енергетика, водопостачання), це створює політичний конфлікт між вимогами безпеки та соціальною чутливістю тарифів [8].

Перекладання витрат на споживача через підвищення тарифів в умовах війни є політично ризикованим, а фінансування з держбюджету – обмеженим через пріоритет фронтових видатків. Крім того, оператори критичної інфраструктури змушені обирати між фізичним відновленням пошкоджених об'єктів та інвестиціями у цифрові бар'єри. Без вирішення цього питання на рівні Кабінету Міністрів (наприклад, через цільові субвенції або міжнародні донорські фонди) законодавчі вимоги NIS2 ризикують перетворитися на «нефінансовані мандати», що призведе до імітації комплаєнсу замість реального захисту.

С. Мазепа у контексті імплементації європейських норм наголошує на значенні інституційних і кадрових рішень, які мають супроводжувати нормотворчість [5]. Війна робить це питання ще гострішим: кадровий потенціал кіберсфери є обмеженим, а підготовка фахівців займає час. Тому важливі «швидкі» інструменти – типові політики, централізовані сервіси безпеки для критичних секторів, стандартизовані вимоги до підрядників і постачальників.

Узгодження з CER [17] дозволяє розглядати кібербезпеку як частину загальної стійкості: у критичних секторах потрібні не лише кіберконтролі, а й плани кризового управління, альтернативні канали комунікації, резервні потужності та відпрацьовані процедури відновлення послуг. Включення цих елементів у правові та підзаконні акти підвищить практичну цінність гармонізації.

Висновки. Гармонізація системи кібербезпеки України із законодавством ЄС (NIS2) виходить за межі суто техніко-юридичного процесу адаптації норм і становить складну політичну реформу, успіх якої залежить від збалансування євроінтеграційних зобов'язань,

економічної спроможності бізнесу та вимог секретності сектору безпеки і оборони. Ключовим політико-інституційним бар'єром імплементації виступає наявна конкуренція за повноваження між основними суб'єктами національної системи кібербезпеки (Держспецзв'язку, СБУ, РНБО, Мінцифри). Відсутність консолідованої політичної волі до визначення єдиного «компетентного органу» (Competent Authority) згідно з логікою NIS2 створює ризики дублювання наглядових функцій та розмивання відповідальності за стан захищеності критичної інфраструктури.

Ефективність нормативних змін, зокрема у частині обміну інформацією про інциденти, суттєво обмежується каральною парадигмою чинного кримінального законодавства. Впровадження принципу «безпечної гавані» (safe harbor) для добросовісного бізнесу вимагає декриміналізації дій жертв кібератак та докорінної зміни підходів правоохоронних органів: від вилучення серверів до партнерської допомоги у відновленні стійкості. Водночас реалізація високих стандартів NIS2 містить ризик перетворення нових обов'язків на «нефінансовані мандати». В умовах війни перекладання витрат на кіберзахист критичної інфраструктури виключно на тариф для населення або обігові кошти підприємств є політично ризикованим, що без державних програм співфінансування загрожує зведенням реформи до «формального комплаєнсу». Відтак, на тлі динаміки кіберзагроз (зростання кількості інцидентів до майже 6000 у 2025 р.), перспектива гармонізації полягає у переході від фрагментарних рішень до ресурсно забезпеченої та інституційно узгодженої моделі управління кіберризиками.

Література:

1. Горлинський В., Горлинський Б. Кібервійна як системний виклик кібербезпеці України. *Information Technology and Security*. 2025. Vol. 13, Iss. 1(24). С. 118–130. DOI: 10.20535/2411-1031.2025.13.1.328980. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstreams/104512e0-daf1-4a10-9c49-5d635cd2b318/download> (дата звернення: 18.12.2025)
2. Доронін І. М. Цифровий розвиток та національна безпека у контексті правових проблем. *Інформація і право*. 2019. № 1(28). С. 29–38. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/5_12.pdf (дата звернення: 15.12.2025)
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 16.12.2025)
4. Лисеюк А., Свінцицька Т. Правове забезпечення кібербезпеки України в умовах воєнного стану та євроінтеграції. *Право та інновації*. 2024. № 4(48). DOI: 10.37772/2518-1718-2024-4(48)-4. URL: <https://pti.org.ua/ndipzir/uk/article/view/1212> (дата звернення: 20.12.2025)
5. Мазепа С. Міжнародний досвід захисту інформаційної безпеки: імплементація європейських правових норм в законодавство України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. Т. 4, № 90. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.3.42. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/09/44-2.pdf> (дата звернення: 22.12.2025)
6. Мануїлов Я. С. Забезпечення кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури в умовах кібервійни. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 154–167. DOI: 10.37750/2616-6798.2023.1(44).287780. URL: <https://ippi.org.ua/manuilov-yas-zabezpechennya-kiberbezpeki-ob%E2%80%99%D1%94ktiv-kritichnoi-infrastrukturi-v-umovakh-kibervii-s-1> (дата звернення: 19.12.2025)
7. Передерій О. С., Кулачок-Тітова Л. В. Організаційно-правові заходи забезпечення безпеки цифрових послуг в аспекті протидії кіберзлочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. Т. 34, № 1. С. 570–578. DOI: 10.32631/vca.2025.1.44. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/473> (дата звернення: 24.12.2025)
8. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 17.12.2025)

9. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (дата звернення: 17.12.2025)
10. Про Стратегію кібербезпеки України : Рішення РНБО від 14.05.2021, введено в дію Указом Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0055525-21> (дата звернення: 21.12.2025)
11. Савчук С. О. Виклики гармонізації законодавства ЄС в галузі кібербезпеки для України. Економіка, управління та адміністрування. 2024. № 1(107). С. 207–213. DOI: 10.26642/jen-2024-1(107)-207-213. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/319745/310337> (дата звернення: 21.12.2025)
12. Савчук С. О. Виклики та можливості інтеграції України в систему кібербезпеки ЄС. Економіка, управління та адміністрування. 2024. № 2(108). С. 198–203. DOI: 10.26642/jen-2024-2(108)-198-203. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/319739/310325> (дата звернення: 26.12.2025)
13. CERT-UA минулого року опрацювала 4315 кіберінцидентів. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. 2025. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvala-4315-kiberincidentiv> (дата звернення: 10.01.2026)
14. CERT-UA у 2025 році опрацювала майже 6000 кіберінцидентів: кількість ворожих атак зросла на 37%. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. 2026. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyuvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37> (дата звернення: 10.01.2026)
15. Chojcka K. Cybersecurity, resilience and sustainability: evaluating the role of public-private partnerships. Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies. 2025. DOI: 10.7172/1689-9024.YARS.2025.18.32.9. URL: <https://press.wz.uw.edu.pl/cgi/viewcontent.cgi?article=1487&context=yars> (дата звернення: 28.12.2025)
16. Directive (EU) 2022/2555 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on measures for a high common level of cybersecurity across the Union, amending Regulation (EU) No 910/2014 and Directive (EU) 2018/1825, and repealing Directive (EU) 2016/1148 (NIS 2 Directive). Official Journal of the European Union. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj/eng> (дата звернення: 15.12.2025)
17. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities and repealing Council Directive 2008/114/EC. Official Journal of the European Union. 2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj/eng> (дата звернення: 15.12.2025)
18. ENISA. European Union Agency for Cybersecurity. About the EU cybersecurity certification framework (Cybersecurity Act). URL: <https://www.enisa.europa.eu/topics/cybersecurity-certification> (дата звернення: 29.12.2025)
19. European Commission. The NIS2 Directive: strengthening cybersecurity rules (overview/summary). URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive> (дата звернення: 29.12.2025)
20. ISO. ISO/IEC 27001:2022 – Information security management systems – Requirements. URL: <https://www.iso.org/standard/27001.html> (дата звернення: 30.12.2025)
21. Kovaliv M., Skrynkovskyi R., Nazar Yu., Yesimov S., Krasnytskyi I., Kaidrovych Kh., Kniaz S., Kemska Yu. Pravove zabezpechennia kiberbezpeky krytychnoi informatsiinoi infrastruktury Ukrainy. Traкторiâ Nauki = Path of Science. 2021. Vol. 7, No. 4. DOI: 10.22178/pos.69-12. (дата звернення: 04.01.2026)
22. NIST. The NIST Cybersecurity Framework (CSF) 2.0. National Institute of Standards and Technology. URL: <https://www.nist.gov/cyberframework> (дата звернення: 04.01.2026)
23. Regulation (EU) 2019/881 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on ENISA (the European Union Agency for Cybersecurity) and on information and communications technology cybersecurity certification and repealing Regulation (EU) No 526/2013 (Cybersecurity Act). Official Journal of the European Union. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj> (дата звернення: 16.12.2025)
24. Teichmann F. Cybersecurity of critical infrastructure in Europe: the NIS2 directive in focus. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2025. DOI: 10.1365/s43439-025-00154-4. URL: <https://link.springer.com/article/10.1365/s43439-025-00154-4> (дата звернення: 06.01.2026)

References:

1. Horlynskyi, V., & Horlynskyi, B. (2025). Kiberviina yak systemnyivivlykkykiberbezpetsiUkrainy [Cyberwar as a systemic challenge to Ukraine's cybersecurity]. *Information Technology and Security*, 13(1), 118–130. <https://doi.org/10.20535/2411-1031.2025.13.1.328980> (accessed: 18.12.2025) [in Ukrainian].
2. Doronin, I. M. (2019). Tsyfrovyyirozvytok ta natsionalnabezpeka u kontekstipravovykh problem [Digital development and national security in the context of legal problems]. *Informatsiiaipravo*, 1(28), 29–38. https://ippi.org.ua/sites/default/files/5_12.pdf (accessed: 15.12.2025) [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (2001). KryminalnykodeksUkrainy [Criminal Code of Ukraine] No. 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (accessed: 16.12.2025) [in Ukrainian].
4. Lyseiuk, A., & Svintsytska, T. (2024). Pravove zabezpechennia kiberbezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu ta yevrointehratsii [Legal support of cybersecurity of Ukraine under martial law and European integration]. *Pravo ta innovatsii*, 4(48). [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-4\(48\)-4](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-4(48)-4) (accessed: 20.12.2025) [in Ukrainian].
5. Mazepa, S. (2025). Mizhnarodnyi dosvid zakhystu informatsiinoi bezpeky: implementatsiia yevropeiskykh pravovykh norm v zakonodavstvo Ukrainy [International experience of information security protection: implementation of European legal norms in Ukrainian legislation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seria: Pravo*, 4(90). <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.42> (accessed: 22.12.2025) [in Ukrainian].
6. Manuilov, Ya. S. (2023). Zabezpechenniakiberbezpekyobektivkrytychnoiinfrastruktury v umovakhkiberviiny [Ensuring cybersecurity of critical infrastructure objects in conditions of cyberwar]. *Informatsiiaipravo*, 1(44), 154–167. [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287780](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287780) (accessed: 19.12.2025) [in Ukrainian].
7. Perederii, O. S., & Kulachok-Titova, L. V. (2025). Orhanizatsiino-pravovizakhodyzabezpechenniabezpekytsyfrovyykhposlul v aspektiprotydiikiberzlochynnosti v Ukraini [Organisational and legal measures to ensure the security of digital services in countering cybercrime in Ukraine]. *Visnyk Kryminolohichnoiasotsiat siiUkrainy*, 34(1), 570–578. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.44> (accessed: 24.12.2025) [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). Zakon Ukrainy “Pro krytychnuinfrastrukturu” No. 1882-IX [Law of Ukraine “On Critical Infrastructure” No. 1882-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (accessed: 17.12.2025) [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Zakon Ukrainy “Pro osnovnizasadyzabezpechenniakiberbezpek yUkrainy” No. 2163-VIII [Law of Ukraine “On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine” No. 2163-VIII]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/2163-19> (accessed: 17.12.2025)
10. National Security and Defense Council of Ukraine. (2021). Pro StratehiikiberbezpekyUkrainy (Rishennia RNBO vid 14.05.2021, enacted by Presidential Decree No. 447/2021) [On the Cybersecurity Strategy of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0055525-21> (accessed: 21.12.2025)
11. Savchuk, S. O. (2024). VyklykyharmonizatsiizakonodavstvaYeS v haluzikiberbezpekydliaUkrainy [Challenges of harmonising EU cybersecurity legislation for Ukraine]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 1(107), 207–213. [https://doi.org/10.26642/jen-2024-1\(107\)-207-213](https://doi.org/10.26642/jen-2024-1(107)-207-213) (accessed: 21.12.2025) [in Ukrainian].
12. Savchuk, S. O. (2024). Vyklyky ta mozhlyvostiintehratsiiUkrainy v systemukiberbezpekyYeS [Challenges and opportunities for integrating Ukraine into the EU cybersecurity system]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 2(108), 198–203. [https://doi.org/10.26642/jen-2024-2\(108\)-198-203](https://doi.org/10.26642/jen-2024-2(108)-198-203) (accessed: 26.12.2025) [in Ukrainian].
13. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2025). CERT-UA last year processed 4315 cyber incidents [CERT-UA mynulohorokuopratsiuvala 4315 kiberintsydentiv]. <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-minulogo-roku-opracyuvala-4315-kiberincidentiv> (accessed: 10.01.2026) [in Ukrainian].
14. State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine. (2026). CERT-UA in 2025 processed nearly 6000 cyber incidents; hostile attacks increased by 37% [CERT-UA u 2025 rotsiopratsiuvalamaizhe 6000 kiberintsydentiv: kilkistvorozhykhatazroslana 37%]. <https://cip.gov.ua/ua/news/cert-ua-u-2025-roci-opracyuvala-maizhe-6000-kiberincidentiv-kilkist-vorozhikh-atak-zrosla-na-37> (accessed: 10.01.2026) [in Ukrainian].
15. Chojacka, K. (2025). Cybersecurity, resilience and sustainability: Evaluating the role of public-private partnerships. *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies*. <https://doi.org/10.7172/1689-9024.YARS.2025.18.32.9> (accessed: 28.12.2025)

16. Directive (EU) 2022/2555 (NIS 2 Directive). (2022). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555/oj/eng>(accessed: 15.12.2025)
17. Directive (EU) 2022/2557 (CER). (2022). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj/eng>(accessed: 15.12.2025)
18. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (n.d.). EU cybersecurity certification framework (Cybersecurity Act). <https://www.enisa.europa.eu/topics/cybersecurity-certification>(accessed: 29.12.2025)
19. European Commission. The NIS2 Directive: strengthening cybersecurity rules (overview/summary). <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive>(accessed: 29.12.2025)
20. ISO. (n.d.). ISO/IEC 27001:2022 – Information security management systems – Requirements. <https://www.iso.org/standard/27001.html>(accessed: 30.12.2025)
21. Kovaliv, M., Skrynkovskyi, R., Nazar, Y., Yesimov, S., Krasnytskyi, I., Kaidrovych, K., Kniaz, S., & Kemska, Y. (2021). Pravove zabezpechennia kiberneticheskoi informatsiinoi infrastruktury Ukrainy [Legal provision of cybersecurity of critical information infrastructure of Ukraine]. *Traektorii Nauki = Path of Science*, 7(4). <https://doi.org/10.22178/pos.69-12>(accessed: 04.01.2026) [in Ukrainian].
22. NIST. The NIST Cybersecurity Framework (CSF) 2.0. <https://www.nist.gov/cyberframework>(accessed: 04.01.2026)
23. Regulation (EU) 2019/881 (Cybersecurity Act). (2019). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/881/oj>(accessed: 16.12.2025)
24. Teichmann, F. (2025). Cybersecurity of critical infrastructure in Europe: The NIS2 directive in focus. *Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft*. <https://doi.org/10.1365/s43439-025-00154-4>(accessed: 06.01.2026)

Andrii Prolorenzo. Political and legal foundations for harmonising Ukraine's cybersecurity system with EU law: NIS2 implementation and institutional capacity

The article examines the political and legal foundations for harmonising Ukraine's cybersecurity system with European Union law in the context of European integration and ongoing armed aggression by the Russian Federation. The methodological basis includes a comparative legal analysis of Directive (EU) 2022/2555 (NIS2) and an institutional approach to assessing cybersecurity coordination.

The study identifies that, beyond regulatory gaps, the key barriers to implementation are political and institutional factors: competition for powers among key security sector actors (SSSCIP, SBU, NSDC).

Key words: cybersecurity, harmonization of legislation, cyber defense, European Union, critical infrastructure, NIS2, institutional competition, safe harbor, cyber risk management.

Відомості про автора:

Пролорензо Андрій – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 10.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 05.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 323:351:355.01(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-20>

Максим Рябошапко

ORCID: 0009-0006-8545-1477

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: КОНЦЕПТИ, МОДЕЛІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

У статті досліджено особливості формування та реалізації публічної політики в Україні в умовах воєнного стану, зосереджено увагу на її концептуальних засадах, моделях функціонування та сучасних технологіях управління. Актуальність теми зумовлена глибокими трансформаціями політичної системи, спричиненими повномасштабною війною, що призвела до переорієнтації державної політики на безпекові пріоритети, посилення ролі виконавчої влади та необхідності оперативного ухвалення управлінських рішень. Проаналізовано сутність публічної політики як складного багаторівневого процесу, що поєднує діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, військових адміністрацій та інститутів громадянського суспільства.

У роботі охарактеризовано основні моделі публічної політики воєнного часу, зокрема централізовано-мобілізаційну, адаптивно-партнерську та гібридну, які відображають різні механізми координації та взаємодії суб'єктів управління. Значну увагу приділено ролі цифровізації, стратегічних комунікацій, антикризових інструментів і механізмів швидкого реагування у забезпеченні ефективності публічної політики. Визначено, що впровадження інноваційних управлінських технологій сприяє підвищенню стійкості держави, збереженню інституційної спроможності та зміцненню довіри суспільства до влади.

Зроблено висновок, що публічна політика в умовах воєнного стану набуває комплексного характеру, поєднуючи демократичні принципи відкритості та підзвітності з елементами централізації й надзвичайного управління, що є необхідною передумовою забезпечення національної безпеки, суспільної стабільності та ефективного повоєнного відновлення України.

Ключові слова: публічна політика, публічна влада, воєнний стан, військові адміністрації, цифрові технології, стратегічні комунікації, Україна.

Вступ. Публічна політика в Україні в умовах воєнного стану набула особливого значення, оскільки саме через неї забезпечуються координація дій органів державної влади, місцевого самоврядування, військових адміністрацій, інститутів громадянського суспільства та громадян у ситуації масштабної безпекової загрози. У сучасних умовах вона вже не може тлумачитися лише як сукупність управлінських рішень у мирному середовищі, а постає як інструмент захисту державності, підтримання керованості суспільства, стабілізації соціальних процесів і збереження демократичної легітимності влади.

Актуальність теми зумовлена тим, що воєнний стан радикально змінив баланс між демократичними процедурами, вимогами безпеки, централізацією владних повноважень і потребою швидкого ухвалення рішень.

Метою статті є визначення особливостей публічної політики в Україні в умовах воєнного стану через аналіз її основних концептів, моделей та технологій реалізації. Для досягнення цієї мети необхідно з'ясувати зміст поняття публічної політики в сучасному науковому дискурсі, охарактеризувати основні моделі її функціонування в умовах війни та окреслити ключові технології, за допомогою яких забезпечується її ефективність.

© М. Рябошапко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження стали навчальні посібники, методичні рекомендації, збірники наукових праць, матеріали конференцій, кваліфікаційна робота та наукові статті, присвячені проблемам публічної політики, публічної влади, публічного управління, правового режиму воєнного стану, публічної служби й діяльності військових адміністрацій. Теоретичну основу дослідження становлять підходи А. І. Неділько, В. П. Задорожного, В. В. Бойка, Г. В. Музиченко, Г. М. Куц, О. О. Безрука, І. Д. Денисенко, І. Осадци, І. Поліщука та інших авторів, за якими публічна політика розуміється як багаторівневий процес вироблення та реалізації суспільно значущих рішень у відкритому публічному просторі.

У роботі використано системний, структурно-функціональний, порівняльний, аналітичний і описовий методи. Системний метод дав змогу розглянути публічну політику як сукупність інститутів, процедур, рішень, комунікацій і технологій. Структурно-функціональний метод застосовано для з'ясування співвідношення між центральною владою, місцевим самоврядуванням і військовими адміністраціями у період воєнного стану. Порівняльний метод використано для розмежування демократичної, централізовано-мобілізаційної та гібридної моделей публічної політики. Аналітичний метод дав змогу узагальнити наукові підходи до розуміння публічної політики, а описовий охарактеризувати сучасні управлінські та політичні технології, що застосовуються в Україні під час війни.

Результати та обговорення. Публічна політика в Україні в умовах воєнного стану характеризується істотною зміною співвідношення між демократичними процедурами та надзвичайними механізмами реалізації влади. У мирний період політичний процес орієнтується на відносно тривалий цикл вироблення рішень, погодження інтересів, проведення консультацій і залучення різних груп до публічного обговорення.

Проблематика публічної політики у воєнний період уже стала предметом аналізу в сучасних дослідженнях. У працях А. І. Неділька, В. П. Задорожного та В. В. Бойка публічна політика розглядається як програма дій публічної влади, як визначений курс, як механізм підтримки публічного порядку та як форма політичного процесу, що реалізується у публічному просторі через сукупність вертикальних і горизонтальних взаємодій [6]. За такого підходу значення має не лише зміст рішень, а й порядок їх вироблення, легітимації та практичної реалізації. Це дає підстави розглядати публічну політику воєнного часу не як звужений різновид державної політики, а як трансформовану систему взаємодії публічних акторів, у межах якої змінюються канали комунікації, баланс повноважень і характер публічності [6].

На значення сучасних інструментів публічної влади та управління, зокрема в кризових умовах звертає увагу Г. В. Музиченко [2]. І. Павшук аналізує адміністративно-правовий статус військових адміністрацій, а А. Мисишин акцентує на ризиках новітніх воєнних технологій для демократії та прав людини [9; 10].

Науковці І. Осадца та І. Поліщук наголошують, що в умовах повномасштабної війни в Україні відбувається трансформація системи публічної влади у напрямі посилення воєнно-адміністративної вертикалі, що супроводжується гібридизацією політичного режиму [4].

Як зазначають А. І. Неділько, В. П. Задорожний та В. В. Бойко, публічна політика є не лише сферою формування політичного курсу, а й механізмом узгодження суспільних інтересів, у якому поєднуються інституційні, процедурні та комунікаційні складники [6, с. 8–15]. У працях Г. М. Куц, О. О. Безрука, І. Д. Денисенко акцент зроблено на політико-технологічному вимірі функціонування публічної влади під час війни [1]. Дослідники підкреслюють, що в умовах війни публічна влада в Україні набуває виразного політико-технологічного виміру, коли особливого значення набувають механізми координації, довіри, політичної комунікації та стратегічного реагування [1].

В цей період визначального значення набувають безпекові пріоритети, швидкість реакції, концентрація ресурсів, інституційна мобільність і здатність держави діяти в режимі постійної адаптації [3; 6; 8]. В. В. Нестеренко зауважує, що ефективність публічного управління у воєнний період значною мірою залежить від уміння поєднувати правові механізми з кризовим адмініструванням, не втрачаючи керованості системи та стратегічної цілісності рішень [3].

У змісті публічної політики воєнного часу центральне місце посідає категорія суспільного інтересу. У звичайному політичному процесі вона охоплює широкий спектр економічних, соціальних, гуманітарних і культурних пріоритетів. В умовах воєнного стану її зміст концентрується довкола збереження державності, обороноздатності, громадської безпеки, функціонування критичної інфраструктури, захисту населення та підтримання базового публічного порядку [5; 6]. Аналіз теоретичних підходів засвідчує, що публічність політики наявна тоді, коли вона спрямована на досягнення суспільно значущих цілей і потребує підтримки основних учасників політичного процесу [6]. За цих умов суспільний інтерес набуває не лише нормативного, а й прикладного значення, оскільки слугує критерієм визначення пріоритетності рішень.

Категорія безпеки в умовах війни стає системоутворювальною для всієї публічної політики. Йдеться не тільки про військову безпеку у вузькому значенні, а й про безпеку правового порядку, управлінських процедур, інформаційного середовища, кадрового забезпечення, логістики публічних послуг і комунікації між владою та суспільством. Екстраординарні правові механізми мають узгоджуватися з критеріями правомірності, пропорційності й тимчасовості [5]. По суті, безпековий вимір публічної політики не зводиться до жорсткої централізації, а передбачає також збереження легітимності владних дій і контрольованості надзвичайних обмежень.

Публічність за умов війни не зникає, але зазнає істотної трансформації. У мирний період вона пов'язана з максимальною відкритістю процедур, широким доступом до інформації та інтенсивним громадським обговоренням. У воєнний час частина інформації обмежується з міркувань національної безпеки, комунікація влади централізується, а публічне обговорення окремих рішень істотно скорочується у часовому вимірі. Г. М. Куц, О. О. Безрук та І. Д. Денисенко підкреслюють, що сучасна публічна влада функціонує не лише через формально-правові інструменти, а й через політичні технології, стратегічну комунікацію, механізми довіри та символічне лідерство [1]. За таких умов публічність виражається меншою мірою через розгорнуту дискусію і більшою мірою через комунікативне забезпечення довіри до влади та зрозумілості її рішень.

Категорія довіри в кризових умовах набуває особливої ваги. За відсутності суспільної довіри навіть юридично обґрунтовані рішення можуть сприйматися як недостатньо легітимні або неефективні. У воєнний час довіра виконує інтегративну функцію, оскільки пов'язує державу, суспільство, місцеві громади, волонтерські мережі та інших суб'єктів публічної взаємодії. Вона формується не лише через формальну законність рішень, а й через якість політичної комунікації, послідовність державної позиції, прозорість пояснення дій і наявність у влади символічного ресурсу лідерства [1]. У цьому розумінні довіра постає одним із ключових нематеріальних ресурсів публічної політики воєнного часу.

Участь громадськості в період війни зберігає своє значення, хоча реалізується в іншому форматі, ніж у мирний час. Г. В. Музиченко наголошує, що сучасна публічна влада передбачає вертикальну організацію управління, взаємодію між різними суб'єктами публічного простору, а також використання різних форм участі громадськості у публічному управлінні [2]. Воєнний досвід України показав високу значущість самоорганізації населення, волонтерського руху, громадських ініціатив, територіальної згуртованості та локальної управлінської

спроможності. У зв'язку з цим участь у період війни переходить від класичних процедурних форм до більш гнучких, мережових і функціонально орієнтованих форматів [1; 2; 4].

Публічна політика в Україні в умовах воєнного стану реалізується через кілька взаємопов'язаних моделей.

Централізовано-мобілізаційна модель ґрунтується на концентрації повноважень, підвищенні ролі виконавчої вертикалі, прискоренні процесів ухвалення рішень і підпорядкуванні багатьох управлінських процедур логіці безпеки [3; 4]. Її функціональне значення полягає в забезпеченні оборони, оперативному реагуванні на загрози та збереженні цілісності держави. Поряд із цим вона містить ризики, пов'язані з надмірною концентрацією владних ресурсів і можливим звуженням інституційної автономії місцевого рівня [4; 5].

Адаптивно-партнерська модель формується на основі взаємодії державних органів, органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства, бізнесу та волонтерського сектору. Її значення зростає внаслідок того, що централізована система не може однаково результативно реагувати на всі локальні виклики в умовах масштабної війни. Ресурсом стійкості стають територіальні громади, мережі горизонтальної взаємодії, громадські ініціативи та локальні практики вирішення проблем. У цьому сенсі адаптивно-партнерська модель доповнює централізацію, пом'якшуючи жорсткість вертикалі гнучкістю місцевого рівня і соціальною мобілізацією [1; 2; 4].

Найточніше сучасний український досвід відображає гібридна модель. І. Осадца та І. Поліщук характеризують її як поєднання демократично-конституційного фундаменту з тимчасовою мобілізаційно-адміністративною надбудовою [4]. За такої конфігурації публічна політика не може бути ототожнена ні з класичною демократичною моделлю, ні з чистим надзвичайним адмініструванням. Вона поєднує легітимність базових інститутів із посиленням адміністративного контролю, обмеженням окремих прав, зміною інформаційного середовища та зростанням ролі спеціальних управлінських механізмів [4; 5]. Гібридність у цьому випадку відображає спосіб політичного пристосування до екстремальних умов.

Інституційна структура публічної політики воєнного часу має багаторівневий характер і не зводиться лише до діяльності центрального державного апарату. Значну роль у ній відіграють органи місцевого самоврядування, військові адміністрації, громадські організації, волонтерські мережі та інші суб'єкти публічного простору. Публічна політика реалізується як через владну вертикаль, так і через горизонтальні форми координації. Така багаторівневність підвищує загальну стійкість системи, оскільки поєднує централізоване управління з локальною адаптацією [2; 4] (табл. 1).

Таблиця 1

Основні характеристики публічної політики в Україні в умовах воєнного стану

Складник	Зміст
Концепти	суспільний інтерес, безпека, публічність, довіра, участь, легітимність
Моделі	централізовано-мобілізаційна, адаптивно-партнерська, гібридна
Інститути	органи державної влади, місцеве самоврядування, військові адміністрації, громадянське суспільство
Технології	стратегічні комунікації, цифровізація, кризове управління, правова адаптація, координаційні механізми

Джерело: створено автором за [1; 2; 3; 4; 6].

Особливе місце в цій системі посідають військові адміністрації. І. Павчук зазначає, що їхній адміністративно-правовий статус залежить від порядку створення та конкретних умов функціонування відповідної території [10]. Районні та обласні військові адміністрації

зберігають частину раніше закріплених повноважень, але одночасно реалізують додаткові функції у сфері оборони, громадської безпеки, порядку та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану [8; 10]. Військові адміністрації населених пунктів утворюються там, де органи місцевого самоврядування не можуть належним чином виконувати свої повноваження, що свідчить про їх стабілізаційний і компенсаторний характер [8; 10]. У дослідженнях вони розглядаються як ключовий інструмент поєднання державного та військового управління в умовах воєнного стану [4; 10].

Технологічний вимір публічної політики охоплює передусім стратегічні комунікації. Г. М. Куц, О. О. Безрук та І. Д. Денисенко показують, що стратегічна комунікація, механізми довіри та символічне лідерство входять до політико-технологічного виміру сучасної публічної влади [1]. Під час війни влада повинна не лише ухвалювати рішення, а й забезпечувати їх суспільне розуміння, пояснювати логіку дій, формувати атмосферу включеності населення до спільного політичного зусилля. За такого підходу комунікація виступає не зовнішнім супроводом політики, а її внутрішнім механізмом.

Вагоме місце посідає цифровізація. У матеріалах, присвячених реформуванню публічної служби, цифровізація в публічному секторі характеризується не просто як технічне оновлення, а як стратегічна зміна моделі управління від бюрократичної до більш динамічної, клієнтоорієнтованої й відкритої [7]. Її основними напрямками є електронне урядування, розвиток цифрових сервісів, розбудова ІКТ-інфраструктури, електронний документообіг, цифрове управління персоналом і підвищення цифрових компетентностей службовців [2; 7]. В умовах війни цифровізація забезпечує безперервність адміністративних процесів, доступність послуг для населення, оперативність обміну інформацією та гнучкість управлінських рішень [2; 7]. Разом із цим А. Мисишин звертає увагу на те, що розвиток передових технологій у війні пов'язаний із ризиками для демократії та прав людини, тому цифрова трансформація потребує належних правових та етичних запобіжників [9].

Технології кризового управління та правової адаптації також посідають помітне місце у структурі публічної політики. Г. В. Музиченко вказує на значення технологій прийняття рішень у публічному управлінні, цифровізації, медіації, практик ухвалення рішень в умовах конфлікту та сучасних викликів для ефективності органів публічної влади [2]. Це означає, що воєнний період вимагає від держави не лише оперативності, а й високого рівня процедурної гнучкості. Йдеться про здатність швидко змінювати організаційні формати, адаптувати компетенції органів влади, забезпечувати координацію між різними інституціями та одночасно зберігати нормативну визначеність рішень. Правова й організаційна адаптація створює умови для функціонування публічної політики в ситуації системної нестабільності [2; 3; 7].

Публічна політика в Україні в умовах війни за незалежність постає як складна багаторівнева система, у якій поєднуються взаємопов'язані концепти, моделі, інститути та технології. Її специфіка полягає у переході від відносно стабільної демократичної процедури до адаптивної системи надзвичайного врядування, яка не втрачає зв'язку з публічністю, суспільним інтересом і легітимністю. У такому розумінні публічна політика воєнного часу є особливою формою організації влади, що поєднує безпекову доцільність, кризову адаптацію, технологічну модернізацію та збереження основ публічного порядку [1; 4; 5; 9].

Висновки. В сучасних суспільно-політичних умовах система вироблення та реалізації рішень в Україні набула ознак складної багаторівневої організації, у якій поєднуються правові, політичні, управлінські, інституційні та технологічні складники. Її функціонування спрямоване на забезпечення державної стійкості, громадської безпеки, безперервності управління, координації ресурсів і підтримання суспільного порядку.

Воєнний формат врядування охоплює не лише надзвичайні рішення, а й механізми узгодження суспільних інтересів, підтримання легітимності влади та взаємодії між органами державної влади, місцевим самоврядуванням, військовими адміністраціями та громадянським суспільством. Його характерною рисою є поєднання демократичних засад із надзвичайними управлінськими інструментами.

У концептуальному вимірі визначальними є категорії суспільного інтересу, безпеки, публічності, довіри, участі та легітимності. У модельному вимірі функціонування відбувається через поєднання централізовано-мобілізаційної, адаптивно-партнерської та гібридної моделей. У технологічному вимірі особливого значення набувають стратегічні комунікації, цифровізація, кризове управління, правова адаптація та координаційні механізми.

Сучасна модель організації влади в Україні поєднує безпекову доцільність, інституційну гнучкість і збереження основ публічного порядку. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом впливу воєнних практик на повоєнну трансформацію системи публічної влади та відновлення демократичних процедур.

Література:

1. Куц Г. М., Безрук О. О., Денисенко І. Д. Публічна влада в Україні в умовах воєнного стану і терористичних загроз: політико-технологічний вимір. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. DOI: 10.5281/zenodo.15427769.
2. Музиченко Г. В. *Методичні рекомендації для практичних занять та самостійної роботи з дисципліни «Публічна влада та управління» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань С Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини спеціальності С2 Політологія ОПП «Політологія. Українські та європейські політичні студії»*. Одеса : Вид-во «Університет Ушинського», 2025. 70 с.
3. Нестеренко В. В. *Публічне управління в Україні у воєнний період* : кваліфікаційна робота зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». Вінниця, 2024. 62 с.
4. Осадца І., Поліщук І. Трансформація системи публічної влади в умовах воєнного стану у контексті гібридизації політичного режиму в Україні. *Історико-політичні проблеми сучасного світу. Modern Historical and Political Issues*. 2025. Т. 52. С. 137–146. DOI: 10.31861/mhpi2025.52.137-146.
5. Правова система України в умовах воєнного стану : збірник наукових праць / за заг. ред. О. О. Кота, А. Б. Гриняка, Н. В. Міловської, М. М. Хоменка. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 540 с.
6. Публічна політика : навчальний посібник / А. І. Неділько, В. П. Задорожний, В. В. Бойко. Полтава : ПолтНТУ, 2018. 225 с.
7. Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди Дня державної служби, м. Харків, 19 черв. 2025 р. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2025. 324 с. ISBN 978-617-8198-16-9.
8. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у трьох томах, м. Київ, 15–28 квіт. 2022 р. / ред. колегія: І. О. Дегтярьова, В. С. Куйбіда, П. М. Петровський та ін. ; уклад. Т. О. Мельник. Т. 1. Київ : ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. 217 с.
9. Mysyshyn A. *Advanced Technologies in the War in Ukraine: Risks for Democracy and Human Rights*. GMF, 2024. URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-10/Mysyshyn%20-%20Ukraine%20war%20tech%20-%20paper.pdf>
10. Pavchuk I. The administrative and legal status of military administrations in Ukraine depending on the order of their creation. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2024. № 2. P. 91–98.

References:

1. Kuts, H. M., Bezruk, O. O., & Denysenko, I. D. (2025). Publichna vlada v Ukraini v umovakh voiennoho stanu i terorystychnykh zahroz: polityko-tekhnolohichniy vymir [Public authority in Ukraine under martial law and terrorist threats: Political and technological dimension]. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*. DOI: 10.5281/zenodo.15427769. [in Ukrainian].

2. Muzychenko, H. V. (2025). *Metodychni rekomendatsii dlia praktychnykh zaniat ta samostiinoi roboty z dystsypliny "Publichna vlada ta upravlinnia"* [Methodological recommendations for practical classes and independent work in the discipline "Public Authority and Governance"]. Odesa: Vyd-vo "Universytet Ushynskoho". 70 s. [in Ukrainian].
3. Nesterenko, V. V. (2024). *Publichne upravlinnia v Ukraini u voiennyi period* [Public administration in Ukraine during the wartime period]: kvalifikatsiina robota zi spetsialnosti 281 "Publichne upravlinnia ta administruvannia". Vinnytsia. 62 s. [in Ukrainian].
4. Osadtsa, I., & Polishchuk, I. (2025). *Transformatsiia systemy publichnoi vlady v umovakh voiennoho stanu u konteksti hibrizatsii politychnoho rezhymu v Ukraini* [Transformation of the system of public authority under martial law in the context of hybridization of the political regime in Ukraine]. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu. Modern Historical and Political Issues*, 52, 137–146. DOI: 10.31861/mhpi2025.52.137-146. [in Ukrainian].
5. Kot, O. O., Hryniak, A. B., Milovska, N. V., & Khomenko, M. M. (Eds.). (2022). *Pravova systema Ukrainy v umovakh voiennoho stanu* [Legal system of Ukraine under martial law]. Odesa: Vydavnychiy dim "Helvetyka". 540 s. [in Ukrainian].
6. Nedilko, A. I., Zadorozhnyi, V. P., & Boiko, V. V. (2018). *Publichna polityka* [Public policy]: navchalnyi posibnyk. Poltava: PoltNTU. 225 s. [in Ukrainian].
7. *Publichna sluzhba: vektory reformuvannia v umovakh voiennoho stanu* [Public service: Vectors of reform under martial law]. (2025). *Zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf. z nahody Dnia derzhavnoi sluzhby, m. Kharkiv, 19 cherv. 2025 r.* Kharkiv: Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. 324 s. ISBN 978-617-8198-16-9. [in Ukrainian].
8. Dehtiarova, I. O., Kuibida, V. S., Petrovskyi, P. M., et al. (Eds.), & Melnyk, T. O. (Comp.). (2022). *Publichne upravlinnia ta administruvannia v umovakh viiny i v postvoiennyi period v Ukraini* [Public management and administration in wartime and in the post-war period in Ukraine]: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. u trokh tomakh, m. Kyiv, 15–28 kvit. 2022 r. (Vol. 1). Kyiv: DZVO "UMO" NAPN Ukrainy. 217 s. [in Ukrainian].
9. Mysyshyn, A. (2024). *Advanced technologies in the war in Ukraine: Risks for democracy and human rights*. GMF. Retrieved from: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-10/Mysyshyn%20-%20Ukraine%20war%20tech%20-%20paper.pdf>
10. Pavchuk, I. (2024). *The administrative and legal status of military administrations in Ukraine depending on the order of their creation*. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2, 91–98.

Maksym Ryaboshapko. Public policy in Ukraine under martial law: concepts, models and technologies

The article examines the specific features of the formation and implementation of public policy in Ukraine under martial law, with particular attention to its conceptual foundations, models of functioning, and contemporary governance technologies. The relevance of the topic is обусловлена by profound transformations of the political system caused by the full-scale war, which has led to the reorientation of public policy toward security priorities, the strengthening of the role of the executive branch, and the need for prompt managerial decision-making. The essence of public policy is analyzed as a complex, multi-level process that integrates the activities of state authorities, local self-government bodies, military administrations, and civil society institutions.

The study characterizes the main models of public policy in wartime, including the centralized-mobilization, adaptive-partnership, and hybrid models, which reflect different mechanisms of coordination and interaction among governance actors. Particular attention is paid to the role of digitalization, strategic communications, anti-crisis instruments, and rapid response mechanisms in ensuring the effectiveness of public policy. It is determined that the implementation of innovative governance technologies contributes to enhancing state resilience, preserving institutional capacity, and strengthening public trust in government.

It is concluded that public policy under martial law acquires a comprehensive character, combining democratic principles of openness and accountability with elements of centralization and emergency

governance, which constitutes a necessary precondition for ensuring national security, societal stability, and the effective post-war recovery of Ukraine.

Key words: *public policy, public authority, martial law, military administrations, digital technologies, strategic communications, Ukraine.*

Відомості про автора:

Рябошапко Максим – магістрант кафедри політичних наук факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 25.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 332.1:352(477+4-11)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-21>

Марк Савчук

ORCID: 0009-0005-1063-3885

СУБНАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Стаття досліджує потенціал субнаціонального рівня політики, як важливого драйвера у процесі економічного розвитку в Україні. Аналіз проведено з порівнянням практик країн Вишеградської групи у сфері децентралізації, фінансової автономії, стратегічного регіонального планування та публічно-приватного партнерства. Визначено, що ефективність регіонального розвитку у значній мірі залежить від інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, чіткого розмежування повноважень та наявності стійкої ресурсної бази. Особлива увага приділена теорії та практиці залучення інвестицій субнаціональними політичними акторами, розвитку малого і середнього підприємництва та впровадженню інструментів громадської участі як факторів підвищення якості врядування та соціальної довіри. Продемонстровано, що синтез фінансової автономії з інституційними гарантіями віднадмірної централізації створює умови для формування конкурентоспроможних регіональних економік. Також у статті розглядаються ризики імплементації міжнародного досвіду, зокрема через унікальні виклики, що повстали перед Україною, як от війна та нерівномірні руйнування. Наголошується на необхідності адаптації інструментів регіональної політики до вітчизняного контексту, із урахуванням потреби та викликів відбудови та євроінтеграційного курсу. Зроблено висновки, що системне використання напрацювань країн Вишеградської групи здатне підвищити ефективність державної політики регіонального розвитку, посилити економічну самодостатність громад та забезпечити довгострокову стабільність національної економіки.

Ключові слова: субнаціональна політика, децентралізація, регіональний розвиток, публічно-приватне партнерство, місцеве самоврядування, Вишеградська група, економічна політика.

Вступ. На сучасному етапі трансформації державного управління в Україні роль регіонального та місцевого рівнів значно зросла у забезпеченні економічної стійкості та соціальної стабільності. Актуальність дослідження посилюється необхідністю одночасного вирішення безпекових та соціально-економічних завдань у контексті повномасштабної війни. Відновлення держави передбачає не лише фізичну реконструкцію інфраструктури, але й формування ефективної інституційної моделі управління, здатної забезпечити стійке економічне зростання. У цьому контексті євроінтеграційний курс України зумовлює орієнтацію на стандарти та практики Європейського Союзу, що актуалізує звернення до досвіду країн Центрально-Східної Європи як прикладу успішної трансформації, географічно та історично наближеного до нас. Європейська практика є свідченням того, що ефективна децентралізація, підкріплена інституційними гарантіями та фінансовими ресурсами, здатна забезпечити якісні зміни у структурі регіональних економік. Виходячи з цього, особливого значення набуває аналіз практик держав, які пройшли подібний шлях трансформації та інтеграції до європейського простору. З огляду на стратегічний курс України на євроінтеграцію та необхідність швидкого відновлення зруйнованих територій, питання адаптації ефективних моделей субнаціонального управління набуває не лише теоретичного, а й прикладного значення.

© М. Савчук, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Матеріал і методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних дослідників у сфері регіональної політики, децентралізації та економічного розвитку, зокрема роботи Варченко О., Возняк Г., Ткачука А., Артьомова І. та інших. Емпіричну базу сформовано на основі узагальнення практик субнаціонального управління у країнах Вишеградської групи, зокрема у контексті фінансової автономії, стратегічного планування та взаємодії державного і приватного секторів. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, серед яких порівняльний аналіз для виявлення спільних та відмінних рис інституцій субнаціонального управління, системний підхід до оцінки взаємозв'язків між фінансовими ресурсами та спроможністю місцевих органів влади, а також методи узагальнення та синтезу для формування рекомендацій щодо адаптації кращих практик Вишеградської четвірки до українського контексту.

Метою статті є аналіз перспектив субнаціонального рівня політики як інструменту економічного розвитку в українських регіонах та оцінка можливостей адаптації практик країн Вишеградської групи у сфері децентралізації, фінансової автономії й регіонального управління в умовах потенційного повоєнного відновлення.

Результати і обговорення. Інституційна структура субнаціонального врядування в Україні та державах Центрально-Східної Європи загалом вибудовується за схожою логікою, що відповідає континентальній моделі організації публічної влади. Вона передбачає поєднання інститутів виборного представництва з ієрархічно організованою системою державного управління. Визначальною ознакою цієї моделі є наділення органів місцевого самоврядування певним рівнем автономії в межах законодавчо встановлених рамок, що, з одного боку, забезпечує можливість адаптивного реагування на локальні потреби, а з іншого – зберігає вагомий вплив центральних органів влади. Водночас, в умовах воєнного стану та необхідності післявоєнної відбудови актуалізується потреба у запозиченні ефективних інституційних рішень і практик із досвіду країн Вишеградської групи, які, з огляду на близькість історико-політичного контексту, можуть бути релевантними для адаптації в Україні з метою стимулювання економічного розвитку та підвищення якості місцевого врядування.

Вітчизняна децентралізаційна реформа, значною мірою інспірована досвідом держав центрально-східної Європи та обґрунтовано розглядається як одна з найбільш результативних. Водночас принципова різниця між Україною та країнами Вишеградської групи полягає у специфіці імплементації реформ. У державах Центрально-Східної Європи трансформації відбувалися комплексно, охоплюючи паралельні зміни у ключових сегментах публічного управління. Натомість в українському випадку реформи часто мали дискретний характер і часто здійснювалися без належної міжсекторальної, чи міжвідомчої координації, що знижувало їхній кумулятивний ефект на регіональному рівні. У цьому контексті децентралізацію доцільно інтерпретувати не як сукупність формалізованих змін у розподілі ресурсів і повноважень, а як цілісну управлінську парадигму, орієнтовану на системне зміцнення спроможності територіальних громад. Йдеться про послідовне розширення їхньої ресурсної бази та інституційної суб'єктності. Саме реалізація такого підходу дозволила країнам Вишеградської четвірки не лише підвищити рівень локальної самоврядності, але й забезпечити стаке залучення інвестицій у розвиток інфраструктури, водночас скорочуючи міжрегіональні диспропорції. З огляду на це, для України перспективним є подальше поглиблення моделі фінансової децентралізації шляхом формування стабільних і передбачуваних джерел наповнення місцевих бюджетів, а також інституціоналізація спроможності субнаціонального рівня до вироблення самостійних політик, спрямованих на забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Станом на сьогодні зберігається низка не врегульованих проблем, пов'язаних із обмеженою інституційною спроможністю територіальних громад щодо реалізації делегованих

повноважень, а також із недостатньою визначеністю у розмежуванні компетенцій між органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та військовими адміністраціями [1]. У цьому зв'язку одним із ключових завдань подальшого поглиблення децентралізації в Україні є формування чіткої та узгодженої системи розподілу повноважень і відповідальності на локальному рівні, що дозволить мінімізувати дублювання функцій між різними рівнями публічної влади. Зокрема, передача ширших повноважень у сфері надання соціальних послуг створює передумови для того, щоб громади самостійно визначали обсяг і формат їхнього надання відповідно до специфіки локальних потреб. Це, своєю чергою, може сприяти підвищенню якості та доступності послуг, а також посиленню соціальної інтеграції, що є особливо актуальним для територій, які зазнали впливу воєнних дій і характеризуються значною кількістю внутрішньо переміщених осіб [2].

Ефективність виконання громадами покладених на них функцій безпосередньо корелює з обсягом наявних ресурсів і якістю їхнього управління. Відтак фінансова автономія місцевих органів влади виступає визначальним чинником економічного розвитку територій. У країнах Вишеградської четвірки сформовано розвинені механізми фінансової децентралізації, в межах яких суттєва частка доходів місцевих бюджетів забезпечується за рахунків власних податкових надходжень. Зокрема, у Польщі функціонує одна з найбільш стійких моделей муніципального фінансування, де вагому роль відіграють надходження від податку на доходи фізичних осіб та інших локальних податків, що забезпечує бюджетну стабільність. У Чехії застосовується система пропорційного розподілу податкових надходжень, включаючи податок на додану вартість і податок на доходи фізичних осіб, що також формує значну частину доходів місцевих бюджетів. Подібні механізми сприяють фінансовій передбачуваності та створюють умови для довгострокового планування регіонального розвитку. В Україні, попри зростання доходів місцевих бюджетів навіть в умовах повномасштабної війни та вилучення військового компоненту ПДФО, ключовим обмеженням залишається їхній абсолютний обсяг, який поки не є співставним із європейськими показниками, необхідними для реалізації масштабних інфраструктурних і розвиткових проєктів. До того ж між громадами часто є колосальний розрив у доходах відносних на душу населення, що не може покриватися з центрального бюджету. Водночас польська модель фінансової автономії демонструє, що закріплення значної частини податкових надходжень на місцевому рівні стимулює розвиток малого підприємництва, сприяє створенню робочих місць і активізує економічну діяльність, оскільки ресурси залишаються в межах регіону та реінвестуються в його розвиток [3].

У випадку Угорщини децентралізаційні перетворення також були спрямовані на розширення участі місцевих громад у процесах прийняття управлінських рішень, однак їхня ефективність значною мірою обмежується тенденціями до централізації влади на національному рівні. Це підкреслює важливість інституційного забезпечення демократичних засад розвитку в Україні, зокрема на субнаціональному рівні, з метою запобігання концентрації владних повноважень у центрі [4]. За умов високого рівня загальнонаціональної невизначеності механізми матеріального стимулювання регіонів залишаються вразливими, оскільки перерозподіл значних фінансових ресурсів може залежати від політичних рішень вузького кола впливових акторів. У цьому контексті розвиток незалежних медіа, підвищення якості освіти та формування зрілої політичної культури як складових загальнонаціональної стратегії набувають прикладного значення, оскільки створюють підґрунтя для формування ефективної моделі регіонального економічного розвитку та конкуренції на субнаціональному рівні, заснованої на ринкових принципах і захищеної від надмірного втручання потенційного автократа [5, с. 11–13].

Також Україні доцільно активніше інтегрувати управлінські підходи країн Вишеградської четвірки у сфері розроблення регіональних стратегій розвитку, які ґрунтуються на

поглибленому аналізі соціально-економічних індикаторів і дозволяють ідентифікувати пріоритетні напрями інвестування та економічної спеціалізації територій. У контексті стратегічного планування важливою є практика, за якої муніципалітети та регіони в цих державах законодавчо зобов'язані формувати багаторічні фінансові прогнози, що забезпечує раціональніший розподіл ресурсів і знижує ризики виникнення бюджетних дисбалансів. Поряд із цим застосовується програмно-цільовий підхід до бюджетування, який передбачає орієнтацію не на структуру витрат, а на досягнення конкретних результатів, що дозволяє узгоджувати фінансування з визначеними стратегічними пріоритетами та підвищувати підзвітність реалізації публічних політик.

Вагомим елементом регіонального розвитку є також формування інвестиційних стратегій на рівні громад, які мають враховувати інтереси різних економічних акторів та координувати їхні інвестиційні наміри. Такий підхід передбачає синергійне використання ресурсів різних інвесторів з метою максимізації сукупного ефекту від інвестицій та прискорення економічного зростання територій. Водночас реалізація інвестиційних проєктів потребує не лише фінансових ресурсів, а й належно підготовленої матеріально-просторової бази – зокрема доступних земельних ділянок відповідного цільового призначення, інфраструктурно забезпечених об'єктів нерухомості, а також спрощених адміністративних процедур, що належать до сфери відповідальності місцевої влади. У цьому контексті інвестиційна політика має бути тісно інтегрована з просторовим плануванням, управлінням земельними ресурсами та комунальним майном, оскільки розбалансування цих сфер може суттєво знижувати ефективність використання інвестиційних ресурсів [6]. Досвід Польщі свідчить, що системне стратегічне планування на регіональному рівні сприяє посиленню економічної інтеграції, зменшенню міжрегіональних диспропорцій та стимулюванню сталого економічного зростання. В українських умовах подібні підходи можуть бути адаптовані, зокрема, для розвитку відносно безпечних територій із високим туристичним потенціалом, таких як Карпатський чи Подільський регіони. Це передбачає активне залучення як внутрішніх, так і міжнародних туристичних потоків, а також розвиток відповідної інфраструктури, яка, попри наявні позитивні приклади, загалом залишається менш розвиненою порівняно з європейськими стандартами.

Окрім цього, регіональні стратегії розвитку виконують функцію інструмента для визначення пріоритетів залучення зовнішнього фінансування, зокрема від Європейського Союзу та міжнародних фінансових інституцій. Україна може ефективніше використовувати такі механізми для підтримки стратегічно важливих проєктів, особливо у сфері відновлення критичної інфраструктури та реконструкції постраждалих територій. Попередні ініціативи щодо залучення окремих держав-партнерів до відбудови конкретних регіонів демонстрували потенціал подібної моделі співпраці, однак із часом відповідний дискурс втратив системність. Його відновлення, з акцентом на прямій взаємодії субнаціональних одиниць із урядами країн-партнерів, може забезпечити не лише фінансові ресурси, але й доступ до інноваційних технологій та сучасних управлінських практик, що сприятиме пришвидшенню європейської інтеграції України.

З урахуванням національних особливостей принципово важливим є залучення територіальних громад і місцевого бізнесу до процесів розроблення та реалізації стратегій розвитку, із забезпеченням прозорості процедур і врахуванням інтересів усіх стейкхолдерів. Це створює передумови для зміцнення соціальної згуртованості, підвищення довіри до органів місцевої влади та досягнення довгострокових позитивних результатів у відновленні регіонів. У цьому контексті публічно-приватне партнерство виступає ефективним інструментом стимулювання регіонального економічного розвитку, особливо за умов обмежених бюджетних можливостей. У країнах Вишеградської четвірки цей механізм активно застосовується для

модернізації інфраструктури, підвищення якості публічних послуг, створення нових робочих місць і залучення інвестицій. Зокрема, у Польщі та Чехії завдяки належному нормативно-правовому забезпеченню та розвиненим інструментам оцінки ризиків вдалося оптимізувати бюджетні витрати на інфраструктурні проєкти та ефективно інтегрувати приватний капітал у вирішення регіональних соціально-економічних завдань.

Досвід країн Вишеградської четвірки у сфері реалізації публічно-приватного партнерства може слугувати для України важливим орієнтиром, однак його імплементація потребує адаптації з урахуванням національних особливостей і поточних викликів. Ключовим обмеженням для вітчизняних регіонів залишається низький рівень довіри до інвестиційного середовища, зумовлений недостатнім захистом прав інвесторів і нестабільністю нормативно-правової бази. Водночас практика країн Вишеградської групи демонструє, що наявність чітко визначеного правового поля, яке регламентує взаємодію між публічними та приватними акторами, виступає одним із визначальних чинників успішності таких проєктів. Для України впровадження подібного підходу може забезпечити підвищення передбачуваності договірних відносин, стимулювати участь приватного сектору в інфраструктурних ініціативах і розширити можливості залучення іноземного капіталу.

Не менш важливою складовою є розробка прозорої методології оцінки ризиків у межах публічно-приватних проєктів. Зокрема, у Словаччині на етапі планування здійснюється комплексний аналіз потенційних ризиків, що дозволяє мінімізувати ймовірність фінансових втрат і управлінських збоїв як для органів влади, так і для приватних партнерів. В Україні ж цей компонент часто залишається недостатньо розвиненим, що негативно впливає на реалізацію проєктів. Запозичення відповідних практик сприятиме підвищенню якості стратегічного планування, зменшенню фінансових ризиків і забезпеченню довгострокової ефективності інвестиційних ініціатив. Україна має значний потенціал для розвитку публічно-приватного партнерства, особливо в умовах необхідності швидкого відновлення. Реалізація інфраструктурних проєктів, модернізація освітніх і медичних закладів, а також розвиток енергетичних потужностей можуть істотно виграти від залучення приватного капіталу та фінансових інструментів Європейського Союзу. У цьому контексті особливої ваги набуває формування належного правового та інституційного забезпечення, включаючи створення чітких правил захисту інтересів сторін, механізмів розподілу ризиків і спеціалізованих інституцій підтримки публічно-приватного партнерства [7].

Значний потенціал для застосування механізмів публічно-приватного партнерства має також освітня сфера, фінансування якої суттєво покладається на місцеві бюджети і яка зазнала значних втрат унаслідок пандемії та воєнних подій. Залучення приватного сектору до модернізації освітньої інфраструктури може сприяти підвищенню якості навчання та кращій адаптації освітніх програм до потреб ринку праці. Зокрема, у Польщі практикується співпраця з бізнесом у частині фінансування стажувань і розроблення освітніх програм, орієнтованих на сучасні галузі, такі як інформаційні технології та модерна інженерія. Аналогічно, у сфері охорони здоров'я публічно-приватне партнерство може виступати важливим інструментом модернізації медичної інфраструктури, підвищення доступності послуг у сільських регіонах і зниження бюджетного навантаження. Наприклад, у Чехії приватні компанії залучаються до будівництва та управління медичними закладами, що дозволяє поєднати інвестиційну привабливість із високими стандартами обслуговування. Водночас ефективність таких підходів в Україні залежить від комплексності реформ у сфері охорони здоров'я, зокрема від переходу до більш ефективних моделей фінансування, таких як страхова медицина, що сприятиме підвищенню конкуренції та ефективності управління ресурсами.

Польща, Чехія та Словаччина яскраво демонструють ефективні практики залучення громадян до процесів ухвалення локальних рішень, що лишає позитивний слід на

якості врядування та рівень суспільної довіри. Інструменти громадської участі – включаючи публічні консультації, громадські слухання та різноманітні цифрові платформи – дозволяють враховувати позиції мешканців при формуванні локальної політики. В українському контексті впровадження подібних механізмів може стати важливим кроком до посилення легітимності місцевої влади. Зокрема, більше поширення практик громадського бюджетування та консультацій із ширшим загалом сприятиме активнішому залученню населення до визначення пріоритетів розвитку, включаючи інфраструктурні проєкти чи екологічні ініціативи. Це не лише підвищує якість рішень завдяки врахуванню локальної специфіки, але й сприяє прозорості управління. Регулярна звітність і відкритий діалог із громадськістю створюють додаткові механізми контролю, що, своєю чергою, знижує корупційні ризики та підвищує ефективність використання ресурсів, що є критично необхідним у вітчизняних реаліях.

Важливим напрямом економічного розвитку, який активно підтримується на локальному рівні країнами Вишеградської четвірки, є стимулювання малого та середнього підприємництва через формування сприятливого інституційного середовища для інновацій та бізнес-активності. У цих державах функціонує розгалужена система підтримки невеликого бізнесу, що включає фінансові інструменти, консультаційні послуги та освітні програми. Зокрема, застосовуються механізми мікрокредитування, грантового фінансування інноваційних проєктів і податкових стимулів, які знижують бар'єри входу на ринок і сприяють створенню нових підприємств. Для України адаптація таких підходів є особливо актуальною в умовах трансформації економіки, оскільки розвиток підприємництва забезпечує створення робочих місць, активізацію внутрішнього ринку та інтеграцію економічно активного населення у процеси регіонального розвитку. Одним із практичних кроків може стати створення регіональних бізнес-інкубаторів, які надаватимуть підприємцям консультаційну підтримку, доступ до експертного середовища, інфраструктури та ресурсів, необхідних для запуску й масштабування бізнесу [8].

Фінансові інструменти відіграють визначальну роль у стимулюванні підприємницької активності. У країнах Вишеградської групи активно застосовуються пільгові кредитні програми, субсидії та гранти для підтримки інноваційних підприємств. В Україні доцільно розширювати доступ до подібних механізмів, зокрема мікрокредитування, що є критично важливим для стартапів і молодих підприємців. Паралельно підтримка інновацій через грантові програми може стати ключовим фактором розвитку високотехнологічних секторів економіки та залучення молоді до підприємницької діяльності. Важливу роль відіграють і освітні ініціативи: у країнах Вишеградської четвірки широко впроваджуються навчальні програми, тренінги та семінари, спрямовані на розвиток управлінських і фінансових компетенцій підприємців. Для України актуальним є формування системи підготовки підприємців, яка поєднуватиме базові знання з ведення бізнесу зі спеціалізованими навичками в окремих галузях, таких як ІТ, аграрний сектор чи «зелені» технології. Додатково створення платформ для обміну досвідом і розвитку професійних мереж сприятиме формуванню підприємницької екосистеми, здатної генерувати інновації та забезпечувати сталий економічний розвиток.

Висновок. Проведений аналіз свідчить, що субнаціональний рівень влади в Україні може стати ключовим інструментом економічного відновлення за умови забезпечення інституційної спроможності, ресурсної автономії та ефективного стратегічного планування. Досвід країн Вишеградської четвірки демонструє ефективність комплексного підходу до децентралізації, фінансової автономії, публічно-приватного партнерства, розвитку малих і середніх підприємств та активного залучення громадян до управлінських процесів. Для України важливим є запозичення практик формування багаторічних фінансових прогнозів, програмного бюджетування, інвестиційних стратегій, а також механізмів прозорості та підзвітності, що підвищують довіру населення та залучають приватні та міжнародні інвестиції. Адаптація цих

підходів до специфіки українських регіонів, врахування воєнних викликів та поєднання з місцевим бізнесом і громадами дозволить підвищити інвестиційну привабливість, стимулювати економічний розвиток, покращити якість послуг та створити передумови для сталого регіонального розвитку, що сприятиме прискореній інтеграції України у європейські економічні та управлінські стандарти.

Література:

1. Куйбіда В. С., Казюк Я. М., Ганущак Ю. І. Щодо розмежування повноважень органів місцевого самоврядування при формуванні його спроможності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 221–228.
2. Стешенко Т., Зозуля А. Місцеве самоврядування та реформа децентралізації під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 104–107.
3. Bywalec G. Rol decentralizacji w realizacji funkcji finansów publicznych. *Folia Oeconomica*. 2005. № 185. С. 23–39.
4. Campbell A., Coulson A. Into the mainstream: Local democracy in Central and Eastern Europe. *Local Government Studies*. 2006. Vol. 32. С. 543–561.
5. Локальна демократія: роль громад та органів місцевого самоврядування: матеріали науково-практичного круглого столу (Суми, 10 травня 2024 р.). Суми: Сумський державний університет, 2024. 58 с.
6. Kamba-Kibatshi M. Kształtowanie inwestycji lokalnych w Polsce jako jeden z warunków jej rozwoju przed przystąpieniem do strefy wspólnej waluty. *Seria: Administracja i Zarządzanie*. 2012. № 20. С. 103–113.
7. Носков О. М. Публічно-приватне партнерство органів місцевого самоврядування та малого і середнього бізнесу: інноваційні підходи в українських громадах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. № 14. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-02-05>
8. Петришина М. О. Органи місцевого самоврядування в системі інноваційних відносин: проблеми та перспективи. У: *Концептуальні засади правового забезпечення інноваційної політики України: монографія* / за заг. ред. Д. В. Задихайла та ін. Харків: Право, 2014. С. 71–96.

References:

1. Kuibida, V. S., Kaziuk, Ya. M., & Hanushchak, Yu. I. (2024). Shchodo rozmezhuвання povnovazhen orhaniv mistsevoho samovriaduvannya pry formuvanni yoho spromozhnosti [On the delimitation of powers of local self-government bodies in the formation of their capacity]. *Investysii: praktyka ta dosvid*, 6, 221–228. [in Ukrainian].
2. Steshenko, T., & Zozulia, A. (2024). Mistseve samovriaduvannya ta reforma detsentralizatsii pid chas voiennoho stanu [Local self-government and decentralization reform under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, (3), 104–107. [in Ukrainian].
3. Bywalec, G. (2005). Rol decentralizacji w realizacji funkcji finansów publicznych. *Folia Oeconomica*, (185), 23–39.
4. Campbell, A., & Coulson, A. (2006). Into the mainstream: Local democracy in Central and Eastern Europe. *Local Government Studies*, 32, 543–561.
5. Lokalnademokratiia: rol hromad ta orhaniv mistsevoho samovriaduvannya: materialy nauково-praktychnoho kruhloho stolu (Sumy, 10 travnia 2024 r.) [Local democracy: the role of communities and local self-government bodies: proceedings of the scientific-practical roundtable]. (2024). Sumy: Sumy State University. [in Ukrainian].
6. Kamba-Kibatshi, M. (2012). Kształtowanie inwestycji lokalnych w Polsce jako jeden z warunków jej rozwoju przed przystąpieniem do strefy wspólnej waluty. *Seria: Administracja i Zarządzanie*, (20), 103–113.
7. Noskov, O. M. (2024). Publichno-pryvatne partnerstvo orhaniv mistsevoho samovriaduvannya ta maloho i serednoho biznesu: innovatsiini pidkhody v ukrainskykh hromadakh [Public-private partnership of local self-government bodies and SMEs: innovative approaches in Ukrainian communities]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannya*, (14). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-14-02-05> [in Ukrainian].

8. Petryshyna, M. O. (2014). Orhany mistsevoho samovriaduvannia v systemi innovatsiinykh vidnosyn: problemy ta perspektyvy [Local self-government bodies in the system of innovative relations: problems and prospects]. In D. V. Zadykhailo (Ed.), *Kontseptualni zasady pravovoho zabezpechennia innovatsiinoi polityky Ukrainy* (pp. 71–96). Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].

Mark Savchuk. Subnational policy as a driver of ukraine's economic development: adaptation of the Visegrad Group countries' experience

The article examines the potential of the subnational level of governance as a significant driver of economic development in Ukraine. The analysis is conducted through a comparative perspective on the practices of the Visegrad Group countries in the fields of decentralization, fiscal autonomy, strategic regional planning, and public-private partnerships. It is determined that the effectiveness of regional development largely depends on the institutional capacity of local self-government bodies, the clear delineation of competences, and the availability of a sustainable resource base. Particular attention is paid to the theory and practice of investment attraction by subnational political actors, the development of small and medium-sized enterprises, and the implementation of participatory governance instruments as factors enhancing the quality of governance and social trust. It is demonstrated that the synthesis of fiscal autonomy with institutional safeguards against excessive centralization creates favorable conditions for the formation of competitive regional economies. The article also addresses the risks associated with the implementation of international experience, particularly in light of the unique challenges faced by Ukraine, such as war and uneven territorial destruction. Emphasis is placed on the necessity of adapting regional policy instruments to the domestic context, taking into account the needs and challenges of reconstruction and the European integration trajectory. The study concludes that the systematic application of the Visegrad Group countries' experience can enhance the effectiveness of state regional development policy, strengthen the economic self-sufficiency of local communities, and ensure the long-term stability of the national economy.

Key words: subnational policy, decentralization, regional development, public-private partnership, local self-government, Visegrad Group, economic policy.

Відомості про автора:

Савчук Марк – аспірант кафедри політології філософського факультету, Львівський національний університет імені Івана Франка.

Дата першого надходження статті до видання: 16.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 323.21:342.7:351

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-22>

Тетяна Струтинська
ORCID: 0000-0003-3328-628X

Тарас Курус
ORCID: 0009-0007-8167-2683

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ: ВІД КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ДО ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТАНДАРТІВ

У статті проаналізовано систему нормативно-правового регулювання відкритих даних в Україні як фундаментального інструменту забезпечення прозорості влади та цифрової трансформації державного управління. Досліджено еволюцію правової бази: від конституційних гарантій права на інформацію до деталізованих стандартів, закріплених у Законі «Про доступ до публічної інформації» та Постанові КМУ № 835. Особливу увагу приділено змістовній трансформації принципів відкритості, зокрема інтероперабельності, яка в сучасних умовах розглядається не лише як технічна вимога, а як комплексний стандарт якості та сумісності публічної інформації. Обґрунтовано роль суб'єктів владних повноважень як ключових розпорядників, чия діяльність безпосередньо впливає на рівень демократичності та відкритості політичної системи. Висвітлено технологічні аспекти реалізації державної політики, зокрема впровадження інтерфейсів прикладного програмування (API) та концепції «даних високої цінності» (HVD). Перехід до автоматизованої обробки та гарантування стабільної роботи цифрової інфраструктури є необхідною умовою для розбудови сучасної системи цифрової держави. Виявлено критичні бар'єри у забезпеченні доступу до відкритих даних, пов'язані з недосконалістю механізмів адміністративної відповідальності та складністю ідентифікації відповідальних осіб у структурах органів влади. На основі аналізу судової статистики та міжнародного досвіду (зокрема Міжнародної Хартії відкритих даних) запропоновано шлях удосконалення інституту відповідальності через її персоналізацію.

Ключові слова: відкриті дані, публічна інформація, прозорість влади, електронне урядування, цифрова трансформація.

Вступ. Право людини на інформацію є фундаментом демократичного суспільства та має в Україні конституційне підґрунтя. У сучасних умовах розвитку цифрової держави відкриті дані трансформуються з пасивного інструменту звітності у стратегічний ресурс публічного управління. Ефективність функціонування «держави у смартфоні» безпосередньо залежить від якості нормативного регулювання, яке має не лише гарантувати доступ до інформації, а й забезпечувати її технологічну придатність для автоматизованої обробки. Питання відкритості даних та їхнього впливу на державне управління досліджують різні науковці. Вони розглядають відкриті дані як специфічну технологію е-уряду, що забезпечує інформаційну складову прийняття якісних управлінських рішень. Проте динамічність законодавства потребує постійного оновлення наукового дискурсу.

Мета та завдання статті. Мета статті – розкрити структуру та динаміку нормативно-правового регулювання відкритих даних в Україні, ідентифікувати ключові принципи оприлюднення інформації та обґрунтувати необхідність переходу до функціональної моделі відповідальності розпорядників. Для досягнення поставленої мети було визначено такі

© Т. Струтинська, Т. Курус, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

основні завдання: проаналізувати конституційні засади та еволюцію законодавства України у сфері доступу до публічної інформації; дослідити ключові принципи функціонування відкритих даних; охарактеризувати технічні та організаційні вимоги до оприлюднення наборів даних, зокрема роль інтерфейсів прикладного програмування (API) та Єдиного державного веб-порталу відкритих даних; виявити проблемні аспекти адміністративної відповідальності за порушення законодавства про доступ до інформації та запропонувати механізми їх подолання; зіставити національне регулювання з міжнародними стандартами.

Методи. Методологічну основу статті становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, що дозволили забезпечити всебічність аналізу. Системно-структурний метод використано для аналізу нормативно-правових актів від Конституції України до підзаконних актів (Постанови № 835), що у сукупності формують цілісну нормативну базу. Порівняльно-правовий метод застосовано для порівняння різних редакцій Постанови № 835 (зокрема в частині еволюції принципу інтероперабельності) та зіставлення українського законодавства з європейськими нормами щодо «даних високої цінності» (HVD). Статистичний метод дозволив проаналізувати динаміку оновлення нормативної бази (понад 40 змін за період 2016–2025 рр.) та ефективність судового розгляду справ про адміністративні правопорушення. Математичне моделювання використано для оцінки гарантованої доступності державної IT-інфраструктури (максимальний показник 96.7%) порівняно з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. У частині другій статті 34 Конституції України закріплено, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Окрім цього, стаття 31 гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а стаття 32 надає кожному громадянину право ознайомлюватися з відомостями про себе, які зберігаються в органах державної влади чи місцевого самоврядування, а також – право на судовий захист у разі поширення недостовірної інформації або порушення права на приватність. Ці положення Конституції визначили правові орієнтири для формування сучасної політики відкритості держави та стали основою подальшого розвитку законодавства у сфері доступу до інформації.

Основою відкритих даних в Україні є Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2] від січня 2011 року. Цей Закон визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес. Згідно зі статтею 5 доступ до інформації забезпечується шляхом: систематичного та оперативного оприлюднення інформації: в офіційних друкованих виданнях; на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; на єдиному державному веб-порталі відкритих даних; на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом; надання інформації за запитом на інформацію.

Як визначено у статті 10⁻¹ публічна інформація у формі відкритих даних – це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизовану обробку електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання та поширення. Будь-хто може вільно копіювати та поширювати публічну інформацію у форматі відкритих даних, у тому числі для комерційного використання чи створення власних продуктів, але з обов'язковим зазначенням джерела. Перелік наборів даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, вимоги до формату і структури таких наборів даних, періодичність їх оновлення визначаються Кабінетом Міністрів України. При цьому до такого переліку Кабінет Міністрів України обов'язково включає інформацію, доступ до якої у формі відкритих даних передбачено законом.

Створення та забезпечення функціонування єдиного державного веб-порталу відкритих даних здійснюється центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері електронного урядування.

Стаття 13 закону визначає коло розпорядників, які зобов'язані забезпечувати відкритість та доступність даних для громадян. У ній наведено п'ять основних категорій таких розпорядників, серед яких ключове місце посідають суб'єкти владних повноважень. Саме вони формують найбільший обсяг публічної інформації, визначають державну політику у сфері відкритих даних, та відіграють провідну роль у цифровій трансформації держави. У межах цієї роботи акцент зроблено саме на них, адже їхня діяльність безпосередньо впливає на ефективність процесів відкриття даних та рівень прозорості влади. Такий фокус дозволяє глибше дослідити механізми взаємодії між державою та суспільством у контексті розвитку відкритих даних в Україні

Важливим доповненням до Закону України «Про доступ до публічної інформації» є Постанова Кабінету Міністрів України № 835 від 21 жовтня 2015 року [3], якою затверджено положення про набори даних, що підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних. Важливо підкреслити, що цей документ є динамічним нормативним актом, який постійно оновлюється у відповідь на суспільні потреби та технологічні виклики. Лише у період з 2016 по 2025 роки до неї було внесено понад 40 змін, останні з яких ухвалені у червні 2025 року. Така частота коригувань свідчить про те, що держава активно розширює та деталізує вимоги до відкритих даних, поступово охоплюючи нові сфери діяльності: від фінансової звітності органів влади та даних про використання бюджетних коштів – до інформації про екологічний стан, транспортну інфраструктуру та безпекові показники. Ця постанова є ключовим інструментом державної політики у сфері відкритих даних, оскільки вона безпосередньо впливає на якість, повноту та стандартизацію інформації, доступної громадянам та бізнесу.

Для ефективного функціонування цифрової держави важливим є не лише визначення переліку обов'язкових наборів даних, але й встановлення чітких правил й методів їх

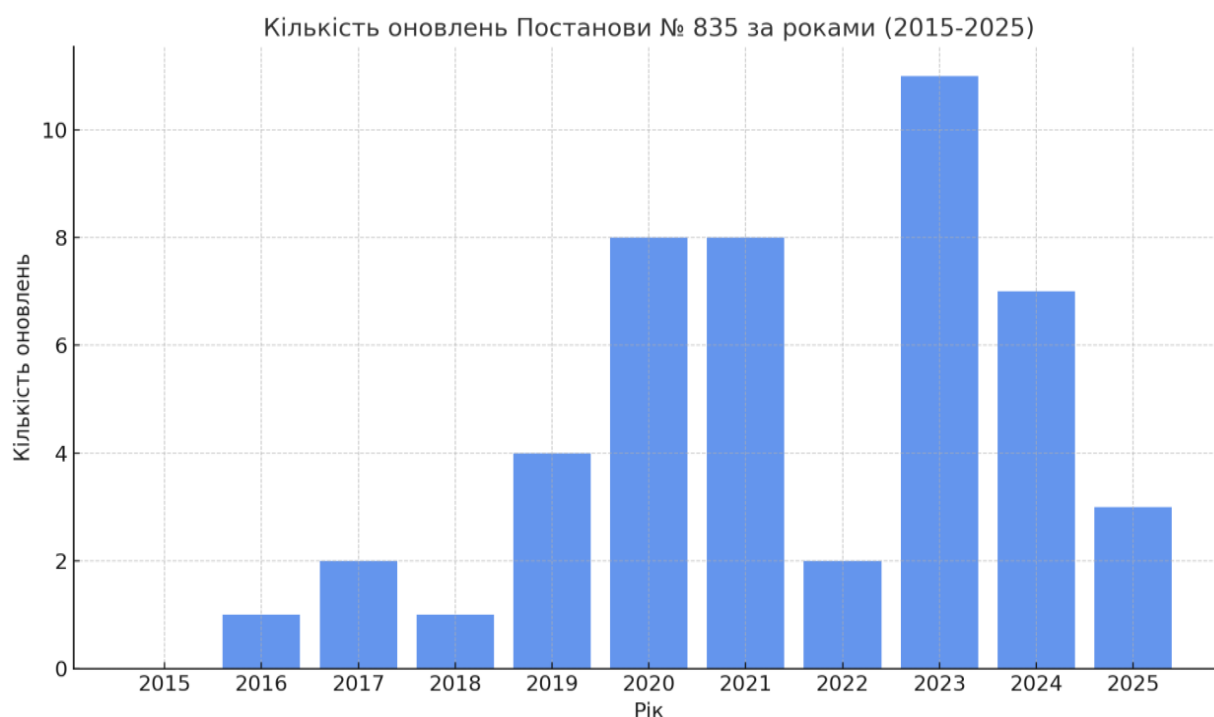

Рис. 1. Динаміка змін до постанови № 835 з моменту ухвалення у жовтні 2015 року

публікації та читання. Постанова закріплює шляхові принципи, які мають бути дотримані усіма розпорядниками інформації під час оприлюднення відкритих даних: відкритість за замовчуванням, оперативність, доступність використання, інтероперабельність, постійна застосовність, інклюзивність розвитку. Детальніше розглянемо ці принципи.

Відкритість за замовчуванням – це забезпечення оприлюднення розпорядниками публічної інформації у формі відкритих даних, яка перебуває в їх володінні, крім інформації, яка законом віднесена до інформації з обмеженим доступом, інформації, яка не підлягає оприлюдненню згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації», а також інформації з обмеженим доступом, пов'язаної з виконанням міжнародних договорів.

Оперативність – це забезпечення своєчасного оновлення публічної інформації у формі відкритих даних на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, а також її оприлюднення у первинній (неагрегованій) формі.

Доступність використання – забезпечення оприлюднення публічної інформації у формі відкритих даних у машиночитаному форматі, а також забезпечення її подальшого вільного та безоплатного використання.

Інтероперабельність – забезпечення взаємодії, поєднуваності та сумісності публічної інформації у формі відкритих даних, зокрема шляхом використання в кожному наборі даних єдиних (уніфікованих) ідентифікаторів об'єктів, інших атрибутів об'єктів, уніфікованої структури наборів даних та структур ресурсів даних, що надає змогу зіставляти відомості в межах одного набору даних або ресурсу, а також з іншими наборами того ж розпорядника або інших розпорядників інформації.

Постійна застосовність – це забезпечення використання публічної інформації у формі відкритих даних органами державної влади та органами місцевого самоврядування під час здійснення ними своїх повноважень.

Інклюзивність розвитку – це забезпечення розпорядниками інформації підтримки та сприяння створення нових інформаційних ресурсів та послуг на основі публічної інформації у формі відкритих даних.

Показово, що серед наведених принципів, саме інтероперабельність зазнала однієї з найбільш змістовних еволюцій у нормативному регулюванні. У попередніх редакціях до 10.09.2025 постанови цей принцип інтерпретувався переважно як вимога до оприлюднення: розпорядник мав забезпечити публікацію відкритих даних у такий спосіб, щоб у наборі даних були присутні єдині ідентифікатори об'єктів. Такий підхід акцентував увагу на мінімальній умові технічної зв'язуваності даних – наявності ключа, що потенційно дозволяє ідентифікувати об'єкт у межах конкретного набору.

Натомість у сучасній редакції від 10.09.2025 принцип інтероперабельності сформульовано значно ширше: він прямо визначається як забезпечення взаємодії, поєднуваності та сумісності публічної інформації у формі відкритих даних. Отже, регуляторний акцент зміщується з факту «оприлюднення з ідентифікатором» до функціональної придатності даних до порівняння. Додатково деталізується, що така сумісність досягається не лише через уніфіковані ідентифікатори, а й через використання узгоджених атрибутів об'єктів, уніфікованої структури наборів даних та ресурсів. У результаті інтероперабельність стає не точковою технічною вимогою, а комплексним стандартом якості даних, який передбачає узгодженість схем, типів полів, форматів значень і логіки опису об'єктів.

Важливою новелою є також явне розширення «простору зіставлення»: сучасне визначення підкреслює можливість порівняння відомостей не лише в межах одного набору, але й між наборами одного розпорядника та інших розпорядників. Це означає, що інтероперабельність розглядається як передумова міжвідомчої аналітики та побудови інтегрованих сервісів, де дані з різних джерел мають поєднуватися без ручного узгодження. Відповідно,

практична реалізація цього принципу орієнтується на уніфікацію ідентифікаторів і структур даних, що підвищує їх машиночитаність та можливість повторного використання відкритих даних як інфраструктурного ресурсу цифрової держави.

Виконання зазначених принципів неможливе без належного технічного та організаційного забезпечення. Постанова не лише формулює стратегічні засади, але й встановлює конкретні вимоги до розпорядників інформації, визначаючи порядок завантаження, оновлення та розширення наборів даних. Центральним елементом цієї системи є Єдиний державний веб-портал відкритих даних [4], який виступає інтеграційною платформою для публікації, зберігання та доступу до інформації у стандартизованому форматі. Відповідно до пункту 3 постанови розпорядники інформації згідно з положенням завантажують у формі відкритих даних набір даних, визначений у переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних, згідно з додатком.

Додаток до постанови виконує роль практичного «ядра» регулювання, оскільки саме в ньому конкретизовано, що саме має бути оприлюднено у формі відкритих даних. За своєю структурою додаток містить перелік розпорядників публічної інформації та закріплений за кожним із них список обов'язкових наборів даних, які підлягають публікації на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Таким чином, нормативна вимога пункту 3 отримує прикладне наповнення: для кожного розпорядника визначено не абстрактний обов'язок «відкрити дані», а конкретну номенклатуру наборів даних, що мають бути систематично оприлюднені та оновлювані. Окремо варто відзначити, що набори, позначені символом «*», у додатку віднесено до наборів даних високої цінності, тобто таких, що містять суспільно необхідну інформацію, повторне використання якої забезпечує значний ефект для розвитку суспільства, держави й економіки, а також для захисту навколишнього природного середовища. Це маркування підкреслює пріоритетність відповідних датасетів у державній політиці відкритих даних і, відповідно, актуалізує підвищені очікування щодо їх повноти, актуальності та стандартизованості.

Концептуальне наповнення категорії «даних високої цінності» (HVD) в межах європейського правового поля визначається їхньою спроможністю генерувати значні соціально-економічні вигоди для суспільства, економіки та екології. Згідно з Регламентом (ЄС) 2023/138 [5], такі набори мають бути доступними на безоплатній основі у машиночитаних форматах саме через інтерфейси прикладного програмування (API), а за необхідності – у вигляді масивів для завантаження. Станом на кінець 2025 року близько 73% таких пріоритетних наборів даних у країнах-членах ЄС вже забезпечені доступом через API, що підкреслює перехід від декларативної відкритості до функціональної технологічності [6].

Пунктом 3 нової редакції встановлено, що завантаження наборів даних, визначених у переліку, здійснюється з урахуванням рекомендацій, оприлюднених Мінцифри на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Це доповнення має принципове значення, оскільки інституціоналізує портал не лише як технічний майданчик розміщення наборів, а й як джерело актуальних орієнтирів для уніфікації практик їх розміщення: через рекомендації Мінцифри уніфікуються підходи до структури, формату, метаданих, частоти оновлення та опису наборів. Відповідно, забезпечується більша узгодженість практик публікації між різними розпорядниками та знижується фрагментація у представленні даних, що на пряму підтримує реалізацію принципів інтероперабельності й доступності використання.

Водночас нова редакція (у частині пункту 3) вводить важливе доповнення, спрямоване на масштабування та уніфікацію практик відкритих даних на місцевому рівні. Зокрема, передбачено, що органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації можуть використовувати програмне забезпечення «Типове рішення місцевого порталу відкритих

даних», яке передається та застосовується на підставі ліцензійного договору з Мінцифри. Змістовно це означає перехід від суто нормативної вимоги «оприлюднити» до державної підтримки впровадження відкритих даних через уніфіковану технологічну інфраструктуру. Типове рішення покликане знизити бар'єри для громад і місцевих адміністрацій, які не мають достатніх ресурсів для розробки власних ІТ-рішень, і водночас сприяти вирівнюванню якості публікації даних між територіальними одиницями.

Таким чином, формується дворівнева, але узгоджена модель: національний портал забезпечує централізовану інтеграцію та доступ до відкритих даних, тоді як типові локальні портали можуть виступати інструментом стандартизованого оприлюднення на місцях. У підсумку, це доповнення логічно підсилює задекларовані принципи – передусім інтероперабельність і доступність використання, адже технологічна уніфікація на місцевому рівні сприяє однаковості структур і метаданих, що підвищує машиночитанність та придатність даних до порівняння і повторного використання в межах загальнонаціональної екосистеми відкритих даних.

Згідно з пунктом 4, важливим елементом є оперативність та актуальність даних. Набори даних завантажуються та регулярно оновлюються розпорядником інформації на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. У разі внесення змін до переліку наборів даних, які підлягають оприлюдненню, розпорядник у місячний строк здійснює їх завантаження та подальше оновлення.

Це забезпечує динамічність системи, а також дозволяє користувачам отримувати найактуальнішу інформацію. Регулярне оновлення є ключовим чинником для розвитку аналітичних сервісів, побудованих на основі відкритих даних, та формування довіри громадян до цифрової держави. Цей пункт підтверджує та реалізує принцип оперативності, закріплений у постанові.

Пункт 5 деталізує, яким чином розпорядники повинні забезпечувати не лише регулярне оновлення вже оприлюднених даних, але й можливість розширення доступу до інформації, виходячи з суспільного інтересу. Це положення створює правові умови для того, щоб портал відкритих даних залишався живою системою, яка реагує на актуальні виклики та запити громадян. Розпорядник інформації завантажує та регулярно оновлює на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних набори даних, визначені у переліку, з урахуванням рекомендацій, оприлюднених Мінцифри на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, та Методичних рекомендацій щодо проведення інформаційного аудиту, затверджених Мінцифри; може здійснювати завантаження наборів даних, які не включені до переліку, якщо інше не передбачено Законом України «Про доступ до публічної інформації», у разі високого суспільного інтересу до таких даних (високої частоти їх запитування; за результатами опитування громадської думки; антикорупційного ефекту та/або економічного ефекту від оприлюднення наборів даних; наявності інших обставин).

Важливо, що нова редакція пункту 5 пов'язує обов'язок оприлюднення та оновлення наборів із рекомендаціями Мінцифри й процедурою інформаційного аудиту, що переводить виконання вимог із формального «розміщення файлів» у площину стандартизованої та керованої підготовки даних до публікації.

Для того щоб відкриті дані були не лише опубліковані, а й зручні для використання, пункт 6 встановлює вимоги до їх структури та оформлення. Це стосується як способу представлення даних на порталі, так і надання повної метаінформації, яка дозволяє користувачам зрозуміти зміст, якість та контекст набору даних.

Коли йдеться про відкриті дані, форма їхнього представлення є не менш важливою, ніж зміст. Дані можуть мати високу суспільну цінність, але без правильного формату вони втрачають практичну користь. Саме тому у пункті 9 визначено перелік форматів, обов'язкових або рекомендованих для публікації наборів даних.

Таблиця 1

Типи даних	Формат даних
Текстові дані	TXT, RTF, MD, ODT*, DOC(X), (X)HTML*
Структуровані дані	RDF*, XML*, JSON*, CSV*, XLS(X), ODS*, YAML*
Графічні дані	GIF*, TIFF, JPG (JPEG)*, PNG*, GTFS, GTFS-RT
Відеодані	MPEG, MKV, AVI, FLV, MKS, MK3D
Аудіодані	MP3, WAV, MKA
Дані, розроблені з використанням програми Macromedia Flash	SWF, FLV
Архів дані	ZIP*, 7z*, Gzip*, Bzip2*
Геопросторові дані	GeoTIFF, SHP, DMF, MID/MIF, DXF, XML, GeoJSON, GPX, LOC, ARINC, AIXM.

У сучасних умовах розвитку цифрової держави, відкриті дані мають бути не лише публічно доступними, але й зручними для автоматизованого використання. Саме тому постановою передбачає створення та використання інтерфейсу прикладного програмування (далі API), який спрощує взаємодію з державними наборами даних як для розпорядників, так і для зовнішніх користувачів. Згідно пункту 10 доступ для завантаження/вивантаження наборів розпорядниками інформації може бути налаштований за допомогою інтерфейсу прикладного програмування; інструкція та технічна документація інтерфейсу прикладного програмування оприлюднюються на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних.

Важливим аспектом регулювання API є стабільність його роботи, адже з ним взаємодіє не лише людина-користувач, а насамперед – програмне забезпечення, яке покладається на безперервність та передбачуваність сервісу. Водночас, законодавство передбачає можливість тимчасового припинення роботи API з технічних причин. Відповідно до пункту 14:

– допускається тимчасове припинення надання доступу до оприлюднених наборів даних за допомогою інтерфейсу прикладного програмування для проведення профілактичних робіт на час, що не перевищує 24 години на місяць;

– тимчасове припинення не повинно тривати понад чотири години;

– тимчасовому припиненню надання доступу до оприлюднених наборів даних за допомогою інтерфейсу прикладного програмування для профілактичних робіт повинне передувати відповідне попередження на головній сторінці Єдиного державного веб-порталу відкритих даних не менш як за 24 години до такого тимчасового припинення.

Важливим елементом ефективності державного API є стабільність роботи та прогнозованість доступності (uptime – відсоток часу, протягом якого сервіс (API) є доступним та працює безперервно).

Держава дозволяє тимчасове припинення роботи API для проведення профілактичних робіт на час не більше 24 годин на місяць. Це означає, що максимальний час простою API на місяць – 24 години. Переведемо цей показник у відсотковий uptime.

$$\text{uptime} = \frac{\text{Загальний час у місяці} - \text{Час простою}}{\text{Загальний час у місяці}} \times 100\% = \frac{30 \times 24 - 24}{30 \times 24} \times 100\% = 96.7\%$$

Отже, державна інфраструктура гарантує максимум 96.7% uptime на місяць. Для порівняння, міжнародні сервіси зазвичай працюють у межах 99.5–99.99% [7].

Пункт 15 визначає порядок і частоту оновлення наборів даних, що публікуються на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Розпорядник інформації з урахуванням

рекомендацій, оприлюднених Мінцифри на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних, обирає періодичність оновлення наборів даних, які перебувають в його володінні та оприлюднюються, якщо інше не передбачено законодавством.

Якщо раніше розпорядник фактично самостійно визначав частоту оновлення (за відсутності спеціальних приписів законодавства), то нова редакція прямо встановлює, що така періодичність обирається з урахуванням рекомендацій Мінцифри, оприлюднених на Єдиному державному веб-порталі відкритих даних. Це означає, що автономія розпорядника зберігається, однак вона додатково «прив'язується» до уніфікованих орієнтирів, які покликані узгоджувати практики оновлення між різними суб'єктами. Згідно з положеннями розпорядники інформації можуть обирати таку періодичність оновлення: для наборів даних, оприлюднених за допомогою інтерфейсу прикладного програмування, – більш як один раз на день; для наборів даних, що мають планову періодичність оновлення – більш як один раз на день; щодня; щотижня; щомісяця; щокварталу; кожного півріччя; щороку.

Це положення дозволяє споглядати ключову перевагу використання API – актуальність даних на момент запиту. Завдяки API користувач або зовнішній сервіс отримує найсвіжіші дані у потрібний момент часу, без очікування планового оновлення, що робить їх надзвичайно корисними для динамічних цифрових сервісів, наприклад у сфері транспорту, фінансів і т.д.

Водночас у тексті постанови важливо не змішувати два різні API за призначенням. У пунктах 10–14 йдеться про інтерфейс прикладного програмування Єдиного державного веб-порталу відкритих даних (з інструкцією та технічною документацією на порталі) – тобто про API як елемент портальної інфраструктури, через який організовується доступ і технічні операції з наборами на data.gov.ua. Натомість у пункті 15 згадка про набори даних, «оприлюднені за допомогою API», стосується API, що надаються розпорядниками зі своїх інформаційних систем (первинних джерел), і саме такі API дозволяють забезпечувати максимальну актуальність даних у момент запиту. Таким чином, у постанові паралельно фігурують: API порталу (як інструмент централізованої публікації/доступу) і API розпорядників (як спосіб надання даних безпосередньо з їхніх систем).

Такі принципи, як «відкритість за замовчуванням» та «доступність використання» постанови знаходять своє конкретне відображення у пункті 21, який гарантує повну відкритість і простоту доступу: оприлюднення набору даних передбачає можливість їх перегляду та завантаження безоплатно, а також без проведення додаткової реєстрації, ідентифікації, авторизації, проходження автоматизованого тесту для розрізнення користувачів чи будь-яких інших обмежень.

Таким чином, нормативно-правове регулювання відкритих даних в Україні формує цілісну багаторівневу конструкцію: конституційні гарантії права на інформацію і приватність задають базові межі відкритості, Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2] визначає загальний режим доступу та вводить поняття публічної інформації у формі відкритих даних, а Постанова КМУ № 835 [3] деталізує «операційну» частину – принципи, мінімальні вимоги до наборів даних, їх форматів, метаданих, періодичності оновлення та технічних механізмів доступу (включно з API). У сукупності ці акти не просто проголошують відкритість, а перетворюють її на юридично зобов'язальний стандарт поведінки розпорядника, який має бути відтворений у конкретних процедурах публікації та супроводі даних на єдиному державному порталі.

У науковому дискурсі відкриті дані розглядаються не просто як масиви інформації, а як специфічна технологія е-уряду, що базується на комплексі технічних та організаційних засобів. Т. Голобородько підкреслює, що сутність відкритих даних полягає у забезпеченні інформаційної складової публічного управління, що є передумовою для прийняття якісних

управлінських рішень. Проте ефективність цієї технології безпосередньо залежить від дієвості механізмів контролю за її впровадженням.

Незважаючи на те, що базове законодавство щодо оприлюднення відкритих даних є чинним з 2016 року, практика свідчить про відсутність системності та незначну кількість публікацій з боку окремих розпорядників. Важливим методом впливу в цьому контексті є адміністративна відповідальність. Відповідно до законодавства, порушення вимог про доступ до публічної інформації тягне за собою штраф у розмірі від 425 до 850 гривень. Протоколи про такі правопорушення складаються Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, а рішення ухвалюються в судовому порядку.

Однак існуюча модель регулювання містить певні вади, які знижують її ефективність. Процесуальні обмеження: штраф може бути накладений судом не пізніше ніж через три місяці з дня вчинення (або виявлення) правопорушення. Статистика свідчить, що близько 11% адміністративних справ завершуються звільненням винних осіб саме через сплив цих термінів під час судового розгляду. Проблема ідентифікації відповідальної особи: тривалий час витрачається на встановлення конкретної посадової особи, відповідальної за оприлюднення даних у структурі органу.

Для подолання цих бар'єрів обґрунтовано вбачається пропозиція щодо трансформації інституту відповідальності. Зокрема, доцільно покласти обов'язок за наповнення порталів відкритих даних на так званих «цифрових лідерів» – заступників керівників органів виконавчої влади з питань цифрового розвитку (CDTO). Це дозволить не лише персоналізувати відповідальність, а й інтегрувати політику відкритих даних у загальну стратегію цифрової трансформації відомства, перетворюючи її з формального обов'язку на стратегічний пріоритет [8].

Водночас українське законодавство розвивається у взаємодії з міжнародними підходами до відкритості даних, які задають «еталонні» принципи публікації, повторного використання та оцінювання якості відкритих даних. Одним із найвпливовіших таких орієнтирів стала Міжнародна Хартія відкритих даних (International Open Data Charter) [9], що закріплює узгоджений набір принципів відкритості як «softlaw» стандарт для державного управління даними.

Висновки. Ааналіз нормативно-правового забезпечення свідчить про перехід від декларативної прозорості до технологічно стандартизованої моделі відкритості. Еволюція принципу інтероперабельності у сучасній редакції Постанови № 835 «Про затвердження положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» демонструє зміщення акценту з простого факту оприлюднення файлів на забезпечення функціональної придатності даних для міжвідомчої аналітики та побудови цифрових сервісів. Це перетворює відкриті дані з пасивного інструменту звітності на стратегічний інфраструктурний ресурс цифрової демократії, що дозволяє громадянам та бізнесу ефективно взаємодіяти з державою на основі об'єктивної інформації.

Впровадження концепції «даних високої цінності» та розвиток інтерфейсів прикладного програмування (API) є свідченням адаптації української політико-правової системи до європейських стандартів, зокрема Регламенту ЄС 2023/138. Встановлення гарантованого рівня доступності державної інфраструктури (uptime 96.7%) та перехід до динамічного оновлення інформації через API дозволяють забезпечити безперервність публічних сервісів. Технологічна уніфікація на місцевому рівні через «Типове рішення місцевого порталу» сприяє інклюзивності розвитку та вирівнюванню якості цифрового врядування між громадами різного рівня.

Незважаючи на розвинену законодавчу базу, ефективність політики відкритих даних стримується недосконалістю механізмів відповідальності розпорядників. Процесуальні

обмеження у розгляді справ про порушення права на інформацію та складність ідентифікації відповідальних осіб потребують трансформації інституту відповідальності. Перспективним шляхом вирішення цієї проблеми вбачається персоналізація обов'язків за наповнення порталів через надання відповідних повноважень заступникам керівників з питань цифрового розвитку (CDTO), що дозволить інтегрувати відкритість у загальну стратегію політичної трансформації України

Література:

1. Конституція України.
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI.
3. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовт. 2015 р. № 835.
4. Єдиний державний вебпортал відкритих даних України. URL: <https://data.gov.ua>.
5. Commission Implementing Regulation (EU) 2023/138 on laying down a list of specific high-valued datasets and the arrangements for their publication and re-use
6. Open Data Maturity 2025. ODM Report. URL: https://data.europa.eu/sites/default/files/2025-12/2025_odm_report_5.pdf.
7. Google Cloud Apigee SLA, URL: <https://cloud.google.com/apigee/sla>
8. Голобородько Т. Відкриті дані як технологія електронного урядування. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*. 2022. С. 27–30.
9. Хартія відкритих даних. URL: <https://opendatacharter.org>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (1996). Constitution of Ukraine [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2011). On access to public information (Law No. 2939-VI) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). On approval of the Regulation on datasets subject to publication as open data (Resolution No. 835) [in Ukrainian]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п>
4. Open Data Portal of Ukraine. (n.d.). Retrieved from: <https://data.gov.ua>
5. European Commission. (2023). Commission Implementing Regulation (EU) 2023/138 laying down a list of specific high-value datasets and the arrangements for their publication and re-use. Retrieved from: <https://data.europa.eu>
6. European Commission. (2025). Open Data Maturity 2025 report. Retrieved from: https://data.europa.eu/sites/default/files/2025-12/2025_odm_report_5.pdf
7. Google Cloud. (n.d.). Apigee service level agreement (SLA). Retrieved from: <https://cloud.google.com/apigee/sla>
8. Holoborodko, T. (2022). Vidkryti dani yak tekhnolohiia elektronnoho uriaduvannia [Open data as a technology of e-governance] [in Ukrainian]. *Collection of Scientific Papers “Scientia”*, 27–30.
9. Open Data Charter. (n.d.). Open data charter. Retrieved from: <https://opendatacharter.org>.

Tatyana Strutynska, Taras Kurus. Regulatory and Legal Framework for Open Data in Ukraine: From Constitutional Guarantees to Technological Standards

The article analyzes the system of the regulatory and legal framework for open data in Ukraine as a fundamental instrument for ensuring government transparency and the digital transformation of public administration. The evolution of the legal framework is explored: from constitutional guarantees of the right to information to detailed standards enshrined in the Law “On Access to Public Information” and Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 835. Particular attention is paid to the substantive transformation of openness principles, specifically interoperability, which in modern conditions is viewed not merely as a technical requirement but as a comprehensive standard for the quality and compatibility of public information.

The role of public authorities as key data administrators is justified, as their activities directly influence the level of democracy and openness within the political system.

The technological aspects of implementing state policy are highlighted, including the introduction of Application Programming Interfaces (APIs) and the concept of “high-value datasets” (HVD). The transition to automated processing and ensuring the stable operation of digital infrastructure is a necessary condition for building a modern digital state system.

Critical barriers to ensuring access to open data are identified, related to the imperfection of administrative liability mechanisms and the complexity of identifying responsible persons within government structures. Based on the analysis of court statistics and international experience (specifically the International Open Data Charter), a path for improving the institution of liability through its personalization is proposed.

Key words: *open data, public information, government transparency, e-governance, digital transformation.*

Відомості про авторів:

Струтинська Тетяна – кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Курус Тарас – аспірант кафедри політології,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 18.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 323.2:324:061.2(4-15)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-23>

Василь Чернописький
ORCID: 0000-0002-0417-2585

ЛОБІЗМ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРИКЛАД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Дослідження присвячене аналізу лобізму неурядових організацій у контексті демократичних трансформацій, із фокусом на країнах Вишеградської групи та практичних значеннях для України. Лобізм розглядається з точки зору «обмінного» (*quid pro quo*) та «інформаційного» підходів, де останній набуває особливого значення в умовах трансформаційних демократій. У таких системах неурядові організації виступають не лише як групи тиску, а як «акторів, що формують політичні рішення», забезпечуючи державу експертизою, аналітикою та інструментами формування рішень. Концепт «законодавчої субсидії» підкреслює їхню роль у підсиленні інституційної спроможності держави через надання знань і підтримку політичних союзників.

Особливу увагу приділено проблемі прозорості лобіювання та його суспільного сприйняття, де зберігається ототожнення з корупційними практиками. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування між комерційним лобізмом і громадянською адвокацією. Порівняльний аналіз Вишеградських країн демонструє різні моделі регулювання: від комплексної системи прозорості у Чехії до частково інституціоналізованого підходу Польщі та відсутності системного регулювання у Словаччині й Угорщині. Встановлено, що ефективність впливу неурядових організацій залежить від поєднання інституційних умов, прозорості правил і політичного контексту.

Виділено чотири основні стратегії впливу: інституційне, непряме, коаліційне та міжнародне лобіювання, ефективність яких змінюється залежно від стадії демократичної трансформації. Узагальнення досвіду дозволяє сформулювати рекомендації для України, зокрема щодо необхідності пропорційного регулювання, запровадження «слідів впливу» та забезпечення захисту громадянського простору. Підкреслено, що лише за умов прозорості та довіри лобізм може функціонувати як легітимний інструмент демократичного врядування.

Додатково обґрунтовано, що роль неурядових організацій у політичному процесі виходить за межі безпосереднього впливу на нормотворення, охоплюючи формування суспільного порядку денного, підвищення рівня громадянської участі та зміцнення демократичної легітимності інститутів влади. У кризові періоди або за умов обмеження формальних каналів взаємодії саме громадянський сектор здатен забезпечити альтернативні механізми впливу через мобілізацію суспільства та використання міжнародних інструментів захисту прав. Це підкреслює необхідність розглядати лобізм не лише як інструмент впливу, а як складову ширшої екосистеми демократичного врядування.

Ключові слова: політичні системи, політичні процеси, лобізм, інституційні чинники, громадянське суспільство, неурядові організації, Вишеградська група, європейська інтеграція.

Вступ. В умовах сучасних демократичних трансформацій лобізм набуває дедалі складнішого та багатовимірного характеру, поєднуючи як інструменти представництва інтересів, так і механізми передачі знань у процесі формування публічної політики. У науковій літературі він традиційно пояснюється через дві ключові моделі: «обмінну», що акцентує на ризиках корупційного впливу, та «інформаційну», яка розглядає лобізм як канал постачання експертизи й аналітики для державних рішень. Особливої ваги інформаційний підхід набуває у трансформаційних демократіях, де державні інститути потребують зовнішньої підтримки

у вигляді політичної аналітики, проектів рішень і мобілізації суспільної підтримки. У цьому контексті неурядові організації виступають не лише як групи тиску, а як своєрідні «постачальники політик» чи «акторів, що формують політичні рішення», сприяючи підвищенню інституційної спроможності держави.

Водночас проблема лобізму полягає не лише у його функціональному значенні, а й у сприйнятті: у суспільній свідомості він часто ототожнюється з непрозорими або корупційними практиками. Це зумовлює необхідність чіткого розмежування між комерційним лобізмом і громадянською адвокацією, а також формування прозорих правил взаємодії між державою та групами інтересів. Особливо актуальним це є для країн Центрально-Східної Європи, де процеси демократичної консолідації супроводжуються пошуком ефективних моделей регулювання впливу на політичні рішення.

Таким чином, дослідження лобізму неурядових організацій потребує комплексного підходу, що враховує як теоретичні моделі впливу, так і інституційні умови їх реалізації. Аналіз цих процесів дозволяє краще зрозуміти роль громадянського суспільства у формуванні політики, а також визначити умови, за яких лобізм може виступати легітимним і ефективним інструментом демократичного врядування.

Мета і завдання дослідження – проаналізувати особливості, моделі та інституційні умови лобістської діяльності неурядових організацій у країнах Вишеградської групи з урахуванням їх ролі у процесах демократичної трансформації, а також визначити вплив правового регулювання і прозорості на ефективність та легітимність цього процесу.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні підходи до розуміння лобізму, а також концепцію «законодавчої субсидії»;
- визначити специфіку лобістської діяльності неурядових організацій у трансформаційних демократіях та їх роль у формуванні публічної політики;
- проаналізувати відмінності між адвокацією та комерційним лобізмом і обґрунтувати необхідність їх чіткого розмежування;
- дослідити правові режими регулювання лобізму в країнах Вишеградської групи (Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина) та оцінити рівень їх прозорості й ефективності;
- виявити основні форми та стратегії впливу неурядових організацій (інституційне, непряме, коаліційне та міжнародне лобіювання);
- проаналізувати взаємозв'язок між прозорістю лобіювання, ризиками корупції та якістю державного управління;
- оцінити вплив політичного контексту (демократична консолідація, кризи, обмеження громадянського простору) на можливості лобіювання;
- сформулювати практичні рекомендації для України щодо розвитку ефективного та прозорого регулювання лобістської діяльності з урахуванням досвіду Вишеградських країн.

Методи дослідження. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволяють всебічно та ширше дослідити тему. Серед методів: порівняльно-правовий метод застосовується для аналізу законодавчих підходів до регулювання лобізму в країнах Вишеградської групи та в Україні, виявлення спільних рис і відмінностей правових режимів; інституційний аналіз використовується для дослідження ролі державних інституцій і неурядових організацій у процесі формування публічної політики, а також їх взаємодії в умовах демократичної трансформації; системний підхід – дозволяє розглядати лобізм як комплексне явище, що включає правові, політичні та соціальні елементи, а також їх взаємозв'язок; метод case study – застосовується для вивчення конкретних прикладів впливу неурядових організацій з метою виявлення ефективних стратегій лобіювання; контент-аналіз – використовується для опрацювання наукових джерел, звітів міжнародних організацій

та нормативно-правових актів щодо лобізму і адвокації; синтез – дозволяє систематизувати отримані результати дослідження, сформулювати загальні висновки та рекомендації. Сукупність цих методів дозволяє комплексно дослідити лобістську діяльність неурядових організацій, її правове регулювання та практичну ефективність у різних політичних системах.

Результати та обговорення. У сучасній міждисциплінарній літературі лобізм зазвичай інтерпретується через дві основні пояснювальні моделі: «обмінну/квазікорупційну» (*quid pro quo*) та «інформаційну» (як канал постачання знань, експертизи та ресурсів у політичний процес). Огляд емпіричних моделей лобіювання в політичній економії, здійснений Матільдою Бомбардіні та Франческо Треббі, прямо засвідчує, що значна частина теоретичного інструментарію тривалий час зосереджувалася на логіці *quid pro quo*, тоді як у суміжних дисциплінах часто домінує інформаційний підхід, де ключовим ресурсом виступає асиметрія інформації та експертизи між групами інтересів і державою [7, с. 24–25].

Для неурядових організацій в трансформаційних демократіях інформаційна логіка має особливе значення: державні інституції перебувають у процесі реформування та водночас потребують зовнішніх «постачальників політик» – аналітики, порівняльного досвіду, проєктів нормативних рішень і мобілізації підтримки. Окремий впливовий концепт, який особливо придатний для опису ролі неурядових організацій, запропонували Р. Голл та А. Дірдорф. На їх думку лобізм є не стільки як «купівля голосів», а швидше «законодавчою субсидією» (*legislative subsidy*) – надання політичним союзникам інформації, політичної розвідки та законодавчої праці, щоб допомогти їм досягти власних цілей [12, с. 73–74].

У трансформаційних умовах це означає, що неурядові організації впливають не лише через зовнішній тиск, а й через підсилення внутрішньої спроможності держави – коли їхні експертні напрацювання інтегруються в логіку ухвалення рішень. Проблема, однак, полягає в прозорості: коли лобіювання відбувається без видимих правил, воно може створювати асиметрію доступу і підозру в недоброчесному впливі. Книга «Transparent Lobbying and Democracy» пропонує аналітичний підхід, у межах якого зіставляються сценарії «без лобіювання», «непрозорого» та «прозорого» лобіювання; при цьому підкреслюється, що непрозорість підвищує ризики корупції й неефективності держави, а оцінка регулювання має базуватися на його результативності та оптимальності [15, с. 136–137].

Українські дослідження підкреслюють принципову відмінність між адвокацією та комерційним лобізмом. Зокрема, Український незалежний центр політичних досліджень (2023) звертає увагу на ризики їх змішування та обґрунтовує потребу у чітких межах, які запобігатимуть використанню регуляторних механізмів як інструменту тиску на громадянське суспільство [1].

Так, В. Сергєєв, в своїй роботі робить акцент на місці неурядових організацій в процесах лобіювання владних структур і на інструментах впливу громадського сектору [4, с. 6–7]. А сучасніші українські праці, наприклад стаття І. Вахович і Д. Смолич про можливості адвокації та лобіювання інтересів підприємництва неурядових організацій, відображають уже післяреформний інтерес до інституціоналізації та практичних форм впливу [2, с. 39–40]. Таким чином, поняття «лобізм неурядових організацій» потребує розмежування: воно може позначати як професійне представництво інтересів, так і ширшу громадянську адвокацію та участь; його ефективність і легітимність обумовлюються прозорістю контактів, інституційними правилами, політичним контекстом і спроможністю неурядових організацій інтегрувати різні канали впливу.

Тема лобізму неурядових організацій у країнах Вишеградської групи є водночас методологічно складною і політично чутливою. Складність полягає в тому, що «лобізм» серед народу часто ототожнюють з корупційним впливом, тоді як у демократичній теорії та практиці він також означає легітимне представництво інтересів і передачу знань у процес

публічної політики. Політична чутливість зумовлена тим, що в Центральній-Східній Європі регулювання впливу на державні рішення відбувається паралельно з процесами демократичної консолідації, а в певні періоди – з ознаками демократичного ослаблення й суспільної поляризації, коли «анти-лобістська» риторика може бути використана як інструмент дискредитації громадянського сектору. У своїх звітах (щодо країн) що стосується верховенства права, Європейська комісія прямо вказує на погіршення умов для громадянського суспільства в окремих країнах, включно з риторикою, що маркує окремі організації як «ворогів» чи «іноземних агентів» [22, с. 35–36].

Аналіз Вишеградських країн показує, що «лобізм неурядових організацій» фактично існує як набір впливових практик, проте правові режими, що визначають його видимість, істотно різняться.

Чехія є найяскравішим прикладом переходу до комплексного прозорого режиму саме у 2024–2025 роках. Єврокомісія у звіті 2024 року фіксувала, що законодавство про лобізм було підготовлене урядом і перебуває в парламентській процедурі [19].

У Чехії простежується ефективність коаліційного «інституційного лобіювання» у сфері прозорості й антикорупції. Так, чеська громадянська коаліція неурядових організацій та експертів *Rekonstrukce státu* прямо пов'язує свою діяльність із просуванням законодавчого пакета відкритості, а реєстр договорів став одним із його ключових інституційних результатів.

Щодо впливу неурядових організацій, можна згадати, що законодавство про лобізм постає як результат поєднання міжнародних рекомендацій і внутрішніх вимог до прозорості. Єврокомісія у 2024 році відзначає, що уряд схвалив відповідний законопроект у березні після «екстенсивних консультацій», із включенням «слідів впливу». Важливо, що джерелами інформації для цієї оцінки виступають не лише державні органи, а й неурядові організації (Transparency International, *Rekonstrukce státu*), що свідчить про їхню інтегровану роль у виробленні політики [19].

У термінах теорії лобізму це можна розглядати як приклад «законодавчої субсидії»: неурядові організації надають державі інформацію та інструменти прозорості, тоді як держава інституціоналізує їх у правовому полі [12, с. 80–81].

Чеський закон № 168/2025 Sb. «*Zákon o regulaci lobbování*» формує іншу, більш «інфраструктурну» модель прозорості. По-перше, він вводить обов'язкову реєстрацію в RELOB і визначає лобістський період як два півріччя календарного року (1.01–30.06 і 1.07–31.12), після яких лобіст зобов'язаний упродовж 30 днів подати декларацію про лобістські контакти, включно з тим, кого лобіювали, щодо яких документів, у чийх інтересах і з якою метою [17]. По-друге, відповідно до закону, «лобіювані» (посадові особи та органи влади) зобов'язані фіксувати інформацію про лобістський вплив у супровідних матеріалах до правових актів і парламентських документах, що забезпечує формування «сліду впливу» у процесі нормотворення. По-третє, санкції мають градацію: від 50 000 крон за порушення окремих обов'язків до 300 000 крон за ширший набір порушень та до 1 000 000 крон або до 3% вартості активів юридичної особи у визначених тяжких і повторних випадках (зокрема за лобіювання без реєстрації або повторні/умисні порушення щодо декларацій) [25].

Таким чином, Чехія рухається від моделі з низькою прозорістю контактів без спеціального правового регулювання до режиму, в якому прозорість інституціоналізується через реєстри та санкції [19].

Польща зберігає раннє регулювання (Закон 2005 року), але воно фокусується більше на «професійній» лобістській діяльності. Закон запроваджує обов'язки документування та щорічного оприлюднення інформації про вплив професійних лобістів, а також фінансові санкції за здійснення професійного лобізму без реєстрації [23]. Закон визначає «лобістську

діяльність» як дії законними методами, спрямовані на вплив на органи публічної влади в процесі творення права, а також вводить поняття «професійної лобістської діяльності» як оплачуваної діяльності на користь третіх осіб (це підтверджується також аналітичними оглядами Європарламенту, які підкреслюють саме цю «професійну» спрямованість польського закону) [14].

У Польщі логіка регулювання звужує сферу охоплення реєстру, фокусуючись переважно на професійних лобістах, унаслідок чого значна частина громадянської адвокатури неурядових організацій може не підпадати під формалізований облік, що має наслідки для прозорості некомерційних взаємодій. Щодо реєстрів Польща демонструє фрагментацію: за оцінкою Єврокомісії (2024), на практиці функціонують три окремі лобістські реєстри – урядовий, сеймовий і сенатський; при цьому контроль за урядовим лобіюванням здійснює Міністр внутрішніх справ і адміністрації, тоді як парламентські контакти перебувають під наглядом відповідних палат [21].

Це означає, що «єдине вікно» прозорості контактів відсутнє, а неурядові організації, які працюють з різними центрами влади, для повної прозорості мають орієнтуватися у кількох режимах. У польському праві звітність щодо лобіювання має чітко адміністративну природу: керівники апаратів органів влади визначають правила взаємодії з професійними лобістами та документування контактів; окремо передбачено обов'язок щорічного оприлюднення в системі VIP (Biuletyn Informacji Publicznej) інформації про лобістську активність за попередній рік із деталізацією тем, суб'єктів, форм впливу та їх оцінки у нормотворчому процесі [23].

Польське законодавство встановлює фінансові санкції за здійснення професійного лобізму без реєстрації – у межах від 3 000 до 50 000 злотих; повноваження щодо їх застосування належать міністру, відповідальному за сферу публічної адміністрації. Водночас європейські оцінки верховенства права наголошують на потребі подальшого розвитку механізмів доброчесності (контакти, «оберткові двері») та вдосконалення прозорості, що свідчить про відмінність між формальним існуванням закону та ефективним усуненням регуляторних прогалин [21].

Щодо впливу неурядових організацій на процеси прийняття рішень, можна згадати кілька прикладів. У січні 2012 року уряд Польщі підписав АСТА (Anti-Counterfeiting Trade Agreement) – міжнародну угоду, спрямовану на захист прав інтелектуальної власності. Критики вважали, що вона може обмежити свободу інтернету, посилити контроль за користувачами та створити ризики цензури. Як результат – люди вийшли на протести. Кампанії проти АСТА 2012 року ілюструють, як громадянське суспільство здатне швидко трансформувати інформаційну мобілізацію у вплив на рішення уряду. Повідомлялося, що Дональд Туск закликав європейських лідерів відхилити АСТА, фактично переглянувши попередню позицію; паралельно агентські джерела фіксували «замороження» ратифікації до зняття сумнівів і визнають брак належних консультацій [16]. Інший приклад – хвиля протестів 2020 року, викликана рішенням Конституційного трибуналу щодо абортів, переросла у ширші вимоги щодо верховенства права та захисту прав людини. Amnesty International у своїй заяві (листопад 2020) пов'язує це рішення з загальнонаціональними протестами, очолюваними жіночими правозахисними групами, і водночас фіксує проблеми надмірного застосування сили та криміналізації мирних зібрань [18, с. 2–3].

З позиції демократичних трансформацій цей випадок демонструє, що вплив неурядових організацій і рухів виходить за межі окремих політичних рішень і охоплює питання легітимності інституцій – довіри до конституційного правосуддя, стандартів прав людини та меж поліцейського примусу. Резолюція Європарламенту від 26.11.2020 визначає ситуацію як «де-факто заборону» і інтегрує її у ширший контекст прав і верховенства права, тим самим підсилюючи міжнародний вимір адвокатури [5].

Приклад Польщі показує, як масова мобілізація та кампанії громадської думки (від АСТА 2012 до протестів 2020 року) поєднуються з процедурною адвокацією стандартів нормотворення, включно з вимогами до консультацій, зафіксованими Європейською Комісією [16].

Словаччина демонструє протилежну крайність: комплексний закон про лобіювання станом на 2024–2026 роки в країні відсутній. За оцінкою Єврокомісії 2024 року, прогрес у сфері регулювання лобіювання відсутній, хоча уряд декларує намір запропонувати законодавчі зміни протягом мандату, чіткого таймлайну не встановлено, а дебати варіюються від запровадження обов'язкового закону до впровадження необов'язкових правил [22].

Документ також підкреслює, що з 2020 року Словаччина неодноразово «повторювала і відкладала» зобов'язання ухвалити нові правила, і тому лобіювання залишається нерегульованим. У Словаччині існували законопроектні спроби, які містили розвинені елементи реєстрового та звітного режиму. Наприклад, проект «*o lobingu*», розміщений на сайті Національної ради, описує «центральный список лобистів» і квартальну звітність лобіста щодо лобістських контактів, включно з датою, способом контакту, органом влади і предметом впливу, а також передбачає санкції, у взаємодії з державними органами. Оскільки мова йде про законопроект, а не про чинне регулювання, характеристики «реєстру лобістів», звітності та санкцій у Словаччині мають кваліфікуватися як «не вказано» через відсутність відповідного спеціального закону.

Щодо впливу неурядових організацій, можна згадати про громадянську кампанію ОК '98, як приклад їх впливу на демократичну трансформацію через мобілізацію виборців, моніторинг і громадянську освіту, оскільки у середині 1990-х Словаччина переживала демократичний відкат – концентрацію влади, тиск на медіа та громадянське суспільство, напружені відносини з ЄС і НАТО. Тоді ж виникла ОК '98, що об'єднала десятки неурядових організацій, громадських ініціатив, студентських груп, активістів, і, хоча, вона була політично незалежною (не партією), була і чітко про-демократичною. Це об'єднання пожвавило громадянську активність, інтегрувавши непартійних акторів у процеси інформування, мотивації виборців і нагляду за дотриманням виборчих стандартів [10, с. 4–5].

Це важливо для теми лобізму, бо в умовах ранньої трансформації ключовим «об'єктом впливу» є не лише закон чи урядове рішення, а сам демократичний механізм – участь і чесність виборів.

Інший випадок – протести 2018 року після вбивства журналіста Яна Куцяка і його нареченої, що стали каталізатором політичної відповідальності та кризи легітимності влади. Ці протести стали масштабними антиурядовими акціями проти уряду Роберта Фіцо, зорієнтованими на боротьбу з корупцією та утвердження демократичних цінностей, із водночас прив'язкою до наративу «Словаччина – це Європа» як геополітичного виміру трансформації [8].

В рамках дослідження діяльності неурядових організацій, демонструється непряме лобіювання, де вирішальним ресурсом є суспільна легітимність і здатність підвищувати політичну «ціну» неврахування громадського запиту.

Основу лобістської діяльності було закладено в 2025 році з прийняттям закону № 109/2025 (Zákon č. 109/2025 Z. z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov), що набрав чинності з червня 2025 року [24]. Однак на початку 2026 року (3 лютого) він втратив чинність на підставі рішення Конституційного суду. Суд визнав його положення неконституційними, зокрема через невідповідність гарантіям свободи об'єднань, а омбудсман підтвердив втрату їх чинності після публікації рішення.

Приклад Угорщини демонструє роль наднаціонального права як «компенсаторного» механізму в умовах звуження внутрішнього простору: Суд ЄС у справі C-78/18 (2020) визнав

несумісними з правом ЄС відповідно вимоги до неурядових організацій щодо «іноземного фінансування» та криміналізацію допомоги шукачам притулку в межах пакета «Stop Soros» [9].

Так, після міграційної кризи 2015 року уряд Угорщини вибудував політику жорсткого контролю міграції, поєднану з кампанією проти Джорджа Сороса, якого звинувачували у «підтримці нелегальної міграції», тому в 2018 році урядом Віктора Орбана було ухвалено комплекс законодавчих і політичних рішень, націлених на звуження діяльності організацій у сфері міграції та громадянського суспільства загалом («Stop Soros»). Як наслідок – встановлення кримінальної відповідальності за допомогу шукачам притулку в межах пакета «Stop Soros» і її міжнародно-правове оскарження. Спільний висновок Венеційської комісії та ОБСЄ/ОДІHR (2018) року аналізує пакет норм, що безпосередньо впливає на неурядові організації (зокрема криміналізацію «сприяння незаконній міграції») і підкреслює проблемність підходу та процедурний контекст ухвалення [13, с. 6–8]. Інший приклад, у судовій справі C-78/18 (2020) показано значення наднаціонального правового захисту неурядових організацій: Суд ЄС дійшов висновку, що вимоги до асоціацій із «іноземною» підтримкою щодо реєстрації, декларування та публікації донорів і сум суперечать праву ЄС, зокрема принципу вільного руху капіталу та гарантіям свободи асоціацій, приватності й захисту даних [9].

В межах «лобістської діяльності неурядових організацій» цей приклад показує межу між прозорістю й дискримінаційним маркуванням: «прозорість фінансування» може бути легітимною метою, але не будь-якими засобами, тоді як наднаціональний контроль стає фактором, який обмежує використання регуляторних механізмів проти неурядових організацій та лобістської діяльності.

Угорщина є прикладом «демонтажу» та фрагментації регулювання: історично лобіювання було врегульоване Законом XLIX (2006) як оплачувана діяльність, що здійснюється за дорученням з метою впливу на зміст рішень публічної влади [11]. Нажаль закон був оцінений основними зацікавленими суб'єктами як неуспішний і мав «незначний вплив» на прозорість лобіювання. Однак він втратив чинність у 2011 році. Його було скасовано в межах ширшого перегляду регуляторної політики, оскільки механізми закону вважалися неефективними на практиці (зокрема через низький рівень реєстрації лобістів) і такими, що не забезпечують належної прозорості впливу [6, с. 11–12].

Єврокомісія у 2024 році констатує відсутність прогресу щодо лобіювання та регулювання обмежень після звільнення з публічної служби; законодавчі плани з'являються лише в перспективі 2025 року, при цьому питання запровадження реєстру прозорості та «слідів впливу» (яких наразі немає) залишається невизначеним, а система є неповною без належного системного контролю щодо порушень [20]. Відповідно, для Угорщини «чинне визначення лобізму в системному спеціальному законі», «чинний реєстр лобістів за спеціальним законом», «чинні вимоги звітності й санкції в такому законі» у період 2024–2026 мають бути позначені як «не вказано» або «фрагментарно» (згідно з оцінкою Єврокомісії).

В узагальненні, Чехія формує «повний цикл прозорості впливу», що охоплює реєстрацію, звітність, слід у нормотворенні та санкції; Польща – «частковий цикл», зосереджений на професійному лобізмі й адміністративній звітності, тоді як Словаччина та Угорщина на момент 2026 року залишаються поза повноцінним спеціальним регулюванням, а дебати про прозорість впливу там часто переплітаються з конфліктами щодо простору громадянського суспільства [22].

Із зазначеного, впливає, щонеурядові організації у Вишеградських країнах найуспішніше діють у «трансформаційних вікнах» – у моменти реформ, криз довіри, різких політичних зрушень чи під впливом європейського правового тиску.

Порівняння кейсів і правових режимів дозволяє виділити чотири базові конфігурації стратегій неурядових організацій, ефективність яких залежить від стадії демократичної трансформації. Перша – інституційне (інсайдерське) лобіювання, що передбачає участь у консультаціях, підготовці законів і наданні експертизи; воно є найбільш результативним за умов відкритості інституцій і прозорих правил взаємодії. Друга – непряме (аутсайдерське) лобіювання через громадські кампанії, протести та медійний тиск, яке стає ключовим, коли формальні канали не працюють, і здатне швидко змінювати політичні рішення та навіть розширювати порядок денний до питань демократичної легітимності. Третя – коаліційне лобіювання, що посилює вплив неурядових організацій через об'єднання в мережі та просування комплексних реформ, дозволяючи зберігати довгостроковий тиск і зменшувати залежність від ситуативних можливостей. Четверта – міжнародний багаторівневий вплив через інституції ЄС, Ради Європи та суди, який стає вирішальним за ослаблення внутрішніх механізмів стримувань і противаг, забезпечуючи захист прав і обмежуючи зловживання держави [9; 19].

Для України, яка з 1 вересня 2025 року запустила Реєстр прозорості НАЗК як інфраструктуру імплементації Закону України «Про лобіювання» (<https://www.golos.com.ua/documents/z-3606-ix.pdf>), ключові уроки Вишеградської четвірки полягають у необхідності пропорційного підходу до регулювання, аби уникнути «стримувального» ефекту для громадянської адвокації, у створенні «слідів впливу» в нормотворенні, а також у захисті громадянського простору від дискримінаційного маркування через псевдо-прозорість [3].

Основні рекомендації для України полягають у необхідності забезпечити чітке й пропорційне розмежування між лобіюванням і громадянською адвокацією, щоб уникнути тиску на громадянське суспільство та не допустити його стигматизації під виглядом підвищення прозорості. Важливо, щоб запроваджене регулювання не створювало «стримувального ефекту», який може обмежити участь неурядових організацій у формуванні політики, адже міжнародний досвід показує, що надмірні або репресивні підходи лише переводять вплив у неформальну площину. Паралельно необхідно розвивати не лише реєстрацію суб'єктів лобіювання, а й інструменти відстеження реального впливу на нормотворення, зокрема через запровадження так званого «сліду впливу», що дозволяє фіксувати, хто і як впливав на конкретні рішення, підвищуючи підзвітність і довіру до процесу. Не менш критичною є інституційна підтримка впровадження законодавства – роз'яснення, методичні матеріали та єдина практика застосування норм, що вже частково реалізується через діяльність НАЗК і запуск Реєстру прозорості. Водночас ключовою передумовою ефективності всієї системи має залишатися захист громадянського простору: лише за умов довіри, відсутності політичного тиску та гарантій свободи об'єднань регулювання лобіювання може виконувати свою антикорупційну функцію, а не підірвати її.

Висновок. Лобізм неурядових організацій у країнах Вишеградської групи слід розглядати як складний інститут демократичної політики, який поєднує як формальні, так і неформальні механізми впливу. Попри поширене ототожнення лобізму з корупцією, сучасна наукова і практична перспектива демонструє, що для неурядових організацій він переважно функціонує в межах інформаційної моделі – як передача знань, експертизи та політичних рішень у процес ухвалення політики. Саме в умовах трансформаційних демократій така функція стає критично важливою, оскільки державні інститути часто не мають достатньої аналітичної спроможності й потребують зовнішніх «постачальників політик».

Водночас ефективність цього впливу безпосередньо залежить від інституційного середовища. Досвід Вишеградських країн демонструє чітку закономірність: чим більш розвинене та прозоре регулювання лобізму, тим вища його легітимність і результативність. Чехія, яка перейшла до комплексної моделі з обов'язковою реєстрацією, звітністю та фіксацією «слідів впливу», фактично створює інфраструктуру довіри між державою та громадянським

суспільством. Натомість Польща, попри наявність законодавства, обмежує його сферу «професійним» лобізмом, що залишає значну частину громадянської адвокації поза формалізованим обліком і знижує прозорість. Словаччина та Угорщина, де спеціальне регулювання відсутнє або фрагментарне, демонструють вищі ризики непрозорого впливу, політизації регулювання та використання анти-лобістської риторики як інструменту тиску на неурядові організації.

Важливою є також політична динаміка: у регіоні лобізм неурядових організацій розгортається не лише в межах формальних процедур, а й через ширші суспільні процеси. Приклади Польщі чи Словаччини показують, що громадянське суспільство здатне трансформувати суспільну мобілізацію у реальний політичний вплив, включно зі зміною урядових рішень або підвищенням політичної відповідальності. Це свідчить про те, що лобізм неурядових організацій часто виходить за межі класичного «впливу на закон» і охоплює ширші питання легітимності влади та якості демократії.

Для України цей порівняльний досвід має стратегічне значення. Запровадження реєстру лобіювання та відповідного законодавства створює необхідну інституційну основу, однак ключовим викликом залишається забезпечення балансу між прозорістю та свободою громадянського суспільства. Надмірне або репресивне регулювання може призвести до «стримувального ефекту», витісняючи вплив у неформальні канали, тоді як недостатня прозорість лише підриває довіру та створює корупційні ризики. Тому оптимальна модель має включати не лише реєстрацію, а й інструменти відстеження реального впливу («слідів впливу»), чітке розмежування адвокації та комерційного лобізму, а також гарантії захисту громадянського простору.

Отже, лобізм неурядових організацій у Центрально-Східній Європі є невід’ємним елементом демократичного врядування, але його якість визначається не самим фактом існування, а інституційними умовами, рівнем прозорості та політичним контекстом. Саме поєднання відкритих правил, підзвітності та свободи громадянського сектору забезпечує трансформацію лобізму з потенційно корупційної практики у механізм підвищення якості державної політики.

Література:

1. Адвокація – це не лобізм. *Український незалежний центр політичних досліджень*. 2023. URL: <https://ucipr.org.ua/ua/novyny/advokatsiya-tse-ne-lobizm>.
2. Вахович І. Смолич Д. Можливості адвокації та лобіювання неурядовими організаціями інтересів суб’єктів підприємництва в Україні. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. 2024. № 3(53). С. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.3.53.2024.575>.
3. Реєстр прозорості. *НАЗК*. URL: <https://transparency.nazk.gov.ua>.
4. Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій. *Політичний менеджмент*. 2007. № 3. С. 88–95.
5. Abortion Rights in Poland. *European Parliament*. 2020. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0336_EN.html.
6. Bartha A. (2014). Lifting the Lid on Lobbying National Report of Hungary. *Transparency International Hungary*. P. 65.
7. Bombardini M., Trebbi F. Empirical models of lobbying. *National Bureau of Economic Research*. 2019. № w26287. P. 41. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26287/w26287.pdf.
8. Chin J. Why Slovakia Is Rising Up in Protest. *Journal of Democracy*. 2025. URL: <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-slovakia-is-rising-up-in-protest/>.
9. Court of Justice of the EU. Case C-78/18. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0078>.
10. Demes P. OK '98 of Slovak NGO's for Free and Fair Elections. 1998. С. 18. URL: <https://www.scribd.com/document/169222182/Demes-1998-Kampanja-OK-98-u-Slovackoj>.

11. 2006. évi XLIX. törvénya lobbitevékenységről. *Nemzeti Jogszabálytár*. 2006. URL: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-49-00-00>.
12. Hall R. L., Deardorff A. V. Lobbying as Legislative Subsidy. *American Political Science Association*. 2006. №. 100(1). С. 69–84. DOI: 10.1017/S0003055406062010.
13. Joint opinion on the provisions of the so-called “Stop Soros” draft legislative package which directly affect NGOs. Venice Commission. *Council of Europe*. 2018. С. 26. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)013-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)013-e).
14. Kergueno R. Briefing: lobby transparency in the EU. *Transparency International EU*. 2024. URL: <https://transparency.eu/briefing-lobby-transparency-in-the-eu/>.
15. Laboutková Š., Šimral V., Vymětal P. A Theoretical Model of Lobbying. *Transparent Lobbying and Democracy. Palgrave Macmillan Cham*. 2020. С. 111–141. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-36044-3_5.
16. Norton Q. How the European Internet Rose Up Against ACTA. *WIRED*. 2012. URL: <https://www.wired.com/2012/02/europe-acta/>.
17. Nový zákon o regulaci lobbování. *Vláda České republiky*. 2025. URL: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnno/aktuality/novy-zakon-o-regulaci-lobbovani-220390/>.
18. Poland: The extraordinary wave of protests across the country should be protected not attacked. *Amnesty International*. 2020. С. 5. URL: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR3733702020ENGLISH.pdf>.
19. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Czechia. *European Commission*. 2024. С. 30.
20. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Hungary. *European Commission*. 2024. С. 51.
21. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Poland. *European Commission*. 2024. С. 45. URL.
22. 2024 Rule of Law Report: Country Chapter on the rule of law situation in Slovakia. *European Commission*. 2024. С. 49.
23. Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r.o działalności lobbingowej w procesie stanowienia prawa. *Sejm of Poland*. 2005.
24. Zákon 109/2025 Z.z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov. *Národná rada Slovenskej republiky*. 2025. URL: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/109/20250601.html>.
25. Zákon č. 168/2025 Sb. o regulaci lobbování. *Parlament České republiky*. 2025. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2025-168>.

References:

1. Ukrainskyi nezalezhnyi tsentr politychnykh doslidzhen. (2023). *Advokatsiia – tse ne lobizm* [Advocacy is not lobbying]. Retrieved from: <https://ucipr.org.ua/ua/novyny/advokatsiya-tse-ne-lobizm> [in Ukrainian].
2. Vakhovych I., Smolych D. (2024). Mozhlyvosti advokatsii ta lobiiuvannia neuriadovymy orhanizatsiiamy interesiv subiektiv pidpriemnytstva v Ukraini [Opportunities for advocacy and lobbying by NGOs of business entities' interests in Ukraine]. *Sotsialno-ekonomichni vidnosyny v tsyfrovomu suspilstvi*. № 3(53). P. 34–43. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.3.53.2024.575> [in Ukrainian].
3. Natsionalne ahentstvo z zapobihannia koruptsii. *Reiestr prozorosti* [Transparency Register]. Retrieved from: <https://transparency.nazk.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Serhieiev V. (2007). Lobizm v Ukraini: mozhlyvosti neuriadovykh orhanizatsii [Lobbying in Ukraine: Opportunities for NGOs]. *Politychnyi menedzhment*. № 3. P. 88–95 [in Ukrainian].
5. European Parliament. (2020). Abortion rights in Poland. Retrieved from: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0336_EN.html.
6. Bartha A. (2014). Lifting the lid on lobbying: National report of Hungary. *Transparency International Hungary*.
7. Bombardini M., Trebbi F. (2019). Empirical models of lobbying (Working Paper №. w26287). *National Bureau of Economic Research*. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26287/w26287.pdf.

8. Chin J. (2025). Why Slovakia is rising up in protest. *Journal of Democracy*. Retrieved from: <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/why-slovakia-is-rising-up-in-protest/>.
9. Court of Justice of the European Union. Case C-78/18. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62018CJ0078>.
10. Demes P. (1998). OK '98 of Slovak NGOs for free and fair elections P. 18. Retrieved from: <https://www.scribd.com/document/169222182/Demes-1998-Kampanja-OK-98-u-Slovackoj>.
11. Nemzeti Jogszabálytár. (2006). 2006. évi XLIX. törvény a lobbitevékenységről [Act XLIX of 2006 on lobbying activity]. Retrieved from: <https://njt.hu/jogszabaly/2006-49-00-00>.
12. Hall R. L., Deardorff A. V. (2006). Lobbying as legislative subsidy. *American Political Science Review*. № 100(1). P. 69–84. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055406062010>.
13. Venice Commission. (2018). Joint opinion on the provisions of the so-called “Stop Soros” draft legislative package which directly affect NGOs. P. 26. *Council of Europe*. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)013-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)013-e).
14. Kergueno R. (2024). Briefing: Lobby transparency in the EU. *Transparency International EU*. Retrieved from: <https://transparency.eu/briefing-lobby-transparency-in-the-eu/>.
15. Laboutková Š., Šimral V., Vymětal, P. (2020). A theoretical model of lobbying. In *Transparent lobbying and democracy*. Palgrave Macmillan. P. 111–141. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-36044-3_5.
16. Norton Q. (2012). How the European Internet rose up against ACTA. *WIRED*. Retrieved from: <https://www.wired.com/2012/02/europe-acta/>.
17. Vlada České republiky. (2025). Nový zákon o regulaci lobbování [New law on lobbying regulation]. Retrieved from: <https://vlada.gov.cz/cz/ppov/rnno/aktuality/novy-zakon-o-regulaci-lobbovani-220390/>.
18. Amnesty International. (2020). Poland: The extraordinary wave of protests across the country should be protected not attacked. P. 5. Retrieved from: <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/05/EUR3733702020ENGLISH.pdf>.
19. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Czechia. P. 30.
20. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Hungary. P. 51.
21. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Poland. P. 45.
22. European Commission. (2024). 2024 Rule of law report: Country chapter on the rule of law situation in Slovakia. P. 49.
23. Sejm of Poland. (2005). Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa [Act of July 7, 2005 on lobbying activity in the legislative process].
24. Národná rada Slovenskej republiky. (2025). Zákon 109/2025 Z. z. o lobingu a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Act No. 109/2025 on lobbying]. Retrieved from: <https://www.slov-lex.sk/ezbierky/pravne-predpisy/SK/ZZ/2025/109/20250601.html>.
25. Parlament České republiky. (2025). Zákon č. 168/2025 Sb. o regulaci lobbování [Act No. 168/2025 on lobbying regulation]. Retrieved from <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2025-168>.

Vasyl Chornopyskyi. Lobbying Of Non-Governmental Organizations In The Conditions Of Democratic Transformations: The Example Of The Visegrad Group Countries

The study is devoted to the analysis of lobbying by non-governmental organizations in the context of democratic transformations, with a focus on the Visegrad Group countries and practical implications for Ukraine. Lobbying is considered from the perspective of “exchange” (quid pro quo) and “information” approaches, where the latter acquires particular importance in the context of transformational democracies. In such systems, non-governmental organizations act not only as pressure groups, but as “actors shaping political decisions”, providing the state with expertise, analytics and decision-making tools. The concept of “legislative subsidy” emphasizes their role in strengthening the institutional capacity of the state through the provision of knowledge and support from political allies.

Particular attention is paid to the problem of lobbying transparency and its public perception, where identification with corrupt practices persists. This necessitates a clear distinction between commercial lobbying and civic advocacy. A comparative analysis of the Visegrad countries demonstrates different models of regulation: from a comprehensive transparency system in the Czech Republic to a partially institutionalized approach in Poland and the absence of systemic regulation in Slovakia and Hungary. Four main strategies of influence are identified: institutional, indirect, coalition and international lobbying, the effectiveness of which varies depending on the stage of democratic transformation. The generalization of experience allows us to formulate recommendations for Ukraine, in particular regarding the need for proportional regulation, the introduction of "influence traces" and ensuring the protection of civil space. It is emphasized that only under conditions of transparency and trust can lobbying function as a legitimate instrument of democratic governance.

It is additionally substantiated that the role of non-governmental organizations in the political process goes beyond direct influence on norm-setting, encompassing shaping the public agenda, increasing the level of civic participation, and strengthening the democratic legitimacy of government institutions. In times of crisis or when formal channels of interaction are limited, it is the civil sector that can provide alternative mechanisms of influence through the mobilization of society and the use of international instruments for the protection of rights. This emphasizes the need to consider lobbying not only as a tool of influence, but as part of a broader ecosystem of democratic governance.

Key words: *political systems, political processes, lobbying, institutional factors, civil society, non-governmental organizations, Visegrad Group, European integration.*

Відомості про автора:

Чорнописький Василь – аспірант кафедри політичних наук, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження статті до видання: 04.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 323.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-24>

Тарас Юзьков

ORCID: 0009-0006-8626-637X

ТИПОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ ТА ВІДНОСИН В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Корупція в регіоні ЦСЄ набуває різних форм – від дрібного хабарництва та розкрадання до масштабних схем «захоплення держави» та кумівських призначень. У статті проаналізовано та виокремлено три ключові форми корупції, характерні для посткомуністичних країн регіону: адміністративна корупція на низовому рівні (дрібне хабарництво в повсякденній взаємодії з бюрократією); самозбагачення політичної та адміністративної еліти (привласнення або перерозподіл державних ресурсів через патронаж і кумівство); мережева або системна корупція (олігархічні схеми, які поєднують бізнес і політичні еліти з метою контролю над державними інституціями). Ці категорії проілюстровано на основі порівняльного аналізу корупційних дій та відносин у межах країн регіону ЦСЄ, а саме у Польщі, Румунії та Словаччині. Встановлено, що у Польщі адміністративне хабарництво та патронатні практики зберігаються, однак вони обмежені дією порівняно стійких інституційних механізмів. У Румунії сформувалися потужні мережі політичної корупції, а антикорупційна боротьба набула популістського характеру, особливо після політизації діяльності таких органів, як Національний антикорупційний директорат Румунії (DNA). У Словаччині наслідки непрозорої приватизації 1990-х років спричинили класичні прояви «захоплення держави», зокрема через скандал «Горила», який лише частково було нейтралізовано реформами до останніх неліберальних трансформацій. Попри ці складнощі, досвід кожної з країн свідчить, що узгоджені антикорупційні заходи, які поєднують нормативно-правові реформи «згори» (зокрема вдосконалення системи державних закупівель, декларування активів, забезпечення незалежності судової гілки влади) з громадянським контролем «знизу», здатні поступово послаблювати вплив клієнтелістських мереж і сприяти відновленню інституційної доброчесності. Таким чином, дослідження підкреслює необхідність всебічного й контекстно-чутливого підходу до протидії корупції, що враховує всю складність її проявів у межах запропонованої типології.

Ключові слова: корупція, Центральна-Східна Європа (ЦСЄ), антикорупційна політика, Польща, Румунія, Словаччина, громадянське суспільство, політичні інститути.

Постановка проблеми. Корупція широко визнається однією з головних перешкод на шляху до ефективного врядування, економічного зростання та демократизації в посткомуністичних країнах [12]. У Центральній та Східній Європі спадщина державного соціалізму зі слабким верховенством права, розмитими межами між публічним і приватним секторами та відсутністю ефективного контролю з боку громадянського суспільства, створила сприятливе підґрунтя для поширення рентоорієнтованих практик у перехідний період [8; 10]. У таких умовах державні ресурси часто ставали об'єктом зловживань: зовнішня допомога та інвестиції розподілялися неефективно, державні послуги за принципом наближеності до влади, а політичні повноваження використовувалися для просування приватних інтересів. Дані соціологічних опитувань і міжнародні індекси підтверджують масштаб цієї проблеми. Transparency International послідовно відносить країни Східної Європи до числа найкорумпованіших регіонів світу. Опитування громадської думки регулярно свідчать про те, що громадяни вважають корупцію, особливо в політичній сфері та охороні здоров'я, однією з головних загроз для суспільного добробуту [13; 9]. У цьому контексті вивчення типології корупційних

© Т. Юзьков, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

практик у країнах Центрально-Східної Європи є актуальним та необхідним для формування комплексної аналітичної бази, яка дозволить глибше зрозуміти природу корупції в межах даного регіону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед українських науковців вагомий внесок у вивчення корупційної проблематики зробили М. Мельник, О. Терещук, В. Галунько, В. І. Возьний, О. Іващук. Зокрема, М. Мельник у монографії «Корупція – корозія влади» досліджує соціальну сутність, тенденції та наслідки корупції, а також пропонує заходи протидії цьому явищу [2].

У контексті проблематики дослідження варто відзначити праці таких зарубіжних авторів, як Р. Карклінс, А. Мунгіу-Піпіді, Д. Кауфманн, М. Беккер, Дж. Хеллман, С. Роуз-Еккерман, Л. Шліфер, Р. Вішні, М. Вахудова, Д. Оттавей, М. Грей. Зокрема, Р. Карклінс у своїй типології корупції в посткомуністичних країнах виокремлює адміністративну, мережеву корупцію та корупцію самозбагачення – підходи, які активно застосовуються у порівняльних дослідженнях [10]. А. Мунгіу-Піпіді аналізує феномен антикорупційного популізму на прикладі Румунії [11], а Д. Кауфманн та Дж. Хеллман вводять поняття «захоплення держави» (state capture), пояснюючи механізми впливу олігархічних мереж на політичні рішення в країнах з перехідною економікою [10].

Мета дослідження полягає в аналізі типології корупційних практик у країнах Центрально-Східної Європи та виявленні особливостей їх прояву.

Матеріал і методи дослідження. Дослідження ґрунтується на порівняльному аналізі корупційних практик у трьох країнах Центрально-Східної Європи – Польщі, Румунії та Словаччині. Як теоретична рамка використовується типологія Р. Карклінс, яка виокремлює три форми корупції: адміністративну низового рівня, корупцію самозбагачення та мережеву корупцію. Емпіричну базу дослідження складають міжнародні індекси (Індекс сприйняття корупції Transparency International), звіти моніторингових органів (GRECO, Freedom House, Механізм співпраці та перевірки ЄС), а також матеріали наукових публікацій та результати соціологічних опитувань. У роботі застосовано такі методи: порівняльно-політологічний – для зіставлення корупційних моделей у трьох країнах; інституційний – для аналізу ролі антикорупційних органів та правових механізмів; якісний аналіз документів – для опрацювання звітів, доповідей і наукової літератури. Часові межі дослідження охоплюють переважно період від початку 2000-х років до 2024 року.

Результати та обговорення. Корупція залишається основною перешкодою для демократичної консолідації та економічного розвитку. Довідковий документ ООН «Про міжнародну боротьбу з корупцією» трактує корупцію як «зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях» [15]. Її прояви різноманітні, від щоденних хабарів до системного «захоплення держави» (state capture) політико-бізнесовими групами. Для ефективного протистояння цьому феномену важливо не лише вдосконалювати законодавчу базу чи посилювати діяльність антикорупційних органів, але й глибше осмислити природу самих корупційних практик. В сучасній термінології під корупцією розуміють підкупність тих осіб, котрі займають певні посади з метою отримання вигоди для власного інтересу; при цьому таке явище стосується не лише посадових осіб, але й усіх службовців державних органів влади та управління. Розбіжність визначень у різних авторів пов'язана з тим, що оцінка такого суспільного явища відбувається за різними критеріями, проте спільним є визнання корупції небезпечним суспільним явищем на макрорівні, де вона безпосередньо залежить від сфери суспільного життя, звідки вже здійснюється її класифікація.

Український дослідник О. Терещук виокремлює два аспекти корупції: перший – протизаконне діяння посадових осіб, спрямоване на особисте збагачення; другий – стійка взаємодія владних структур із криміногенним середовищем, де останньому сприяють у протиправній

діяльності шляхом використання державних повноважень. Дослідник вважає другий аспект надзвичайно небезпечним, адже при такій формі вираження корупції відбувається перехід до стійкого функціонування протиправних відносин між владними та криміногенними структурами [3].

Німецький дослідник М. Беккер висунув теорію, згідно з якою індивіди порушують закон не через особливості їхньої мотивації, а тому, що відмінними є вигоди та витрати в конкретній ситуації. Суспільство здатне пристосуватись до умов корупції виходячи з власних мотиваційних аспектів: індивід скоюватиме правопорушення, якщо вигода від такої діяльності перевищуватиме вигоду від законної зайнятості за той самий час [4].

Литовсько-американська дослідниця Расма Карклінс, відома своїми впливовими студіями корупції в посткомуністичних суспільствах, розрізняє в межах регіонів такі типи корупційних дій: адміністративна корупція на низовому рівні (наприклад, звичайний підкуп посадовців); розкрадання активів посадовими особами (наприклад, зловживання державними ресурсами, включаючи фаворитизм і кумівство); мережева корупція (змовний олігархічний контроль над установами). На практиці країн ЦСЄ спостерігається цілий спектр корупційних дій: відкати під час закупівель, патронажний найм, кумівство в судовій системі, конфлікти інтересів та ін. Спираючись на зазначену класифікацію, нижче проаналізовано типологію корупційних проявів у країнах регіону [10].

У Польщі рівень корупції загалом знизився порівняно з 1990-ми роками, однак суттєві проблеми зберігаються. Хабарництво у сфері державних закупівель та управління земельними ресурсами, а також укорінене політичне патронажне призначення залишаються поширеними явищами. Згідно з дослідженням Інституту суспільних справ (2011), у суспільному житті Польщі широко розповсюджені непотизм і кумівство [9]. У звіті Transparency International щодо Національної системи доброчесності також зазначено, що мовчазна згода на непотизм і кумівство є звичним явищем, особливо на рівні політичної еліти. Перші посткомуністичні реформи, зокрема приєднання до Конвенції ОЕСР про боротьбу з хабарництвом у 2000 році, створення Центрального антикорупційного бюро (СВА) у 2006 році та впровадження антикорупційної стратегії у 2002 році, сприяли формуванню міцної нормативно-правової бази. У результаті показники верховенства права та ефективності контролю над корупцією в Польщі покращилися впродовж 2010-х років. Однак корупція в країні й надалі залишається серйозною проблемою: опитування громадської думки засвідчують, що переважна більшість населення вважає корупцію, особливо серед політиків і в системі охорони здоров'я, однією з основних загроз [13].

Попри це, у Польщі продовжують функціонувати спеціалізовані антикорупційні інституції, такі як Центральне антикорупційне бюро (СВА) та Вища контрольно-ревізійна палата, а судова система залишається відносно незалежною та активною. Водночас експерти, зокрема Інститут суспільних справ (2011), підкреслюють, що політичне середовище досі толерує прояви фаворитизму [9]. Кілька останніх реформ були спрямовані на подолання зазначених проблем. У 2013 році уряд посилив законодавство у сфері державних закупівель і запровадив обов'язкове декларування фінансової інформації для державних службовців. Нещодавно правляча партія запровадила внутрішні правила, що забороняють призначення на публічні посади родичів депутатів. Тим часом організації громадянського суспільства, зокрема Transparency Poland та антикорупційні неурядові ініціативи, залишаються активними у ролі наглядових інституцій. У підсумку, корупційний ландшафт Польщі залишається суперечливим: хоча масштабні корупційні змови трапляються рідше, ніж у часи комунізму, дрібне хабарництво, патронатні практики та зловживання політичним впливом усе ще зберігаються [13].

Аналізуючи досвід Румунії, варто зазначити, що ця країна довгий час є однією з найбільш схильних до корупції держав Європи. За часів комунізму, а також у перехідний період

після його падіння, клієнтелізм і фактично «легалізоване» хабарництво були повсюдними явищами. Сьогодні домінуючими формами корупції є масштабна політична корупція та «захоплення» державних інституцій бізнесово-політичними мережами. Політичне життя Румунії часто описують як приклад «антикорупційного популізму в італійському стилі», у якому антикорупційні органи – зокрема, Національний антикорупційний директорат (DNA), створений під тиском ЄС у 2002 році, з часом були політизовані різними політичними тábорами. Як зазначає журнал *Journal of Democracy*, на початковому етапі діяльність DNA була спрямована проти високопосадовців, однак згодом ця структура почала використовуватись як інструмент політичної боротьби, а масове прослуховування виправдовувалось боротьбою з корупцією як «загрозою національній безпеці» [11]. На практиці це означає, що високорівнева корупція, зокрема хабарництво при приватизації, махінації з державними контрактами та зловживання у фінансуванні політичних сил залишається поширеною навіть попри гучні арешти. Кумівство та патронат також глибоко вкорінені в системі: партійні лідери часто призначають лояльних осіб на ключові посади в судовій системі, органах державного управління та регуляторних агентствах. Показово, що за результатами опитування громадської думки в Румунії у 2012 році, значна частина респондентів уже не розглядала кумівство чи патронат як щось незаконне або неприйнятне, а, навпаки, сприймала їх як необхідний механізм виживання в умовах слабого верховенства права [11].

Процес євроінтеграції стимулював створення спеціалізованих антикорупційних органів (зокрема, DNA та антикорупційної прокуратури) та запровадження систем моніторингу, таких як Механізм співпраці та перевірки (CVM) Європейського Союзу. Ці інструменти сприяли переслідуванню десятків високопосадовців – депутатів, міністрів, суддів. Однак зусилля реформаторів неодноразово наштовхувались на жорсткий спротив. Зокрема, у 2017–2018 роках по всій Румунії вибухнули масштабні акції протесту у відповідь на спробу уряду внести зміни до кримінального законодавства, які б послабили відповідальність за корупційні злочини. Громадянське суспільство, мобілізоване за допомогою соціальних мереж і коаліцій громадських активістів, активно вимагало прозорості й притягнення винних до відповідальності. Саме ця хвиля протестів стала причиною відставки тогочасного прем'єр-міністра [6].

Розглядаючи досвід Словаччини, можна побачити поєднання класичних елементів «захоплення держави» (state capture), характерних для постсоціалістичних країн Східної Європи, з впливом організованої злочинності. У 1990-х роках процеси приватизації та політичної трансформації відбувалися в умовах численних порушень і зловживань. У звіті GRECO за 2013 рік було відзначено нездорові зв'язки між політикою та бізнесом у період 1998–2006 років – саме тоді відбувся резонансний скандал «Горила», коли, за свідченнями, мільйони євро відкатів виплачувалися в обмін на доступ до державних контрактів [5]. Після 2010 року були прийняті позитивні зміни: нове законодавство щодо публічних закупівель і розкриття майнових декларацій. Хоча новий уряд ініціював низку розслідувань, включно з парламентським розслідуванням щодо організованої злочинності, реальні результати залишилися обмеженими. Повернення Роберта Фіцо до влади у 2023 році стало поворотним моментом: у короткі терміни він провів централізацію влади, усунув незалежних посадовців, розпустив спеціалізовану антикорупційну прокуратуру і призначив лояльних осіб на ключові пости в правоохоронних органах. Як зазначають спостерігачі, нинішній уряд відкрито робить ставку на політичну лояльність і кумівство, що ставить під загрозу незалежність державних інституцій [7].

Висновки. У країнах Центральної та Східної Європи корупція набуває різноманітних форм. Адміністративна корупція на низовому рівні, розкрадання активів посадовими особами та мережева корупція – три ключові категорії, запропоновані Р. Карклінс, які

дозволяють чітко окреслити характер порушень у межах регіону. Практика свідчить, що ці форми часто співіснують і перетинаються, формуючи складну мозаїку корупційних відносин: від підкупу у повсякденній взаємодії з органами влади до системного «захоплення» державних інституцій політико-бізнесовими альянсами.

Попри спільне історичне тло, посткомуністичну спадщину із ослабленими механізмами стримувань і противаг, ситуація у кожній країні має свої особливості. У Польщі домінують прояви адміністративної та кадрової корупції на фоні відносно стійких інституцій. У Румунії помітна перевага мережевої корупції, що базується на політизованих правоохоронних структурах і елітних групах впливу. У Словаччині спостерігається класична модель «захоплення держави» (state capture) з боку союзів між політичними та бізнесовими інтересами, підкріплена слабкістю судової системи.

Такий рівень системної корупції становить пряму загрозу якості демократичного врядування, підриває верховенство права та довіру громадян до інституцій. Водночас приклади громадського спротиву, юридичних реформ і міжнародного тиску демонструють, що зміни можливі. Досвід регіону переконливо свідчить: ефективна антикорупційна політика має ґрунтуватися на поєднанні інституційного контролю «згори» – через стандарти доброчесності, прозорі процедури та відповідальність посадовців – із активною участю громадянського суспільства «знизу». Лише завдяки комплексному підходу, що охоплює всі три типи корупції, окреслені Карклінс, країни Центральної та Східної Європи зможуть поступово формувати культуру доброчесності, підвищувати стійкість до зловживань владою та забезпечувати справжнє верховенство права як основу демократичного розвитку.

Література:

1. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження / керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
2. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Київ : Юрид. думка, 2004. 400 с.
3. Терещук О.В. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Терещук; Одеськ. нац. юрид. акад. Одеса, 2000. 177 с.
4. Becker G.S. Crime and Punishment: An Economic Approach // Essays in the Economics of Crime and Punishment / Ed. by G.S. Becker, W.L. Landes. – New York, 1974.
5. Council of Europe, Group of States against Corruption (GRECO). Slovak Republic: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors (Fourth Evaluation Round, Second Compliance Report). Council of Europe, 2013. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco>
6. Freedom House. Nations in Transit 2022: Romania. Rowman & Littlefield, 2022. URL: <https://freedomhouse.org>
7. Friedrich Naumann Foundation for Freedom. Slovakia under Robert Fico: Path to illiberal democracy? / Barbora Krempaská. Friedrich Naumann Foundation for Freedom, 2024. URL: <https://www.freiheit.org>
8. Hellman J. S., Jones G., Kaufmann D. Seize the State, Seize the Day: State Capture, Corruption, and Influence in Transition. Policy Research Working Paper No. 2444. Washington : World Bank Institute, 2000. 37 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=240555
9. Institute of Public Affairs. Standards of Public Life in Poland: Anti-corruption report. Warsaw, 2011. URL: <https://uncaccoalition.org/files/cso-review-reports/year4-poland-report-english.pdf>
10. Karklins R. Typology of Post-Communist Corruption. Problems of Post-Communism. 2002. Vol. 49 (4). P. 22–32. URL: https://providus.lv/article_files/1895/original/03Karklins.pdf
11. Mungiu-Pippidi A. Romania's Italian-Style Anticorruption Populism. Journal of Democracy. 2018. Vol. 29 (3). P. 104–116. URL: <https://www.journalofdemocracy.org>
12. Rose-Ackerman S. Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 266 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139175098>

13. Transparency International Polska. National Integrity System: Poland – Executive Summary. Warsaw, 2011. URL: https://images.transparencycdn.org/images/2011_NIS_ExecSummaryPoland_EN.pdf
14. Transparency International Slovensko. National Integrity System: Slovakia – Executive Summary. Bratislava, 2012. URL: <https://www.transparency.sk>
15. United Nations Office on Drugs and Crime. Module 1: What is Corruption and Why Should We Care? Anti-Corruption Training. Vienna, 2023. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care.pdf

References:

1. Revak, I. O. (Ed.). (2011). Koruptsiia: teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia [Corruption: theoretical and methodological foundations of research]. LvDUVS [in Ukrainian].
2. Melnyk, M. I. (2004). Koruptsiia – koroziia vlady (sotsialna sutnist, tendentsii ta naslidky, zakhody protydyi) [Corruption – corrosion of power (social essence, trends and consequences, countermeasures)]. Kyiv: Yuryd. dumka [in Ukrainian].
3. Tereshchuk, O. V. (2000). Administratyvna vidpovidalnist za koruptsiini pravoporushennia [Administrative liability for corruption offences] [PhD dissertation]. Odesa National Law Academy [in Ukrainian].
4. Becker, G. S. (1974). Crime and punishment: An economic approach. In G. S. Becker & W. L. Landes (Eds.), Essays in the economics of crime and punishment. New York.
5. Council of Europe, Group of States against Corruption (GRECO). (2013). Slovak Republic: Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors (Fourth Evaluation Round, Second Compliance Report). Council of Europe. Retrieved from <https://www.coe.int/en/web/greco> [in English].
6. Freedom House. (2022). Nations in Transit 2022: Romania. Rowman & Littlefield. Retrieved from <https://freedomhouse.org> [in English].
7. Friedrich Naumann Foundation for Freedom. (2024). Slovakia under Robert Fico: Path to illiberal democracy? (B. Krempaská). Retrieved from <https://www.freiheit.org> [in English].
8. Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2000). Seize the state, seize the day: State capture, corruption, and influence in transition. Policy Research Working Paper No. 2444. World Bank Institute. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-2444> [in English].
9. Institute of Public Affairs. (2011). Standards of public life in Poland: Anti-corruption report. Warsaw. Retrieved from <https://uncaccoalition.org/files/cso-review-reports/year4-poland-report-english.pdf> [in English].
10. Karklins, R. (2002). Typology of post-communist corruption. Problems of Post-Communism, 49(4), 22–32. Retrieved from https://providus.lv/article_files/1895/original/03Karklins.pdf [in English].
11. Mungiu-Pippidi, A. (2018). Romania's Italian-style anticorruption populism. Journal of Democracy, 29(3), 104–116. Retrieved from <https://www.journalofdemocracy.org> [in English].
12. Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption and government: Causes, consequences, and reform. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139175098> [in English].
13. Transparency International Polska. (2011). National integrity system: Poland – executive summary. Warsaw. Retrieved from https://images.transparencycdn.org/images/2011_NIS_ExecSummaryPoland_EN.pdf [in English].
14. Transparency International Slovensko. (2012). National integrity system: Slovakia – executive summary. Bratislava. Retrieved from <https://www.transparency.sk> [in English].
15. United Nations Office on Drugs and Crime. (2023). Module 1: What is corruption and why should we care? Anti-Corruption Training. Vienna. Retrieved from https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care.pdf [in English].

Taras Yuzkov. Typology of corrupt actions and relations in Central and Eastern European countries

The article examines the types of corrupt actions and relations in the countries of Central and Eastern Europe. In this region, corruption takes various forms—from petty bribery and embezzlement to large-scale

state capture and nepotistic appointments. This article identifies and analyzes three key forms of corruption characteristic of post-communist countries in the region: administrative (low-level) corruption (petty bribery in everyday interactions with the bureaucracy); elite self-enrichment (misappropriation or redistribution of public resources through patronage and nepotism); and network or systemic corruption (oligarchic schemes linking business and political elites to control state institutions). These categories are illustrated through a comparative analysis of corrupt actions and relationships in three CEE countries: Poland, Romania, and Slovakia. The findings reveal that in Poland, administrative bribery and patronage practices persist, though they are constrained by relatively stable institutional mechanisms. In Romania, powerful networks of political corruption have developed, and anti-corruption efforts have taken on a populist character, especially following the politicization of bodies such as the National Anticorruption Directorate (DNA). In Slovakia, the consequences of opaque privatization in the 1990s led to classical manifestations of state capture, particularly evident in the «Gorila» scandal, which was only partially mitigated by subsequent reforms prior to recent illiberal reversals. Despite these challenges, the experience of each country demonstrates that coordinated anti-corruption measures—combining top-down legal and institutional reforms (such as improvements in public procurement, asset declaration systems, and judicial independence) with bottom-up civic oversight—can gradually weaken clientelist networks and support the restoration of institutional integrity. Thus, the study emphasizes the need for a comprehensive and context-sensitive approach to combating corruption, one that accounts for the full complexity of its manifestations within the proposed typological framework.

Key words: corruption, Central and Eastern Europe (CEE), anti-corruption policy, Poland, Romania, Slovakia, civil society, political institutions.

Відомості про автора:

Юзьков Тарас — аспірант кафедри політології,
Львівський національний університет імені Івана Франка.

Дата першого надходження статті до видання: 19.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026

УДК 94(4)''19/20'':327:172(049.3)

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2026-23-25>

Василь Марчук

ORCID: 0000-0002-3992-8530

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЄВРОПИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

Рецензія на монографію: Milan Katuninec. Europe on the Move: Research of Ideas, Ethics and Politics in European History

У сучасному науковому дискурсі питання осмислення європейської ідентичності, її ідейно-політичних та етичних трансформацій набуває особливої актуальності в умовах глобальних викликів і криз. Рецензована праця Мілана Катунінеца «Europe on the Move: Research of Ideas, Ethics and Politics in European History» постає як фундаментальне дослідження, що пропонує комплексне бачення розвитку Європи як динамічного процесу, в якому взаємодіють ідеї, етика та політика. Монографія відкриває можливість переосмислення історичного досвіду не лише як сукупності подій, а як цілісного інтелектуального та морального проєкту. Особливої ваги цей підхід набуває в українському контексті, де сучасні події актуалізують питання належності до європейського ціннісного простору та ролі України у його трансформації.

Ключові слова: європейська ідентичність, політичні процеси, політичні системи, політична етика, інтелектуальна історія, європейські цінності, людська гідність.

Праця професора Мілана Катунінеца є масштабним інтелектуальним дослідженням, що охоплює 770 сторінок і пропонує панорамний погляд на фундаментальні питання, пов'язані із розумінням європейської ідентичності, ролі історичного досвіду в формуванні сучасних політичних систем і політичних процесів. Автор розглядає Європу не просто як географічний об'єкт, а як динамічний процес («on the move»), де етика, ідеї та політика перебувають у постійній взаємодії. Особливо важливим є увага до проблеми співвідношення політики та моралі, що набуває нового значення в умовах сучасних кризових явищ.

Головний акцент рецензованої праці – «Європа в русі» – ідеально корелює з сучасним українським досвідом. Україна сьогодні не просто «рухається» до Європи в інституційному сенсі, а стає активним суб'єктом, який змінює межі та зміст європейської етики. Автор слушно зауважує, що європейська ідея базується на здатності до саморефлексії та подолання криз через повернення до етичних витоків. В українському контексті це резонує з концепцією «Революції Гідності», яка де-факто була боротьбою за повернення етики в політичне поле.

Монографія М. Катунінеца з'являється в критичний момент, коли питання «що таке Європа?» перестало бути кабінетною дискусією. Для українського науковця праця цінна тим, що вона розглядає європейську історію не як хронологію подій, а як етичний проєкт. Автор доводить, що Європа – це рух ідей (freedom, dignity, solidarity), а не лише географічні

© В. Марчук, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

кордони. У контексті повномасштабної війни це дає змогу інтерпретувати боротьбу України як захист самого фундаменту «European values», про які пише Катунінець.

У вступі автор окреслює основні методологічні підходи та підкреслює необхідність критичного осмислення історичного досвіду. Наголошується на тому, що історія не є нейтральною дисципліною, а завжди пов'язана з оцінками, інтерпретаціями та сучасними контекстами. Водночас підкреслюється значення етики як невід'ємної складової політичного життя, що супроводжує розвиток суспільства на всіх етапах його існування.

Книга має чітку хронологічну структуру та охоплює широкий спектр історичних періодів. У першому розділі розглядається становлення західної цивілізації в античному світі. Автор звертає увагу на афінську демократію як важливий, але неоднозначний досвід політичної організації, підкреслюючи як її інноваційність, так і обмеженість. Значну увагу приділено грецькій філософії, що сформувала підвалини політичного мислення Європи. Окремо аналізується роль Римської імперії, передусім у контексті розвитку правових інститутів, які стали основою для подальшого європейського правового простору (с. 25–69).

Другий розділ присвячено поширенню християнства та його впливу на європейське суспільство. Автор простежує трансформацію християнства від маргінального руху до домінуючої релігії, а також аналізує його роль у формуванні нових моральних норм. Важливим є розгляд взаємин між духовною та світською владою, що визначали політичну динаміку середньовічної Європи (с. 71–98).

У третьому розділі увага зосереджена на процесах формування європейських державних структур після падіння Західної Римської імперії. Розглядаються питання становлення нових політичних центрів, ролі Візантії, а також впливу християнської традиції на політичне життя. Наголошуючи: «Європа – це не кінцевий стан, а постійний процес становлення, керований напругою між політичною реальністю та етичними ідеалами» (с. 112). Важливим є також звернення до діяльності Кирила і Мефодія як чинника культурної взаємодії між Сходом і Заходом (с. 99–150).

Подальші розділи монографії присвячені складним і тривалим процесам трансформації європейського суспільства в середньовічну добу, зокрема взаємовідносинам між світською та духовною владою. Автор детально простежує еволюцію цієї взаємодії, звертаючи увагу на боротьбу за домінування в християнському світі, зокрема через призму діяльності імператорів Священної Римської імперії та інвеститурної боротьби. У цьому контексті переконливо показано, що конфлікти між папством і світськими правителями не тільки визначали політичний розвиток Європи, але й формували специфічну модель розподілу влади, яка вплинула на подальше становлення європейських держав (с. 151–220).

Важливе місце в дослідженні займає аналіз соціальних і культурних змін у середньовічному суспільстві. Автор звертає увагу на зростання ролі міст і університетів як центрів інтелектуального життя, розвиток схоластики як спроби поєднання віри та раціонального мислення, а також вплив кризових явищ, зокрема епідемій, на трансформацію світоглядних орієнтирів. Показано, що саме в цей період відбувається поступовий перехід від замкненого, ієрархічного суспільства до більш динамічної соціальної структури, відкритої до нових ідей (с. 221–248).

Окрему увагу приділено ролі церкви як своєрідного «соціального цементу» середньовічної Європи, що водночас виконувала функції духовного авторитету та політичного актора. Автор не оминає і суперечливих аспектів її діяльності, зокрема використання релігійних ідей у політичній боротьбі, хрестові походи та внутрішні кризи, які врешті призвели до ослаблення папської влади.

Вагоме місце в монографії займає аналіз Реформації та пов'язаних із нею релігійних конфліктів. Автор показує, що ці процеси мали не лише конфесійний, але й глибокий

політичний і соціальний характер, сприяючи формуванню нових моделей взаємовідносин між державою та суспільством. У цьому контексті особливо важливим є розгляд Тридцятилітньої війни як кульмінації релігійних протистоянь, наслідком якої стало утвердження принципів Вестфальської системи. Остання розглядається як важливий етап становлення сучасної системи міжнародних відносин, заснованої на принципі суверенітету держав (с. 248–336).

У розділах, присвячених ранньому Новому часу, автор переходить до аналізу формування модерної політичної думки. Значна увага приділяється ідеям Ніколо Макіавеллі, які інтерпретуються як спроба раціоналізації політики та відокремлення її від морально-релігійних обмежень. Подальший розвиток цих ідей простежується у працях мислителів Просвітництва, які заклали основусучасного розуміння прав людини, громадянства та державного устрою. Французька революція розглядається як логічний наслідок цих інтелектуальних змін, але водночас як подія, що продемонструвала складність і суперечливість процесів модернізації (с. 337–362). Катунінець майстерно поєднує політичну історію з філософською етикою. Це дозволяє зрозуміти, чому певні політичні інститути Європи виникли саме в такому вигляді, спираючись на християнські цінності, ідеї Просвітництва та гуманізму.

Значний за обсягом і змістом блок монографії присвячений подіям XX століття, які автор характеризує як один із найбільш драматичних періодів в історії Європи. М. Катунінець зазначає «Ядро європейської ідентичності полягає в її здатності перетворювати кризу на каталізатор етичного оновлення» (с. 456). Детально аналізуються передумови Першої світової війни, зокрема криза політичних еліт та ілюзії стабільності, що передували глобальному конфлікту. Окремо розглядається феномен тоталітарних ідеологій -фашизму та націонал-соціалізму, їх інтелектуальні витоки та практична реалізація. Автор підкреслює, що ці режими не були випадковим відхиленням, а стали результатом глибоких кризових процесів у європейському суспільстві (с. 363–448).

У контексті Другої світової війни та післявоєнного періоду розглядається формування нової геополітичної реальності, зокрема поділ Європи на Східну та Західну (с. 449–638). Аналізуються особливості функціонування комуністичного блоку, а також процеси, що призвели до падіння «залізної завіси» і завершення холодної війни. Важливим є підхід автора, який розглядає ці події не лише як політичні, але й як ідейні трансформації. Книга вдало демонструє, що європейська думка ніколи не була статичною. Вона постійно трансформувалася через конфлікти, кризи та пошук компромісів, «Політична стабільність у Європі завжди була крихкою, коли вона відривалася від фундаментальних принципів людської гідності та свободи» (с. 603).

Завершальні розділи монографії присвячені сучасному етапу розвитку Європи (с. 639–688). Автор аналізує процеси європейської інтеграції, формування Європейського Союзу та його трансформацію в глобального актора. Водночас звертається увага на внутрішні суперечності цього процесу, зокрема напруження між національними інтересами та наднаціональними структурами, а також виклики, пов'язані з кризами ідентичності та довіри. Особлива увага приділяється моральним засадам політики. В епоху попুলізму та дезінформації акцент автора на етичній відповідальності європейських лідерів та суспільств є надзвичайно актуальним.

Монографія професора Мілана Катунінеца пропонує фундаментальний погляд на європейську ідентичність як безперервний процес становлення («on the move»). Авторські роздуми про коріння європейської політичної етики прямо корелюють з українською інтелектуальною традицією (від Драгоманова до Липинського). Це дозволяє українському читачеві побачити Україну не як «додаток» до Європи, а як її органічну інтелектуальну частину.

Проте в українському фаховому дискурсі цей теоретичний конструкт неможливо розглядати у відриві від актуальних викликів воєнного стану. Тут виникає важливий

науковий діалог із нашою працею «Ukraine in martial law. Political and security challenges» (Marchuk, V., 2025). Якщо Катунінець досліджує етичне ядро Європи, та демонструє, як ці цінності трансформуються в механізми національної стійкості. В свою чергу ми підкреслюємо, що в умовах воєнного стану пріоритетом стає «формування соціальної солідарності та єдності в суспільстві, довіри до влади» («the formation of social solidarity and unity in society, trust in the authorities»). Це прямо корелює з тезою Катунінця про те, що стійкість європейських інститутів залежить від їхньої етичної вкоріненості.

Висновки. Монографія М. Катунінця є взірцем міждисциплінарного дослідження, що пропонує цілісну візію європейської цивілізації, і, мабуть, саме тому вона ввійшла в 2023 році до числа найкращих монографій Європи з політології і історії. Її наукова новизна полягає в доведенні нерозривності етичного та політичного компонентів у формуванні європейських інституцій, тоді як практичне значення роботи проявляється у можливості використання її як інструментарію для розробки стратегій культурної дипломатії (в тому числі України), адже вона надає теоретичну базу для аргументації нашої приналежності до європейського ціннісного ареалу. У підсумку праця безперечно рекомендується до вивчення політологам, історикам та філософам, оскільки дозволяє побачити європейську інтеграцію не лише як бюрократичний процес, а як «рух духу», частиною якого є Україна. Водночас доцільно висловити певні пропозиції та побажання автору на майбутнє: зокрема, постає необхідність деколонізації оптики, адже монографія подекуди приділяє особливу увагу традиційним для західної історіографії акцентам на «великих державах» (Німеччина, Франція), тоді як автор міг би глибше проаналізувати «Eastern Borderlands» як простір, де європейські ідеї проходили найбільш суворі випробування тоталітаризмом; також хотілось би бачити більш виразне розкриття суб'єктності Центрально-Східної Європи, зокрема аналіз того, як Україна сьогодні активно трансформує саму ідею «Europe on the Move», перетворюючи її з безпечного «споживання цінностей» на активний «захист цінностей»; крім того, у наступних виданнях було б цікаво побачити більше уваги до сучасних криз, передусім аналіз того, як повномасштабна війна в Україні та міграційні кризи останніх років корелюють з етичними концепціями, описаними в книзі, і чи витримала «ідея Європи» цей своєрідний стрес-тест.

Література:

1. Katuninec, M. Europe on the Move: An Exploration of Ideas, Ethics, and Politics in European History. Monographs. Peter Lang. 2022. 770 p.
2. Marchuk, V. Ukraine in martial law: political and security challenges. Monographs. Peter Lang. 2025. 144 p.

References:

1. Katuninec, M. (2022). Europe on the Move: An Exploration of Ideas, Ethics, and Politics in European History. Monographs. Peter Lang. 770 p.
2. Marchuk, V. (2025). Ukraine in martial law: political and security challenges. Monographs. Peter Lang. 144 p.

Vasyl Marchuk. Ideological, political and ethical transformations of Europe in historical retrospect

In contemporary academic discourse, the issue of understanding European identity, along with its ideological, political, and ethical transformations, has gained particular relevance in the context of global challenges and crises. The reviewed work by Milan Katuninec, "Europe on the Move: Research of Ideas, Ethics and Politics in European History," represents a fundamental study that offers a comprehensive

vision of Europe's development as a dynamic process shaped by the interaction of ideas, ethics, and politics. The monograph provides an opportunity to rethink historical experience not merely as a sequence of events, but as a coherent intellectual and moral project. This approach is especially significant in the Ukrainian context, where current events intensify the discourse on belonging to the European value space and on Ukraine's role in its transformation.

Key words: *European identity, political processes, political systems, political ethics, intellectual history, European values, human dignity.*

Відомості про автора:

Марчук Василь – доктор історичних наук, професор політології,
професор кафедри політичних наук,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Дата першого надходження до видання: 14.03.2026

Дата публікації (оприлюднення): 27.05.2026

ВІСНИК ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРІЯ: ПОЛІТОЛОГІЯ

Випуск 23, 2026

Головний редактор *Василь МАРЧУК*
Літературний редактор *Руслана БОДНАР*
Комп'ютерна верстка *Наталія ФЕСЕНКО*
Коректор *Надія ГРИЦІВ*

Дата розміщення онлайн – 27.05.2026 р.
Дата друку – 03.05.2026 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 28,83. Зам. № 0526/444

Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.